

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ»**

УНІВЕРСИТЕТ МАТЕЯ БЕЛА



**MATEJ BEL
UNIVERSITY**
IN BANSKÁ BYSTRICA

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ
ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ:
ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

Матеріали

**V Міжнародної науково-практичної конференції
м. Дніпро, 27 червня 2025 року**

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

УНІВЕРСИТЕТ МАТЕЯ БЕЛА (СЛОВАЦЬКА РЕСПУБЛІКА)

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА
ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ:
ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

Матеріали

V Міжнародної науково-практичної конференції

27 червня 2025 року

Дніпро
2025

Рекомендовано до друку Вченою радою Вищого навчального приватного закладу «Дніпровський гуманітарний університет» (протокол від 17.07.2025 № 11).

З-12 Забезпечення правопорядку та протидії злочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення : матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 27 черв. 2025 р.). Дніпро : ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2025. 243 с.

Збірник конференції містить матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Забезпечення правопорядку та протидії злочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення» (27.06.2025), у роботі якої взяли участь представники закладів вищої освіти, наукових установ, правоохоронних органів, недержавних установ України та іноземних держав.

Матеріали науково-практичної конференції надруковані в авторській редакції.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

докт. юрид. наук, проф. **Олег КИРИЧЕНКО** (голова); канд. юрид. наук, доц. **Тетяна ЛЕЖНЄВА** (заст. голови); докт. юрид. наук, доц. **Адріан ВАШКО**; канд. юрид. наук, доц. **Тетяна АЛФЬОРОВА**; докт. юрид. наук, доц. **Вадим ДАВИДЮК**; канд. юрид. наук **Сергій ДУБОВ**; докт. юрид. наук, проф. **Вадим НЕГОДЧЕНКО**; канд. юрид. наук, доц. **Станіслав ЧЕРНОП'ЯТОВ**; **Андрій МІРОШНИК** (секретар).

ISBN 978-617-8778-22-4

ЗМІСТ

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ

Ion Rotaru

THE INTERNATIONAL LEGAL FRAMEWORK ON THE
CRIMINALIZATION OF COMPUTER FORGERY..... 11

Албул С.В.

КРИМІНАЛЬНА РОЗВІДКА: ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ
ДЕФІНІЦІЇ..... 17

Алфьорова Т.М.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ:
ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ..... 20

Батурко О.В., Гула В.В., Дубовик К.О.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ОРГАНІВ ПРИКОРДОННОГО
КОНТРОЛЮ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ
ПРАВОПОРУШЕННЯМ..... 24

Батурко О.В., Гула В.В., П'янківський М.А.

МІЖНАРОДНА ОРГАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
(ІНТЕРПОЛ)..... 26

Батурко О.В., Гула В.В., Силка Є.В.

ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПРИКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО: РОЛЬ
FRONTEX У ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ..... 29

Біляцький О.С., Пшеничко Г.А.

СУТНІСТЬ І МЕЖІ ДЕРЖАВНОГО ПРИМУСУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
ПРАВОПОРЯДКУ: ТЕОРЕТИЧНІ СУПЕРЕЧНОСТІ ТА ШЛЯХИ
ГАРМОНІЗАЦІЇ..... 32

Вакуленко А.Е.

МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СПРИЯННЯ
ГРОМАДЯН ОПЕРАТИВНИМ ПІДРОЗДІЛАМ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ
ПРАВОПОРУШЕННЯМ..... 35

Варава В.В.

ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБМЕЖЕННЯ
НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИСТОГО ЖИТТЯ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ..... 38

Волобоєв А.О. ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ.....	42
Головков О.М. РОЛЬ ПОЛІЦІЇ У ФОРМУВАННІ СУСПІЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ОРГАНІВ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ.....	45
Єфімов М.М. НАУКОВІ ДИСПУТИ СТОСОВНО ФОРМУЛЮВАННЯ ТЕРМІНУ «ПРОФІЛАКТИКА ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ».....	48
Ірха Ю.Б. ТРАНСФОРМАЦІЯ СУСПІЛЬНОГО ТА КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	51
Кириченко Ю.В., Одинцов В.Г. ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ПОЛІТИКО- ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	55
Кривопуск О.Г., Халітов Д.Р. ГАРАНТІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ: БАЛАНС МІЖ БЕЗПЕКОЮ ТА ПРИВАТНІСТЮ.....	58
Мосейко А.Г. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА ВНУТРІШНЬОДЕРЖАВНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	61
Свинаренко Ю.П. ТЕОРЕТИК-ПРАВОВІ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ.....	63
Свинаренко Ю.П., Лозован К.В. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ.....	66
Тригуб С.М., Токолов О.С. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ СУЧАСНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	70

Чекін Д.О.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ПРОТИДІЇ
НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ, ЩО
ВЧИНЯЮТЬСЯ МОЛОДДЮ..... 73

Шамара О.В., Комашко В.В.

ЩОДО ПОСИЛЕННЯ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА
ДОТРИМАННЯМ КОНСТИТУЦІЇ ТА ЗАКОНІВ УКРАЇНИ
ОРГАНАМИ ТА ПІДРОЗДІЛАМИ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ
КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ..... 76

Щетинський І.М., Гула В.В., Соколовська С.С.

СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ ПРИКОРДОННИКІВ У КРАЇНАХ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ..... 86

Яковенко Ю.В., Лазорчик В.Ю.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРАВОПОРЯДКУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ПРІОРИТЕТИ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ..... 88

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Булгакова Ю.М., Ковальчук Я.В.

ПРОТИДІЯ МАРОДЕРСТВУ ТА КРИМІНАЛЬНИМ
ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ..... 91

Булгакова Ю.М., Протасов К.В., Лихолат В.С.

ДО ПИТАННЯ АКТУАЛЬНОСТІ ЗАПОБІГАННЯ РЕЦИДИВНІЙ
ЗЛОЧИННОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ..... 94

Давидюк В.М.

ПРІОРИТЕТИ В ДІЯЛЬНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
УКРАЇНИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ..... 97

Копилов Е.В.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 99

Кривопис О.Г., Кагдіна І.Ф.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗОВОЇ ЦІННОСТІ РЕЗУЛЬТАТІВ НСРД
ПРОВЕДЕНИХ У ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ..... 101

Кривопуск О.Г., Кагдіна І.Ф.

РОЛЬ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ У РЕАЛІЗАЦІЇ НСРД В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ..... 104

Пономаренко В.В.

ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО
СТАНУ..... 106

Телійчук В.Г., Ван Ден Берг Д.В.

МІСЦЕ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СИСТЕМІ
ПІДТРИМАННЯ ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПРОТИДІЇ
ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 108

Тригуб С.М.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЯ
ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: НАЦІОНАЛЬНІ
ВИКЛИКИ ТА МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА..... 111

Хилько Л.І., Лузан В.А.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ОСНОВА ОНОВЛЕНОЇ МОДЕЛІ
ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ..... 115

Яковенко Ю.В., Лазаренко Д.А.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ НА
ПРИФРОНТОВИХ ТЕРИТОРІЯХ..... 117

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ, КРИМІНОЛОГІЧНІ, КРИМІНАЛЬНО-
ПРОЦЕСУАЛЬНІ, КРИМІНАЛІСТИЧНІ ТА ОПЕРАТИВНО-
РОЗШУКОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ**

Serghei Derenev

COOPERATION OF THE CRIMINAL INVESTIGATION BODY WITH
OTHER CRIMINAL INVESTIGATION BODIES..... 120

Dariga Kainazarova

USING THE CARIN NETWORK MECHANISMS TO IDENTIFY AND
RECOVER CRIMINALLY OBTAINED ASSETS..... 124

Askar Kaliyev

FORENSIC PROBLEMS OF RECORDING DIGITAL TRACES IN
CROSS-BORDER CRIMES..... 128

Dariga Kainazarova, Askar Kaliyev

SOCIOCULTURAL DETERMINANTS OF YOUTH INVOLVEMENT
IN INTERNATIONAL CRIMINAL NETWORKS..... 132

Artiom Pilat

USE OF SPECIAL KNOWLEDGE IN THE PROCEDURE OF
CRIMINAL CASES..... 135

Sofia Pilat

GUARANTEEING FUNDAMENTAL HUMAN RIGHTS THROUGH
THE LENS OF THE INSTITUTION OF CHALLENGING (RECUSING)
THE EXPERT IN CRIMINAL PROCEEDINGS..... 141

Nicolae Scafari

PROTECTION OF PRIVATE LIFE DURING THE CRIMINAL
INVESTIGATION PHASE..... 147

Біла А.В.

АДВОКАТСЬКЕ РОЗСЛІДУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ
ПРАВ КЛІЄНТА: СПІВВІДНОШЕННЯ З ОПЕРАТИВНО-
РОЗШУКОВИМИ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНИМИ МЕТОДАМИ..... 153

Біла А.В., Царьова К.В.

СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ІНСТРУМЕНТ
ДОВЕДЕННЯ МОБІНГУ ТА ДИСКРИМІНАЦІЇ: АДВОКАТУРА МІЖ
ПРАВОВИМ І ГУМАНІТАРНИМ ПІДХОДОМ..... 156

Булгакова Ю.М., Макарова А.М.

ЩОДО ЗАПОЗИЧЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ДОСВІДУ ІЗ
ЗАПОБІГАННЯ КИШЕНЬКОВИХ КРАДІЖОК ДОСВІД
КОРОЛІВСТВА ІСПАНІЯ..... 159

Грицаченко В.В.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ
ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПІД ЧАС ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ
ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ..... 161

Кириченко О.В.

СТАН НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ
ТА КРИМІНОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ ПРОТИДІЇ НЕПРАВДИВИМ
ПОВІДОМЛЕННЯМ ПРО ЗАГРОЗУ ГРОМАДСЬКІЙ БЕЗПЕЦІ..... 164

Кисельов А.О., Білецький Є.І.

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНОГО
КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ..... 171

Кривопуск О.Г., Зазвірський В.О.

ВИКОНАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ З РОЗКРИТТЯ
ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ЧИ
ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ..... 173

Кривопуск О.Г., Халітов Д.Р. ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ТА МЕЖІ ДОПУСТИМОСТІ НСРД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ.....	176
Нікулін М.О., Глуздань О.П. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОПЕРАТИВНО- СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИКОРДОННОГО ЗАГОНУ ЩОДО ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ НА ДЕРЖАВНОМУ КОРДОНІ.....	179
Сахно А.П., Дацько А.В. ОСОБЛИВОСТІ ВИЛУЧЕННЯ ЗБРОЇ ПІД ЧАС ВЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА.....	182
Свинаренко Ю.П., Журавель А.В. СУЧАСНИЙ СТАН ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ.....	184
Ткаченко А.О., Ткаченко П.І. НЕСТАТУТНІ ВЗАЄМОВІДНОСИНИ МІЖ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ.....	187
Тригуб С.М., Боцу Т.П. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ: ВЗАЄМОДІЯ З ОРГАНАМИ СЛІДСТВА.....	190
Тригуб С.М., Толмаченко Є.О. КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ.....	193
Удод А.М., Єгорова Н.М. КРИМІНАЛІЗАЦІЯ ПРАВОПОРУШЕННЯ ЩОДО АВТОРИТЕТУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ.....	197
Хилько Л.І., Ганноченко Д.Д. ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРЕВЕНТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА АДМІНІСТРАТИВНУ ЮРИСДИКЦІЮ.....	200
Юнацький О.В. РОЗВИТОК ЦИФРОВІЗАЦІЇ У СУДОВО-ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	203

Яковенко Ю.В., Савченко С.С.

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ
ЗЛОЧИННОСТІ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ, КРИМІНОЛОГІЧНІ,
КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ
АСПЕКТИ..... 206

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ПРИВАТНО-ПРАВОВІ
ВІДНОСИНИ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ**

Біла А.В., Ніколайчук Т.В.

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ У ПРАВОСУДДІ: ЯК ПРАЦЮЄ
ТАНДЕМ «АДВОКАТ - ЕКСПЕРТ - СЛІДЧИЙ - СУД»..... 210

Борисенко С.І.

ЕФЕКТИВНІСТЬ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ЯК
УМОВА ПРАВОПОРЯДКУ ДЕРЖАВИ..... 213

Ковальов І.М.

ЩОДО СУТНОСТІ КРАЙНЬОЇ НЕОБХІДНОСТІ ЯК ОБСТАВИНИ,
ЩО ВИКЛЮЧАЄ АДМІНІСТРАТИВНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ..... 216

Лежнєва Т.М.

ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ ПОЗОВНОГО РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ:
ДОСЯГНЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ..... 219

Мамотенко О.П.

ЕКСПЕРТИЗА, ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ У
ПРИВАТНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ..... 222

Самойленко О.С., Негодченко В.О.

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ
ЗАСАД РЕАЛІЗАЦІЇ ЕТИЧНИХ СТАНДАРТІВ ПУБЛІЧНОЇ
СЛУЖБИ В СИСТЕМУ ДЖЕРЕЛ СЛУЖБОВОГО
ПРАВА..... 225

Чайко С.В.

СУЧАСНІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ
ШАХРАЙСТВУ..... 228

Черноп'ятов С.В.

ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕМФІТЕВЗИСУ В
ПОРІВНЯННІ ІЗ ПРАВОМ ОРЕНДИ В КОНТЕКСТІ ВИСНОВКУ
ВЕРХОВНОГО СУДУ ПРО РОЗІРВАННЯ ДОГОВОРУ
ЕМФІТЕВЗИСУ ЯК СПОСОБУ ЗАХИСТУ ПРАВ ВЛАСНИКА
ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ (СПРАВА № 390/25/22)..... 232

Щербина Є.М.

ПОВНОВАЖЕННЯ СУБ'ЄКТІВ У СФЕРІ БЛАГОУСТРОЮ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ В УКРАЇНІ..... 236

Яковенко Ю.В., Владикін Д.В.

МІСЦЕ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРИМУСУ В СИСТЕМІ ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ..... 240

**ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ
ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ
ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ**

Rotaru Ion

Associate Professor

Department „Criminal Law and Criminology”

Academy „Ștefan cel Mare”

Ministry of Internal Affairs of the Republic of
Moldova

University assistant, doctoral student

Commissioner

**THE INTERNATIONAL LEGAL FRAMEWORK ON THE
CRIMINALIZATION OF COMPUTER FORGERY**

Annotation. Cybercrime has acquired an unprecedented international dimension, marked by complex and rapid connections between perpetrators, victims, and information systems located across different parts of the world. A cyberattack can be launched from one country, using digital infrastructure in another, while simultaneously affecting public institutions, companies, or citizens in multiple states. In this context, strong international cooperation among competent authorities—such as law enforcement, prosecutors, and cybersecurity agencies—is essential to enable the swift identification of offenders, the collection and sharing of digital evidence, and the effective enforcement of the law, regardless of national borders. Only through such sustained collaboration can the increasingly sophisticated and widespread threats of the digital world be adequately addressed.

Introduction. To date, one of the most relevant areas of state policy is the fight against such a type of crime as cybercrime. Information security issues are constantly exacerbated by the penetration of technical means for processing and transmitting data, and especially of computer systems, into almost all spheres of society, as well as by the continuous expansion of the list of possible methods of committing cybercrimes. The fight against these types of crimes must be the main objective of all states through the implementation of new regulations that are as progressive as possible, which will undoubtedly help in combating this type of crime.

Cybercrime has acquired an international dimension, characterized by cross-border connections between offenders and victims, so that even if the offender is under the jurisdiction of one state, the impact of their actions can affect individuals and computer systems in other countries. This context highlights the need for effective international cooperation between legal authorities in order to facilitate the detection of offenders and the collection of evidence, as well as to respond quickly to threats emerging from a globalized digital environment.

In Eoghan Casey's view, a cybercrime is an offense that involves a computer in the following ways [2, p.40].

Regarding the concept of computer crime, several meanings are used in legal doctrine:

- The computer as a tool of the crime (cybercrime [8, p.11]): In this case, the computer is used as a means of committing the criminal act. An example from this category would be a person using a computer to steal financial resources from a company's account.

- The computer as the target of the crime: Here, the computer is the objective of the criminal activity and not necessarily used in the commission of the act.

- The computer as a storage place for evidence: In this scenario, the person involved in the crime has neither stolen the computer nor used it to commit the crime, but has stored evidence on it, such as keeping records of committed offenses on a hard drive [6, p.28].

In another interpretation, computer crime is understood as “that precarious socio-legal phenomenon of mass character, which evolves historically and is composed of all computer-related crimes committed within a specific territory during a determined period, characterized by quantitative indicators (level, dynamics) and qualitative indicators (structure, nature)” [1, p.8].

In other words, computer crime in the broad sense refers to: “Any offense in which a computer or computer network is the object of a crime, or in which a computer or computer network is the tool or medium for committing a crime.” In the narrow sense, it refers to: “Any offense in which the perpetrator interferes, without authorization, with the processes of automatic data processing” [6, p.12].

Materials and methods applied. The legal-criminal research of the offense of forgery included in this paper is based on both theoretical and practical methods and approaches. A set of analytical methods and procedures were used, including: the comparative research method, which involves the comparison of two or more research objects—the similarities and differences of the offense of cyber forgery in the Republic of Moldova, Romania, and other countries; the classification method, which involves classifying cybercrimes according to various criteria, as well as the ways in which they are committed; the historical analysis of this type of crime; and doctrinal analysis, which involves examining the views of various authors regarding cyber forgery.

Main research ideas. In the Republic of Moldova, the legislator criminalized cyber forgery by drawing inspiration from the Council of Europe Convention on Cybercrime [3]. The purpose of this convention is to create a closer union among its members, with the primary goal of pursuing a common criminal policy aimed at protecting society against cybercrime through the adoption of appropriate laws and the improvement of international cooperation in this regard.

The convention asserts that combating cybercrime can only be achieved through swift cooperation in criminal matters and by strengthening national cybersecurity. It was based on several international legal instruments, including: the Council of Europe Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental

Freedoms (1950), the Council of Europe Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data (1981), and the ILO Convention on the Prohibition of the Worst Forms of Child Labour (1999). To this end, a group of experts in the field of information technology was established to draft the convention.

Analyzing its content, we can assume that the legislator created a series of actions that must be followed by the member states in order to eliminate all shortcomings and create a strong legal framework regarding the analysis and criminalization of cybercrimes. The shortcomings that were included at that time were the difficulty of identifying the perpetrator of cybercrime, his location, his data, the degree of expansion of the crime in the digital environment.

The Council of Europe Convention on Cybercrime includes several key objectives. For example, Chapter I defines terms related to the digital environment.

Chapter II, Title 1, outlines the measures that must be taken at the national level, defines illegal acts, and provides for the creation of a common base of cybercrimes among the member states of the Convention. Section 2 includes procedural law, the scope of procedural measures, as well as conditions and protective measures. Title 4 addresses the search and seizure of stored computer data, while Title 5 refers to the real-time collection of computer data.

Chapter III discusses possible avenues for international cooperation between states, including extradition, principles of operation, mutual assistance, and more.

Chapter IV includes provisions regarding the signing and entry into force, territorial application, accession, certain declarations, the status and amendments, denunciation, and other implementing measures.

When drafting the Convention, the development of the legislative and digital framework of the member states was taken into account. Thus, Article 36 stipulates the signing of the Convention by the member states of the Council of Europe and the member states participating in its drafting. Also, Article 37 speaks of the possibility of accession by other states, after prior consultation with them and after obtaining unanimous consent. Article 44 also sets out facts related to amendments, which may be proposed by each signatory party to the Convention. Any proposed amendment will be communicated directly to the European Committee on Crime Problems (CDPC), which will present the opinion of the Committee of Ministers on the said amendment.

The countries that signed the Council of Europe Convention on Cybercrime have, for the most part, aligned their domestic criminal legislation with the provisions of this legal instrument. These countries include Romania, the United States, Germany, South Africa, and France. However, other countries—though not signatories to the Convention—have incorporated many of its provisions into their national legislation, such as Japan and Australia.

The United Nations has been involved in the analysis and research of combating the mentioned phenomenon. As a result, a wide range of documents have been developed and published, including:

- The Report on “Focusing International Action to Combat All Forms of Criminal Activity”, 1985;
- UN General Assembly Resolution 54/95 (1990) on the Principles for the Regulation of Personal Data in Computerized Files, which includes recommendations on the processing of individuals’ personal data, similar to those adopted by the OECD and the Council of Europe;
- The Report “The Challenge Without Borders – Cybertime – International Efforts to Combat Transnational Organized Crime”, 2000 [5].

The introduction of the normative act also highlights the increase in the level of awareness of the dangers involved in cybercrime. The normative acts aim to maintain a secure virtual environment based on national information infrastructures, and in order to ensure the cyber security of the member states, the strategy establishes objectives such as: adapting the normative-preventive framework to the dynamics of risks specific to cyberspace or developing the security of the population by raising awareness of the vulnerabilities, risks and threats that have arisen and the need to ensure the protection of their own information systems. At the same time, it highlights the meaning of terms such as cyber infrastructures - information technology and communications infrastructures, consisting of information systems, programs, networks and electronic communications services or cybersecurity - the normalization of the state resulting from the application of a set of preventive measures that ensure the confidentiality, integrity, availability, authenticity in electronic format of public and private resources and services in the information space.

Within the UN, the fight against cybercrime was considered carried out by the work of the 8th UN Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders in Havana from 27.04 - 7.01.1990, during which some aspects of cybercrime were debated, the main objective being to encourage member states in the fight to combat and prevent this criminal phenomenon.

Also within the European Union, Directive 2013/40/EU of the European Parliament and of the Council of 12 August 2013 on attacks against information systems and replacing Council Framework Decision 2005/222/JHA has been highlighted [4]. The main objectives of this directive are the harmonization of the criminal laws of Member States regarding cybercrime, by establishing rules for the definition of certain types of offenses, the application of sanctions, as well as the improvement of cooperation between states, the enhancement of specialized services, and the strengthening of the Union’s competent entities in the field—such as Eurojust, the European Cybercrime Centre, Europol, ENISA, and others.

This Directive contains a number of categories of offences relating to cybercrime. The first category of offences, set out in Article 3, concerns the unlawful access to computer systems. This category concerns the adoption of measures to ensure that the intentional and unlawful access to a computer system or part thereof is criminalised only when the act is committed by breaching security measures. This concerns computer attacks known as hacking, i.e. the intentional access to a computer system or part thereof by breaching security measures such as logins,

passwords, access codes, etc. The offence must not be a minor offence, i.e. the damage caused by this offence must be significant.

The second category of crimes is stipulated in Article 4 of this Directive and reads as follows: Unlawful impairment of the integrity of the system. Here we are talking about the serious disruption or interruption of the functioning of an information system, by transmitting, entering, deleting, damaging, eliminating various information data or interrupting access to this data, an act committed intentionally, and does not represent a minor case. In this sense, we are talking about one of the well-known attacks on information systems called DoS (from English Denial of Service, in translation: refusal, blocking of service) or DDoS (Distributed Denial of Service, which means distributed blocking of service). This is a fraudulent attempt to block the resources of a computer by “saturating” the target computer with many external communication requests, so that it can no longer communicate effectively with legitimate internet traffic, so that it becomes unavailable. There can also be other attacks by infecting the computer with various programs infected with viruses. As with the offense presented above, unlawfully affecting the integrity of the system must be a crime that does not constitute a minor cause.

The third category of crimes stipulated in Article 5 refers to the illegal impairment of data integrity. This crime consists of deleting, damaging, endangering, removing information from the system or prohibiting access to it, with an intention and without right. Here we are talking about the use of “trojan horse”, which means in English trojan horse or just trojan. These attacks seem to achieve something useful on the computer, but in reality they perform malicious functions that allow unauthorized access to a computer, copying files, controlling its commands. As with the crimes described above, the act must constitute a major case.

The fourth and penultimate category of crimes in computer systems is represented by Illegal Interception. This act consists of intercepting private transmissions of computer data, from the system or from within it, including electromagnetic emissions from another computer system that transmits such computer data. Here we can talk about the use of a keylogger, which consists of programs with which you can view all the characters that are entered on a device. It can also be used to find out passwords, listen or record.

The last category of offences provided for in Article 7 concerns the Instruments used to commit offences. In this way, Member States are obliged to criminalise the production, sale and procurement of certain instruments directly characterised in the Directive. The first instruments in question are computer programs, applications, operating systems, etc. The second category of instruments refers to access passwords, access codes or other similar data through which an information system can be accessed.

At the same time, the Directive also includes other provisions regarding instigation, complicity and attempt (art.8), sanctions (art.9), liability of legal persons (art.10). An interesting provision is stipulated in Article 12, paragraph 2 of the Directive, when Member States determine their jurisdiction over the aforementioned offences, it is important to establish 2 typical situations:

a) the perpetrator committed the offence while physically present on the territory of the State, even if the act targets an information system located outside its territory;

b) the act targets an information system located on its territory, regardless of whether or not the perpetrator was physically present on the territory of the given status.

Conclusions. Cybercrime has acquired an unprecedented international dimension, marked by complex and rapid connections between perpetrators, victims, and information systems located across different parts of the world. A cyberattack can be launched from one country, using digital infrastructure in another, while simultaneously affecting public institutions, companies, or citizens in multiple states. In this context, strong international cooperation among competent authorities—such as law enforcement, prosecutors, and cybersecurity agencies—is essential to enable the swift identification of offenders, the collection and sharing of digital evidence, and the effective enforcement of the law, regardless of national borders. Only through such sustained collaboration can the increasingly sophisticated and widespread threats of the digital world be adequately addressed.

List of references:

1. Barbăneagră Al., ș.a., Reglementarea penală și investigarea criminalistică a infracțiunilor din domeniul informatic, Ed. Penguin Book, București, 2006.
2. Casey E., Digital evidence and computer crime, third edition, Academic Press, 2011.
3. Convenția Consiliului Europei privind criminalitatea informatică Publicat: 20.02.2009 în Monitorul Oficial Nr. 37-40.
4. Directiva 2013/40/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 12 august 2013 privind atacurile împotriva sistemelor informatice și de înlocuire a Deciziei-cadru 2005/222/JAI a Consiliului, disponibilă pe site-ul data.consilium.europa.eu/doc/document/PE-38-2012_REV1/ro/pdf (accesat la 03.06.2025).
5. Legea cu privire la informatică, nr.73-74/547 din 05.07.2001 // <http://lex.justice.md/md/312902/> (accesat la 03.06.2025).
6. Mitrache C., Drept penal român. Partea generală, Casa de Editură și Presă “Șansa” SRL, 1997.
7. Mitrache C., Drept penal român. Partea generală, Casa de Editură și Presă “Șansa” SRL, 1997.
8. Prof. Dr. Marco Gercke ,Understanding cybercrime: phenomena, challenges and legal response, ITU 2012.

Албул Сергій Володимирович

кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри оперативно-розшукової
діяльності

навчально-наукового інституту підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Національної поліції України

Одеського державного університету
внутрішніх справ

ORCID 0000-0002-3253-9225

КРИМІНАЛЬНА РОЗВІДКА: ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ДЕФІНІЦІЇ

В умовах повномасштабної агресії з боку російської федерації вітчизняні соціально-політичні реалії, виклики та загрози, вимагають системного реагування, адекватної трансформації усього сектору безпеки, а також включення цієї системи у сферу політичних пріоритетів держави. З метою реалізації завдань, визначених у п. 1.7.1. Плану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2024 року № 792-р. міжвідомчою робочою групою здійснюється опрацювання проекту Закону України «Про кримінальну розвідку», який концептуально замінить Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» [3]. На сьогодні, зміни у політичних, соціальних та економічних умовах існування держави обумовлюють нові виклики, що постають перед науковою парадигмою оперативно-розшукової діяльності в Україні. За нашим переконанням, серед значної кількості проблем, що потребують ґрунтовного наукового опрацювання, необхідно виокремити питання аналізу теоретичних концептів формування правової дефініції «кримінальна розвідка», а також праксеологічних аспектів такої діяльності, зокрема в умовах воєнного стану.

Теоретичні джерела закріплюють, що правова дефініція – це нормативно-правовий припис, який детально визначає сутнісний зміст правового поняття шляхом опису його основних юридично значущих ознак або елементів з метою забезпечення єдності правового розуміння та регулювання [6]. За нашим переконанням, питання щодо теоретичних концептів формування правової дефініції «кримінальна розвідка» необхідно аналізувати крізь призму вимог та положень юридичної техніки, а саме таких, що стосуються логіки та мовних правил правового акту [1, с. 6].

На сьогодні теорія ОРД оперує поняттям «оперативно-розшукова діяльність». Існуюча правова дефініція закріплює, що оперативно-розшукова діяльність – це система гласних і негласних пошукових та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних

та оперативно-технічних засобів [4]. Науковці вказують, що система – це множина взаємопов’язаних елементів, що утворюють єдине ціле, взаємодіють із середовищем та між собою, і мають мету [5, с. 621]. У нашому випадку такими елементами системи виступають гласні та негласні пошукові та контррозвідувальні заходи. Тобто, по суті, складовими поняття є система інструментів (заходів), за допомогою яких вирішуються певні завдання. Такими завданнями, відповідно до ст. 1 Закону, є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачен, розвідувально-підбивну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [1, с. 14]. Доводиться констатувати, що у існуючій дефініції законодавець фактично лише перелічує наявний інструментарій для реалізації завдань оперативно-розшукової діяльності, не розкриваючи сутнісні ознаки правової категорії. Принагідно зазначимо, що сучасне оперативно-розшукове законодавство України взагалі не розкриває діяльнісну, праксеологічну сутність ОРД, що, на нашу думку, є концептуальним недоліком, який має бути усунутий, зокрема при формуванні нової правової дефініції «кримінальна розвідка». Філософія розглядає праксеологію, як науку, галузь досліджень, що вивчає людську діяльність, процеси прийняття рішень крізь призму їх ефективності [5, с. 512]. У свою чергу, діяльність – це процес активної взаємодії суб’єкта з об’єктом, під час якого суб’єкт досягає певної мети. З огляду на це, ми впевнені, що теоретичні концепти правової дефініції «кримінальна розвідка» повинні розкривати її сутнісні ознаки саме у площині праксеології. Діяльність» це активна, свідомо, вольова поведінка, система доцільних, спланованих дій, спрямованих на реалізацію визначених задач та досягнення певної мети.

Аналізуючи сутність категорії «державна діяльність», науковці зазначають, що такою є діяльність державних організацій (органів, установ, підприємств, їх представників та службовців), спрямована на реалізацію функцій держави, структура змісту якої виявляється у правових та неправових формах відповідно до сутності та соціального призначення держави [1, с. 16]. У свою чергу, правоохоронна діяльність – це вид державної діяльності, яка здійснюється з метою охорони права спеціально уповноваженими органами шляхом застосування юридичних заходів впливу в суворій відповідності з законом і при неухильному дотриманні встановленого ним порядку. Таким чином, до сутнісних ознак правової дефініції «кримінальна розвідка», за нашим переконанням, мають відноситись: державний, владний характер; специфічний суб’єктний склад; мета такої діяльності.

Враховуючи вищевикладене, на наш погляд, кримінальну розвідку (кримінально-розвідувальну діяльність) можна визначити як особливий вид діяльності спеціально уповноважених державних органів, що здійснюється за наявності визначених законодавством підстав з метою профілактики кримінальних правопорушень, їх виявлення, припинення та розкриття,

сприяння реалізації завдань кримінального провадження, виявлення та нейтралізації реальних та потенційних загроз національним інтересам України, а також забезпечення національної, державної, воєнної, економічної, громадської безпеки та правопорядку. Кримінально-розвідувальна діяльність здійснюється шляхом організації та проведення заходів кримінальної розвідки, аналітичної діяльності та негласного співробітництва [2]. При цьому, до завдань кримінально-розвідувальної діяльності, на наш погляд, відносяться: профілактика кримінальних правопорушень, їх виявлення, документування, припинення та розкриття; здобуття та фіксація інформації про події, факти, діяльність (дії та/або бездіяльність), які створюють загрозу національній, державній, воєнній, військово-технічній, науково-технічній, економічній, публічній безпеці і порядку, безпеці об'єктів критичної інфраструктури, а також стосовно осіб та груп, які готують, вчинюють та/або вчинили кримінальні правопорушення; пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підкривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави; здійснення розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від відбування кримінального покарання, а також розшуку осіб, зниклих безвісти, встановлення невпізнаних осіб та неідентифікованих трупів; кримінально-розвідувальне супроводження кримінального провадження; кримінально-розвідувальне перекриття та обслуговування територій, галузей економіки, об'єктів або ліній (напрямів) роботи; отримання інформації про факти, обставини та події, що створюють реальну загрозу життю та/або здоров'ю осіб щодо яких здійснюється державна охорона; контроль, відслідкування, аналіз, оцінка та прогнозування криміногенної обстановки; збирання та аналіз інформації про правопорушення, що впливають на національну, економічну, публічну безпеку і порядок держави, та визначення способів запобігання їх виникненню в майбутньому; оцінювання ризиків і загроз у сферах безпеки суспільства і держави шляхом аналізу структурованих і неструктурованих даних, сукупних висновків та результатів проведених оперативних, тактичних, стратегічних аналітичних досліджень та прийняття управлінських рішень щодо усунення передумов виникнення зон ризиків та схем протиправної діяльності; забезпечення власної (внутрішньої) безпеки суб'єктів кримінальної розвідки [2].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що розроблення та прийняття Закону України «Про кримінальну розвідку» сприятиме подальшому вдосконаленню правового регулювання протидії кримінальним правопорушенням, реалізації завдань кримінального провадження, виявлення та нейтралізації реальних та потенційних загроз національним інтересам

України, а також забезпечення національної, державної, воєнної, економічної, громадської безпеки та правопорядку в умовах нових викликів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Албул С. В. Оперативно-розшукова діяльність: сучасні доктринальні та праксеологічні концепти. *Воєнний стан: теоретико-праксеологічні проблеми юриспруденції* : колективна монографія. Lviv-Torun : Liha-Pres, 2024. С. 1–24. DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-421-7-1>
2. Албул С. В. Пропозиції до проекту Закону України «Про кримінальну розвідку». Одеса : ОДУВС, 2025. 14 с. (вих. ОДУВС від 07.02.2025 р. № 1/389-2025).
3. План заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки: затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2024 року № 792-р (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 07.03.2025 № 272). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-2024-%D1%80/print> (дата звернення : 14.05.2025).
4. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-XII із змін. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення : 14.05.2025).
5. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди; за ред. В.І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
6. Хворостянкіна А.В. Дефініції в законодавчих текстах: питання теорії. *Офіційний сайт Міністерства юстиції України*. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_6669 (дата звернення 14.05.2025).

Алфьорова Тетяна Миколаївна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ORCID: 0000-0003-1208-8153

**ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ:
ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ**

Дискримінація за ознакою статі залишається однією з найглибших і найпоширеніших форм порушення прав людини, що гальмує суспільний розвиток та перешкоджає досягненню повноцінної рівності. Попри значний прогрес у правовому регулюванні, особливо в рамках Європейського Союзу, ця проблема все ще потребує посиленої уваги та системного підходу. Україна, рухаючись шляхом європейської інтеграції, активно адаптує своє законодавство до стандартів ЄС, що робить аналіз правових аспектів

дискримінації за ознакою статі у цих двох правових системах надзвичайно актуальним.

Принцип недискримінації, зокрема за ознакою статі, є одним із фундаментальних принципів права Європейського Союзу, закріпленим у його установчих документах. Так, Договір про функціонування Європейського Союзу не лише проголошує принцип рівної оплати праці за рівну працю, а й створює основу для ширшої політики рівності [1]. Важливим інструментом є Хартія основних прав Європейського Союзу, яка чітко забороняє дискримінацію та гарантує рівність чоловіків та жінок [2]. Право ЄС розрізняє пряму та непряму дискримінацію, а також розглядає сексуальне домагання та інструкції щодо дискримінації як форми дискримінації. Законодавча база ЄС у цій сфері є розгалуженою і включає низку директив. Зокрема, Директива 2006/54/ЄС є ключовою для забезпечення рівних можливостей та рівного ставлення до чоловіків та жінок у питаннях праці та зайнятості, охоплюючи широкий спектр аспектів - від доступу до роботи та навчання до умов праці та соціального забезпечення [3]. Також слід відзначити Директиву 2004/113/ЄС, яка поширює принцип рівного ставлення на доступ до товарів та послуг [4], та Директиву (ЄС) 2019/1158, що стосується балансу між робочим та приватним життям для батьків та опікунів [5]. Вирішальну роль у формуванні та інтерпретації антидискримінаційного права ЄС відіграє Суд Європейського Союзу, чия прецедентна практика є обов'язковою для держав-членів і забезпечує єдине розуміння та застосування норм.

Конституція України закладає фундамент для забезпечення гендерної рівності, проголошуючи рівність прав і свобод громадян, незалежно від статі [6]. Проте для деталізації та імплементації цих принципів було розроблено спеціальне законодавство. Ключовим актом є Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», який визначає поняття дискримінації, її форми та встановлює загальні принципи боротьби з нею [7]. Спеціальним законом, що деталізує аспекти гендерної рівності, є Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», який визначає повноваження державних органів та механізми реалізації рівних прав [8]. Норми про заборону дискримінації інтегровані й у галузеве законодавство. Так, Кодекс законів про працю України містить заборону дискримінації у сфері праці, включаючи рівну оплату та заборону сексуальних домагань [9]; Кримінальний кодекс України [10] передбачає відповідальність за порушення рівноправності громадян та за гендерно зумовлене насильство, зокрема домашнє насильство, регульоване окремим Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [11].

Процес європейської інтеграції України вимагає активної гармонізації національного законодавства з *acquis communautaire* ЄС. Угода про асоціацію між Україною та ЄС передбачає зобов'язання України щодо імплементації Директив ЄС у сфері рівності. Це включає перегляд та адаптацію законодавчих актів для забезпечення відповідності європейським стандартам

щодо рівності в праці, доступі до товарів та послуг, а також у боротьбі з гендерно зумовленим насильством. Незважаючи на значний прогрес, існують прогалини та відмінності, які потребують подальшого вдосконалення, зокрема, щодо ефективності механізмів судового захисту та превентивних заходів.

Подолання дискримінації за ознакою статі вимагає комплексного підходу, що включає не лише вдосконалення законодавства, а й ефективну правозастосовну практику. У сфері праці, попри законодавчо закріплений принцип рівної оплати, гендерний розрив в оплаті праці залишається значною проблемою як в ЄС, так і в Україні, що свідчить про необхідність посилення контролю та прозорості. Сексуальні домагання на робочому місці також вимагають ефективніших механізмів запобігання та покарання.

У політичній сфері спостерігається недостатнє представництво жінок в органах влади. Якщо в ЄС активно застосовуються різні механізми, включно з гендерними квотами, то в Україні це питання все ще викликає дискусії та потребує подальших законодавчих ініціатив для забезпечення рівних можливостей.

Особливе місце займає боротьба з гендерно зумовленим насильством. Ратифікація Україною Стамбульської конвенції стала важливим кроком, який зобов'язує державу впроваджувати комплексні заходи для запобігання насильству, захисту постраждалих та переслідування кривдників. Попри це, ефективність правозастосування, зокрема у сфері домашнього насильства, все ще залежить від підвищення кваліфікації правоохоронних органів та судової системи, а також розвитку мережі спеціалізованих послуг для постраждалих.

Судова практика відіграє ключову роль у формуванні антидискримінаційної політики. Рішення Суду Європейського Союзу та Європейського суду з прав людини задають високі стандарти, до яких мають прагнути національні суди. В Україні Верховний Суд формує важливі правові позиції у справах про дискримінацію, проте проблеми доказування дискримінації, зокрема непрямої, залишаються викликом.

Перспективи вдосконалення правового захисту пов'язані з подальшою гармонізацією українського законодавства з правом ЄС, що вимагає не лише формального перенесення норм, а й їх ефективної імплементації. Важливим є підвищення правової освіти населення та професійної підготовки юристів, суддів, правоохоронців з питань гендерної рівності. Необхідно також посилювати роль Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та інших правозахисних інституцій, а також розвивати співпрацю з громадянським суспільством для ефективного моніторингу та лобювання змін.

Аналіз правових аспектів дискримінації за ознакою статі у законодавстві ЄС та України демонструє значний прогрес у формуванні правової бази для забезпечення гендерної рівності. Європейський Союз є лідером у розробці комплексних антидискримінаційних директив, які слугують орієнтиром для України. Процес євроінтеграції стимулює Україну до послідовного

наближення свого законодавства до європейських стандартів. Гармонізація українського законодавства з *acquis communautaire* ЄС у сфері гендерної рівності має вийти за межі формального перенесення норм. Критично важливим є проведення комплексної гендерно-правової експертизи чинних законів та підзаконних актів, що дозволить виявити і усунути приховані форми непрямой дискримінації та прогалини, які ускладнюють застосування європейських директив на практиці. Роль Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини має бути посилена через надання йому ширших повноважень у сфері розслідування випадків дискримінації та надання правової допомоги постраждалим. Розвиток співпраці з громадськими організаціями повинен трансформуватися від консультативної до партнерської, що дозволить залучати експертизу громадянського суспільства до формування державної політики та моніторингу її виконання. Досягнення повної гендерної рівності залежить не лише від законів, а й від зміни суспільної свідомості. Це потребує не просто підвищення правової освіти, а впровадження стратегічних освітніх програм, спрямованих на подолання гендерних стереотипів, починаючи зі шкільної освіти, та формування культури нульової толерантності до дискримінації на всіх рівнях.

Список використаних джерел та літератури:

1. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. Офіційний вісник Європейського Союзу. 2016. С 202. С. 13–338. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text
2. Хартія основних прав Європейського Союзу. (2012). Офіційний вісник Європейського Союзу, С 326. URL: http://www.europarl.europa.eu/charter/default_en.htm
3. Директива 2006/54/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 5 липня 2006 року про імплементацію принципу рівних можливостей та рівного ставлення до чоловіків та жінок у питаннях праці та зайнятості. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/UK/TXT/?uri=CELEX:32006L0054>
4. Директива 2004/113/ЄС Ради від 13 грудня 2004 року про імплементацію принципу рівного ставлення до чоловіків та жінок у доступі до товарів та послуг, а також їх надання. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/UK/TXT/?uri=CELEX:32004L0113>
5. Директива (ЄС) 2019/1158 Європейського Парламенту та Ради від 20 червня 2019 року про баланс між робочим та приватним життям для батьків та опікунів та про скасування Директиви 2010/18/ЄС Ради. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/UK/TXT/?uri=CELEX:32019L1158>
6. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
7. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012 № 5207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>

8. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>

9. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

10. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

11. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>

Батурко Олександр Вікторович

заступник начальника штабу,
начальник відділу прикордонного контролю
Білгород-Дністровський прикордонний загін
ORCID ID 0009-0001-7641-3982

Гула Віталій Вікторович

старший викладач кафедри
прикордонного контролю
факультету безпеки державного кордону
Національна академія Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
ORCID ID 0000-0001-5090-6095

Дубовик Катерина Олександрівна

курсант 3 курсу
факультету забезпечення
оперативно-службової діяльності
Національна академія Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
ORCID ID 0009-0002-1489-9267

**МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ОРГАНІВ ПРИКОРДОННОГО
КОНТРОЛЮ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ
ПРАВОПОРУШЕННЯМ НА КОРДОНІ**

У сучасному світі державні кордони виступають не лише географічними межами, але й стратегічними бар'єрами, які потребують ефективного управління, особливо в умовах підвищених міграційних потоків, міжнародного тероризму та транснаціональної злочинності. У зв'язку з цим особливого значення набуває діяльність прикордонних служб, які мають забезпечувати не тільки контроль за перетином кордону, а й гарантувати правопорядок, безпеку та дотримання прав людини.

Державна прикордонна служба України (ДПСУ) у своїй роботі активно орієнтується на міжнародний досвід, зокрема країн Європейського Союзу, США, Канади, а також держав, які мають високий рівень інтеграції

прикордонного менеджменту. Актуальність цього питання також зумовлена курсом України на європейську інтеграцію, а відповідно - необхідністю адаптації до стандартів ЄС у сфері охорони кордону.

У країнах Європейського Союзу основним органом, який координує прикордонну політику, є Європейське агентство з охорони зовнішніх кордонів (Frontex). Агентство здійснює підтримку національних прикордонних служб держав-членів ЄС шляхом проведення спільних операцій, аналітики ризиків, підготовки кадрів та технічного забезпечення. Співпраця ДПСУ з Frontex дозволяє реалізовувати проекти з модернізації прикордонної інфраструктури та обміну досвідом.

Польща як країна-сусідка України має значний досвід інтегрованого прикордонного контролю. Застосування автоматизованих систем реєстрації в'їзду/виїзду, сканерів документів, біометричних даних та мобільних груп реагування забезпечує оперативність та прозорість контрольних процедур. Польська модель управління кордонами є зразком для впровадження в Україні.

У США прикордонна безпека знаходиться під юрисдикцією Митно-прикордонної служби (CBP), яка широко використовує інноваційні технології, включаючи штучний інтелект, дрони, супутниковий моніторинг та системи аналізу поведінкових ризиків. Завдяки багаторівневому контролю прикордонні органи США можуть не лише ідентифікувати порушників, але й запобігати потенційним загрозам ще до того, як особа перетне кордон.

У Канаді діє система «довіrenих мандрівників» (Trusted Traveller), що дозволяє особам, які пройшли попередню перевірку, швидко проходити контроль. Це приклад того, як можна одночасно підтримувати безпеку та сприяти легітимному руху осіб. Канада також активно залучає міжвідомчі структури до аналізу даних про подорожі, що сприяє більш точному виявленню порушників.

Норвегія, хоча і не входить до ЄС, інтегрує поліцію у прикордонну діяльність. Це дозволяє забезпечити комплексний підхід до виявлення кримінальних загроз, таких як контрабанда, торгівля людьми та інші види організованої злочинності. Система ризик-аналізу дозволяє раціонально використовувати ресурси та зосередити увагу на найбільш проблемних ділянках кордону.

ДПСУ активно впроваджує елементи європейської моделі інтегрованого управління кордонами, зокрема за підтримки місій EUBAM, FRONTEX та міжнародних партнерів. Проводяться заходи з модернізації пунктів пропуску, цифровізації процедур, покращення міжвідомчої взаємодії. Важливим аспектом є розвиток професійної підготовки персоналу, орієнтованої на сучасні виклики, а також дотримання прав і свобод людини під час здійснення прикордонного контролю.

Таким чином, аналіз міжнародного досвіду свідчить про ефективність багаторівневого, технологічно підкріпленого, аналітично обґрунтованого підходу до охорони державного кордону. Кожна країна має свої особливості, але спільними є ключові засади: профілактика загроз, швидке реагування, міжвідомча взаємодія та повага до прав людини.

Для України запозичення найкращих практик прикордонного контролю з урахуванням власного досвіду та геополітичної ситуації має стати стратегічним напрямом розвитку Державної прикордонної служби. Подальша інтеграція у європейський безпековий простір можлива лише за умови комплексної модернізації системи охорони державного кордону. У цьому контексті міжнародне співробітництво відіграє не лише прикладну, а й геополітичну роль, наближаючи Україну до стандартів НАТО та ЄС.

Список використаних джерел та літератури:

1. European Border and Coast Guard Agency (Frontex). Annual Report 2023.
2. U.S. Customs and Border Protection. Strategic Plan 2022–2026.
3. Canadian Border Services Agency. Departmental Plan 2023–2024.
4. EUBAM. Best Practices in Border Management and Inter-agency Cooperation. 2022.
5. Вісник ДПСУ. 2023. №2. С. 15–22.

Батурко Олександр Вікторович

заступник начальника штабу-начальник
відділу прикордонного контролю
Білгород-Дністровський прикордонний загін
ORCID ID 0009-0001-7641-3982

Гула Віталій Вікторович

старший викладач кафедри прикордонного
контролю

Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
ORCID ID 0000-0001-5090-6095

П'янківський Максим Андрійович

курсант Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
ORCID ID 0009-0002-8972-0209

**МІЖНАРОДНА ОРГАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
(ІНТЕРПОЛ)**

Сучасне суспільство дедалі частіше стикається з проблемами, які виходять за межі окремих держав і потребують глобального підходу до їх розв'язання. Однією з таких проблем є транснаціональна злочинність. У світлі швидкого розвитку інформаційних технологій, вільного переміщення осіб через кордони, активного міжнародного обміну товарами та капіталом, злочинність також набуває міжнародного характеру. Усе це зумовлює необхідність тісної та скоординованої співпраці між правоохоронними органами різних країн. У відповідь на цей виклик і було створено Міжнародну організацію кримінальної поліції – Інтерпол.

Метою цієї роботи є аналіз діяльності Інтерполу як ключової міжнародної організації в системі глобальної безпеки. Особлива увага приділяється його історичному розвитку, організаційній структурі, основним функціям, механізмам співпраці між країнами, а також ролі України у міжнародному поліцейському співробітництві.

Актуальність теми зумовлена зростаючою потребою у міжнародній взаємодії в боротьбі зі злочинністю. Уміння ефективно використовувати механізми, що надає Інтерпол, є запорукою зміцнення національної та міжнародної безпеки. Аналіз діяльності цієї організації дозволяє глибше зрозуміти, як функціонує міжнародна правоохоронна система, які є її переваги, труднощі та перспективи подальшого розвитку.

Інтерпол є унікальною міжнародною організацією, що забезпечує взаємодію між поліцейськими службами майже всіх країн світу. Її діяльність спрямована на боротьбу з різними видами тяжких злочинів, зокрема з тероризмом, торгівлею людьми, незаконним обігом наркотиків, кіберзлочинністю, торгівлею зброєю, фінансовими шахрайствами тощо. Організація не має власних оперативних підрозділів, однак вона виконує роль координатора, інформаційного центру та аналітичного ресурсу, який допомагає правоохоронцям ефективніше взаємодіяти.

Інтерпол був заснований у 1923 році і з того часу пройшов довгий шлях трансформації та вдосконалення. Його сучасна структура дозволяє швидко реагувати на глобальні загрози, організовувати масштабні міжнародні операції та обмінюватися важливою оперативною інформацією. Головна штаб-квартира організації розташована в місті Ліон (Франція), а в кожній країні-члені діє Національне центральне бюро Інтерполу, яке виконує функцію посередника між національною поліцією та міжнародними структурами.

Відповідно до статуту, Інтерпол має змогу займатися лише кримінальними злочинами – військові, політичні та інші різновиди правопорушень перебувають поза його компетенцією. Основний напрям діяльності організації: збір та аналіз інформації про злочини, що мають міжнародний характер. В Інтерполі є велика кількість баз: зловмисників, їхніх відбитків пальців, людей зниклих безвісти, телефонів та викрадених автомобілів [7, с. 67–72].

Генеральний секретаріат керує щоденною діяльністю Інтерполу, що включає надання фахової допомоги та послуг усім країнам-членам. Окрім того, Інтерпол управляє міжнародними поліцейськими базами даних, що містять дані та відомості про злочини. Ця інформація є доступною для держав-членів в режимі реального часу.

Інтерпол пропонує допомогу, таку як криміналістика й аналіз, у розшуку злочинців по всьому світі. Усі співробітники мають бути добре навчені, щоб ефективно надавати ці послуги. Інтерпол щоденно відстежує нові тренди у сфері злочинності шляхом проведення досліджень [3].

Україна, як самостійна країна, офіційно подала заявку та увійшла до Інтерполу в 1992 році, а от українські правоохоронці почали працювати з Міжнародною організацією кримінальної поліції ще з часів СРСР.

Серед досягнень України в межах Інтерполу – успішне затримання осіб, які розшукувалися в різних країнах світу, у тому числі осіб, підозрюваних у вчиненні тяжких злочинів: убивствах, терористичних актах, фінансових махінаціях. Також українська сторона активно співпрацює в питаннях боротьби з кіберзлочинністю, участі у міжнародних операціях і тренінгах, що проводяться за ініціативи Інтерполу.

Особливу роль відіграє співпраця НЦБ з прикордонною та митною службами, що дозволяє виявляти злочинців або підозрюваних осіб під час перетину державного кордону України.

Водночас, робота НЦБ має і низку викликів. Серед них – бюрократичні перешкоди, обмежені технічні ресурси, потреба в постійному вдосконаленні законодавчої бази та підвищенні кваліфікації працівників. Також актуальними залишаються питання кібербезпеки та захисту персональних даних, адже робота з міжнародними базами передбачає високий рівень конфіденційності та відповідальності.

Міжнародна організація кримінальної поліції – Інтерпол – є ключовим елементом у системі глобальної безпеки. Її діяльність спрямована на координацію зусиль правоохоронних органів країн-членів у боротьбі з найнебезпечнішими видами міжнародної злочинності. Інтерпол успішно виконує роль посередника, інформаційного центру та координатора в міжнародному поліцейському співробітництві, не втручаючись у політичні або воєнні конфлікти, що забезпечує організації нейтральність і довіру з боку міжнародної спільноти.

Організаційна структура Інтерполу побудована таким чином, щоб забезпечити ефективне функціонування в будь-якому куточку світу. Завдяки використанню сучасних інформаційних технологій, обміну базами даних і швидкому реагуванню на запити держав-учасниць, Інтерпол є дієвим інструментом у боротьбі з тероризмом, торгівлею людьми, кіберзлочинністю, незаконним обігом наркотиків, фінансовими махінаціями та іншими глобальними загрозами.

Зокрема, в умовах сучасних викликів – збройної агресії, підвищеної міграційної активності, кіберзагроз – Україна активно використовує інструменти Інтерполу для виявлення й затримання осіб, причетних до воєнних злочинів, незаконного обігу зброї, фінансування тероризму тощо. Водночас ефективність цієї роботи значною мірою залежить від технічного оснащення, правового врегулювання взаємодії з міжнародними структурами, а також від рівня підготовки українських фахівців [6].

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що Інтерпол є незамінним елементом системи міжнародної правоохоронної співпраці. Його діяльність сприяє формуванню глобального безпекового простору, у якому спільними зусиллями держав вдається протидіяти загрозам, що не знають кордонів. Для України подальший розвиток співпраці з Інтерполом є важливим не лише з точки зору підтримки правопорядку, а й як стратегічний крок у зміцненні свого міжнародного авторитету та захисті національних інтересів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Білас В. І. Міжнародне право : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 364 с.
2. Гнатовський М. В. Міжнародне співробітництво у сфері боротьби зі злочинністю. *Вісник Академії правових наук України*. 2019. № 2(61). С. 112–119.
3. Інтерпол: офіційний сайт. URL: <https://www.interpol.int/> (дата звернення: 10.05.2025).
4. Климчук О. П. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності правоохоронних органів України в рамках Інтерполу. *Право і безпека*. 2022. № 4. С. 95–100.
5. Міжнародне право : підруч. ; за ред. В. В. Мицика. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 512 с.
6. Національне центральне бюро Інтерполу в Україні: офіційний сайт МВС України. URL: <https://mvs.gov.ua/> (дата звернення: 10.05.2025).
7. Шевченко В. І. Роль Інтерполу в забезпеченні міжнародної безпеки. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. № 2. С. 67–72.

Батурко Олександр Вікторович

заступник начальника штабу-начальник
відділу прикордонного контролю
Білгород-Дністровський прикордонний загін
ORCID ID 0009-0001-7641-3982

Гула Віталій Вікторович

старший викладач кафедри прикордонного
контролю факультету безпеки державного
кордону
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
ORCID ID 0000-0001-5090-6095

Силка Єлизавета Володимирівна

курсант
факультету забезпечення
оперативно-службової діяльності
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького
ORCID 0009-0009-6178-9061

**ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПРИКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО: РОЛЬ
FRONTEX У ПРОТИДІІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ**

У сучасному світі забезпечення безпеки набуває особливої актуальності, адже багато форм злочинності перестали мати суто локальний характер. Злочинні мережі діють через кордони, використовуючи складні транснаціональні схеми, що потребують скоординованої міжнародної

відповіді. У межах Європейського Союзу важливим інструментом міжнародного співробітництва у сфері безпеки стало прикордонне партнерство, яке має на меті забезпечити ефективний контроль над зовнішніми кордонами та запобігти проникненню загроз кримінального характеру на територію ЄС. Центральне місце у цій системі займає відомство з охорони зовнішніх кордонів – Frontex, яке не лише координує зусилля держав-членів, але й виступає активним учасником оперативного реагування на кризові ситуації на кордонах. З 2016 року після реформування має розширений мандат, включно з правом самостійно розгортати операції та укладати угоди з третіми країнами.

У сфері аналітики агентство щороку публікує звіт про аналіз ризиків (Risk Analysis Report), у якому вказує основні маршрути незаконної міграції, методи дій злочинних груп та тенденції у сфері безпеки кордонів. Крім того, Frontex підписало понад 20 угод про співпрацю з країнами, що не входять до ЄС, зокрема з державами Західних Балкан, Туреччиною, Сербією та Албанією, що дозволяє здійснювати оперативну взаємодію за межами Євросоюзу. Агентство також активно співпрацює з Europol, Interpol та Європейською прокуратурою (EPPO), обмінюючись даними щодо транскордонної злочинності, зокрема торгівлі людьми та незаконного переміщення зброї. Frontex організовує спільні прикордонні операції, серед яких однією з найбільших є «Joint Operation Poseidon» у Греції та «Operation Indalo» в Іспанії, спрямовані на боротьбу з незаконною міграцією та контрабандою. У 2023 році агентство залучило понад 2 300 прикордонників з різних країн ЄС для спільного патрулювання та контролю критичних ділянок зовнішніх кордонів. Frontex також має свою оперативну резервну силу (Standing Corps) – це перший постійний корпус з до 10 000 офіцерів, які можуть бути швидко направлені в кризові регіони [1].

Frontex надав підтримку Греції при проведенні операції «Море Посейдона» за допомогою майже 700 офіцерів з різних країн ЄС, які здійснювали спостереження за кордоном, допомагали в ідентифікації та реєстрації прибуваючих мігрантів, а також проводили інструктаж і перевірку. Це ще раз доводить нам важливість міжнародної співпраці заради безпеки спільних кордонів. Коли в 2015 році міграційний тиск на цьому маршруті різко збільшився, Frontex посилив свої операції на найбільш постраждалих грецьких островах у Східній частині Егейського моря, залучивши додаткові судна і літаки для допомоги в патрулюванні і пошуково-рятувальних операціях. У період з січня по листопад 2016 року судна Frontex брали участь у порятунку 40413 осіб в Егейському морі залучивши до операції представників 23 країн ЄС та Шенгенської зони [2].

Також організація допомагає країнам поза межами ЄС, намагаючись протистояти нелегальній міграції з Африки до Європи через Атлантичний океан. Одна з перших операцій, що передбачає тісну співпрацю Frontex із країнами поза межами Євросоюзу має назву «Нега». Вона була успішною: кількість несанкціонованих морських перетинів на маршруті скоротилася з п'ятизначного до тризначного числа. Залучила прикордонні служби Іспанії, Сенегалу, Мавританії та інших країн.[3]

Наша ж держава приймає активну участь в інтеграції європейської методики охорони кордонів та співпрацює з Frontex на основі підписаних угод, таких як: Рамкова угода про співпрацю, останній раз оновлена 20 лютого 2024 року; [4] Угода про статус спостерігача, яка надає Україні статус країни-партнера в рамках діяльності Frontex, що дозволяє українським прикордонникам брати участь у спільних операціях та отримувати технічну допомогу. Вона також визначає умови для розгортання офіцерів Frontex на території України [5].

З 2015 року українські прикордонники беруть участь у спільних операціях Frontex у країнах ЄС та на своїй території. Наприклад у квітні 2021 року Сумський прикордонний загін взяв участь у спільній операції Frontex під назвою «Coordination Points. Land plot 2021». Операція проводилася на міжнародному автомобільному пункті пропуску «Бачівськ» на кордоні з Російською Федерацією. У заході взяли участь представники Frontex з семи європейських країн, а також українські прикордонники. Метою операції було вдосконалення процедур прикордонного контролю, обмін досвідом та підвищення ефективності боротьби з транскордонною злочинністю. Під час брифінгу обговорювалися питання організації спільних дій на пунктах пропуску та інтеграції європейських стандартів управління кордонами. Представники Frontex високо оцінили підготовку українських колег та ефективність проведення операції [6].

А з початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну, Frontex посилив свою підтримку Україні. У січні 2023 року було підписано грантову угоду на суму 12 мільйонів євро між Frontex та Державною прикордонною службою України.

Отже, Frontex виступає не лише як агентство, що охороняє кордони ЄС, але й як потужний інструмент європейської солідарності та міжнародної співпраці у сфері безпеки. Подальше посилення співпраці між країнами Європи та Україною є запорукою ефективного протистояння сучасним викликам та збереження стабільності у регіоні.

Список використанх джерел та літератури:

1. European Border and Coast Guard Agency. Frontex Annual Report 2023. Warsaw: Frontex, 2024. 88 p. URL : <https://frontex.europa.eu/assets/Publications/General/>
2. Joint Operation Poseidon (Greece). Frontex – European Border and Coast Guard Agency. 2022. URL : <https://www.frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/joint-operation-poseidon-greece-Ufycvj>
3. Wriedt, V., & Reinhardt, D. Операція «Гера» (Frontex): непрозорість та безвідповідальність. 2017. URL : <https://www.statewatch.org/media/documents/analyses/no-307-frontex-operation-hera.pdf>.
4. Working arrangement between Frontex and the European Union Advisory Mission for Civilian Security Sector Reform Ukraine (EUAM Ukraine). URL : <https://prd.frontex.europa.eu/document/working-arrangement-between-frontex-and-the-european-union-advisory-mission-for-civilian-security-sector-reform-ukraine-euam-ukraine/> (дата звернення: 29.05.2025).

5. Status agreements concluded by Frontex with third countries. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legissum%3A4464642> (дата звернення: 29.05.2025).

6. Міністерство внутрішніх справ України. Сумський прикордонний загін братиме участь у спільній операції Агенції FRONTEX / Міністерство внутрішніх справ України. 2021. 23 квітня. URL : <https://mvs.gov.ua/en/press-center/news/sumskii-prikordonnii-zagin-bratime-ucast-u-spilnii-operaciyi-agenciyi->

Біляцький Олексій Сергійович

старший викладач

Національної юридичної академії

імені Ярослава Мудрого

Пшеничко Ганна Андріївна

здобувачка вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Національної юридичної академії

імені Ярослава Мудрого

СУТНІСТЬ І МЕЖІ ДЕРЖАВНОГО ПРИМУСУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВОПОРЯДКУ: ТЕОРЕТИЧНІ СУПЕРЕЧНОСТІ ТА ШЛЯХИ ГАРМОНІЗАЦІЇ

У сучасних умовах трансформації правової системи України та посилення вимог до ефективності інститутів державної влади особливої актуальності набуває проблема визначення сутності й меж державного примусу у сфері забезпечення правопорядку. Підвищений суспільний запит на безпеку, виклики з боку збройної агресії, внутрішні загрози криміногенного характеру та криза довіри до правоохоронних органів потребують теоретичної переоцінки меж допустимого втручання держави у сферу основоположних прав і свобод особи. У цьому контексті дослідження природи, легітимності та меж державного примусу постає не лише як теоретична проблема правознавства, а як практично значуще завдання, від належного вирішення якого залежить якість демократичного правопорядку та гарантії дотримання принципу верховенства права.

Зазначена проблематика вже неодноразово ставала предметом наукового аналізу в українській юридичній науці. Так, важливі підходи до визначення поняття державного примусу сформульовано у працях Н. Лесько, яка вказує на його багаторівневу правову природу, що поєднує правозастосовну, правовиконавчу та правозахисну функції [5, с. 106–107]. У свою чергу, В. Гацелюк у дослідженні конституційних меж діяльності органів забезпечення правопорядку підкреслює, що будь-яка система державного примусу повинна бути вписана у контекст системи стримувань і противаг та функціонального поділу влади [6, с. 38–41]. Д. Тихонова аналізує

функціональні параметри правоохоронної діяльності, вказуючи на різницю між вузьким і широким тлумаченням цього феномену, що має значення для визначення правового статусу суб'єктів, уповноважених на застосування примусу [7, с. 224–225]. Серед фундаментальних праць також варто відзначити дослідження В. Зайченка та А. Лаптевої, які розглядають роль правоохоронних органів у побудові правової держави та акцентують увагу на необхідності дотримання балансу між владним втручанням і свободою особи [8, с. 420–422].

У науковій доктрині немає єдиної позиції щодо поняття «державний примус», що пояснюється різноманітністю його проявів, форм і суб'єктів застосування. Загалом державний примус розглядається як особлива форма реалізації владних повноважень, яка передбачає застосування або загрозу застосування засобів впливу з боку органів державної влади для забезпечення правопорядку, законності та суспільної безпеки. Він може здійснюватися у формах юридичної відповідальності, адміністративного примусу, оперативно-розшукової діяльності, попередження злочинів та ін. Однак його правова легітимність визначається не лише формальним наділенням державних органів відповідними повноваженнями, а й відповідністю цим повноваженням принципу пропорційності, правової визначеності та невтручання у сутність прав особи, як того вимагає стаття 8 Конституції України.

Особливої уваги потребує питання меж застосування державного примусу з боку таких інституцій, як Національна поліція та Служба безпеки України. Відповідно до статті 23 Закону України «Про Національну поліцію», поліція застосовує заходи примусу лише у випадках, коли вичерпано інші способи впливу, і лише в межах, передбачених законом [3]. Подальші статті закону конкретизують форми примусу: фізичну силу (ст. 44), спеціальні засоби (ст. 45) і вогнепальну зброю (ст. 46), застосування яких має бути обґрунтованим, пропорційним і документованим. Схожі положення містить і стаття 24 Закону України «Про Службу безпеки України», яка дозволяє застосування сили та зброї лише в чітко визначених випадках [4]. Разом із тим, на практиці спостерігається зростання випадків надмірного або непропорційного використання примусу, особливо під час масових заходів, що створює ризики зловживання і підриває довіру до державних інституцій.

Особливої уваги заслуговує положення Кримінального кодексу України, зокрема стаття 36, яка визначає межі допустимості необхідної оборони. Законодавець наголошує, що не є перевищенням меж необхідної оборони завдання шкоди особі, яка посягає на життя, здоров'я, житло, власність чи інші права у разі реальної загрози життю чи здоров'ю [2]. Тож, навіть індивідуальна особа в умовах правомірної оборони може застосовувати примус, якщо він відповідає вимогам правомірності. Це положення можна застосовувати і до працівників правоохоронних органів: будь-який захід примусу повинен мати правову основу, відповідати інтенсивності загрози та не виходити за межі необхідного.

Прикладом теоретичних і практичних суперечностей є ситуації, коли силові органи перевищують повноваження, прикриваючись міркуваннями державної безпеки або суспільного порядку. Зокрема, під час подій Революції Гідності застосування сили органами МВС мало ознаки незаконного примусу, що стало предметом розгляду як внутрішніх слідчих органів, так і міжнародних судових інстанцій. Ці події яскраво ілюструють потребу у чіткому нормативному обґрунтуванні та незалежному контролю над діяльністю силових структур. Як вказує В. Гацелюк, належна конституціоналізація функцій органів правопорядку має базуватись на розмежуванні їх повноважень, ролі у системі стримувань і противаг та функціональній автономії від політичного впливу [6, с. 44].

У контексті узагальнення результатів дослідження слід зазначити, що правова конструкція державного примусу повинна поєднувати два ключові виміри – ефективність і легітимність. Ефективність означає здатність держави забезпечити правопорядок, протидіяти злочинності, реагувати на виклики безпеки. Легітимність передбачає, що такі дії повинні бути правовими, обґрунтованими та контрольованими з боку інститутів громадянського суспільства і судової влади. Оскільки межі державного примусу формуються не лише текстом законів, а й практикою їх застосування, важливою є роль як інституційного моніторингу (з боку прокуратури, суду, омбудсмена), так і незалежного громадського контролю. Запровадження чітких стандартів дій у надзвичайних ситуаціях, а також підвищення рівня правової освіти в силових структурах мають сприяти гармонізації примусу та прав людини. У підсумку, гармонізація державного примусу у сфері забезпечення правопорядку можлива лише за умови належної конституційної конкретизації функцій відповідних органів, правової визначеності їх повноважень, ефективного нагляду за дотриманням законності та впровадження прозорих процедур залучення громадськості до оцінки дій уповноважених суб'єктів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 31.06.2025).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 31.06.2025).
3. Про Національну поліцію : Закон від 02.07.2015 №580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#n258>
4. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12> (дата звернення: 31.06.2025).
5. Лесько Н. Державний примус: поняття та характеристика. *Вісник Національного університету Львівська політехніка. Серія: Юридичні науки*. 2022. № 1 (33). С. 106–113.

6. Гацелюк В. Конституційні межі національної системи забезпечення правопорядку. *Український часопис конституційного права*. 2021. № 3. С. 36–52.

7. Тихонова Д. С. Поняття «правоохоронна діяльність» і функції правоохоронної діяльності. *Проблеми сучасної поліцейстики*. Харків. 2022. С. 224–225.

8. Зайченко В. В., Лаптева А. В. Роль і місце правоохоронних органів у правовій державі. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2013. Вип. 23. С. 419–424.

Вакуленко Андрій Едуардович

доктор філософії в галузі права

співробітник ГУНП

в Дніпропетровській області

ORCID: 0000-0002-5929-5793

МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СПРИЯННЯ ГРОМАДЯН ОПЕРАТИВНИМ ПІДРОЗДІЛАМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

На сьогодні залишається актуальним дослідження теоретичних та практичних проблем сприяння громадян оперативним підрозділам Національної поліції України (далі – НПУ) під час протидії кримінальним правопорушенням, що обумовлено сучасним вимогам теорії та практики протидії злочинності.

Слід зазначити, що сприянням громадян оперативним підрозділам Національної поліції України під час протидії кримінальним правопорушенням є процес, який пов'язаний із залученням оперативними підрозділами громадян до виконання завдань щодо виявлення і запобігання кримінальним правопорушенням, виявлення осіб, причетних до їх вчинення, сприяння розслідуванню кримінальних правопорушень. Кінцевим результатом використання громадян є отримання оперативними підрозділами оперативно значущої інформації про готування або вчинення кримінально протиправних дій та проведення (сприяння проведенню) окремих пошукових та оперативно-розшукових заходів, а також негласних слідчих (розшукових) дій [1, с. 94-95].

Результати наукової та практичної діяльності людей залежать не лише від того, хто діє (суб'єкт) або на що спрямована пізнавальна діяльність (об'єкт), або що конкретно досліджується (предмет), а й від того, за допомогою якого методологічного інструментарію здійснюється сам пізнавальний процес [2, с. 49]. Тому визначення інструментарію, за допомогою якого буде здійснюватися дослідження, є край необхідним.

Проведення будь-якого наукового дослідження вимагає застосування усього арсеналу інструментів, які розроблені методологією відповідної науки, та дає змогу досліднику отримати достатній рівень знань про досліджувану проблематику, запропонувати власні висновки та пропозиції і досягти поставленої мети дослідження [3, с. 18].

О. В. Кириченко, дослідивши точки зору вітчизняних та зарубіжних науковців щодо змісту методології науки, визначив, що методологія юридичної науки являє собою складне і багатопланове утворення, яким охоплюються: 1) проблеми структури наукового знання взагалі і наукових правових теорій особливо; 2) закони виникнення, функціонування і зміни наукових правових теорій; 3) понятійно-категорійний апарат; 4) система методів юридичної науки (методики і процедури дослідницької діяльності) [4, с. 423].

Застосування правильно вибраної методології сприятиме внутрішній єдності, достовірності, об'єктивності, репрезентативності та повноті дослідження.

Найбільш важливими етапами у застосуванні методології є виявлення об'єкта й предмета дослідження, постановка наукового завдання або проблеми, визначення (шляхом поєднання відомих елементів науково-методичного апарату, а за необхідності, створюючи нові елементи, що доповнюють науково-методичний апарат науки) методу або побудови теорії вирішення наукового завдання (проблеми), яке розглядають, перевірка достовірності одержаних висновків, оцінка вагомості обґрунтованих рекомендацій [5, с. 32].

Враховуючи зазначене, слід правильно визначити об'єкт дослідження (суспільні відносини у сфері сприяння громадян оперативним підрозділам НПУ під час протидії кримінальним правопорушенням) та її предмет (теоретичні та практичні засади сприяння громадян оперативним підрозділам НПУ під час протидії кримінальним правопорушенням).

Метою будь-якого наукового дослідження є визначення його конкретного предмета і всебічне, достовірне вивчення його структури, характеристик, зв'язків на основі наукових принципів і методів пізнання, впровадження або напрацювання пропозицій щодо впровадження у практику отриманих результатів. Тому метою дослідження повинно стати комплексна розробка теоретичних та практичних засад сприяння громадян оперативним підрозділам НПУ під час протидії кримінальним правопорушенням, а також у формуванні на цій основі науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання в досліджуваній сфері.

Для досягнення поставленої мети дослідження необхідним є правильне визначення дослідницьких завдань, які, як правило, полягають у: вирішенні теоретичних питань, які пов'язані з проблемою дослідження; виявленні, уточненні, поглибленні, методологічному обґрунтуванні суттєвості, природи, структури об'єкта, що вивчається; виявленні тенденцій і закономірностей процесів; аналізі реального стану предмета дослідження, динаміки,

внутрішніх протиріч розвитку; виявленні шляхів та засобів удосконалення явища, процесу, що досліджується; обґрунтуванні системи заходів, необхідних для вирішення прикладних завдань; експериментальній перевірці розроблених пропозицій щодо розв'язання проблеми, підготовці методичних рекомендацій для їх використання на практиці [6, с. 16].

З огляду на предмет дослідження та для досягнення поставленої мети дослідження необхідним є вирішення таких дослідницьких завдань: з'ясувати стан наукової розробленості питань сприяння громадян оперативним підрозділам НПУ під час протидії кримінальним правопорушенням; визначити методи наукового дослідження сприяння громадян оперативним підрозділам НПУ під час протидії кримінальним правопорушенням; здійснити комплексний аналіз понятійно-категоріального апарату інституту сприяння громадян оперативним підрозділам НПУ під час протидії кримінальним правопорушенням; окреслити принципи сприяння громадян оперативним підрозділам НПУ під час протидії кримінальним правопорушенням; визначити форми та види сприяння громадян оперативним підрозділам НПУ під час протидії кримінальним правопорушенням; запропонувати шляхи удосконалення організації сприяння громадян оперативним підрозділам НПУ під час протидії кримінальним правопорушенням. Крім того, за результатами дослідження сформулювати науково-обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України та інших нормативно-правових актів, які регулюють сприяння громадян оперативним підрозділам НПУ під час протидії кримінальним правопорушенням [7, с. 43].

Вирішення зазначених завдань наукового дослідження дає можливість науково обґрунтувати понятійно-категоріальний апарат сприяння громадян оперативним підрозділам НПУ під час протидії кримінальним правопорушенням, класифікувати форми та види сприяння громадян оперативним підрозділам з урахуванням сучасної моделі протидії злочинності, сформулювати пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України та інших нормативно-правових актів, які спрямовані на використання правоохоронними органами громадськості під час протидії злочинності взагалі та сприяння громадян оперативним підрозділам НПУ зокрема.

На наш погляд, наукове дослідження щодо сприяння громадян оперативним підрозділам НПУ під час протидії кримінальним правопорушенням повинно здійснюватися у двох аспектах:

- 1) під час здійснення ОРД;
- 2) під час негласної роботи на стадії досудового розслідування.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кириченко О. В., Вакуленко А. Е. Сприяння громадян оперативним підрозділам Національної поліції України під час протидії корупційним кримінальним правопорушенням. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Спеціальний випуск. С. 91–95.

2. Скакун О. Ф. Принципи в методологічному інструментарії загального порівняльного правознавства. *Право України*. 2013. № 3-4. С. 49–60.
3. Кириченко О. В. Оперативно-розшукова протидія злочинам проти громадської безпеки кримінальною поліцією: проблема теорії та практики : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 428 с.
4. Кириченко О. В. Методологічні підходи дослідження проблем оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 3. С. 421–427.
5. Антонюк В. С., Полонський Л. Г., Аверченков В. І., Малахов Ю. А. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Київ : НТУУ КПІ, 2015. 276 с.
6. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
7. Вакуленко А. Е. Теоретичні та правові засади сприяння громадян оперативним підрозділам Національної поліції України під час протидії кримінальним правопорушенням: сучасний стан проблеми. *Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 8 листоп. 2019 р.): у 2-х ч. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. Ч. 1. С. 41–43.

Варава Володимир Вікторович
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри
оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-7856-1711

ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБМЕЖЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИСТОГО ЖИТТЯ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Забезпечення конституційних прав особи під час здійснення оперативно-розшукової діяльності породжує значну кількість питань, серед яких пріоритетним є створення дієвого правового механізму їх захисту.

У статті 4 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» закладено основи цього механізму, шляхом конкретизації одного з основних принципів оперативно-розшукової діяльності – дотримання прав і свобод людини [1].

Відповідно до статті 9 цього закону «під час здійснення оперативно-розшукової діяльності не допускається порушення прав і свобод людини та

юридичних осіб. Окремі обмеження цих прав і свобод мають винятковий і тимчасовий характер і можуть застосовуватись лише за рішенням слідчого судді з метою виявлення, попередження чи припинення тяжкого або особливо тяжкого злочину та у випадках, передбачених законодавством України, з метою захисту прав і свобод інших осіб, безпеки суспільства» [1].

Таким чином, дотримання прав і свобод людини під час здійснення оперативно-розшукової діяльності має подвійну природу, оскільки допускає їх правомірне обмеження. При цьому, у статті 64 Конституції України, у відповідності до норм міжнародного права, встановлено, що «конституційні права і свободи громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України» [2]. Окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку цих обмежень, можуть встановлюватися в умовах воєнного стану або надзвичайного стану.

Серед конституційних прав і свобод особи, що можуть бути обмежені під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, одним з провідних є право на недоторканість особистого та сімейного життя, закріплене у ч. 1 ст. 32 Конституції України [2].

Розгляд питань правового регулювання недоторканості особистого життя в оперативно-розшуковій діяльності потребує дослідження комплексу аспектів, серед яких можемо виокремити наступні: - визначення змісту поняття інформації про особисте та сімейне життя особи; - повноваження оперативних підрозділів щодо збирання інформації про особисте та сімейне життя громадян; - умови обмеження недоторканості особистого та сімейного життя; - межі обмеження недоторканості особистого життя.

Зміст поняття інформації про особисте та сімейне життя особи у Конституції України не визначений, що утруднює процедуру реалізації права на недоторканість особистого життя. Однак ми знаходимо його у рішеннях Конституційного Суду України, який надав таке її формулювання, як «... будь-які відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути ідентифікована, а саме: національність, освіта, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, матеріальний стан, адреса, дата і місце народження, місце проживання та перебування тощо, дані про особисті майнові та немайнові відносини цієї особи...» [3].

При цьому, за висновком Конституційного Суду, не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [3]. Зауважимо, що не всі підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зазначені у статті 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» виконують завдання щодо забезпечення національної безпеки. Так, Ю.О. Загуменна зазначила, що Закон України «Про Національну поліцію» «...не визначає її суб'єктом сектору безпеки і оборони, тому і не закріплює конкретних завдань у зазначеній сфері» [4, с.166].

Важливим аспектом є визначення співвідношення права на недоторканість особистого життя з іншими особистими правами людини. Конституція України відокремлює його від права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, закріпленого у статті 31, та право на недоторканість житла, у статті 30 Основного закону. Утім, вважаємо, що листування, телефонні розмови, телеграфна та інша кореспонденція, а також житло громадян можна розглядати як окремі аспекти особистого життя. Аналіз конституційних норм доводить, що право на недоторканість особистого життя необхідно віднести до категорії основних прав, а інші права до категорії додаткових. Цей висновок має суттєве значення для розгляду інших аспектів цього дослідження.

Повноваження оперативних підрозділів щодо збирання інформації про особисте та сімейне життя громадян у процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності вимагає чіткої регламентації у законодавстві. Однак це право безпосередньо не закріплене у статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», що породжує сумніви у правомірності збирання такої інформації під час здійснення оперативно-розшукової діяльності.

Наявність у підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, права на збирання інформації про особисте життя громадян розглядається законодавцем як таке, що не викликає сумнівів, оскільки у статті 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» встановлена відповідна заборона. Так, одержані внаслідок оперативно-розшукової діяльності відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини, якщо вони не містять інформації про вчинення заборонених законом дій, зберігання не підлягають і повинні бути знищені. Виходячи з цього, підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність мають право збирати інформацію про особисте життя громадян. У той саме час, відсутність у оперативно-розшуковому законі спеціальної норми, яка дозволяє оперативним підрозділам збирати інформацію про особисте життя громадян є, на наш погляд, суттєвою вадою чинного законодавства, що може призводити до правових колізій у правозастосуванні.

Умови обмеження недоторканості особистого та сімейного життя під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, потребують на окремий розгляд з огляду на певну незбалансованість українського законодавства у сфері захисту конституційних прав громадян та наявності суперечливих підходів до необхідності судового санкціонування окремих заходів оперативно-розшукової діяльності.

Одним з дискусійних аспектів обмеження права на недоторканість особистого життя є питання щодо необхідності одержання для цього ухвали слідчого судді. У ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» необхідність отримання ухвали слідчого судді передбачена лише для тих заходів, які обмежують не загальне право на недоторканість особистого життя, а його окремі види: негласне обстеження публічно

недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, аудіо-, відеоконтроль особи, аудіо-, відеоконтроль місця, спостереження за особою, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж, накладення арешту на кореспонденцію, здійснення її огляду та виїмки, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу [1].

З цього випливає, що для проведення інших заходів, навіть якщо під час їх виконання збираються відомості про окремі обставини особистого життя громадян, в ухвалі слідчого судді немає потреби. Таким чином, наявність ухвали слідчого судді необхідна лише за необхідності обмеження лише окремих, найбільш захищених обставин особистого життя особи і не розповсюджується на право особистого та сімейного життя в цілому.

Установлення меж обмеження недоторканості особистого життя в оперативно-розшуковій діяльності є найважливішим аспектом досліджуваного питання. Тобто, йдеться про пропорційність обмежень особистих прав громадян.

Необхідність їх законодавчої регламентації впливає з вимог багатьох міжнародних конвенцій з питань захисту прав людини, учасником яких є Україна, щодо законної процедури отримання відомостей про особисті та сімейні таємниці [5].

Чинне оперативно-розшукове законодавство викликає достатньо неоднозначні судження щодо його відповідності нормам міжнародного права.

Вищезазначене дозволяє сформулювати висновок про те, що правове регулювання обмеження недоторканості особистого життя під час здійснення оперативно-розшукової діяльності в умовах сьогодення має багато проблем, для вирішення яких необхідна докорінна модернізація як оперативно-розшукового законодавства, так і законодавчих актів з питань доступу до інформації про особисте та сімейне життя особи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 22. Ст.303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 05.06.2025).

2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Київ : Преса України, 1997. 80 с.

3. Конституційний Суд України / 4.2.8. Право на недоторканність особистого життя. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/428-pravo-na-nedotorkannist-osobystogo-zhyttya> (дата звернення: 05.06.2025).

4. Загуменна Ю. О. Національна поліція України як суб'єкт забезпечення національної безпеки. Проблеми сучасної поліцейстики : тези доп. наук.- практ. конф. (м. Харків, 20 квіт. 2022 р.). Харків : ХНУВС, 2022. С.164-168 URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/87393c23-6e5e-4494-b750-09b001121106/content> (дата звернення: 05.06.2025).

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 05.06.2025).

Волобоєв Артур Олегович

доктор філософії в галузі права,
завідувач кафедри оперативно-розшукової
діяльності та інформаційної безпеки
Донецького державного університету
внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-7138-5847

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Стрімка цифрова трансформація суспільства істотно змінює принципи роботи державних структур, насамперед правоохоронних органів. Діджиталізація управлінських та аналітичних процесів перетворилася з технологічної тенденції на нагальну потребу для гарантування національної безпеки в умовах різноманітних сучасних викликів. Результативна боротьба з новітніми проявами злочинності, передусім воєнними та кіберзлочинами, вимагає впровадження складних інформаційно-аналітичних систем на основі сучасних технологічних рішень.

У науковому середовищі інформаційно-аналітичне забезпечення правоохоронців розглядається як комплексний процес збирання, організації, аналізу та тлумачення даних для обґрунтованого прийняття управлінських рішень. Методологічно сучасні підходи поєднують системний, синергетичний та ціннісний принципи, що дозволяє розглядати це явище як цілісну, динамічну систему з орієнтацією на суспільні та національні інтереси.

Нове розуміння ролі інформаційних технологій у правоохоронній діяльності полягає у переорієнтації з реагування на вже вчинені злочини до прогнозування та запобігання можливим загрозам. Така зміна вимагає розробки нових теоретичних підходів та практичних механізмів аналітичної роботи в умовах постійного збільшення обсягів інформації.

Оновлення інформаційно-аналітичного забезпечення українських правоохоронців відбувається в межах загальнодержавної цифрової трансформації та наближення до європейських стандартів. Сучасна ІТ-інфраструктура включає:

- об'єднані інформаційні бази, що надають доступ до різноманітних значущих відомостей;
- хмарні технології обробки й зберігання даних, що забезпечують гнучкість та швидкісний доступ до інформації;
- багаторівневі системи кіберзахисту для протидії зловмисним впливам і забезпечення цілісності даних.

Запровадження технологій когнітивної аналітики, особливо алгоритмів штучного інтелекту та машинного навчання, створює нові можливості для підвищення ефективності оперативно-розшукової діяльності. Серед новаторських підходів, які вже знаходять застосування це технології

глибинного аналізу соціальних мереж та інших відкритих джерел для виявлення прихованих загроз, геоінформаційні системи із функціями просторово-часового моделювання злочинності, а також алгоритми прогнозування, що на підставі аналізу різноманітних чинників формують моделі злочинної поведінки для оптимального розподілу ресурсів.

Європейський досвід інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронної діяльності свідчить про такі основні напрямки розвитку цієї сфери:

1) системне об'єднання інформаційних ресурсів через створення єдиного цифрового середовища для взаємодії правоохоронних органів. Платформа SIENA Європолу є показовим прикладом успішного вирішення проблеми безпечного обміну оперативними даними – забезпечення криптографічного захисту інформації під час передачі між компетентними органами та налагодження швидкої співпраці між країнами-членами Європейського Союзу;

2) широке застосування когнітивних технологій для інтелектуального аналізу даних:

- нейромережеві алгоритми для розпізнавання образів у системах відеоспостереження;

- технології обробки природної мови для аналізу неструктурованих текстових матеріалів;

- прогностична аналітика для просторово-часового передбачення злочинності;

- автоматизовані системи виявлення підозрілих фінансових операцій у банківському секторі;

- інструменти цифрової біометрії в процесах ідентифікації та верифікації;

- технології моніторингу комунікацій у цифровому просторі;

3) створення спільних аналітичних центрів, які забезпечують комплексний аналіз інформації з різних джерел і розробку підходів до протидії різноманітним видам загроз. Показовим прикладом є ЕСЗ (European Cybercrime Centre) при Європолі, який об'єднує аналітиків з поліцейських органів, спеціалістів з кібербезпеки приватного сектору, академічних дослідників та експертів із регуляторних органів;

4) функціонування міждержавних інформаційних систем безпеки, зокрема Шенгенської інформаційної системи (SIS II), що уможливлює миттєвий доступ до баз даних щодо осіб та предметів, які становлять інтерес для правоохоронних органів;

5) запровадження уніфікованих форматів даних та протоколів обміну інформацією між різними службами, що сприяє побудові ефективних механізмів транскордонної взаємодії. Наприклад, система EIXM (European Information Exchange Model) визначає стандартизовані формати запитів та відповідей, а також процедури авторизації та автентифікації користувачів при транскордонному обміні інформацією. Додаткове впровадження API

(Application Programming Interfaces) для автоматизованого обміну даних між системами дозволяє мінімізувати втручання та прискорити процеси інформаційної взаємодії.

Незважаючи на значний поступ у впровадженні новітніх інформаційно-аналітичних технологій, правоохоронна діяльність в Україні стикається з низкою системних проблем, як-то: 1) відокремленість інформаційних систем різних відомств, що ускладнює об'єднання даних і створення єдиного інформаційного простору; 2) посилення кіберзагроз, що потребує постійного вдосконалення механізмів захисту важливої інформаційної інфраструктури; 3) недостатнє матеріальне та кадрове забезпечення процесів цифрових перетворень; тощо.

У зв'язку з цим, на сьогодні перспективні напрямки розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні мають охоплювати:

- формування єдиної національної системи аналітичного супроводу правоохоронної діяльності, де впровадження сервіс-орієнтованої архітектури (SOA) дозволить інтегрувати існуючі системи різних відомств без їх повної заміни через стандартизовані програмні інтерфейси (API);

- впровадження технологій розподіленого реєстру для забезпечення достовірності та незмінності доказової інформації. Наприклад, використання смарт-контрактів на основі блокчейну для автоматизації процесів обміну інформацією між різними відомствами з фіксацією всіх транзакцій підвищить прозорість та підзвітність інформаційних взаємодій, а впровадження цифрових підписів на основі криптографічних алгоритмів для посвідчення дій співробітників правоохоронних органів у цифровому середовищі підвищить рівень відповідальності та знизить ризики зловживань;

- розвиток експертної аналітики і систем підтримки прийняття рішень на основі технологій штучного інтелекту. Тут впровадження систем предиктивної аналітики, адаптованих до українських реалій, дозволить оптимізувати розподіл сил та засобів правоохоронних органів на основі прогнозів щодо ймовірних злочинів на конкретній території обслуговування, а розвиток систем обробки природної мови для аналізу інформаційної контенту, зокрема російського, дозволить своєчасно виявити загрози – від терористичних до суїцидальних.

Додатково слід врахувати й побудову інтегрованої цифрової екосистеми взаємодії правоохоронних органів з орієнтацією на електронні процеси, розробку комплексної системи раннього виявлення кіберзагроз національного масштабу, запровадження профільних аналітичних осередків з вивчення нових форм злочинності, а також своєчасне урегулювання правових питань, що виникають під час таких процесів.

Отже, інформаційно-аналітичне забезпечення правоохоронної діяльності є надзвичайно важливою складовою національної безпеки в сучасних умовах. Зміни в цій сфері характеризуються переходом від суто технічної модернізації до створення цілісної аналітичної системи, здатної

забезпечити ефективну протидію злочинності як на національному, так і на міжнародному рівні.

Досвід європейських держав свідчить про те, що висока ефективність правоохоронної діяльності досягається завдяки поєднанню технологічних новацій, організаційних змін та розвитку кадрового потенціалу. Для України впровадження передових практик інформаційно-аналітичного забезпечення є ключовим чинником підвищення дієвості роботи правоохоронців та зміцнення позицій держави у сфері міжнародної безпеки.

Подальший розвиток цього напрямку потребує комплексного підходу до розв'язання наявних проблем, розширення міжнародної співпраці та узгодження законодавства із сучасними технологічними реаліями. Інтеграція України до європейського безпекового простору відкриває нові можливості для оновлення інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронної діяльності відповідно до найвищих міжнародних стандартів.

Головков Олександр Миколайович

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри тактико-спеціальної

підготовки факультету №2

Донецького державного

університету внутрішніх справ

ORCID: 0009-0005-4649-539X

РОЛЬ ПОЛІЦІЇ У ФОРМУВАННІ СУСПІЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ОРГАНІВ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

В умовах війни поліція виконує важливу роль не лише у підтриманні правопорядку, а й у формуванні довіри населення до органів безпеки та оборони. Громадська підтримка діяльності правоохоронних органів і військових структур є критичною для забезпечення стабільності та ефективної оборони країни. Саме через роботу з населенням поліція може впливати на громадян, мотивуючи їх до співпраці з державними структурами у сфері безпеки.

Ми маємо власне бачення механізмів, за допомогою яких Національна поліція може формувати позитивне ставлення населення до органів безпеки та оборони, а також залучати громадян до співпраці в умовах війни.

1. Забезпечення правопорядку як основа суспільної довіри.

Поліція є посередником між органами державної влади та суспільством. Через превентивні заходи, комунікацію та відкритість правоохоронці формують у громадян розуміння необхідності взаємодії з силовими структурами. Основними напрямками цієї роботи є забезпечення правопорядку, протидія кримінальним загрозам та попередження дестабілізаційних процесів у громадах.

Поліція також виконує функцію пояснення суспільству заходів, що вживаються у сфері оборони, тим самим сприяючи підтримці стратегічних рішень, ухвалених державними органами. Однак рівень довіри до правоохоронців може знижуватися через інформаційні атаки з боку ворожих ІПСО, тому одним із ключових завдань поліції є боротьба з дезінформацією.

Для ефективної взаємодії з громадянами поліція використовує різні комунікаційні канали, такі як публічні звіти, пресконференції, соціальні мережі та прямий діалог із населенням. Відкрите інформування про безпекові заходи, роз'яснення законодавчих змін і відповіді на актуальні питання допомагають формувати суспільну підтримку дій державних структур.

Довіра населення до поліції безпосередньо впливає на рівень підтримки органів безпеки та оборони. Якщо правоохоронці ефективно виконують свої функції, громадяни більше схильні сприяти роботі Збройних Сил України, територіальної оборони та інших структур.

Ми вважаємо, що стратегія поліції має ґрунтуватися не лише на виконанні правоохоронних функцій, а й на активному залученні громадян через спільні ініціативи, що сприяють стабільності та безпеці.

2. Протидія дезінформації як складова безпеки.

Одним із ключових завдань поліції є боротьба з дезінформацією, яку ворог використовує для деморалізації населення та підризу довіри до силових структур. Поліція може активно викривати фейки, інформувати громадян про реальний стан справ і працювати над розвитком інформаційної гігієни серед населення. Як заявляв колишній Голова Національної поліції України Ігор Клименко – «невід'ємна складова безпеки держави – інформаційна. Саме тому ми розбудовуємо систему стратегічних комунікацій МВС. Достовірне та оперативне інформування суспільства, вчасна реакція на фейки, дезінформацію та ворожу пропаганду – це частина стійкості країни» [1].

Взаємодія з журналістами, громадськими організаціями та освітніми установами сприяє формуванню критичного мислення у суспільстві, що зменшує ризики того, що ворожий інформаційний вплив досягне своєї мети. Тому ми вважаємо важливим розширення стратегічних комунікацій через залучення громадськості до створення інформаційних проєктів, проведення навчань із протидії дезінформації та підтримку громадянських ініціатив, спрямованих на зміцнення національної єдності.

3. Співпраця поліції та громадян у зміцненні безпеки.

Поліція може залучати населення до різних ініціатив, що сприяють обороноздатності держави. До таких заходів належать спільні патрулювання, організація волонтерського руху, підготовка цивільного населення до дій у надзвичайних ситуаціях.

Практика спільних патрулювань поліції та громадян сприяє підвищенню рівня громадської безпеки. Це партнерство дозволяє ефективніше попереджувати та вирішувати проблеми злочинності, знижувати страх перед злочинами та підвищувати довіру населення до правоохоронних органів. Наприклад, у територіальних громадах, які розташовані на лінії фронту, створюються групи «Сусідської варти». Ці групи займаються патрулюванням вулиць, забезпеченням публічного порядку та запобіганням мародерству.

Вони також допомагають поліції в розшуку диверсантів та саботажників. У громадах, які розташовані в тилу, проводяться інформаційні кампанії з підвищення обізнаності громадян про воєнні злочини та про те, як про них повідомляти поліції. Громадяни також можуть брати участь у волонтерських програмах з надання допомоги поліції, наприклад, у роздачі гуманітарної допомоги або у ремонті пошкоджених об'єктів критичної інфраструктури [2, с. 67].

Волонтерський рух в Україні значно активізувався після 2014 року, коли країна зіткнулася з новими викликами. Залучення громадян до волонтерської діяльності, особливо в контексті підтримки армії та забезпечення обороноздатності, стало важливим елементом громадянського суспільства. Волонтерська діяльність в Україні під час повномасштабної війни набула різноманітних форм, сприяючи національному опору російській агресії. Волонтери надавали підтримку військовим, забезпечуючи їх зброєю, спорядженням, транспортом та засобами зв'язку. Також вони збирали кошти для гуманітарних організацій, які допомагали постраждалим від конфлікту, включаючи внутрішньо переміщених осіб, забезпечуючи їх їжею, одягом, житлом та медичною допомогою. Крім того, волонтери поширювали інформацію про війну, підвищуючи обізнаність іноземців про російську агресію та брали участь у культурних заходах, зміцнюючи національну гордість та єдність [3]. Значна кількість волонтерів також співпрацює з правоохоронними органами, допомагаючи у логістиці, розподілі гуманітарної допомоги та інформуванні громадян про безпекові заходи.

Згідно з даними Національного інституту стратегічних досліджень, станом на грудень 2023 року в Україні було зареєстровано 208 385 неприбуткових організацій, майже 10% з яких – благодійні фонди, а 27,6% – різні громадські об'єднання. У Реєстрі волонтерів України було зареєстровано майже 7 тисяч осіб. Кількість благодійних організацій у 2021-2023 роках зросла на 43%, що пояснюється збільшенням потреб у реагуванні на гуманітарну кризу та підтримці Збройних Сил України [4].

У 2024 році волонтерська активність в Україні залишалася значною, хоча й спостерігалось певне зниження в порівнянні з попередніми роками. Згідно зі Світовим рейтингом благодійності 2024 року від Charities Aid Foundation, Україна посіла сьоме місце серед найщедріших країн світу [5]. Ці дані свідчать про значну мобілізацію українського суспільства та його готовність підтримувати обороноздатність держави через волонтерську діяльність.

Розвиток територіальної оборони також передбачає активну взаємодію правоохоронців з громадянами. Поліція може координувати добровільні ініціативи, сприяти підготовці громадян до кризових ситуацій та навчати основам самозахисту.

Отже, такі програми, як «Сусідська варта» та волонтерська підтримка правоохоронних органів, потребують розширення. Це стосується не лише патрулювання, а й участі в інформаційній безпеці, розробці навчальних матеріалів та підтримці оперативних заходів.

Таким чином, робота поліції у зміцненні довіри населення до органів безпеки та оборони є важливим фактором стабільності в умовах війни. Завдяки ефективній комунікації, протидії ворожим інформаційним впливам і залученню громадян до безпекових ініціатив правоохоронці посилюють суспільну підтримку оборонних структур. Взаємодія поліції та населення залежить від впровадження сучасних комунікаційних стратегій, активної участі громади у забезпеченні безпеки та здатності адаптуватися до нових викликів.

Список використаних джерел та літератури:

1. «Започатковуємо платформу для діалогу між органами сектору безпеки та міжнародними партнерами», – Ігор Клименко. URL: <https://npu.gov.ua/news/zapochatkovuiemo-platformu-dlia-dialohu-mizh-orhanamy-sektoru-bezpeky-ta-mizhnarodnymy-partneramy-ihor-klymenko> (дата звернення: 22.05.2025).
2. Бондар В.В. Співпраця Національної поліції України з громадянським суспільством на засадах партнерства в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Т.2. №81. 2024. С. 63-68.
3. Резнік О. Залученість українців до волонтерської діяльності під час повномасштабної війни. URL: <https://dif.org.ua/article/oleksandr-reznik-zaluchenist-ukrainsiv-do-volonterskoi-diyalnosti-pid-chas-povnomasshtabnoi-viyni> (дата звернення: 22.05.2025).
4. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні у 2023-2024 роках. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidy/stan-rozvytku-hromadyanskoho-suspilstva-v-ukrayini-u-2023-2024> (дата звернення: 22.05.2025).
5. Країни, де найбільше благодійників: Україна в десятці – рейтинг 2024. URL: <https://www.liga.net/ua/infographic-of-the-day/infografica/krainy-de-naibilshe-blahodiinykiv-ukraina-v-desiattsi-reitynh-2024> (дата звернення: 22.05.2025).

Єфімов Микола Миколайович
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики та
домедичної підготовки
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ
ORCID: 0000-0003-3964-798X

**НАУКОВІ ДИСПУТИ СТОСОВНО ФОРМУЛЮВАННЯ ТЕРМІНУ
«ПРОФІЛАКТИКА ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ»**

Одразу варто вказати, що профілактика вчинення кримінальних правопорушень є беззаперечно важливою криміналістичною категорією. Адже профілактичні дії уповноважених осіб повинні бути направлені на

встановлення причин, а також встановлення умов протиправної діяльності та, відповідно, їх усунення. Ефективна реалізація зазначених дій в подальшому забезпечить зниження як кількості вчинення будь-якої категорії кримінальних правопорушень, так і ймовірних правопорушників, які будуть бажати вчинювати окремі протиправні діяння [1, с. 606].

Загалом, щодо предмету криміналістичної профілактики звернемося до наукової статті С. В. Томін, який відмічав, що: «...закономірності утворення, виявлення та дослідження слідів прояву криміногенних обставин під час підготовки, вчинення і приховання окремих видів і категорій злочинів відомими криміналістам способами (незалежно від того, чи застосовувались такі способи злочинцями, чи застосування їх є можливим і прогнозується криміналістами); техніко-криміналістичні засоби захисту об'єктів від злочинних посягань, що сприяють виявленню і припиненню злочинів, а також використовуються з метою отримання, накопичення і видачі інформації про знаряддя і засоби, що використовуються під час вчинення злочинів, та осіб, схильних до їх вчинення; техніко-криміналістичні засоби, прийоми і методи виявлення, фіксації і дослідження криміногенних обставин; тактичні прийоми і засоби найбільш ефективного виявлення і усунення криміногенних обставин, а також запобігання і припинення злочинів; криміналістичні методи або системи прийомів виявлення і усунення причин і умов вчинення злочинів, а також припинення і попередження злочинів» [10, с. 125].

В свою чергу, А. Е. Жилін, на основі проведеного аналізу ряду нормативно-правових актів (Закони України «Про Національну поліцію» [8], «Про Службу безпеки України» [9], «Про Державне бюро розслідувань» [7]), констатував, що «...одним із основних завдань правоохоронних органів є здійснення профілактичних заходів щодо усунення причин та умов вчинення кримінальних правопорушень» [3, с. 210]. Ми повністю підтримуємо вказану позицію, оскільки більшості випадків вчинення будь-яких протиправних діянь можна запобігти дієвими профілактичними заходами.

Загалом, профілактика вчинення кримінальних правопорушень є одним із завдань уповноважених осіб, що здійснюють правоохоронну діяльність. Тобто профілактична функція повинна виконуватись незалежно від служби, в якій працює той чи інший правоохоронець, та від його посади. Раніше КПК зобов'язував слідчого здійснювати ряд заходів по усуненню причин та умов вчинення протиправних діянь. На жаль, зараз така норма відсутня. Але, на наше переконання, в уповноважених осіб, які здійснюють досудове розслідування (слідчий, дізнавач, прокурор), є можливості хоча б зробити мінімум, щоб уникнути в подальшому вчинення подібних протиправних діянь [2, с. 168].

В свою чергу Ю. В. Александров, А. П. Гаврилишин та О. М. Джужа зазначили, що «...разом з тим практика протидії злочинності свідчить, що при визначенні поняття «профілактики злочинів» потрібно виходити з економічних, соціально-політичних, моральних, психологічних, правових та інших більш широких позицій. Такий підхід дає можливість сформулювати це

поняття у широкому розумінні, що включає в себе різні заходи державних органів і громадських організацій. Йдеться про те, щоб не допустити існування злочинності у майбутньому, а у найближчій перспективі – якомога більше обмежувати її прояви. Профілактика злочинності є сформованою системою дій стосовно антисуспільних явищ та їх причинного комплексу з метою розширення тенденції зниження рівня і масштабів злочинності і знешкодження її коріння. Отже, профілактика злочинності розглядається як соціально-правовий процес, що знижує, обмежує, ліквідує явища, породжені злочинністю. У найбільш узагальненому вигляді профілактика злочинності забезпечується усією сукупністю заходів, що здійснюються державними органами і громадськими формуваннями, спрямованими на удосконалення суспільних відносин» [6, с. 128].

Підводячи підсумок, спробуємо надати формулювання терміну «профілактика вчинення кримінальних правопорушень» як сукупності певних заходів або дій, що повинні здійснювати уповноважені особи відповідних органів (дізнавачі, слідчі, детективи, судді тощо) для усунення факторів, які сприяють вчиненню окремих категорій кримінально-караних діянь.

Крім того, варто наголосити на обов'язковому внесенні відповідної норми в чинний Кримінальний процесуальний кодекс України [4], яка б, на кшталт ст.ст. 23 та 23-1 Кримінального-процесуального кодексу України [5], зобов'язувала реалізовувати вищезазначену функцію відповідні правоохоронні та судові органи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Єфімов М. М. До питання визначення терміну «профілактика вчинення кримінальних правопорушень» як криміналістичної категорії. *Міжнародна та національна безпека : теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VIII Міжн. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 берез. 2024 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 604–606.
2. Єфімов М. М. Методика розслідування кримінальних правопорушень проти моральності : наукові та праксеологічні основи : монограф. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 392 с.
3. Жилін А. Е. Актуальні питання реалізації профілактичних заходів працівникам правоохоронних органів при розслідуванні шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів. *Юридична наука*. 2020. № 2. Том 2. С. 209–215.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення : 02.06.2025).
5. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text> (дата звернення : 02.06.2025).
6. Кримінологія і профілактика злочинів. Курс лекцій у 2-х кн. Особлива частина / Александров Ю. В та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2000. 201 с.

7. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 2016 № 6. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text> (дата звернення : 01.06.2025).

8. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення : 01.06.2025).

9. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення : 01.06.2025).

10. Томін С. В. Об'єкт та предмет профілактики кримінальних правопорушень як окремого вчення криміналістики. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 3(12), 2016. С. 123–127.

Ірха Юрій Богданович

кандидат юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України,
завідувач наукової лабораторії права
національної та міжнародної безпеки
Державної наукової установи
«Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»,
доцент кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету
ORCID: 0000-0002-6442-0974

**ТРАНСФОРМАЦІЯ СУСПІЛЬНОГО ТА КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ
УКРАЇНИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД**

Війна та збройні конфлікти, незалежно від причин їх виникнення, є деструктивним процесом, під час якого знецінюється найвища цінність – людське життя, а вчорашні сусіди, колеги та друзі перетворюються на бойових побратимів, ворогів, біженців або жертв. Бойові дії неминуче ведуть до руйнування не лише матеріальних благ, а й фундаментальних основ цивілізованого співіснування, відкидаючи суспільство на багато років назад, знищуючи не тільки сьогодення, а й саму можливість стабільного та прогнозованого майбутнього.

Українські професори Ю.М. Бисага та О.Я. Рогач наголошують, що наслідками війн та збройних конфліктів майже завжди виступають економічна та соціальна нестабільність, руйнування та спустошення територій, повна зневіра та розруха. І можуть пройти роки, перш ніж країна покаже перші ознаки відновлення. Вчені переконані, що постконфліктне відновлення має на меті встановлення сталого економічного зростання та людського розвитку, усуваючи чинники, які можуть призвести до повторення конфлікту. Постконфліктне відновлення – це не відновлення довоєнних економічних чи інституційних механізмів. Йдеться про трансформацію, яка потребує комплексу

далекосяжних економічних, інституційних, правових і політичних реформ, які дозволять зруйнованим війною країнам відновити основи для самодостатнього розвитку [1, с. 59].

Повномасштабне вторгнення російської федерації стало не лише екзистенційною загрозою державності України та національній ідентичності Українського народу, але й потужним каталізатором глибинних соціальних і політико-правових змін. Ця загроза стимулювала самоорганізацію українського суспільства та прискорила формування зрілої політичної нації. Крім того, вона посилила процеси геополітичного самовизначення та змусила до кардинального перегляду всієї системи забезпечення національної безпеки й державного управління, формуючи запит на нову якість державних інститутів, здатних не лише вистояти у війні, але й забезпечити ефективну повоєнну відбудову та інтеграцію до європейських і євроатлантичних структур.

Важко не погодитися із твердженнями експертів Національного інституту стратегічних досліджень, що українське суспільство вже трансформоване війною незворотно. Тому стратегічне планування розвитку України, зокрема її євроінтеграція та повоєнне відновлення, має ґрунтуватися на тій базі, яка фактично склалася в результаті одинадцяти років війни [2, с. 79].

На думку Ю.М. Бисага та О.Я. Рогач, постконфліктний розвиток України є надзвичайно важливим та складним завданням, що вимагає комплексного та довготривалого підходу. В умовах глобальних змін, ефективне відновлення після конфлікту не може обмежуватися тільки реабілітацією постраждалих територій, однак повинно спрямовуватися на створення умов для стійкого розвитку, миру та процвітання. Цей розвиток є досяжною метою, яка потребує спільних зусиль усіх зацікавлених сторін. Шлях до успіху полягає в здатності пристосовуватися до глобальних змін, прийнятті ефективних рішень та плануванні на майбутнє з огляду на найкращі практики та досвід інших країн [1, с. 62, 63].

Завершення російсько-української війни вимірюватиметься не лише датою припинення вогню, а й глибиною та якістю повоєнних перетворень. Це завдання виходить далеко за межі суто військової сфери. Довгострокова безпека України залежить як від спроможностей органів сектору безпеки і оборони, так і від ефективності державних інституцій, рівня економічного добробуту та соціальної згуртованості. Повоєнний порядок денний для України буде визначатися не лише масштабами руйнувань, існуючими загрозами національній безпеці, а й безпрецедентною кількістю обґрунтованих вимог до держави. Українці в середині країни та за кордоном вимагатимуть не імітації реформ, а фундаментальної перебудови існуючої політичної, економічної та державної системи.

За твердженнями В. Ковальчука формування української політичної нації у післявоєнний період повинно відбуватися навколо нової Конституції України, яка повинна стати реальним суспільним договором українського народу –

громадянами всіх національностей, які під час війни не відмовилися від свого громадянства, і тими, хто після війни його набув у спосіб свого волевиявлення. В основі цього договору мають бути покладені три визначальні цінності конституціоналізму – свобода та гідність особи, самобутність та гідність нації, верховенство конституції та норм міжнародного права [3, с. 125]. Т. Подорожна та О. Овчаренко вважають, що Конституція України за своєю сутністю є Основним Законом (*lex fundamentalis*) для людини, громадянського суспільства та держави. Саме вона узагальнює та виражає волю Українського народу і політику Української держави, узгоджену з інтересами громадянського суспільства. Основне призначення Конституції України – здійснення установчої функції, що виражається у визнанні та юридичному оформленні найважливіших правових, соціально-економічних і політичних інститутів суспільства, а також у фактичному та юридичному їх заснуванні. Це проявляється в закріпленні стійкості системи суспільних відносин, у збереженні і зміцненні основоположних засад організації суспільства й держави, у створенні нових державних органів, покликаних здійснювати захист конституційних прав і свобод, наслідком чого і є належний правовий порядок.

Вчені наголошують, що правовий порядок виступає юридичною основою функціонування державної влади загалом та реалізації економічної, політичної, соціальної функцій держави зокрема. Система законодавства не може існувати без центральної ідеї, яка повинна не тільки бути ядром самої системи, а й бути наявною в кожному правовому акті, зумовлюючи його цілі, завдання і засоби їх досягнення. Таким центральним, інтеграційним елементом має бути людина, її права і свободи. Забезпечення прав людини – гідна мета для будь-якого нормативного акта. Натомість не сприяють зміцненню законності й забезпеченню правопорядку ті нормативні акти, які бачать в особі лише об'єкт правового впливу [4, с. 234].

Війна спричинила тектонічні зсуви в соціальній структурі українського суспільства. Масштабна внутрішня та зовнішня міграція, демографічна криза, поява нової великої соціальної групи – ветеранів та їхніх родин, а також колективна психологічна травма, завдана мільйонам громадян, формують абсолютно нову соціальну реальність. Крім того, війна фундаментально переформатувала відносини між державою та її громадянами. Першочергово, вона виступила потужним каталізатором, що прискорив відхід від постколоніальних та патерналістських моделей, сформувавши нову українську національну ідентичність, в основі якої лежать цінності свободи, гідності, справедливості, відповідальності, верховенства права та прав людини. Ця нова реальність вимагатиме істотного посилення механізмів реалізації, охорони та захисту цих цінностей, а також їх утвердження і розвитку у всіх сферах суспільного життя.

Зміни в суспільстві неминуче вимагатимуть відповідної трансформації державних інститутів та самого конституційного ладу. Конституційні реформи будуть неможливими без опори на оновлену соціальну структуру та цінності.

Розробка нової конституційної архітектури має здійснюватися за декількома напрямками, які визначатимуть наше майбутнє на десятиліття вперед. Насамперед, має бути осучаснено існуючий каталог прав, свобод та обов'язків людини, а також сформовано чіткі зобов'язання держави перед своїми громадянами. Потребує формування дієвої системи перехідного правосуддя, яка гарантуватиме право жертв на правду та репарації, справедливе вирішення проявів колабораціонізму та невідворотність покарання за воєнні злочини.

Ключовим напрямом стане побудова стійкої та збалансованої системи влади. Необхідно буде сформувати ефективну модель забезпечення національної безпеки, яка відповідатиме наявним і потенційним загрозам та гарантуватиме захист фундаментальних прав і свобод людини від можливих зловживань та свавілля з боку силових відомств. Крім того, нагальним завданням стане оптимізація розподілу повноважень у трикутнику Президент-Парламент-Уряд (для усунення дуалізму у виконавчій владі), а також між центральною владою та органами місцевого самоврядування (для посилення спроможності громад).

Очевидно, що повоєнний суспільний та конституційний лад буде істотно відрізнятися від довоєнного, що вимагатиме проведення глибокої конституційної реформи, яку неможливо буде зробити без ухвалення нової Конституції України. Процес її розробки має відбуватися публічно за участі інститутів громадянського суспільства, експертного середовища, ветеранів та представників усіх регіонів.

Загалом, повоєнна відбудова України має розглядатися кожним як унікальне історичне вікно можливостей для побудови якісно нової, демократичної, правової, соціальної та конкурентоспроможної держави, інтегрованої у західний цивілізаційний простір. Ми або сповна використаємо цей шанс або змарнуємо його, і тоді, ослаблена внутрішніми чварами та корупцією, країна неминуче стане легкою здобиччю для ворогів, які остаточно поставлять крапку в історії нашої державності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бисага Ю. М., Рогач О. Я. Постконфліктний розвиток України: аналіз, перспективи та завдання в умовах глобальних змін. *Відновлення та системний післявоєнний розвиток України – переможниці в умовах нового світового правопорядку: аналіз, погляди, передбачення* : міжн. колект. монограф. ; за заг. ред. Бисаги Ю. М., Белова Д. М., Пирого І. С., Берч В. В., Скрипнюка О. В., Дешко Л. М., Заборовського В. В. та Продан В. І. Братислава, Ужгород: РІК-У, 2023. С. 58–64.

2. Суспільство, трансформоване війною : аналіт. доп. / [Потапенко В., Павленко І., Тищенко Ю., Здіорук С., Токман В., Їжак О., Каплан Ю., Валюшко І., Макаров Г., Даниляк О., Михайлова О., Валевський О., Лісогор Л., Маляревський Є., Бараннік В., Двігун А.]. Київ : НІСД, 2025. 79 с. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2025.07>

3. Ковальчук В. Конституціоналізм в умовах війни: питання цінностей, прав та ідентичності. *Право України*. 2023. № 7. С. 115–127.

4. Подорожна Т., Овчаренко О. Національна безпека та конституційний правопорядок як чинники забезпечення прав людини. *Права людини і національна безпека: роль органу конституційної юрисдикції*: зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 черв. 2019 р.) Київ : ВАІТЕ, 2019. С. 232–240.

Кириченко Юрій Вікторович

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри політології
та загальноправових дисциплін
Національного університету
«Запорізька політехніка»
ORCID: 0000-0002-1212-1622

Одинцов Володимир Григорович

аспірант кафедри політології
та загальноправових дисциплін
Національного університету
«Запорізька політехніка»

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Особливе місце в політико-правовій системі України посідають політичні партії, метою діяльності яких є реалізація певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку. Саме політичні партії відіграють важливу роль в організації та здійсненні політичної влади, виступають своєрідним посередником між громадянським суспільством і органами державної влади, впливають на формування суспільної думки та позицію громадян, які безпосередньо беруть участь у виборах до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

На сьогодні політичні партії в тому чи іншому вигляді існують у всіх європейських державах. Не є виключенням й Україна, у якій, за офіційними даними Департаменту державної реєстрації та нотаріату Міністерства юстиції України, зареєстровано 352 політичні партії [1], з яких 48 фактично не функціонують.

Варто зауважити, що за кількістю зареєстрованих політичних партій Україна посідає перше місце серед інших європейських держав. Зокрема, у Латвії офіційно зареєстровано 73 політичні партії, у Литві – 38, у Молдові – 45, у Румунії – 124, а в Словаччині – 56. Але попри велику кількість офіційно зареєстрованих політичних партій в Україні довіра населення до їх діяльності перебуває на низькому рівні.

Слід наголосити, що в сучасному демократичному суспільстві політичні партії здійснюють свою діяльність за наступними напрямками: 1) робота представників політичних партій в органах державної влади та органах місцевого самоврядування; 2) участь у виборах органів державної влади та органів місцевого самоврядування; 3) сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, що передбачає сприяння формуванню та розвитку їх політичної правосвідомості. Тобто наведені напрямки діяльності політичних партій визначають їх роль та значення в сучасному демократичному суспільстві, що детермінує практичну необхідність ефективізації їх діяльності та вдосконалення національного законодавства України у сфері діяльності політичних партій [2, с. 8].

Відповідно до ст. 2 Закону України “Про політичні партії в Україні”, під терміном “політична партія” слід розуміти зареєстроване згідно з законом добровільне об’єднання громадян-прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах [3]. Але попри законодавче визначення терміну “політична партія”, серед учених немає єдності щодо його розуміння. При цьому як зауважує Н. В. Богашева, у політологічній літературі виділяють понад 200 визначень політичних партій [4, с. 234]. Так, Г. Г. Петришина-Дюг запропонувала під дефініцією “політична партія” розуміє добровільне структуроване об’єднання громадян, яке діє на постійній основі та об’єднує громадян на основі спільності їхніх політичних поглядів, ідей, переконань, бере участь у виробленні державної політики, формуванні органів державної влади та здійсненні публічної влади з метою реалізації політичної волі виборців [5, с. 61]. У той же час політологічний енциклопедичний словник поняття “політична партія” тлумачить як добровільне об’єднання людей, котрі прагнуть домогтися здійснення ідей, які вони поділяють, задоволення спільних інтересів; організована певним чином частина якоїсь соціальної верстви, класу, покликана висловлювати і захищати інтереси цієї спільноти, домагатися їх дотримання і виконання, бути її політичним “голосом”, “уособленням” окремих групових інтересів [6, с. 474].

Варто відзначити, що в переважній більшості європейських держав політичні партії є важливим елементом механізму здійснення народовладдя, а також відіграють роль двигуна, що приводить у дію державний механізм і забезпечує його нормальне функціонування. Наприклад, у ст. 49 Конституції Італії зазначено, що “Усі громадяни мають право вільно об’єднуватися у партії з метою у демократичний спосіб брати участь у визначенні національної політики” [7, с. 30]. Це свідчить про те, що саме за допомогою політичних партій залучаються широкі верстви населення до участі в політичному процесі, а також у проведенні конкурентних виборів.

У Конституції України, як і більшості конституцій європейських держав, закріплено положення, яке надає громадянам України право на свободу об’єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і

захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадянського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей, а також проголошує, що політичні партії в Україні сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах (ст. 36) [8]. Таким чином, діяльність політичних партій має вагоме значення для стабільності, зміцнення та розвитку держави. Існування структурно розвинутих і добре організованих політичних партій є певною гарантією проти корупції та зловживань владою, своєрідним способом контролю за діяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових і службових осіб.

Отже, підсумовуючи викладене можна зробити висновок про те, що політичні партії є одним із базових інститутів сучасного демократичного суспільства, адже вони активно впливають на діяльність органів державної влади, а також на ті економічні та соціальні процеси, що відбуваються в державі. Саме через політичні партії відбувається участь народу в управлінні суспільними справами. Виражаючи інтерес різних соціальних спільнот, вони стають сполучною ланкою між державою та громадянським суспільством.

Список використаних джерел та літератури:

1. Відомості Департаменту державної реєстрації та нотаріату Міністерства юстиції України щодо зареєстрованих політичних партій станом на 01.01.2019 р. URL: <http://minjust.gov.ua/ddr>.
2. Кириченко Ю. В., Давлетова Г. В. Роль політичних партій у сучасних процесах державного будівництва в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. №3. С. 7-11.
3. Про політичні партії в Україні. Закон України від 5 квітня 2001 року №2365-III / *Відомості Верховної Ради України*. Київ, 2001. № 23. Ст. 118.
4. Богашева Н. В. До питання про визначення політичної партії. *Держава і право. Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки*. Вип. 50. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2010.
5. Петришина-Дюг Г. Г. Поняття та сутність політичних партій. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2010. Вип. 538. Правознавство. С. 58-62.
6. Політологічний енциклопедичний словник / упоряд. В.П. Горбатенко; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. 2-е вид., допов. і переробл. Київ: Генеза, 2004. 735 с.
7. Конституція Італійської Республіки (з передмовою Володимира Шаповала) / В.М. Шаповал. Київ: Москаленко О.М., 2018. 62 с.
8. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.

Кривокурс Олександр Григорович
доктор філософії,
старший викладач
кафедри криміналістики та
домедичної підготовки,
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
Халітов Данііл Рустамович
курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх

ГАРАНТІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ: БАЛАНС МІЖ БЕЗПЕКОЮ ТА ПРИВАТНІСТЮ

В умовах швидких змін у правовій системі України питання гарантування прав людини під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій набуває особливої актуальності. Сучасні виклики, такі як збройна агресія проти України, зростання рівня кіберзлочинності, терористичних загроз та внутрішньої дестабілізації, спонукають державу посилювати заходи безпеки, зокрема через розширення повноважень правоохоронних органів.

У цьому контексті постає складне завдання – забезпечити ефективність правоохоронної діяльності без порушення основоположних прав людини, насамперед права на приватність, гарантованого Конституцією України та міжнародними правовими актами. Проведення негласних слідчих дій, таких як прослуховування, відеоспостереження чи зняття інформації з телекомунікаційних мереж, потребує чіткої правової регламентації та ефективного контролю для запобігання зловживанням [1].

Регулювання гарантій прав людини при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій здійснюється через низку ключових нормативно-правових актів, що визначають як межі втручання держави у приватне життя, так і механізми захисту від зловживань. Основоположним документом є Конституція України, зокрема стаття 31, яка гарантує таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Вона ж визначає, що обмеження цього права можливе лише на підставі судового рішення [1].

Важливе значення має Кримінальний процесуальний кодекс України (КПК), зокрема розділ 21, який безпосередньо присвячений негласним слідчим (розшуковим) діям. У цьому розділі зазначено підстави для проведення НСРД, порядок їх санкціонування, строки та види таких заходів. Особливо важливо, що КПК передбачає судовий контроль за цими процесами: відповідно до статті 246 КПК, рішення про дозвіл на НСРД приймає слідчий

суддя, що є важливим запобіжником від необґрунтованого втручання у приватність [2].

Також варто згадати Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», який встановлює засади та межі такої діяльності з боку правоохоронних органів. Він визначає, що оперативно-розшукові заходи можуть здійснюватися лише з метою захисту безпеки держави, попередження злочинів, охорони прав і свобод людини, і при цьому не повинні порушувати конституційні права громадян [4].

Крім внутрішнього законодавства, Україна зобов'язана дотримуватись міжнародних стандартів. Зокрема, Європейська конвенція з прав людини, стаття 8 якої гарантує право на повагу до приватного і сімейного життя, встановлює жорсткі вимоги щодо законності, необхідності та пропорційності втручання держави. Рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) у справах проти України неодноразово підкреслювали, що навіть в умовах надзвичайних ситуацій втручання у приватне життя має бути чітко обґрунтованим, мінімально необхідним і прозорим [5-6].

Однією з головних проблем є недостатній судовий контроль за проведенням НСРД, особливо в умовах воєнного стану або інших кризових ситуацій. Формальний підхід до санкціонування таких дій з боку слідчих суддів, з огляду на значне навантаження чи брак часу, може призводити до необґрунтованого втручання в особисте життя громадян. Другою суттєвою проблемою є відсутність прозорого механізму повідомлення особи про факт проведення щодо неї негласних дій після завершення провадження. Хоча це передбачено законодавством, на практиці реалізується вкрай рідко. Це позбавляє особу можливості реалізувати своє право на захист і звернення до суду у випадку зловживань.

Також гостро стоїть питання ефективного контролю за дотриманням прав людини під час збирання і використання інформації, отриманої в результаті НСРД. Існують ризики порушення прав не лише підозрюваних, а й третіх осіб, які випадково потрапили в зону фіксації, зокрема у випадках прослуховування, відеозапису або зняття даних з електронних пристроїв. Окремо варто згадати про відсутність єдиної судової практики та недостатню кваліфікацію деяких учасників процесу щодо дотримання прав людини у сфері НСРД. Це створює правову невизначеність і дозволяє уникати відповідальності в разі порушень.

Для вирішення зазначених проблем можна застосувати такі підходи, як посилення судового контролю за проведенням негласних слідчих дій. Це передбачає не лише формальну перевірку матеріалів клопотання слідчого, але й реальну оцінку обґрунтованості необхідності втручання в приватне життя особи. Важливо, щоб судді мали відповідну спеціалізацію, а також методичні рекомендації щодо дотримання прав людини під час санкціонування НСРД. Рекомендується також вдосконалити процедуру інформування осіб, щодо яких проводилися негласні дії, після завершення розслідування. Такий підхід сприятиме зміцненню процесуальних гарантій і дозволить людині реалізувати своє право на захист у випадку порушень. Законодавство повинно встановити чіткі строки та механізми для реалізації цього права.

Ще одним напрямом має бути створення незалежного органу або механізму контролю за діяльністю правоохоронних органів у сфері НСРД, із залученням представників громадянського суспільства або омбудсмена. Така інституція могла б розглядати скарги громадян, аналізувати системні проблеми та здійснювати моніторинг практики правоохоронців. Необхідно забезпечити обов'язкове навчання та підвищення кваліфікації слідчих, прокурорів і суддів щодо стандартів Європейського суду з прав людини. Це дозволить гармонізувати національну практику із міжнародними зобов'язаннями України та мінімізувати кількість порушень, які можуть призвести до негативних рішень у ЄСПЛ.

Питання гарантій прав людини при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій є надзвичайно складним і багатовимірним. Воно знаходиться на перетині двох фундаментальних цінностей — права на приватність і права на безпеку, кожна з яких має важливе значення для функціонування демократичного суспільства. Попри наявність розвиненої нормативної бази — від Конституції України до міжнародних стандартів — на практиці спостерігаються численні проблеми, зокрема недостатній судовий контроль, відсутність ефективних механізмів повідомлення осіб про НСРД, а також ризики зловживань і вибіркового застосування закону. Це вказує на потребу не лише в удосконаленні законодавства, а й у зміні правозастосовної практики.

Водночас усунення виявлених проблем і впровадження запропонованих рекомендацій створюють передумови для більш ефективного та збалансованого підходу. Забезпечення прозорості, відповідальності та дотримання прав людини в процесі проведення НСРД може підвищити довіру громадян до правоохоронної системи й утвердити верховенство права як реальний, а не декларативний принцип. Це відкриває нові можливості для подальших досліджень у сфері кримінального процесу, інформаційної безпеки та прав людини в умовах зростання технологічних викликів і нових форм загроз. Баланс між безпекою та приватністю — це не разовий компроміс, а постійний процес пошуку справедливості в межах правової держави.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI // *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
4. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII // *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
6. Європейський суд з прав людини. Практика ЄСПЛ щодо ст. 8 Конвенції (право на повагу до приватного життя). URL: <https://hudoc.echr.coe.int>.

Мосейко Анжела Геннадіївна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ORCID: 0000-0003-0749-5491

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА ВНУТРІШНЬОДЕРЖАВНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Права людини є фундаментальною складовою сучасного правового порядку. Їх захист і забезпечення є спільною метою міжнародного співтовариства та національних правових систем. У ХХІ столітті особливої актуальності набуває проблема ефективного функціонування як міжнародно-правових, так і внутрішньодержавних механізмів забезпечення прав людини. В умовах воєнних конфліктів, тероризму, міграційних криз та порушень верховенства права, зростання цифрових загроз, дослідження цих механізмів набуває першорядного значення. Україна, як держава, що перебуває у стані збройного конфлікту, гостро відчуває потребу в ефективному механізмі забезпечення прав і свобод людини.

Під механізмами забезпечення прав людини розуміють систему норм, інституцій та процедур, які забезпечують реалізацію, дотримання та захисту прав і свобод людини. Механізми забезпечення прав людини це сукупність правових норм, інституцій і процедур, спрямованих на реалізацію, захист і відновлення прав і свобод людини. Вони поділяються на такі як міжнародно-правові, які діють у межах міжнародних організацій або на основі міжнародних договорів та внутрішньодержавні, які функціонують у межах національних правових систем [1, с. 22].

Існуючий міжнародно-правові механізми забезпечення прав людини це Організація Об'єднаних Націй. ООН є ключовим актором у сфері захисту прав людини. У 1948 році була прийнята Загальна декларація прав людини, що стала основоположним документом міжнародного правозахисного права [2]. У межах ООН діє Рада ООН з прав людини, яка здійснює моніторинг ситуації з права людини в державах-членах. Крім того, особливу роль відіграє Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ), це головний орган системи ООН, який займається питаннями захисту та просування прав людини на глобальному рівні без дискримінації, всюди у світі.

Особливе місце належить комітетам, створеним на підставі міжнародних договорів так звані Договірні органи ООН такі як: Комітет з прав людини (МПГПП), Комітет з ліквідації расової дискримінації, Комітет проти катувань. Ці органи розглядають державні доповіді, міждержавні скарги та індивідуальні повідомлення [4, с. 91].

Існуючи регіональні механізми захисту демонструють регіональні системи захисту такі як : Європейська система а саме Європейський суд з прав людини та Американська система а саме Міжамериканський суд з прав

людини. Найефективнішим серед них визнано Європейський суд з прав людини, рішення якого є обов'язковими для виконання державами-членами Ради Європи [6, с. 204].

Внутрішньодержавні механізми забезпечення прав людини такі як Конституційне забезпечення. Конституція України гарантує широке коло прав людини, а її статті 3, 8 і 55 визначають людину, її життя та гідність як найвищу соціальну цінність, закріплюють принцип верховенства права та право на звернення до суду [7]. Судовий захист. Основним внутрішнім інструментом захисту є суди. Особливу роль відіграють Конституційний Суд України який захищає конституційні права. Загальні суди які вирішують справи про порушення прав у цивільних, адміністративних, кримінальних процесах [8].

Омбудсман це інститут уповноваженого Верховної Ради України з прав людини здійснює парламентський контроль за дотриманням прав людини, має право розслідувати скарги, проводити перевірки органів влади, а також звертатися до суду з метою захисту порушення прав [9].

Існують і інші механізми. До додаткових механізмів належать такі як : діяльність правозахисних організацій, медіація, адвокатура, національні комісії. Додаткові механізми це не просто допоміжні інструменти. У сучасних умовах вони є ключовими чинниками впливу на міжнародно-правову систему (через звіти, суди, дипломатію), посилення внутрішньодержавного тиску на владу (через адвокатуру, громадські кампанії, національні інституції), ініціювання реформ, що підвищують ефективність захисту прав людини на місцях.

У сучасному світі права людини залишаються фундаментальною цінністю, однак їхнє дотримання стикається з безпрецедентними викликами такими як війнами, авторитаризмом, міграційними кризами, новими цифровими загрозами. У зв'язку з цим взаємодія між міжнародними і внутрішніми механізмами захисту прав людини набуває критичної важливості.

Внутрішньодержавні механізми не можуть бути ефективними без урахування міжнародно-правових стандартів. Україна визнає пріоритет міжнародних норм у сфері прав людини. Відповідно до ч.1 ст.9 Конституції України, чині міжнародні договори є частиною національного законодавства. Рішення Європейського суду з прав людини враховуються національними судами як джерело права, що сприяє гармонізації українського правопорядку з європейськими стандартами. Забезпечення прав людини є складним багаторівневим процесом, що охоплює міжнародні та національні компоненти. Міжнародно-правові механізми створюють стандарти, здійснюють моніторинг та контроль, а внутрішньодержавні механізми реалізують ці стандарти на практиці. Ефективна взаємодія між ними є запорукою реального захисту прав людини. У сучасному світі ефективний захист прав людини неможливий без тісної взаємодії між міжнародними та національними механізмами. Для України це питання не лише юридичне, а й екзистенційне у контексті збройного конфлікту, гуманітарної кризи та

відбудови правової держави. Майбутнє за інтегрованими, прозорими та підзвітними механізмами, які діють на благо людини незалежно від її статусу чи громадянства.

Список використаних джерел та літератури

1. Авер'янов В. Б. Механізми забезпечення прав людини: теоретико-правовий аспект. *Право України*. 2019. №4. С. 20–26.
2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. ООН. URL: <https://www.un.org>
3. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. About OHCHR. URL: <https://www.ohchr.org>
4. Назаров А. О. Міжнародні механізми захисту прав людини. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 176 с.
5. Nowak M. *Introduction to the International Human Rights Regime*. Leiden: Brill, 2019.
6. Скакун О. Ф. Теорія держави і права. Харків : Консул, 2020. 656 с.
7. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.
8. Кодекс адміністративного судочинства України. Київ : Юрінком Інтер, 2021.
9. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР.
10. Гель А. П. Практика Європейського суду з прав людини у національній правовій системі України. *Часопис Академії адвокатури України*. 2020. №2. С. 42–47.

Свинаренко Юрій Павлович

доктор філософії,
завідувач кафедри оперативно-розшукової
діяльності навчально-наукового інституту
підготовки фахівців для підрозділів кримінальної
поліції Національної поліції України
Одеського державного університету
внутрішніх справ

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Актуальність вивчення проблематики правопорядку в сучасній юридичній науці зумовлена складністю його сутності та багатозначністю тлумачень. Як слушно відмічає А.Ф. Крижанівський, сучасне суспільство в умовах постмодерну зустрічається з нестабільністю та непередбачуваністю, що вимагає перегляду теоретичних засад правопорядку. Це явище є не тільки правовим, а й соціальним феноменом, існування якого в реальності

залишається дискусійним, проте воно постійно перебуває в полі дослідницької уваги у зв'язку з динамікою правового розвитку [1].

Правопорядок виникає лише за наявності ефективного правового регулювання — виключно через правові норми. Його треба відрізнити від громадського порядку, який базується на ширшому спектрі соціальних норм (моральність, традиції тощо). Метою правового регулювання, зрештою, є саме досягнення правопорядку. Через цей механізм держава упорядковує суспільні відносини, забезпечуючи стабільність і організованість.

Отже, правопорядок — це результат правової організації суспільного життя, який проявляється у стані дотримання законності та функціонуванні правової системи. Він охоплює всі щаблі правового регулювання — від галузей права до окремих норм, від національного до міжнародного рівня, і є індикатором реального стану правової системи та її трансформацій [1].

У науковій літературі правова держава визначається як форма організації влади в умовах розвиненого громадянського суспільства, що функціонує на засадах верховенства права, пріоритету прав і свобод людини, взаємної відповідальності держави та особи, а також розподілу влади з ефективним контролем і взаємодією між її гілками. Однією з ключових гарантій є право громадян на судовий захист своїх прав, зокрема можливість звернення до міжнародних інституцій після вичерпання національних засобів (ст. 55 Конституції України).

Конституція України закріплює фундаментальні ознаки правової держави: демократичний устрій, соціальну справедливість, гуманізм, юридичну визначеність. Відповідно до ст. 19 Основного Закону, ніхто не може бути примушений до того, що не передбачено законодавством, а державні органи повинні діяти в межах своїх повноважень і відповідно до правових норм.

Дослідники наголошують: у правовій державі саме право має пріоритет над державою, котра зобов'язана дотримуватись виданих нею законів доти, доки вони чинні. При цьому підзаконність влади поєднується з визнанням за особою природних, невід'ємних прав, що існують незалежно від держави. Разом із правами кожна особа має усвідомлювати і власні обов'язки, а також потребу поваги до прав інших.

Серед інструментів державного управління важливу роль відіграють правові засоби, що забезпечують стабільність, законність і правопорядок. Законодавче врегулювання і неухильне дотримання законів — основа функціонування демократичної держави, визнана світовою спільнотою ще з часів Риму: «Державою повинен правити закон», «Закон вищий над усе», «Закон суворий, але це закон» [2].

У процесі історичного розвитку підходи до охорони правопорядку істотно змінилися: сучасні правові системи дедалі більше надають перевагу запобіганню злочинам над каральними заходами. Ще у IV ст. до н.е. Платон підкреслював важливість превенції злочинності, а Арістотель вважав, що

суспільство має боротися з аморальними звичками, які порушують суспільну гармонію [3].

У XVIII ст. ідеї профілактики отримали правове обґрунтування в працях представників класичної школи кримінального права. Просвітителі, зокрема Ш. Монтеск'є та Ч. Беккарія, наголошували, що справжнім завданням законодавця є запобігання злочинам, а не лише покарання. Вольтер, коментуючи Беккарію, зазначив: справжня юриспруденція в цивілізованому суспільстві полягає в ефективній профілактиці правопорушень. У другій половині XX – на початку XXI ст. утверджується гуманістична концепція кримінальної політики, що базується на міжнародних стандартах у сфері прав людини. Права й свободи особи стали основним критерієм демократичності держави та ефективності її діяльності у сфері правопорядку [3].

У сучасних демократичних державах у центрі кримінально-правового захисту перебуває людина та її гідність, які визнаються найвищими цінностями. Саме з гідності як невід'ємної властивості людини випливають її права й свободи, які визначають межі кримінальної відповідальності та перелік заборонених діянь. Таким чином, людська гідність слугує аксіологічною основою кримінального права.

У контексті євроінтеграції Україна потребує ефективної системи запобігання злочинності, особливо у сфері захисту життя та здоров'я людини. Профілактика правопорушень визнається пріоритетним напрямом державної політики. Латентність та складність окремих злочинів потребують удосконалення кримінологічного супроводу та відповідних механізмів впливу [3].

Б. Головкін запропонував концепцію суспільного запобігання злочинності, що передбачає забезпечення безпеки як ключову умову правопорядку. Для ефективного захисту прав людини необхідне функціонування системи спеціальних органів – правоохоронних, які реалізують завдання держави у цій сфері [4].

Злочинність в Україні залишається на високому рівні та має негативну динаміку і складну структуру. На її поширення впливають численні чинники – соціально-економічні, політичні, правові, моральні тощо. О. Тимчук звертає увагу на глибинні причини цього явища, які пов'язані з особливостями соціальних процесів у різних сферах українського суспільства, зокрема у сфері цінностей і норм.

Однією з ключових проблем є занепад моральних орієнтирів, зокрема втрата загальнолюдських цінностей та руйнування колективістських ідеалів радянської доби. Це супроводжується розривом між офіційними заявами влади та реальним життям, що часто позначене моральною деградацією, цинізмом, погонею за збагаченням, безкарністю для представників політичної та чиновницької еліти.

Крім того, вагомий криміногенний вплив має масова культура, орієнтована на індивідуалізм, розкіш, жорстокість і вседозволеність. Особливо

небезпечним є поширення кримінальної субкультури серед молоді, яка сприяє відтворенню злочинних моделей поведінки [3].

Усі ці чинники не лише ускладнюють боротьбу зі злочинністю, а й посилюють недовіру громадян до правоохоронної та судової систем.

Список використаних джерел та літератури:

1. Попович К. Б. Теоретико-правовий аспект сучасного значення правопорядку. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Право*. Випуск 18. 2012. С. 20-22.
2. Шай Р. Я. Правопорядок і законність як ознаки правової держави. *Електронний юридичний журнал*. 2014. С. 115-120.
3. Подковенко Т. Протидія злочинності: Аксіологічний аспект. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. С. 32-39.
4. Holovkin, B. M. (2011). Koryslyva nasylnytska zlochynnist v Ukraini: fenomen, determinatsiia, zapobihannia [Self-serving violent crime in Ukraine: phenomenon, determination, prevention]. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

Свинаренко Юрій Павлович

доктор філософії,
завідувач кафедри оперативно-розшукової
діяльності навчально-наукового інституту
підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції Національної поліції України
Одеського державного університету
внутрішніх справ

Лозован Катерина Валеріївна

курсант навчально-наукового інституту
підготовки фахівців підрозділів
кримінальної поліції Національної поліції України
Одеського державного університету
внутрішніх справ

**МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ
ОРГАНІВ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ**

На сьогодні в українському суспільстві існує неоднозначне сприйняття запозичення зарубіжного досвіду, зокрема в контексті державного управління та організації діяльності правоохоронних органів. Однак подібна проблема не може розглядатися лише крізь призму геополітичних симпатій чи антипатій. Побудова правової держави, демократизація суспільства та необхідність модернізації управлінських процесів вимагають впровадження нових підходів до публічного управління, орієнтованих на ефективність, відкритість і підзвітність перед громадянами [1].

Правоохоронна система, як складова державного механізму, перебуває в постійному процесі трансформації. Її реформа в Україні супроводжується спробами адаптувати найкращі міжнародні практики до національного контексту. Проте, попри певні зрушення, ця сфера залишається малоефективною, недостатньо прозорою та не завжди орієнтованою на права і потреби громадян. Це свідчить про необхідність глибшого осмислення й застосування позитивного досвіду розвинених країн у сфері правоохоронної діяльності. В умовах, коли Україна задекларувала стратегічний курс на європейську інтеграцію, запровадження принципів верховенства права, прав людини та ефективного управління має стати не просто декларацією, а практичним орієнтиром для державної політики [1]. Імплементація міжнародних стандартів у діяльність правоохоронних органів – не примха чи сліпе копіювання чужого досвіду, а вимога часу, продиктована прагненням забезпечити громадянам належний рівень безпеки, справедливості та довіри до інститутів державної влади.

На мою думку, вивчення і критичне осмислення зарубіжного досвіду не лише необхідне, а й здатне стати рушієм системних змін. Важливо не просто механічно запозичувати іноземні моделі, а гнучко адаптувати їх до українських реалій з урахуванням культурного, правового й соціального контексту. Лише в такому випадку правоохоронна система зможе ефективно функціонувати як елемент демократичної, правової та орієнтованої на громадянина держави.

Одним із ключових напрямів міжнародного співробітництва у сфері правоохоронної діяльності є протидія тероризму. Для ефективного аналізу цього явища необхідні чіткі, міжнародно визнані визначення та критерії, які дозволяють формувати цілісну систему превентивних і реактивних заходів. Багато країн створюють спеціалізоване антитерористичне законодавство, що дозволяє системно й ефективно протидіяти терористичним загрозам. Україна, з огляду на виклики сьогодення, також потребує вдосконалення правового регулювання у цій сфері з урахуванням міжнародних стандартів [2].

Сьогодні Україна активно співпрацює з провідними міжнародними організаціями, зокрема ООН, ЄС, НАТО, ОБСЄ, Радою Європи та іншими. Вона є учасницею ключових міжнародних конвенцій, що регламентують боротьбу з тероризмом, зокрема Європейської конвенції про боротьбу з тероризмом та Конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму.

У світовій практиці антитерористичні функції розподіляються між правоохоронними органами та спеціальними службами. Наприклад, США та Європейський Союз з початку 2000-х років налагодили тісну співпрацю у сфері обміну оперативною та персональною інформацією, спільного реагування на загрози, а також боротьби з фінансуванням терористичних організацій, торгівлею людьми, наркотиками тощо [2].

Цікавим є і досвід США щодо впровадження спеціальних освітньо-інформаційних програм, які охоплюють не лише співробітників правоохоронних органів, а й звичайних громадян. Такі програми, окрім

підвищення рівня безпеки, мають пропагандистський і дипломатичний ефект – сприяють формуванню єдиного бачення терористичних загроз на глобальному рівні. За ними пройшли навчання вже понад 20 тисяч осіб із більш ніж 100 країн. Таким чином, використання міжнародного досвіду у сфері боротьби з тероризмом є не лише доцільним, а й необхідним для формування ефективної системи національної безпеки в Україні [2].

Сучасний досвід боротьби з транснаціональною організованою злочинністю доводить, що традиційні засоби правоохоронного впливу часто виявляються малоефективними. Внаслідок еволюції цієї форми злочинності, вона адаптувалася до класичних методів протидії, набувши своєрідного «імунітету» до систем запобігання, розслідування, судового розгляду та виконання покарань.

Ефективне протистояння цій загрозі потребує нових підходів, заснованих на консолідації зусиль держав як на національному, так і міжнародному рівнях. У цьому контексті особливо важливим є вивчення та адаптація позитивного досвіду іноземних країн щодо алгоритмів протидії транснаціональній злочинності, зокрема у сфері захисту економічної безпеки. Цінним для України є приклад США, де боротьбою з організованою злочинністю займаються понад 70 федеральних агентств. Серед ключових органів варто виокремити ФБР, федеральну прокуратуру та велике журі – орган досудового розслідування, який ухвалює рішення щодо подальшого розгляду справ у суді [3].

Особливу роль відіграє Національний інформаційний центр боротьби з кримінальною злочинністю (NCIC), який забезпечує централізований обмін інформацією між федеральними, місцевими та штатними правоохоронними структурами. Ця система дозволяє в режимі реального часу отримувати доступ до баз даних про злочини та підозрюваних через мережу терміналів, розташованих по всій території США. Завдяки NCIC правоохоронні органи оперативно реагують на загрози, координують дії та ухвалюють обґрунтовані рішення. Такий підхід доводить ефективність цифрових рішень у сфері боротьби з транснаціональною злочинністю, що також може стати орієнтиром для вдосконалення вітчизняної правоохоронної системи [3].

Таким чином, успішний досвід Сполучених Штатів щодо побудови багаторівневої та технологічно розвиненої системи протидії транснаціональній організованій злочинності може бути корисним для розроблення національних механізмів безпеки в Україні.

Вплив кримінологічних підходів США на формування сучасної британської політики запобігання злочинності є цілком закономірним явищем, що зумовлено не лише тісним політичним партнерством обох країн, а й спільністю мови та інтенсивним науковим обміном. Дослідники відзначають, що значна частина профілактичних стратегій у Великій Британії має північноамериканське походження [4].

Серед прикладів такої інтеграції – поширення програм маркування майна, підвищення освітленості місць із підвищеним ризиком, ініціативи

«сусідського спостереження», громадське патрулювання, а також проєктування середовища з урахуванням запобіжних міркувань. Значний вплив має й концепція «гарячих точок» злочинності, що базується на аналізі географічної концентрації правопорушень.

Разом з тим, британська модель профілактики має низку унікальних рис, зокрема у сфері збору та використання кримінологічної інформації. Уряд Великої Британії приділяє значну увагу об'єктивному обліку злочинності та віктимізації населення. Починаючи з 1982 року, в Англії та Уельсі проводяться систематичні дослідження віктимізації, що дозволяють доповнити офіційну кримінальну статистику [4].

Загалом у країні діє дев'ять основних джерел кримінально-правової звітності, включно зі статистикою судів, в'язниць, пробації та діяльності обвинувачення. Окреме місце належить **Огляду злочинності Англії та Уельсу (CSEW)** – національному інструменту збору даних, який з 2012 року публікується Управлінням національної статистики (ONS). Цей огляд вважається універсальним, оскільки поєднує офіційні дані з альтернативними джерелами, як-от: віктимологічні опитування населення (victimology survey); метод самозвіту (Self-Report Survey), що дозволяє фіксувати латентні злочини. Таким чином, британський досвід ілюструє ефективну синергію офіційної звітності та соціологічних методів дослідження злочинності. Урахування подібних практик може бути корисним для вдосконалення вітчизняних стратегій запобігання злочинності, зокрема в частині моніторингу та оцінки реального рівня кримінальних загроз [4].

Міжнародний досвід свідчить про те, що ефективна протидія злочинності можлива лише за умов комплексного підходу, міжвідомчої співпраці, залучення громадськості та дотримання міжнародних стандартів. Провідні держави світу, зокрема США, Велика Британія та країни Європейського Союзу, демонструють успішні моделі правоохоронної діяльності, які базуються на чіткому нормативному регулюванні, сучасних технологіях, профілактичних заходах і розвитку міжнародної співпраці. Для України особливо цінним є вивчення досвіду організації обміну інформацією, ведення кримінальної статистики, розвитку аналітичних центрів, залучення громадськості до забезпечення безпеки, а також створення ефективної системи реагування на транснаціональні виклики, зокрема тероризм та організовану злочинність. Упровадження кращих міжнародних практик сприятиме підвищенню результативності національної системи забезпечення правопорядку та безпеки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Філіпенко А. С. Досвід організації діяльності правоохоронних органів в європейських державах. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2021. С. 208-213.

2. Колесник С. П. Зарубіжний досвід правоохоронних органів у разі проведення антитерористичних операцій. Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення. 2019. С. 113-117.

3. Хороновський О. І. Зарубіжний досвід протидії діяльності транснаціональних організованих злочинних угруповань на шкоду економічним інтересам держави. *Нове українське право*. Вип. 2. 2023. С. 185-191.

4. Колодяжний М. Г. Сучасний зарубіжний досвід громадського впливу на злочинність : монограф. Харків : Право, 2017. С. 252.

5. Кравчук М.В. Правова система США : навч. посіб. Київ : Нора-друк, 2004. С. 136.

Тригуб Сергій Миколайович

доктор філософії,

викладач кафедри оперативно-розшукової

діяльності навчально-наукового інституту

підготовки фахівців для підрозділів

кримінальної поліції

Національної поліції України

Одеського державного університету

внутрішніх справ

ORCID: 0009-0001-1833-2527

Токолов Олександр Сергійович

курсант факультету підготовки фахівців

для органів досудового розслідування

Національної поліції України

Одеського державного університету

внутрішніх справ

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ СУЧАСНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Оперативно-розшукова діяльність (ОРД) відіграє ключову роль у забезпеченні національної безпеки та правопорядку, слугуючи ефективним інструментом протидії сучасним формам злочинності, зокрема організованим, транснаціональним та корупційним.

Водночас, розвиток інформаційних технологій, цифрової економіки та глобалізаційних процесів зумовлює потребу у переосмисленні підходів до здійснення ОРД, актуалізуючи питання її нормативного, технічного та кадрового забезпечення.

Зростання загроз національній безпеці, пов'язаних із воєнним станом, гібридною агресією Російської Федерації, тероризмом, кіберзлочинністю та організованими кримінальними групами, зумовлює необхідність вдосконалення всіх складових правоохоронної системи. Особливе місце у цьому процесі належить саме оперативно-розшуковим заходам, які

забезпечують не лише своєчасне виявлення та документування злочинної діяльності, а й профілактику правопорушень.

Згідно із Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», ОРД являє собою систему гласних і негласних заходів, які здійснюються уповноваженими державними органами з метою охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави від злочинних посягань. На практиці ці заходи включають широкий спектр дій — від зовнішнього спостереження до негласного зняття інформації з каналів зв'язку. Призначення ОРД полягає у виявленні, запобіганні, припиненні та розкритті злочинів, зокрема латентних, що мають складну організаційну структуру, таких як торгівля людьми, тероризм, наркобізнес, корупція, зловживання службовим становищем [1].

Сучасний етап розвитку оперативно-розшукової діяльності в Україні відзначається глибокими трансформаціями. По-перше, значно розширилися функціональні можливості оперативних підрозділів. У зв'язку з воєнними діями на території України, активізувалася робота зі збору інформації щодо діяльності диверсійно-розвідувальних груп, колаборантів, агентів впливу. По-друге, змінилися технологічні засоби, за допомогою яких здійснюється фіксація, аналіз та обробка даних. У практику впроваджуються інструменти автоматизованого аналізу великих обсягів інформації, програмне забезпечення для ідентифікації учасників злочинних схем, технології штучного інтелекту.

Разом із тим, незважаючи на позитивні зрушення, існує низка проблем, що істотно ускладнюють ефективну реалізацію ОРД. Серед найбільш суттєвих можна виокремити відсутність належної координації між правоохоронними органами. Нерідко спостерігається дублювання оперативних заходів, недостатній рівень обміну інформацією, конкуренція замість співпраці. Також відзначається дефіцит технічного забезпечення, що особливо критично у протидії кіберзлочинності, де швидкість реакції та доступ до сучасних технологій мають вирішальне значення.

Окрему увагу варто звернути на правовий аспект проблеми. Діючий Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» має низку суперечностей і прогалин. Зокрема, відсутні чіткі гарантії дотримання прав людини під час проведення негласних заходів. Судова практика щодо використання інформації, отриманої під час ОРД, також демонструє неоднозначний підхід. Часто докази, зібрані оперативним шляхом, не визнаються допустимими в суді через порушення процедури їх отримання або неналежну фіксацію. У цьому контексті важливо забезпечити баланс між ефективністю оперативної роботи та дотриманням конституційних прав і свобод [2, с. 3-4].

Крім правових та технічних проблем, велику роль відіграє кадровий чинник. Підготовка фахівців оперативних підрозділів залишається нерівномірною: не всі працівники мають достатній рівень аналітичного мислення, знань у сфері цифрових технологій, навичок роботи зі складними

джерелами інформації. Крім того, часто бракує можливостей для підвищення кваліфікації, участі у тренінгах та міжнародних стажуваннях.

З огляду на викладене, перспективи розвитку оперативно-розшукової діяльності в Україні мають базуватися на кількох ключових засадах. Передусім, необхідно вдосконалити законодавство, зокрема встановити чіткі правила щодо проведення негласних оперативно-розшукових заходів, їх фіксації та використання результатів у кримінальному процесі. Це має бути поєднано з механізмами незалежного контролю за діями оперативних підрозділів — з боку парламенту, Уповноваженого з прав людини, судів.

Важливо також запровадити єдину систему обміну оперативною інформацією між усіма органами, що мають відповідні повноваження. Така система має базуватись на принципах конфіденційності, законності та ефективності, але водночас передбачати належний аудит і відповідальність за зловживання. Крім цього, необхідно активізувати співпрацю з міжнародними партнерами — зокрема Інтерполом, Європолем, Євроюстом, Службою безпеки НАТО тощо [3, с. 37].

Як зазначає М. П. Орлов, «оперативно-розшукова діяльність у XXI столітті повинна бути гнучкою, технологічно оснащеною та спрямованою на попередження, а не лише документування злочинів» [4, с. 214]. У цьому контексті особливої ваги набуває проактивний підхід до розкриття злочинів, що передбачає використання аналітичної розвідки, штучного інтелекту та міжвідомчого обміну даними.

Серед актуальних проблем слід відзначити недосконалість законодавчої бази, зокрема, нечіткість визначень щодо меж повноважень оперативних підрозділів, що, за словами В. В. Голіна, «створює правову невизначеність та може спричиняти як зловживання, так і параліч ініціативи в діяльності правоохоронних органів» [5, с. 87].

Не менш важливим є питання дотримання прав людини під час здійснення ОРД. Як наголошує О. М. Бандурка, «ефективність не може досягатися за рахунок порушення конституційних прав громадян, тому завданням держави є забезпечення балансу між безпекою та свободою» [6, с. 132].

У перспективі ключовим завданням є реформування ОРД у напрямі інтеграції з іншими елементами системи кримінальної юстиції, підвищення її прозорості (в межах допустимого) та впровадження інноваційних технологій. Тільки так ОРД зможе відповісти викликам сучасної злочинності та ефективно запобігати їй.

У підсумку, оперативно-розшукова діяльність є одним із базових інструментів протидії злочинності в Україні, особливо в умовах гібридної війни. Її ефективне функціонування потребує комплексного підходу — від вдосконалення правової бази до забезпечення технологічної модернізації та підготовки висококваліфікованих кадрів. Водночас будь-які заходи в цій сфері мають відповідати принципам правової держави та міжнародним стандартам у галузі прав людини.

Список використан джерел та літератури:

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення 04.06.2025).
2. Половніков В., Халимон С. Проблеми правового регулювання оперативно-розшукової діяльності: пошук шляхів вирішення. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2017. № 3. С. 1-11.
3. Поляков Є. В. Міжнародне співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності щодо запобігання незаконному обігу наркотичних засобів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. №3. С. 36-38 URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2017/3/10.pdf>
4. Орлов М. П. Оперативно-розшукова діяльність у сфері забезпечення національної безпеки. Дніпро : ДДУВС, 2019. С.296.
5. Голін В. В. Проблеми правового забезпечення оперативно-розшукової діяльності в Україні. *Право і безпека*. 2021. №2. С. 85–91.
6. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність: правові та організаційні засади. Харків : Право, 2018. С. 272.

Чекін Денис Олександрович

аспірант Національного наукового

центру «Інститут судових експертиз

ім. засл. проф. М.С. Бокаріуса»

Міністерства юстиції України, Україна

ORCID: 0000-0002-9893-1588

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ПРОТИДІЇ
НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ, ЩО
ВЧИНЯЮТЬСЯ МОЛОДДЮ**

За дослідженням, незаконне заволодіння транспортних засобів залишається одним з найбільш небезпечних злочинів і є серйозною проблемою, яка негативно впливає на громадську безпеку, економічний стан країни та призводить до значних матеріальних збитків для власників та юридичних осіб.

У контексті проведення агресивних воєнних дій російської федерації на території України дана проблема стала ще більш актуальною, оскільки вона також призвела до збільшення активності кримінально налаштованих молодих осіб у підготовці та вчинення незаконного заволодіння транспортних засобів. Молоді особи все більше використовують сучасні технології та змовницькі методи під час підготовки або вчинення цього типу злочину, що ускладнює їх попередження, виявлення та затримання оперативними підрозділами.

Проблемні питання у протидії незаконного заволодіння транспортних засобів були предметом дослідження у різних галузях юридичних наук. Так,

С.О. Павленко справедливо висловив наукову позицію, що головною умовою будь-якого наукового дослідження є ґрунтовний аналіз наукового доробку вітчизняних та іноземних учених різних історичних періодів. Такий аналіз надасть можливість з'ясувати найвагоміші з-поміж них, що стали теоретичним підґрунтям предмета дослідження, з одного боку, й акцентувати на проблемних аспектах, що залишилися поза межами дослідження попередників, у контексті соціально-економічних, політичних, нормативно-правових, криміногенних та інших чинників – з іншого [1, с. 107], а також виявити прогалини в наукових дослідженнях та розробити перспективні напрями їх удосконалення.

Дослідження О.О. Мороза на тему: «Організація та тактика боротьби з крадіжками і угонами автотранспорту» було присвячено питанням оперативно-розшукової протидії незаконному заволодінню транспортними засобами та в ході його ним було запропоновано науково-практичні рекомендації по удосконаленню оперативного обслуговування об'єктів та осіб, які становлять інтерес у зв'язку із вчиненням крадіжок і угонів автотранспорту [2, с.6], що є важливим кроком у посиленні ефективної системи протидії цього виду злочину. Також він під час дослідження приділив увагу питанням удосконалення організації і тактики запобігання зазначеним протиправним діям, зокрема: 1) чіткого планування оперативно-розшукових заходів; 2) запровадження постійної спеціалізації працівників оперативних підрозділів по лінії розкриття незаконних заволодінь або викрадень АТЗ; 3) здійснення координації сил та засобів різних органів і підрозділів правоохоронних органів з виявлення та розкриття вказаних кримінальних правопорушень; 4) удосконалення системи оперативно-розшукових заходів, що забезпечують попередження та розкриття незаконних заволодінь або викрадень АТЗ [3, с. 18, 4, с.6,]; 5) розробка і впровадження сучасних технологій у сфері оперативно-розшукової діяльності щодо використання штучного інтелекту, з метою збору та аналізу даних для своєчасного виявлення і розкриття даного злочину; 6) розробка і впровадження ефективної системи моніторингу і контролю за рухом АТЗ, яка дозволить своєчасно виявляти і запобігати протиправним діям, що готуються та вчиняються особами молодого віку.

У своєму дослідженні С.Є. Петров розглядав проблемні питання виявлення та розкриття незаконного заволодіння АТЗ, особливості використання джерел оперативної інформації щодо встановлення осіб, причетних до викрадення АТЗ та проблеми їх легалізації. На підставі результатів дослідження та їх узагальнення він дійшов до висновків що працівники оперативних підрозділів на підставі оперативно-розшукової інформації повинні встановлювати і перевіряти на причетність до легалізації осіб, які: 1) систематично вчинюють викрадення АТЗ, а також здійснюють підроблення необхідних документів на транспортний засіб; 2) переховують викрадені АТЗ в орендованих гаражах (ангарах) для подальшого їхнього збуту або легалізації; 3) займаються систематично заміною номерів вузлів й

агрегатів транспортних засобів; 4) реалізують легалізовані АТЗ на авторинках, автосалонах; 5) займаються розборкою АТЗ або здійснюють прийом і здачу на металобрухт їх частин; 6) здійснюють на замовлення транспортування АТЗ із-за кордону; 7) раніше притягувалися до кримінальної відповідальності за незаконні заволодіння АТЗ, підробку документів на транспортні засоби тощо; 8) працівники нотаріальних контор, які з порушенням законодавства видають генеральні доручення на розпорядження АТЗ [3, с. 184; 5, с. 14-15].

Ю.Ф. Іванов у загальнотеоретичному і конкретно-практичному напрямі здійснив розгорнутий аналіз причин і умов, котрі детермінують вчинення досліджуваних злочинів і спробував розробити теоретичні та практичні пропозиції щодо профілактики злочинних посягань на власність, предметом яких є автотransпортні засоби, у ринкових умовах [6, с. 5], які можна застосовувати під час здійснення профілактичних заходів щодо недопущення у підготовці та вчинення кримінальних правопорушень незаконного заволодіння транспортних засобів особами молодого віку.

Результати нашого дослідження свідчать про те, що молодь все більше бере участь у підготовці та вчиненні злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням транспортних засобів, що вимагає активних дій та позитивних результатів від держави та правоохоронних органів. Наші результати сучасних тенденцій наукових досліджень щодо протидії незаконному вилученню транспортних засобів, вчинених молодими людьми, свідчать про те, що згадана раніше тема не була досліджена.

На основі вищевикладеного, ми дійшли до висновків, що результати нашого дослідження свідчать про актуальність обраного нами наукового напрямку протидії незаконного заволодіння транспортних засобів, що вчиняються молоддю. У зв'язку з цим ми пропонуємо напрями подальших наукових досліджень та розроблення науково-обґрунтованих рекомендацій, зокрема: 1) розроблення нових та вдосконалення існуючих форм, методів та засобів ОРД у протидії оперативними підрозділами незаконного заволодіння транспортних засобів, що вчиняються молоддю; 2) удосконалення системи оперативно-розшукового попередження щодо незаконного заволодіння транспортних засобів, що вчиняються молоддю; 3) вдосконалення існуючих законодавчих та нормативно-правових актів України, а також відомчих наказів Національної поліції України, які регулюють питання протидії незаконного заволодіння транспортних засобів та ін.

Список використаних джерел та літератури:

1. Павленко С. О. Аналіз сучасного стану наукових досліджень проблем оперативно-розшукової тактики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2 (107). С. 105–122.
2. Мороз О. О. Організація і тактика боротьби з крадіжками та угонами автомобільного транспорту : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 21.00.06. Київ : НАВС, 1999. 17 с.

3. Дрозд В. Ю., Чаплинський К. О. Методика розслідування крадіжок з автотранспортних засобів: проблеми теорії та практики : монограф. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. 306 с.

4. Мороз О. О. Організація і тактика боротьби з крадіжками та угонами автомобільного транспорту : дис. ... канд. юрид. наук : 21.07.04. Харків, 1998. 255 с.

5. Петров С. Є. Розслідування незаконного заволодіння автотранспортними засобами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 19 с.

6. Іванов Ю. Ф. Боротьба із злочинними посяганнями на власність, предметом яких є автотранспортні засоби (кримінально-правові та кримінологічні аспекти) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 1999. 18 с.

Шамара Олександр Володимирович

доктор філософії в галузі права, старший дослідник, доцент, радник директора Науково-дослідного інституту інформатики і права Національної академії правових України

ORCID: 0000-0002-0571-0437

Комашко Володимир Володимирович

доктор філософії в галузі права, старший дослідник, Заслужений юрист України, завідувач відділу правової та антикорупційної політики центру безпекових досліджень Національного інституту стратегічних досліджень

ORCID: 0000-0003-1851-8548

ЩОДО ПОСИЛЕННЯ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА ДОТРИМАННЯМ КОНСТИТУЦІЇ ТА ЗАКОНІВ УКРАЇНИ ОРГАНАМИ ТА ПІДРОЗДІЛАМИ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ КОНТРОЛЮВАЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Указом Президента України від 11 травня 2023 року №273/2023 схвалено Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки, місія якого полягає у стратегічній та оперативній здатності органів правопорядку і **прокуратури** *служити людям, захищати порядок, громадську та державну безпеку з дотриманням прав людини і стандартів підзвітності, що інтегрує Україну в загальноєвропейський простір свободи, безпеки та справедливості.*

Окремої уваги заслуговують визначені Комплексним стратегічним планом реформування органів правопорядку *напрями посилення прокуратури*, серед яких слід виділити:

- удосконалення внутрішньої структури і функцій органів правопорядку та прокуратури, забезпечення їх раціональної побудови й спроможності ефективно виконувати свої функції шляхом оптимізації ресурсів відповідно до визначених законом повноважень.

- посилення координаційної ролі Офісу Генерального прокурора, запровадження правового механізму затвердження та/або погодження Генеральним прокурором міжвідомчих актів органів правопорядку з питань проведення досудового розслідування та здійснення оперативно-розшукової діяльності (стандарти, методичні рекомендації) [1].

Рішення про схвалення Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку прийнято в особливий період та під час перебування України в умовах правового режиму воєнного стану. У межах повноважень, наданих Конституцією України, сектор безпеки і оборони підлягає демократичному цивільному контролю. Система цивільного контролю складається з контролю, що здійснюється Президентом України; контролю, що здійснюється Верховною Радою України; контролю, що здійснюється Радою національної безпеки і оборони України; контролю, що здійснюється Кабінетом Міністрів України, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування; *судового контролю*; громадського нагляду (*стаття 4 Закону України «Про національну безпеку України»*).

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Для реального виконання державою своїх завдань у сфері гарантування, забезпечення та захисту прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, юридичних осіб, а також державних і суспільних інтересів, держава створює систему органів, які сприяють реалізації державних завдань та функцій (*стаття 3 Конституції України*).

Прокуратура як орган системи правосуддя (*ч.10 ст.131 «Розділу VIII Правосуддя» Основного Закону*) відіграє реальну та конкретну роль у виконанні завдань і здійсненні функцій, покладених на неї. Система та структура прокуратури побудовані таким чином, щоб її вплив на забезпечення законності, правопорядку, прав і законних інтересів громадян був ефективним, всеохоплюючим на всій території України та на всіх напрямках відносин, урегульованих законами України. Внесення змін до Закону України «Про національну безпеку України» в частині розширення системи демократичного цивільного контролю наглядом прокуратури у сфері дотримання вимог Конституції і законів України в діяльності органів сектору безпеки і оборони зумовлено необхідністю недопущення використання цих органів для узурпації

влади, порушення прав і свобод людини і громадянина та стану правопорядку в органах сектору безпеки і оборони (стаття 4 Закону України «Про національну безпеку України») [2]. Крім того, нормативне упорядкування буде логічним кроком реалізації Конституційних положень та Закону України «Про національну безпеку України» [3, с. 292-300], виходячи із наявних повноважень прокуратури здійснення нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю та контррозвідувальною діяльністю суб'єктів сектору безпеки і оборони (стаття 7 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність», стаття 2 Закону України «Про прокуратуру», стаття 14 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», Кримінальний процесуальний кодекс України [4, с. 201-211]).

Офісом Генерального прокурора з метою приведення у відповідність до Конституції України Закону України «Про прокуратуру» в частині визначення функцій прокуратури, листом від 16.01.2021 №05/5/1-12вих-21 було ініційовано перед Парламентом України внесення відповідних змін до статей 2 (Функції прокуратури), 25 (Нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство) Закону України «Про прокуратуру». Прокурори здійснюють повноваження з нагляду за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, на підставі Конституції України, законів України «Про прокуратуру» та «Про оперативно-розшукову діяльність», а також інших нормативно-правових актів, про що зазначено у листі Офісу Генерального прокурора від 16.02.2024 року №11/2/3-14274вих-24.

Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» за визначенням поняття «оперативно-розшукова діяльність» - це система гласних і негласних пошукових та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів [5]. Закон України «Про контррозвідувальну діяльність» надає визначення поняттю контррозвідувальна діяльність, проте не містить визначення поняття «контррозвідувальний захід» [6]. Водночас у статті 2 цього Закону визначено, що завданнями контррозвідувальної діяльності, поміж іншого, є розроблення і реалізація заходів щодо запобігання, усунення та нейтралізації загроз інтересам держави, суспільства та правам громадян.

При цьому, положення Конституції України **не містять** таких понять, як **«контррозвідувальна діяльність»** чи **«оперативно-розшукова діяльність»**. Натомість положеннями статті 92 Конституції України передбачено, що виключно законами України визначається, зокрема: **права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод**; основні обов'язки громадянина; правовий режим власності; засади зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної діяльності, митної справи; організація і діяльність органів виконавчої влади, основи державної служби, організації державної статистики та інформатики; **судоустрій, судочинство, статус суддів; засади судової експертизи; організація і діяльність прокуратури, нотаріату, органів досудового розслідування, органів і установ виконання покарань;**

порядок виконання судових рішень; основи національної безпеки, організації Збройних Сил України і забезпечення громадського порядку; правовий режим державного кордону; **правовий режим воєнного і надзвичайного стану**, зон надзвичайної екологічної ситуації; засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них [7].

Також слід звернути увагу, що чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК), **саме на підставі і в розвиток конституційних положень** дає визначення поняття «досудове розслідування», а саме: «досудове розслідування - стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, клопотання про закриття кримінального провадження» (пункт 5 частини 1 статті 3 «Визначення основних термінів Кодексу» КПК). Органом ж досудового розслідування визначаються органи, що здійснюють досудове слідство і дізнання. Досудове слідство здійснюють слідчі підрозділи: 1) органів Національної поліції; 2) органів безпеки; 3) органів Державного бюро розслідувань; 4) підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України; 5) підрозділи детективів органів Бюро економічної безпеки України. Дізнання здійснюють *підрозділи дізнання або уповноважені особи інших підрозділів*: 1) органів Національної поліції; 2) органів безпеки; 3) органів Бюро економічної безпеки України; 4) органів Державного бюро розслідувань; 5) Національного антикорупційного бюро України (ст.38 КПК). У свою чергу, **слідчі (розшукові) дії** є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети (частини 1-2 статті 223 КПК).

Однією з причин такої правової неузгодженості є те, що чинна Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141) та Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 22, ст.303), введений в дію Постановою Верховної Ради України **№ 2136-XII від 18.02.92**, ВВР, 1992, № 22, ст.304, а Закон України «Про контррозвідувальну діяльність» прийнятий **26 грудня 2002 року № 374-IV** (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 12, ст.89).

На сьогодні в Україні правом на здійснення контррозвідувальної діяльності наділені органи Служби безпеки України, розвідувальні органи, підрозділи забезпечення внутрішньої і власної безпеки Державної

прикордонної служби України та Управління державної охорони України, яким законами України та «Про розвідку» надано право здійснювати оперативно-розшукову чи розвідувальну діяльність (*стаття 5 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність»*). За приписами статті 5 (Розвідувальні органи) Закону України «Про розвідку» розвідувальними органами є: 1) Служба зовнішньої розвідки України; 2) розвідувальний орган Міністерства оборони України; 3) розвідувальний орган центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону [8].

Законом України «Про контррозвідувальну діяльність» у статті 5 визначено, що правом на здійснення контррозвідувальної діяльності у випадках, передбачених законом, наділені органи державної влади, що є юридичними особами публічного права, а саме зазначено наступне:

- спеціально уповноваженим органом державної влади у сфері контррозвідувальної діяльності є Служба безпеки України;

- контррозвідувальні заходи в інтересах забезпечення охорони державного кордону України, посадових осіб, стосовно яких здійснюється державна охорона можуть проводити розвідувальні органи України, підрозділи забезпечення внутрішньої та власної безпеки Державної прикордонної служби України та Управління державної охорони України, яким законами України «Про оперативно-розшукову діяльність» та «Про розвідку» надано право здійснювати оперативно-розшукову чи розвідувальну діяльність;

- розвідувальні органи України, крім визначених у частині другій статті 5 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» випадків, також можуть проводити контррозвідувальні заходи у випадках, зазначених у статті 17 Закону України «Про розвідку»:

- 1) для здійснення функцій, визначених пунктами 5 і 8 частини першої статті 6 Закону України «Про розвідку», розвідувальні органи можуть проводити контррозвідувальні заходи, що:

- а) сприяють спеціально уповноваженому органу державної влади у сфері контррозвідувальної діяльності у здійсненні контррозвідувального забезпечення закордонних дипломатичних установ України, безпеки співробітників цих установ та членів їх сімей у державі перебування, відряджених за кордон громадян України, які обізнані у відомостях, що становлять державну таємницю, а також охороні державної таємниці в цих установах (Служба зовнішньої розвідки України);

- б) забезпечують власну безпеку (Служба зовнішньої розвідки України, розвідувальний орган Міністерства оборони України).

Тобто, правом на здійснення контррозвідувальної діяльності у випадках, передбачених законом, наділені п'ять органів державної влади, що є юридичними особами публічного права: 1) Служба безпеки України; 2) Служба зовнішньої розвідки України; 3) розвідувальний орган Міністерства оборони України; 4) підрозділи забезпечення внутрішньої та власної безпеки

Державної прикордонної служби України; 5) підрозділи забезпечення внутрішньої та власної безпеки Управління державної охорони України.

При цьому, проведений аналіз офіційних сайтів державних органів України, уповноважених на здійснення контррозвідувальної діяльності, зокрема їх внутрішньої структури, засвідчує, що навіть без визначення узагальнюючих відомостей про особовий склад працівників цих органів, які безпосередньо здійснюють контррозвідувальну діяльність, кількість підрозділів в цих органах є чисельною. Так, за результатом аналізу структури відповідних державних органів України слід констатувати, що правом на здійснення контррозвідувальної діяльності у випадках, передбачених законом, наділені п'ять органів державної влади, що є юридичними особами публічного права та щонайменше 54 структурних підрозділів цих органів [9; 10].

Тобто, чинна редакція Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» визначає положення щодо здійснення **прокурорського нагляду** приписами пункту 6 частини 2 статті 7 цього Закону (***Функції і повноваження органів, підрозділів та співробітників Служби безпеки України, що здійснюють контррозвідувальну діяльність***). Зокрема те, що нагляд за додержанням законів під час проведення контррозвідувальної діяльності здійснюється **виключно Генеральним прокурором, виконувачем його обов'язків або уповноваженими наказом Генерального прокурора заступниками Генерального прокурора**.

За змістом Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» контррозвідувальна діяльність реалізується шляхом здійснення контррозвідувальних заходів, які у свою чергу є складовою оперативно-розшукової діяльності, за якою, відповідно до статті 14 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», органами прокуратури здійснюється нагляд за додержанням законів під час її проведення.

Крім того, статтею 7 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» передбачено здійснення заходів, визначених частиною третьою статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», - лише за ухвалою слідчого судді, постановленою за клопотанням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника, *погодженим прокурором*. Статтею 12 (*Контроль за контррозвідувальною діяльністю, нагляд за дотриманням законності органами та підрозділами, що її здійснюють*) Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» передбачено, що контроль за контррозвідувальною діяльністю органів та підрозділів Служби безпеки України, *нагляд за дотриманням ними законів України здійснюються відповідно до Конституції та законів України*.

Враховуючи кількість контррозвідувальних заходів (*заведених Контррозвідувальних справ*), які здійснюються/реалізуються державними органами, які відповідно до законодавства України мають на це право – **зведення та усічення** здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення контррозвідувальної діяльності до посад Генерального прокурора та (або) його заступника, визначеного Генеральним прокурором, **є вочевидь**

звуженням ефективності забезпечення дотримання вимог Конституції і законів України в діяльності органів сектору безпеки щодо виявлення порушення прав і свобод людини і громадянина та дотримання стану правопорядку в уповноважених органах сектору безпеки.

З огляду на викладене, доцільно зупинитися на постанові Верховної Ради України від 5 червня 2024 року № 3777-ІХ, якою прийнято за основу проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України, інших законодавчих актів України щодо врегулювання питань протидії розвідувально-підривній діяльності спеціальних служб іноземних держав (реєстр. № 11228-1 від 10.05.2024). Метою прийняття цього проекту є необхідність встановлення юридичних механізмів виконання контррозвідувальними підрозділами контррозвідувальних (спеціальних) завдань в інтересах забезпечення національної безпеки і оборони задля попередження, припинення чи розкриття розвідувально-підривної та іншої діяльності спеціальних служб іноземних держав, організацій та окремих осіб шляхом внесення змін до Кримінального кодексу України в частині впровадження інституту звільнення від кримінальної відповідальності за виконання розвідувального (спеціального) та контррозвідувального (спеціального) завдання.

Завданнями законопроекту є унормування питань щодо правового захисту осіб, які виконують контррозвідувальні (спеціальні) завдання, врегулювання повноважень суб'єктів контррозвідувальної діяльності, необхідних для своєчасної та ефективної протидії розвідувально-підривній діяльності проти України, а також запровадження державного захисту співробітників, які здійснюють контррозвідувальну діяльність, осіб, залучених до конфіденційного співробітництва, та їх близьких осіб. Проектом пропонується розширити коло прав, які матимуть органи, підрозділи та співробітники Служби безпеки України (а в деяких випадках – й інших контррозвідувальних органів) в процесі здійснення контррозвідувальної діяльності. При цьому, **більшість із заходів, які пропонується здійснювати при практично декларативному нагляді прокуратури** не повною мірою сприяє ефективному нагляду за додержанням вимог Конституції і законів України органами та підрозділами, що здійснюють контррозвідувальну діяльність, а також створюють ризики можливих зловживань і перевищення повноважень співробітниками відповідних державних органів України [11, С. 396-401].

У цьому контексті, слід погодитись із зауваженнями Головного юридичного управління Апарату Верховної Ради України (№07/2-2024/156163 від 15.07.2024), яке зазначає, що пунктом 33 частини другої статті 7 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» (в редакції законопроекту) органам, підрозділам та співробітникам Служби безпеки України надається право мати безпосередній автоматизований доступ до інформаційно-комунікаційних і довідкових систем, реєстрів, банків даних, у тому числі тих, що містять інформацію з обмеженим доступом, держателями

(адміністраторами) яких є державні органи (крім розвідувальних органів) або органи місцевого самоврядування. Таким чином, внаслідок реалізації запропонованих проектом Закону положень **конфіденційна інформація стосовно невизначеного кола осіб оброблятиметься суб'єктами у невизначених законом обсягах протягом невизначених законом строків, і відповідна обробка персональних даних не буде передбачуваною та прогнозованою (щодо способів та обсягу) для володільців персональних даних.**

Із конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування в правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі (абзац другий підпункту 5.4 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 вересня 2005 р. № 5-рп/2005).

Принцип правової визначеності вимагає чіткості, зрозумілості й однозначності правових норм, зокрема їх передбачуваності (прогнозованості) та стабільності (абзац шостий пункту 2.1 мотивувальної частини) Рішення Великої палати Конституційного Суду України від 20 грудня 2017 року № 2-р/2017).

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави (частина друга статті 3 Конституції України); **держава різними правовими засобами забезпечує захист прав і свобод людини і громадянина в особі органів законодавчої, виконавчої і судової влади та інших державних органів, які здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України** (абзац другий пункту 3 мотивувальної частини Рішення КС України від 23 травня 2001 року №6-рп/2001).

Здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову означає, передусім, самостійне виконання кожним органом державної влади своїх функцій і повноважень; це не виключає взаємодії органів державної влади, в тому числі надання необхідної інформації, участь у підготовці або розгляді певного питання тощо; однак така взаємодія має здійснюватися з урахуванням вимог статей 6, 19 Конституції України, відповідно до яких органи державної влади **зобов'язані діяти на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України** (абзац перший пункту 4 мотивувальної частини Рішення КС України від 18 листопада 2004 року № 17-рп/2004). Здійснення державної влади відповідно до зазначених конституційних приписів, зокрема на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову, **завдяки визначеній Конституцією України системі стримувань і противаг забезпечує стабільність конституційного ладу,** запобігає узурпації державної влади (абзаци п'ятий, шостий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення КС України від 13 червня 2019 року № 5-р/2019).

Конституційний Суд України наголошує, що «організація і здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову не є самоціллю, а покликана забезпечувати права і свободи людини і громадянина. Це, зокрема, впливає зі змісту статті 3 Конституції України» (*третє, четверте речення абзацу четвертого підпункту 4.6.2 підпункту 4.6 пункту 4 мотивувальної частини Висновку КС України від 30 жовтня 2003 року № 1-в/2003*). Конституційний Суд України також зазначає, що **поділ державної влади відображає функціональну визначеність кожного з державних органів, передбачає не тільки розмежування їх повноважень, а й їх взаємодію, систему взаємних стримувань та противаг, які мають на меті забезпечення їх співробітництва як єдиної державної влади**; крім того, забезпечення **реалізації принципу поділу влади є запорукою єдності державної влади, важливою передумовою стабільності, підтримання громадського миру і злагоди в державі** (абзаци другий, четвертий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення КС України від 1 квітня 2008 року №4-рп/2008).

Отже, зазначені засади Конституції України забезпечують збалансованість конституційних повноважень органів державної влади, відповідність цих повноважень визначеним Основним Законом України засадам конституційного ладу та формі державного правління в Україні. Крім того, унеможлиблюється конкуренція компетенцій цих органів, наділення їх невластивими повноваженнями та концентрація владних повноважень в одного чи кількох суб'єктів державної влади. **Недотримання цих вимог може негативно позначитися на змісті та спрямованості діяльності держави, унеможливить виконання нею свого головного обов'язку – утвердження і забезпечення прав і свобод людини**. (абзац четвертий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019).

Пряма дія норм Конституції України означає, що ці норми застосовуються безпосередньо; законами України та іншими нормативно-правовими актами **можна лише розвивати конституційні норми, а не змінювати їх зміст** (абзац другий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016).

На підставі зазначеного вище вважаємо за доцільне внести зміни до законів України «Про прокуратуру», «Про Службу безпеки України», «Про розвідку», «Про національну безпеку України», «Про контррозвідувальну діяльність», якими унормувати реалізацію функції органів прокуратури щодо відповідного кола осіб з числа працівників прокуратури з метою організації більш дієвого і ефективного нагляду за дотриманням вимог Конституції і законів України органами та підрозділами, що здійснюють контррозвідувальну діяльність. Зокрема, щодо реалізації нагляду за дотриманням вимог Конституції і законів України органами та підрозділами, що здійснюють контррозвідувальну діяльність не лише Генеральним

прокурором та визначеним ним заступником Генерального прокурора, а й прокурорами, уповноваженими наказом Генерального прокурора.

Список використаних джерел та літератури:

1. Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки : Указ Президента від 11.05.2023 № 273/2023. Законодавство України : офіц. портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text> (дата звернення: 23.05.2025).
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 №2469-VIII. Законодавство України : офіц. портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 23.05.2025).
3. Шамара О. В. Прокурорський контроль за діяльністю розвідувальних та контррозвідувальних органів, як елемент діяльності Військової юстиції України. *Законодавчі аспекти протидії особливо небезпечним злочинам в Україні* : матер. міжн. наук.-практ. круглого столу (14-15 березня 2024 року, м. Київ). Київ : Алерта, 2024. С. 292-300.
4. Шамара О.В. Демократичний цивільний контроль в рамках побудови військової юстиції України. *Інформація і право*. №3(50)/2024. С. 201-211.
5. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 №2135-XII. Законодавство України : офіц. портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 23.05.2025).
6. Про контррозвідувальну діяльність : Закон України від 26.12.2002 № 374-IV. Законодавство України : офіц. портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text> (дата звернення: 23.05.2025).
7. Конституція України : Закон України від 28.06.1996. Законодавство України : офіц. портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 23.05.2025).
8. Про розвідку : Закон України 17.09.2020 № 912-IX. Законодавство України : офіц. портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text> (дата звернення: 23.05.2025).
9. Шамара О. В., Комашко В. В. Сучасний стан прокурорського нагляду за дотриманням законності органами та підрозділами, що здійснюють контррозвідувальну діяльність: *Débats scientifiques et orientations prospectives du développement scientifique* : с avec des matériaux de la VIII conférence scientifique et pratique internationale, Paris, 4 avril 2025. Paris-Vinnytsia: La Fedeltà & UKRLOGOS Group LLC, 2025. – С.67-77.
10. Лист Національного інституту стратегічних досліджень за №293/208 від 17.03.2025 року.
11. Шамара О. В. Нагляд за додержанням законів органами, що провадять контррозвідувальну діяльність: постановка проблеми та шляхи її рішення. *Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення безпеки* : матер. Всеукр. наук.-практ. Конф. (м. Київ, 27 верес. 2024 р.). Вінниця : ТВОРИ, 2024. С. 396-401.

Щетинський Іван Миколайович

начальник четвертого навчального курсу
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького
ORCID ID 0000-0003-2600-239X

Гула Віталій Вікторович

старший викладач
кафедри прикордонного контролю
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького
ORCID 0000-0001-5090-6095

Соколовська Софія Сергіївна

курсант Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
ORCID 0009-0002-4541-4410

**СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ ПРИКОРДОННИКІВ У КРАЇНАХ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Підготовка кадрів для прикордонної служби є ключовим елементом забезпечення безпеки та стабільності в країнах Європейського Союзу. У контексті зростаючих міграційних потоків, транснаціональної злочинності та терористичних загроз система професійного навчання прикордонників зазнає суттєвих змін та модернізації. Європейський Союз активно впроваджує спільні стандарти та координаційні механізми, щоб забезпечити належний рівень підготовки особового складу прикордонних служб.

Ключову роль у цьому процесі відіграє Європейська агенція прикордонної та берегової охорони – Frontex, яка координує тренінги, розробляє навчальні програми та проводить оцінювання професійної компетентності прикордонників. У 2021 році Frontex започаткував Європейську академію прикордонників і берегової охорони, яка об'єднує національні освітні установи країн-членів у єдину систему підготовки. Програми навчання акцентують увагу на практичних навичках, знаннях з права ЄС, протидії незаконній міграції, використанні технічних засобів контролю, та вмінні діяти в умовах міжкультурного середовища.

На національному рівні кожна держава ЄС має свої заклади для підготовки прикордонного персоналу, однак всі вони гармонізовані із загальноєвропейськими стандартами. Наприклад, у Німеччині функціонує комплексна система навчання у Федеральній поліції, а в Польщі – Вища школа прикордонної служби. Суттєвий акцент робиться на безперервному професійному розвитку, мовній підготовці та тренінгах з управління кризовими ситуаціями.

Сучасні виклики, зокрема гібридні загрози, кібератаки, незаконна торгівля людьми та використання міграції як політичного інструменту, вимагають від прикордонників нових знань та навичок. У зв'язку з цим активно впроваджуються нові освітні модулі з кібербезпеки, аналітики, цифрових технологій, штучного інтелекту, а також підвищується роль міжвідомчої та міжнародної взаємодії.

Важливим аспектом є цифровізація процесу підготовки, яка охоплює використання дистанційного навчання, симуляцій, інтерактивних тренажерів та онлайн-платформ для постійного підвищення кваліфікації.

Окрему увагу приділено співпраці країн ЄС з Україною у сфері підготовки прикордонників. З початку повномасштабної агресії Росії проти України значно активізувалася взаємодія між Державною прикордонною службою України (ДПСУ) та прикордонними структурами країн-членів ЄС. Ця співпраця має як практичну, так і освітню складову. Українські офіцери беруть участь у спільних тренінгах, курсах та семінарах, організованих Frontex. Крім того, реалізуються спільні проєкти з Литвою, Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією щодо обміну досвідом та стандартизації методик навчання.

Важливим є той факт, що у 2022 році між ДПСУ та Frontex було укладено робочу угоду, яка дозволяє брати участь у місіях та навчаннях, проводити спільні операції та навчання. Наприклад, українські прикордонники проходили навчання у польських та литовських академіях за стандартами ЄС, а також брали участь у спільних патрулюваннях на кордоні з Молдовою та Польщею.

Крім того, країни ЄС надають Україні матеріально-технічну допомогу для розвитку навчальної інфраструктури та забезпечення сучасними тренажерами й засобами імітації прикордонної ситуації. Це сприяє поглибленню інтеграції української прикордонної системи до європейського безпекового простору.

У перспективі система підготовки прикордонників ЄС буде все більше орієнтована на інтеграцію навчальних структур, посилення міжнародної співпраці, впровадження інноваційних технологій та підвищення гуманітарної складової прикордонного контролю. Україна, у свою чергу, має широкі можливості для запозичення європейських практик та модернізації власної системи підготовки кадрів відповідно до вимог майбутнього членства в ЄС.

Таким чином, система підготовки прикордонників у Європейському Союзі є динамічною, багаторівневою та тісно пов'язаною з безпековими викликами сучасності. Успішна співпраця з Україною відкриває нові горизонти як для підвищення професійного рівня українських фахівців, так і для посилення загальної безпеки на зовнішніх кордонах Європи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Serghei, V. European Border and Coast Guard: Legal Framework and Operational Practice. Cham: Springer, 2021. 240 p.

2. Guild, E., Carrera, S. European Union Border Control: Externalizing Security? London: Routledge, 2016. 214 p.
3. Weinar, A., Bonjour, S., Zhyznomirska, L. (Eds.). The Routledge Handbook of the Politics of Migration in Europe. London: Routledge, 2019. 424 p.
4. Marin, L. Effective Governance of EU Borders: The Role of Frontex. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2023. 304 p.
5. Слободян П. М. Прикордонна безпека України: організаційно-правові аспекти взаємодії з ЄС. Київ: НАВС України, 2020. 276 с.

Яковенко Юлія Віталіївна

викладач

Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ORCID: 0009-0004-5083-3905

Лазорчик В.Ю.

здобувач вищої освіти

Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ПРІОРИТЕТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У сучасних реаліях, коли Україна постає перед загрозами як зовнішніми, так і внутрішніми, питання забезпечення правопорядку набуває особливого значення. Адміністративно-правові засоби є складовою механізму реалізації функцій держави щодо захисту публічного порядку та прав і свобод громадян, що знаходить своє нормативне закріплення у Кодексі України про адміністративні правопорушення, а також інших нормативно-правових актах.

Адміністративно-правові засоби охоплюють профілактичні заходи, адміністративний примус, відповідальність, контроль, дозвільну систему та інші механізми, що дозволяють державі ефективно реагувати на порушення порядку. Основним завданням цих засобів є запобігання правопорушенням і належне реагування на них у разі виникнення.

Особливу увагу варто приділяти профілактичним заходам, однак їх ефективність безпосередньо залежить від рівня правосвідомості населення та діяльності органів виконавчої влади. Запобігання правопорушенням завжди ефективніше, ніж реагування на наслідки їх вчинення.

Адміністративний примус, як один із найдієвіших інструментів впливу в межах адміністративного права, передбачає комплекс заходів, що застосовується у випадку порушення правопорядку.

Адміністративний примус – це застосування суб'єктами публічної адміністрації, а у випадках, прямо визначених у законі, – також іншими особами, до осіб, які не перебувають у їх підпорядкуванні, незалежно від волі

і бажання останніх передбачених адміністративно-правовими нормами заходів впливу морального, майнового, особистісного (фізичного) та іншого характеру з метою запобігання правопорушенням та їх припинення, притягнення винних до відповідальності [1]. До таких заходів відносяться, зокрема, доставлення порушника (ст. 259 КУпАП), адміністративне затримання (ст. 261-263 КУпАП), особистий огляд і огляд речей (ст. 264 КУпАП), а також застосування адміністративних стягнень – штрафів, громадських робіт, адміністративного арешту (ст. 24 КУпАП) тощо [2].

Ефективність адміністративних засобів багато в чому залежить не лише від нормативного регулювання, а й від якості реалізації на практиці. Одним із ключових суб'єктів у сфері адміністративно-правового впливу виступає Національна поліція України (далі- НПУ). Підрозділи НПУ відповідають за охорону громадського порядку, реагування на правопорушення та захист основоположних прав громадян, що закріплено в Законі України «Про Національну поліцію» [3].

В умовах воєнного стану адміністративно-правові засоби застосовуються в особливому правовому режимі. Запровадження таких заходів, як комендантська година чи обмеження на свободу пересування, передбачено нормами Закону України «Про правовий режим воєнного стану» і є правомірними механізмами обмеження конституційних прав громадян з метою гарантування національної безпеки [4].

Значну роль у підвищенні ефективності адміністративного регулювання відіграє комунікація між органами публічної влади та громадянським суспільством. Розвиток правової культури, залучення громадян до участі у формуванні безпечного середовища, правова просвіта – усе це є основами демократичного підходу як до особистої безпеки так і безпеки держави загалом.

У перспективі розвитку адміністративно-правових засобів важливими завданнями залишаються: удосконалення превентивних заходів, цифровізація адміністративних процесів, аналітичне прогнозування правопорушень та зміцнення взаємодії держави з громадянським суспільством.

Люди повинні розуміти адміністративний вплив не як каральний механізм, а як інструмент захисту їхніх прав і свобод, лише тоді правопорядок буде сприйнятий, як спільна цінність. Таким чином, система адміністративно-правових засобів забезпечення правопорядку в Україні — це складна система, яка потребує постійного оновлення та удосконалення до нових викликів суспільства. Її ефективність визначає не лише здатність держави протидіяти загрозам, а й підвищення рівня довіри громадян до публічної влади.

Список використаних джерел та літератури:

1. Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О. та ін. Адміністративне право України. Повний курс : підруч. 4-те вид. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с. URL: <https://www.ssaals.com.ua/wp-content/uploads/2021/04/АДМІНПРАВО-вид.-четверте-2021.pdf> (дата звернення: 01.06.2025).

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (ст.ст. 1-212-24) : Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X (станом на 17.04.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 01.06.2025).

Кодекс України про адміністративні правопорушення (ст.ст. 213-330) : Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X (станом на 17.04.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text> (дата звернення: 01.06.2025).

3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII : станом на 16 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 02.06.2025).

4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 14.05.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 02.06.2025).

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Булгакова Юлія Миколаївна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

Ковальчук Яків Валерійович

здобувач вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

ПРОТИДІЯ МАРОДЕРСТВУ ТА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах правового режиму воєнного стану, коли суспільство переживає значні потрясіння, а правоохоронна система функціонує в особливому режимі, питання протидії злочинності, зокрема мародерству та іншим кримінальним правопорушенням проти власності, потребує особливої уваги.

Ми не можемо не погодитися із науковцем М.Г. Колодяжним [1], що під час воєнного стану зростає кількість кримінальних правопорушень проти власності, що стає серйозною проблемою для суспільства. Воєнні дії, міграційні процеси, економічна нестабільність та послаблення діяльності правоохоронних органів створюють сприятливі умови для зростання рівня злочинності. Нестача ресурсів та фокусування правоохоронних структур на підтриманні громадського порядку і боротьбі з більш серйозними загрозами призводять до збільшення кількості випадків крадіжок, пограбувань та інших кримінальних правопорушень проти власності.

На сьогодні в Україні, у контексті російсько-української війни, дана проблема набуває особливої гостроти. Значні міграційні потоки внутрішньо переміщених осіб, руйнування інфраструктури та обмежені можливості контролю з боку правоохоронних органів провокують зростання кількості випадків скоєння мародерства та кримінальних правопорушень проти власності. Це, в свою чергу, впливає на загальний рівень безпеки та добробуту населення, підриваючи довіру до державних інституцій та створюючи додаткове навантаження на окремі інститути державної влади.

Таким чином, вважаємо, що на сьогодні існує невідкладна нагальна потреба в дослідженні та розробці ефективних стратегій для запобігання в державі мародерству та кримінальним правопорушенням проти власності в умовах воєнного стану. Це включає вивчення досвіду інших країн, розробку нових підходів та механізмів реагування правоохоронними органами на правопорушення, впровадження більш визначених та актуальних

законодавчих напрацювань стосовно санкцій та диспозицій певних статей кримінального закону для кращої профілактики, а головне попередження вчинення кримінальних правопорушень, зважаючи на розвиток криміногенної обстановки під час дії воєнного стану.

Так, відповідальність за кримінальні правопорушення проти власності закріплена у Розділі VI Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – ККУ), котрий включає в себе такі правопорушення, як крадіжка, розбій, грабіж, вимагання, шахрайство, різноманітні види привласнення, розтрата, знищення чи пошкодження майна та інші [2].

За час розвитку кримінального законодавства, зокрема, під час дії в Україні правового режиму воєнного стану, до вищезазначеного розділу у тексті певних статей відбулись відповідні зміни, котрі виражались у вигляді доповнення них кваліфікуючою ознакою, а саме «в умовах воєнного чи надзвичайного стану» (далі – Закон 2117-IX) [3].

З огляду на текст даного Закону, можна дійти висновку, що він став своєрідної реакцією держави на збільшення актів вчинення кримінальних правопорушень проти власності внаслідок початку повномасштабної війни.

Не є чимось дивним, що законодавець вирішив додати кваліфікуючу ознаку «в умовах воєнного чи надзвичайного стану» до цілої низки складів кримінальних правопорушень (з ст. 185 по ст. 187, ст. 189 та ст. 191 ККУ), адже з початком війни криміногенна обстановка в Україні значно погіршилась.

Серед найбільш розповсюджених кримінальних правопорушень за 2022-2025 роки виділялись кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України, кримінальні правопорушення проти власності.

Більше того, у назві Закону 2117-IX міститься термін «мародерство», що, звісно ж, відсилає нас до іншої статті ККУ, а саме ст. 432 «Мародерство» [2], котра міститься у Розділі XIX «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)».

Відповідно до ст. 432 ККУ є три критерії для кваліфікації злочину як мародерства:

чітка локалізація місця вчинення злочину – викрадення майна на полі бою чи на певній ділянці, де проводяться активні бойові дії, а також у зоні, яка перебуває під обстрілами військових;

викрадення майна у вбитих або поранених;

вчинення злочину військовослужбовцем.

Без сукупності цих ознак не можна говорити про наявність складу мародерства в діях винуватого. Якщо незаконні дії особи були спрямовані на заволодіння речами з метою наживи і відбувалися без зазначених обставин, то такі дії не можуть бути розцінені як мародерство, їх необхідно кваліфікувати як загальнокримінальні делікти. На цьому наголосила суддя Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Ольга Булейко під час виступу на Всеукраїнському семінарі для суддів місцевих загальних та апеляційних судів «Злочин геноциду: кримінально-правова кваліфікація» [4]. Як

наголосила спікерка, із суб'єктивної сторони мародерство передбачає прямий умисел на заволодіння речами вбитих і поранених та передбачає корисливий мотив. А суб'єктом злочину є військовослужбовець.

До того ж доповідачка наголосила і на тому, що оскільки згідно із ККУ мародерство є військовим кримінальним правопорушенням, відповідальність за нього можуть нести лише військовослужбовці Збройних сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших військових формувань, які були створені відповідно до законів України, а також військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів [4].

Також вона акцентувала увагу, що під час війни часто мародерством називають дії, які насправді не є мародерством. Тому важливим є питання щодо відмежування мародерства від інших складів кримінальних правопорушень, об'єктом яких є суспільні відносини власності (крадіжка, грабїж, розбій, вимагання, привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем) [4].

Якщо проаналізувати відповідну пояснювальну записку вже прийнятого Закону № 2117-ІХ, можна стверджувати, що законодавець, пропонуючи до розгляду відповідний проєкт Закону, мав на меті посилити кримінальну відповідальність саме за «мародерство». Тобто фактичною метою відповідних змін до Кримінального кодексу України було посилення санкцій за вчинення кримінальних правопорушень проти власності не безпосередньо на полі бою (оскільки таке мародерство криміналізовано іншою, 432 статтею КК України), однак з використанням особливостей воєнного стану та фактом ведення бойових дій на тій чи іншій території нашої держави.

Отже зміни, що торкнулися із прийняттям Закону № 2117-ІХ посилили відповідальність як за «мародерство», так і за кримінальні правопорушення проти власності, а саме вказаним Законом частини 4 (четверті) статей 185 - 189 та 191 Кримінального кодексу України було доповнено кваліфікуючою ознакою «в умовах воєнного або надзвичайного стану».

Таким чином, з моменту набрання чинності відповідними законодавчими змінами була посилена відповідальність за кримінальні правопорушення проти власності, якщо останні були вчинені в умовах воєнного стану, оскільки для окремих індивідів крадіжка в умовах воєнного стану стала найбільш ефективним методом незаконного збагачення.

У підсумку варто зазначити, що держава, оцінюючи статистичні та фактичні дані з метою протидії мародерству та іншим кримінальним правопорушенням проти власності в умовах воєнного стану намагається не лише впроваджувати запобіжні та профілактичні заходи до кримінальних правопорушень проти власності, а й надавати адекватну правоохоронну реакцію, зокрема підсилюючи відповідальність за кримінальні правопорушення, що вчинені в умовах саме воєнного стану. Це стало виражатись, для прикладу у збільшенні строків можливого покарання за вчинення крадіжки у вигляді позбавлення волі на строк від 5 до 8 років.

До того ж з метою протидії мародерству та іншим кримінальним правопорушенням проти власності в умовах воєнного стану на нашу думку окрім посилення з боку держави відповідальності за кримінальні правопорушення, вважаємо потрібно у поєднанні з цим застосовувати і комплексний підхід, який полягає насамперед у злагодженій роботі як всіх органів державної влади (забезпечення правовою освітою, соціальною підтримкою, психологічною допомогою, відновлення правопорядку), так активній участі та небайдужості громадян (активна громадянська позиція, взаємодопомога, дотримання закону), що в свою чергу забезпечить національну безпеку та стабільність в державі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Колодяжний М.Г. Війна і злочинність в Україні: точки соціально-правового дотику. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/402-405_14.pdf (дата звернення 04.06.2025 р.).
2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001р. № 2341-III: станом на 09 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 27.05.2025).
3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text> (дата звернення 27.05.2025).
4. Суддя ККС ВС Ольга Булейко. Відмежування злочинів проти власності від мародерства під час військового стану. *Юридичний вісник України*. URL: <https://yvu.com.ua/vidmezhuвання-zlochyniv-proti-vlasnosti-vid-maroderstva-pid-chas-vijskovogo-stanu/> (дата звернення 27.05.2025).

Булгакова Юлія Миколаївна

кандидат юридичних наук

доцент кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

Протасов Костянтин Васильович

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Лихолат Вадим Сергійович

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

**ДО ПИТАННЯ АКТУАЛЬНОСТІ ЗАПОБІГАННЯ
РЕЦИДИВНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ**

Тема, що стосується запобігання рецидивної злочинності, є актуальною в буремні часи нашої сучасної історії. Зокрема, хочемо акцентувати увагу на тому, що на разі війна є потужною детермінантою злочинності в Україні (і

рецидивної у тому числі). Так, у своїй науковій статті М. Колодязний наголошує на тому, що війна суттєво вплинула на погіршення криміногенної обстановки у державі [1, 403-404]. Таким чином, актуальність аналізу заходів, направлених на запобігання рецидивної злочинності є важливим у даний період існування нашого суспільства.

Перш за все хотілося б поставити питання, що ж таке рецидивна злочинність? В науковому середовищі серед кримінологів відсутнє єдине загальноприйняте визначення такого поняття. Вчені Л.С. Сміян, Ю.В. Нікітін розкривають це поняття так, - рецидивом є спеціальний термін, привнесений в юриспруденцію з медицини, що походить від латинського слова «*recidirens*», що означає повернутись, відновитись [2, с.187]. За дослівним тлумаченням терміну будь-яке повернення до кримінальної поведінки можна вважати рецидивом [2, с.187]. До рецидивних кримінологи відносять усі кримінальні правопорушення, що здійснені особами, які раніше скоювали кримінальні правопорушення, у разі якщо раніше вчинені кримінальні правопорушення відомі правоохоронним органам і стали предметом їх основного відповідно до закону реагування, незалежно від форми вини та наявності не знятої судимості [2, с.187]. Тобто, ми можемо зробити висновок, що це один із найнебезпечніших видів злочинності, оскільки особа, яка його вчиняє, не стає на шлях виправлення. Як зазначала В.С. Батиргарєєва, особливістю запобігання рецидивної злочинності полягає в тому, що наявність двох засуджень — це критична межа в «кар'єрі» злочинця. Якщо особа не зупиниться після першого засудження, то надалі дієвість будь-яких запобіжних заходів значно зменшується [3, 81]. В.С. Батиргарєєва зазначає досить цікавий факт щодо запобіжних заходів, які слід застосовувати до злочинця-рецидивіста. Так, вона вказує на те, що «весь запобіжний арсенал слід вживати до набуття людиною протиправного досвіду або в крайньому випадку інтенсивно включати людину в процес соціальної адаптації після звільнення від відбування покарання вперше [3, 81]. Із цього випливає, що, по-перше, модель запобігання рецидивній злочинності, образно кажучи, повинна бути усіченою, де основну масу відповідних заходів треба вжити на початкових етапах розвитку злочинної «кар'єри»; по-друге, після другого засудження особи йдеться, як правило, лише про захист суспільства від злочинів шляхом якомога тривалішої ізоляції злочинця від суспільства без особливої надії на його виправлення» [3, 81].

Ми погоджуємося із такою думкою вченої. Проте, як на практиці зрозуміти чи є особа майбутнім рецидивістом? На жаль, розуміння до нас приходить лише після того, коли особа має вже дві судимості. І в такому випадку державі все ж таки не слід «опускати руки» у соціалізації і ставлення на шлях виправлення такої особи.

Які ж є шляхи запобігання рецидивної злочинності? Перш за все хотілося б зазначити про те, які існують заходи із запобігання злочинності у кримінології. Перш за все це загальносоціальне запобігання злочинності. Під цим поняттям розуміють комплекс перспективних соціально-економічних і

культурно-виховних заходів, що спрямовані на подальший розвиток та вдосконалення суспільних відносин і усунення або нейтралізацію разом з тим причин та умов злочинності [4]. Далі, в кримінології існує спеціально-кримінологічне запобігання злочинності, під яким розуміють сукупність заходів боротьби зі злочинністю, змістом яких є різноманітна робота державних органів, громадських організацій, соціальних груп і громадян, спрямована на усунення причин та умов, що породжують і сприяють злочинності, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки [4]. Також є індивідуальне запобігання кримінальним правопорушенням, під яким розуміють різновид запобігання злочинності щодо конкретної особи [4].

Так, Міністерством юстиції України затверджено Порядок розроблення, реалізації та оцінки результатів проходження програм диференційованого виховного впливу на засуджених (далі - Порядок) [5]. Цей Порядок визначає механізм розроблення, реалізації та оцінки результатів проходження програм диференційованого виховного впливу на обмеження або позбавлення волі [5]. Метою реалізації програми загальновиховного впливу є задоволення індивідуальних потреб засуджених, зміна їх особистісних характеристик, зокрема рівня вмотивованості, формування просоціальних цінностей, потреб та установок, навичок, які сприятимуть виправленню та ресоціалізації засуджених [5]. Дане положення надає можливість розробляти програми загальновиховного впливу для впливу на конкретного засудженого, зокрема ним може бути і особа-рецидивіст.

Оскільки Положення носить загальний характер і є підґрунтям для створення конкретних програм, нами було досліджено успішні програми «роботи» із засудженими рецидивістами за кордоном задля перейняття позитивного досвіду від інших держав. Зокрема, заслуговує на увагу Prison Entrepreneurship Program [6] у. Сполучених Штатах Америки (далі - США). Особливістю цієї програми є те, що завдяки ній в штаті Техас ув'язнених навчають підприємницьким навичкам через мінікурси [6]. Випускники цієї програми мають рецидив менше ніж 7%, що є значно нижчим середнього рівня в США [6]. Ця програма показала одні з найкращих результатів за останні роки в США. Таким чином, Україна могла б запозичити такий досвід для успішної ресоціалізації засуджених, зокрема і тих, хто має більше ніж одну судимість.

Список використаних джерел та літератури:

1. Колодяжний М.Г. Війна і злочинність в Україні: точки соціально-правового дотику. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/402-405_14.pdf (дата звернення 04.06.2025 р.).
2. Кримінологія: Підручник. За заг. ред. Л. С. Сміяна, Ю. В. Нікітіна. К.: Національна академія управління, 2010. 496 с.
3. Батиргарєва В.С. Рецидивна злочинність в Україні: до проблеми її запобігання. *Питання боротьби зі злочинністю*. Вип.18. 2009. С.80-101.

4. Поняття і система запобігання злочинності, класифікація запобіжних заходів. URL: <http://mego.info/матеріал/1-поняття-і-система-запобігання-злочинності-класифікація-запобіжних-заходів> (дата звернення 04.06.2025 р.).

5. Про затвердження Порядку розроблення, реалізації та оцінки результатів проходження програм диференційованого виховного впливу на засуджених. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1453-21#Text> (дата звернення 04.06.2025 р.).

6. What Can We Do to Ensure the Formerly Incarcerated Do Not Return to Crime? URL: https://www.criminon.org/who-we-are/groups/criminon-international/what-can-we-do-to-ensure-the-formerly-incarcerated-do-not-return-to-crime/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 04.06.2025 р.).

Давидюк Вадим Миколайович

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ORCID: 000-0001-8998-1981

ПРІОРИТЕТИ В ДІЯЛЬНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 листопада 2021 року Кабінет Міністрів України видав розпорядження №1493-р «Про початок діяльності Бюро економічної безпеки» [1]. Відповідно до Закону України від 16.12.2020 року №1089-IX «Про Бюро економічної безпеки України», Бюро економічної безпеки України (далі БЕБ) – це центральний орган виконавчої влади на який покладено завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави. Згідно даного завдання, БЕБ виконує наступні ключові функції – правоохоронну, аналітичну, економічну та інформаційну [2].

Слід зазначити, що з моменту свого створення БЕБ досягнуто певних результатів на ниві боротьби з економічною злочинністю, однак говорити про кардинальну зміну самого підходу до організації роботи по викриттю та знешкодженню протиправних схем в економіці держави, на сьогоднішній день не приходить.

Доволі низька ефективність роботи БЕБ зумовлена в тому числі і тривалим кадровим процесом (довготривалим періодом оголошення та проведення конкурсів на заміщення вакантних посад працівників центрального апарату та регіональних підрозділів БЕБ), який продовжується і до сьогоднішнього дня (станом на червень поточного року триває конкурс на заміщення вакантної посади Директора бюро економічної безпеки України), фактичною неможливістю проведення оперативно-розшукових заходів на початковому етапі його діяльності, відсутність якісної аналітичної складової

в роботі та постійним недофінансуванням потреб вказаного правоохоронного органу. Крім того, слід відмітити і факт суттєвих прорахунків керівництва БЕБ в організації комплексного підходу до роботи підпорядкованих підрозділів щодо ефективного упередження, викриття та знешкодження злочинних схем в економічній сфері.

У той же час, від початку повномасштабної агресії росії в лютому 2022 року та оголошенням в Україні воєнного стану [3] особливої важливості набуло питання належного економічного забезпечення державою потреб Сил оборони України.

За словами Президента України Володимира Зеленського, в минулому році війна коштувала Україні приблизно 100 млрд доларів. З вказаних коштів 40 млрд доларів - витрати українського бюджету, 35 та 25 млрд доларів - це допомога США та ЄС, відповідно [4].

За оцінкою голови комітету Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики Данила Гетманцева, станом на травень минулого року, в «тіні» знаходилось не менше 1,5 трлн гривень. За умови залучення вказаних коштів до легальної економіки нашої держави, розмір додаткових платежів до бюджету склав би 500-600 млрд гривень [5].

Саме тому, в умовах дії в Україні воєнного стану, значно зростає роль Бюро економічної безпеки України щодо ефективної протидії правопорушенням в економічній сфері держави. Результативність роботи в даній сфері напряду корелюється з можливістю забезпечення належного рівня наповнення дохідної частини українського бюджету, значна частина якого йде саме на потреби Сил оборони України.

На нашу думку, пріоритетними напрямками діяльності БЕБ щодо протидії економічній злочинності в умовах воєнного стану повинні бути:

1. Налагодження ефективної взаємодії з іншими міністерствами і відомствами України, а також міжнародними партнерами, з питань запровадження додаткових економічних санкцій стосовно країни агресора.

2. Активізація роботи щодо виявлення та прийняття відповідних процесуальних рішень стосовно об'єктів права власності росії та її нерезидентів, відповідно до вимог Закону України від 03.03.2022 «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» [6].

3. Підвищення результативності роботи (в тому числі своєчасного та якісного проведення повного комплексу оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих розшукових дій) стосовно організаторів злочинних схем, що здійснюють свою протиправну діяльність в ключових для наповнення бюджету галузях економіки України. Пріоритет - досягнення «економічного ефекту», тобто 100% відшкодування завданих державі збитків. Насамперед, мова йде про наступні бюджетоутворюючі сфери економіки держави – сільське господарство, енергетика, імпорту, виробництво та реалізація підакцизних товарів, а також протидія контрабанді та боротьба з транзитно-конвертаційними центрами.

4. Ефективна міжнародна взаємодія з нашими закордонними партнерами, насамперед країнами Євросоюзу, США, Великобританією та іншими країнами, що здійснюють зовнішньоекономічні операції з українськими компаніями. Запровадження якісного та своєчасного обміну інформацією стосовно ризикових операції, учасниками яких є українські суб'єкти господарювання та іноземні компанії.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про початок діяльності Бюро економічної безпеки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.11.2021 №1493-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-pochatok-diyalnosti-byuro-ekonomichnoyi-s1493-241121> (дата звернення: 04.06.2025).

2. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28.01.2021 №1150-IX URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T211150?an=732> (дата звернення: 04.06.2025).

3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 №64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2> (дата звернення: 04.06.2025).

4. Зеленський назвав суму, яку Україна витратила на війну 2024 року: *Телевізійна служба новин*. URL: <https://tsn.ua/ato/zelenskiy-nazvav-sumu-yaku-ukrayina-vitratila-na-viynu-2024-roku-2745570.html> (дата звернення: 04.06.2025).

5. Скільки грошей в Україні перебуває в тіні, - Гетманцев назвав цифри: *Новини Live*. URL: <https://finance.novyny.live/skilki-groshei-v-ukrayini-perebuvaie-v-tini-getmantsev-nazvav-tsifri-171806.html> (дата звернення: 04.06.2025).

6. Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів: Закон України від 03.03.2022 №2116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20#Text> (дата звернення: 04.06.2025).

Копилов Едуард Володимирович
викладач кафедри оперативно-розшукової
діяльності
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
ORCID: 0009-0009-0732-0203

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У
ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Сучасні виклики глобальної безпеки, зокрема збройні конфлікти та війни, суттєво впливають на криміногенну ситуацію як у межах окремих держав, так і в міжнародному контексті. Умови воєнного стану створюють сприятливе середовище для розвитку транснаціональної злочинності, включаючи торгівлю людьми, незаконний обіг зброї, фінансування тероризму та інші форми організованої злочинної діяльності. У таких умовах посилення міжнародного співробітництва набуває критичного значення для забезпечення ефективної протидії злочинності.

Одним з ключових аспектів протидії злочинності в Україні в умовах воєнного стану є зміцнення правоохоронних органів та забезпечення їх ефективності. Це включає вдосконалення законодавства, яке регулює діяльність правоохоронних органів у період воєнного стану, а також забезпечення їх адекватної підготовки та забезпечення необхідними ресурсами. Крім того, важливо забезпечити координацію між різними відомствами, що займаються протидією злочинності, для ефективного реагування на загрози безпеці [1, с. 80]. У цьому контексті важливою складовою є і міжнародне співробітництво, яке сприяє обміну інформацією, спільному проведенню розслідувань та реалізації спільних операцій, спрямованих на виявлення та нейтралізацію злочинних угруповань, що діють на транскордонному рівні. Зокрема, активізація взаємодії з такими міжнародними організаціями, як Інтерпол, Європол, ООН та ОБСЄ, дозволяє підвищити ефективність боротьби зі злочинністю в умовах воєнного стану. Також необхідно враховувати, що війна суттєво ускладнює міжнародну правову допомогу у кримінальних справах. Проблеми, пов'язані з екстрадицією, збиранням доказів за межами країни, або притягненням до відповідальності осіб, що вчинили злочини проти миру та безпеки людства, потребують нових механізмів реагування та адаптації існуючих міжнародно-правових норм до умов воєнного часу. З огляду на це, ключовим завданням є формування гнучкої, але юридично обґрунтованої системи взаємодії між державами та міжнародними структурами у сфері кримінального правосуддя. Крім того, важливо пам'ятати про необхідність міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю в умовах воєнного стану. Україна може отримувати підтримку та допомогу від міжнародних організацій, союзників та партнерів для забезпечення ефективної протидії злочинності та забезпечення безпеки своїх громадян [2].

Через воєнний стан змінюється соціальне середовище, що може призвести до появи нових типів злочинності або підвищення рівня вже існуючих. Одним із таких видів злочинності є військовий злочин, який може включати в себе воєнні злочини, злочини проти мирного населення, порушення військових норм та інші. Запобігання та покарання таких злочинів вимагає вдосконалення військового права та забезпечення ефективного механізму їх розслідування та покарання винних [3, с. 10].

Особливу увагу слід приділити ролі міжнародних кримінальних судів та трибуналів у притягненні до відповідальності осіб, винних у скоєнні воєнних злочинів. Співпраця України з Міжнародним кримінальним судом (МКС), а також підтримка розслідувань, які здійснюються на основі Римського статуту, є надзвичайно важливою у контексті забезпечення справедливості та верховенства права. Таке співробітництво не лише сприяє встановленню об'єктивної істини щодо скоєних злочинів, але й слугує потужним стримувальним чинником для потенційних правопорушників. Окремим викликом залишається необхідність гармонізації національного законодавства із міжнародними стандартами у сфері боротьби зі злочинністю, особливо в умовах збройного конфлікту. Йдеться про правове закріплення процедур, які забезпечують оперативний обмін інформацією з міжнародними партнерами,

надання правової допомоги, спрощення процедур екстрадиції та посилення захисту прав потерпілих.

Отже, в умовах воєнного стану питання протидії злочинності набуває особливої актуальності як на національному, так і на міжнародному рівнях. Збройний конфлікт сприяє зростанню рівня транснаціональної злочинності, появі нових форм правопорушень, зокрема воєнних злочинів, та ускладненню механізмів правового реагування. Ефективна протидія цим явищам потребує зміцнення правоохоронних органів, удосконалення нормативно-правової бази та створення чіткої системи координації між усіма залученими структурами. Особливої ваги набуває активне міжнародне співробітництво, що включає обмін інформацією, спільні слідчі дії, участь у міжнародних правових процесах та співпрацю з міжнародними судовими інституціями. Такий підхід дозволяє не лише ефективно реагувати на виклики сьогодення, а й створити фундамент для стабільного правового порядку у післявоєнний період.

Список використаних джерел та літератури:

1. Луценко Ю. В. Протидія злочинності в сучасних умовах. *Соціально-правові студії*. 2020. Вип. 1 (7). С.79-84.
2. Копилов Е. В. Окремі питання протидії злочинності в умовах воєнного стану. *Забезпечення правопорядку та протидії злочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення* : матер. IV Міжн. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 21 черв. 2024 р.). Дніпро : ДГУ, 2024. С. 35.
3. Луценко Ю. В. Правові аспекти класифікації злочинів проти воєнної безпеки України, які віднесені до Розділу I Особливої частини КК України (Злочини проти основ національної безпеки України) (Частина 1). *Соціальноправові студії*. 2020. Вип. 3 (9). С.8-17.

Кривопуск Олександр Григорович

доктор філософії,
старший викладач кафедри
криміналістики та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0003-4889-5205

Кагдіна Ілона Федорівна

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗОВОЇ ЦІННОСТІ РЕЗУЛЬТАТІВ НСРД ПРОВЕДЕНИХ У ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ

Проведення негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД) у зоні бойових дій супроводжується особливою слідчою ситуацією, яка в тактичному аспекті розглядається як система взаємопов'язаних умов, що впливають на створення

та реалізацію типових груп тактичних прийомів. Вибір конкретної НСРД та відповідної тактики її проведення значною мірою залежить від параметрів такої ситуації. У межах забезпечення доказової цінності результатів НСРД доцільним є оцінювання ряду параметрів, аналіз яких дозволяє скоригувати вихідні дані з метою прийняття виваженого рішення щодо застосування тієї чи іншої негласної дії у певному кримінальному провадженні.

До ключових параметрів, що впливають на тактичну доцільність НСРД, відносяться: місцезнаходження особи (встановлене чи невстановлене; наявність чи відсутність фізичного доступу); наявність інформації про використання особою радіоелектронних засобів (їх володіння, користування, легітимність отримання); наявність інформації про використання електронно-обчислювальної техніки (аналогічно – встановлення факту володіння, користування, походження засобів); відомості про види злочинів, до яких причетна особа (наявність конкретних фактів або загальних даних про злочинну діяльність); наявність у розпорядженні особи нерухомості (встановлення місця проживання); наявність агентурних можливостей (наявні конфіденти або необхідність їх інфільтрації); рівень обізнаності особи з методами контрспостереження та негласної діяльності. Важливо зауважити, що значущість кожного з параметрів істотно зростає у разі оцінки конкретної ситуації, однак через потенційну множинність таких ситуацій аналіз кожного з варіантів у межах даного дослідження є неможливим.

Відтак, зазначені параметри варто використовувати для умовного групування осіб за категоріями, що, у свою чергу, дозволяє обґрунтувати застосування певних видів НСРД, які є найбільш релевантними для фіксації дій осіб, що перебувають у зоні бойових дій.

До першої категорії належать посадові особи держави-агресора або інших країн, які беруть участь в агресії проти України. Як правило, вони перебувають на тимчасово окупованих територіях, що не підконтрольні уряду України, і діють поза межами національної юрисдикції. Типовими для них є злочини, передбачені статтями 437 (планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни), 439 (застосування зброї масового знищення), 440 (обіг зброї масового знищення), 441 (екоцид), 442 (геноцид) КК України [1]. Для фіксації дій цієї категорії доцільно використовувати такі НСРД: зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (контроль за телефонними розмовами, зняття інформації з каналів зв'язку) згідно зі ст. 263 КПК України; встановлення місцезнаходження радіоелектронних засобів (ст. 268 КПК України); зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома їх власника (ст. 264 КПК України); зняття інформації з відкритих джерел електронних систем (ч. 2 ст. 264 КПК України) [2].

До другої категорії належать військовослужбовці збройних формувань держави-агресора та пов'язаних із ними структур, які перебувають у зоні активних бойових дій або на окупованих територіях. Вони, як правило, вчиняють злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, а також злочини проти життя, свободи, честі та гідності особи:

ст. 438 (порушення законів та звичаїв війни), ст. 115 (умисне вбивство), ст. 121 (умисне тяжке тілесне ушкодження), ст. 127 (катування), ст. 146 (незаконне позбавлення волі), ст. 146-1 (насильницьке зникнення), ст. 147 (захоплення заручників), ст. 152 (згвалтування), ст. 153 (сексуальне насильство), ст. 185–189 (майнові злочини), ст. 348–349 (посягання на життя правоохоронців, військовослужбовців, заручництво) КК України [1]. Для встановлення фактів їхньої протиправної діяльності найбільш ефективними є такі НСРД: зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (ст. 263 КПК України); встановлення місцезнаходження радіоелектронного обладнання (ст. 268 КПК України); аудіо- та відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України); зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома власника (ст. 264 КПК України); а також зняття інформації з відкритих джерел (ч. 2 ст. 264 КПК України) [2].

До третьої категорії осіб відносяться члени диверсійно-розвідувальних груп, терористи та інші виконавці силових дій на території України, яка є підконтрольною уряду. У сфері їхньої злочинної діяльності переважають такі кримінальні правопорушення: умисне вбивство (ст. 115), тяжкі тілесні ушкодження (ст. 121), катування (ст. 127), посягання на життя працівника правоохоронного органу або військовослужбовця (ст. 348), на життя державного діяча (ст. 112), диверсія (ст. 113), шпигунство (ст. 114), терористичний акт (ст. 258), напад на об'єкти підвищеної небезпеки (ст. 261), посягання на життя іноземного представника (ст. 443) КК України [6]. З огляду на характер їх дій, ефективними видами НСРД є зняття інформації з електронних каналів зв'язку, контроль за пересуванням (встановлення місцезнаходження), аудіо- та відеоконтроль, застосування технічних засобів у публічному просторі та інші передбачені ст. 263, 264, 268, 270 КПК України [2].

Узагальнюючи, варто зазначити, що забезпечення доказової цінності результатів НСРД у зоні бойових дій потребує високого рівня тактичної адаптивності, об'єктивної оцінки ризиків та реалістичного планування. Вибір тактики має ґрунтуватися на глибокому аналізі оперативної обстановки, наявних доказів, технічних можливостей і чинного правового регулювання. Особливості проведення НСРД в умовах бойових дій обумовлюють необхідність дотримання не лише вимог КПК України, але й положень міжнародного гуманітарного права, які регламентують дії під час збройних конфліктів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст.88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

Кривокурс Олександр Григорович

доктор філософії,
старший викладач кафедри
криміналістики та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0003-4889-5205

Кагдіна Ілона Федорівна

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

РОЛЬ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ У РЕАЛІЗАЦІЇ НСРД В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

У контексті збройної агресії проти України та запровадження воєнного стану, однією з пріоритетних функцій правоохоронних органів виступає виявлення всіх епізодів воєнних злочинів і осіб, причетних до їх вчинення. Ефективне розслідування таких кримінальних правопорушень вимагає збирання значного масиву доказової інформації, що повинна мати беззаперечний характер для судового розгляду. Отже, поряд із військовими завданнями держави, важливе місце займає забезпечення належної правової реакції на злочини, вчинені в умовах збройного конфлікту. Зокрема, йдеться про гарантування прав людини, захист державних інтересів, забезпечення правопорядку та відповідальності за міжнародне гуманітарне право.

Вказані завдання обумовлюють необхідність належної організації процесу виявлення, збору та фіксації доказів злочинної діяльності, особливо шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД). З урахуванням бойових дій та підвищених ризиків для життя і здоров'я правоохоронців, особливого значення набуває саме застосування технічних засобів у межах НСРД, які дозволяють здійснювати фіксацію доказів дистанційно та з дотриманням вимог безпеки.

Актуальність аналізу сутності, змісту та напрямів реалізації НСРД в умовах воєнного стану полягає у необхідності їх оптимального застосування для досягнення цілей досудового розслідування. У цьому контексті поняття «завдання» широко використовується в юридичній науці та слідчій практиці. У криміналістиці, зокрема, воно найчастіше фігурує у термінах «слідче завдання» чи «криміналістичне завдання» й трактується як проблема, що потребує вирішення в процесі розслідування – слідчим, експертом або іншими суб'єктами [1, с. 270–271].

Етимологічно «завдання» визначається як питання, що потребує розв'язання, або доручення, що вимагає реалізації [2, с. 338]. У науковій

літературі підтримується класифікація завдань розслідування на стратегічні та тактичні [3, с. 211–215]. До стратегічних відносять цілі кримінального провадження, які визначено в Кримінальному процесуальному кодексі України (КПК) та відомчих нормативних актах. Такі завдання мають універсальний характер, оскільки формують орієнтири як для наукового аналізу, так і для практичної діяльності слідчого незалежно від категорії злочину. Саме тому, як слушно зазначає Р. Л. Степанюк, їх доцільно іменувати стратегічними [4, с. 190].

Позиція В. А. Журавля підтверджує важливість диференціації засобів вирішення завдань відповідно до їх характеру, оскільки між ними існує логічний взаємозв'язок [5, с. 314].

У цьому контексті важливими інструментами збору доказової інформації залишаються НСРД, що проводяться відповідно до ст. 246 КПК України, зокрема у випадках, коли іншими способами неможливо отримати необхідну інформацію.

Однією з найбільш поширених НСРД в умовах воєнного стану є зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (ст. 263 КПК України). Ця дія здійснюється з використанням відповідних технічних засобів з метою спостереження, відбору та фіксації інформації, що передається особою, та має значення для розслідування. Практична доцільність цього заходу обумовлена можливістю отримання доказів у відношенні осіб, які співпрацюють з окупаційною владою, але використовують засоби зв'язку, що функціонують на територіях, підконтрольних уряду України.

Ще одним ефективним напрямом реалізації НСРД є зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України). Така дія дає змогу без відома власника або утримувача системи отримати інформацію, що має значення для кримінального провадження, за умови наявності ухвали слідчого судді. Водночас, згідно з ч. 2 ст. 264 КПК України, не потребує судового дозволу здобуття відомостей з електронних систем або їх частин, доступ до яких є відкритим і не захищений логічними бар'єрами.

Таким чином, технічні засоби, що застосовуються у межах НСРД, є невід'ємною складовою ефективного кримінального процесу в умовах збройного конфлікту. Вони дозволяють забезпечити як якісне документування злочинів, так і захист національної безпеки, зберігаючи водночас баланс між необхідністю втручання у приватність та дотриманням прав людини.

Список використаних джерел та літератури:

1. Шевчук В. М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації: монограф. Харків : Вид. агенція «Апостіль», 2013 440 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.
3. Федосова О. В. Тактичні завдання розслідування корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, що вчиняються

неповнолітніми. «International scientific conference «Topical issues of modern jurisprudence»: conference proceedings» (April 5–6, 2023. Częstochowa, the Republic of Poland). Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. P. 211-215.

4. Степанюк Р. Л. Теоретичні засади методики розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України: дис. ... д-ра. юрид. наук. Харків, 2012. 491 с.

5. Журавель В. А. Загальна теорія криміналістики: генеза та сучасний стан: монограф. Харків : Право, 2021. 448 с.

Пономаренко Віктор Володимирович

викладач кафедри

адміністративно-правових дисциплін

Донецького державного університету

внутрішніх справ

ORCID: 0009-0008-2205-1227

ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Військова агресія російської федерації проти України створила нові виклики для системи національної безпеки, в тому числі і у сфері забезпечення правопорядку. В умовах воєнного стану особливої актуальності набуває ефективна діяльність органів Національної поліції України, які, поряд із Збройними Силами України, відіграють ключову роль у забезпеченні стабільності, а також забезпечують публічну безпеку, борються зі злочинністю та підтримують законність на території держави. З урахуванням особливостей правового режиму воєнного стану, діяльність поліції зазнає як організаційних, так і функціональних трансформацій, покликаних адаптувати правоохоронну систему до умов збройного конфлікту.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про Національну поліцію» основним завданням поліції є забезпечення публічної безпеки і порядку, захист прав і свобод людини та протидія злочинності [1]. В умовах воєнного стану ці функції не лише зберігають свою актуальність, а й суттєво розширюються з урахуванням загроз військового характеру, переміщення великих мас населення, збільшення кількості кримінальних правопорушень та потреби в оперативному управлінні кризовими ситуаціями.

Згідно з Указом Президента України «Про введення воєнного стану», яким було запроваджено воєнний стан у відповідь на повномасштабне вторгнення, органи Національної поліції залучені до реалізації комплексу заходів, пов'язаних із охороною стратегічних об'єктів, підтриманням громадського порядку, протидією диверсіям, виявленням ворожих агентів, контролем дотримання комендантської години, а також співпрацею з військовими адміністраціями та силами територіальної оборони [2].

Значну увагу Національна поліція приділяє протидії мародерству, крадіжкам, незаконному обігу зброї, шахрайству, а також злочинам,

пов'язаним із колабораціонізмом. У період активних бойових дій на багатьох територіях правоохоронці фактично виконують роль єдиного стабілізуючого інструменту державної присутності. Так, відповідно до звіту Національної поліції України, за 2022 рік було викрито 108 диверсійно-розвідувальних груп та затримано 1885 осіб, причетних до диверсійної діяльності [3], а, згідно зі звітом за 2023 рік, було викрито 20 диверсійно-розвідувальних груп та затримано 451 особу [4].

Окремим аспектом є робота поліції на деокупованих територіях. Вона включає в себе виявлення доказів воєнних злочинів, документування фактів катувань, зґвалтувань, незаконного утримання цивільного населення, ідентифікацію тіл загиблих. У цьому контексті діяльність поліції не лише виконує завдання правопорядку, а й забезпечує елементи перехідного правосуддя. Водночас такі дії вимагають від працівників поліції високої професійної підготовки, психологічної стійкості та знання норм міжнародного гуманітарного права.

Іншим важливим напрямом є забезпечення публічного порядку у громадах, які приймають внутрішньо переміщених осіб. Зростання соціальної напруги, перевантаження інфраструктури, збільшення кількості міжособистісних конфліктів – усе це створює додаткове навантаження на поліцію. В умовах обмежених ресурсів правоохоронці змушені оперативно реагувати на нові типи загроз, у тому числі пов'язані з психологічним станом постраждалих від війни.

Правовий режим воєнного стану надає поліції певні додаткові повноваження – зокрема, щодо перевірки документів, доступу до приватних об'єктів у разі оперативної необхідності, тимчасового обмеження пересування громадян, проведення фільтраційних заходів. Проте реалізація цих повноважень має відбуватись у чітких межах, визначених законодавством, із дотриманням прав людини, що особливо актуально з огляду на положення ст. 64 Конституції України, в якій вказано що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [5], а також враховуючи положення міжнародних договорів, ратифікованих Україною.

Питання професійної підготовки поліцейських у воєнний час також є надзвичайно важливим. В умовах загальної мобілізації, нестачі кадрів та збільшення загроз поліція активно реформує систему внутрішнього навчання, впроваджує тренінги з тактичної медицини, стресостійкості, алгоритмів дій під час артобстрілів та роботи з вразливими групами. Паралельно розвивається співпраця з міжнародними партнерами, зокрема з Європейським поліцейським офісом (EUROPOL), місіями ОБСЄ та ООН, які надають методичну, експертну і технічну допомогу.

Отже, діяльність Національної поліції України в умовах воєнного стану набуває особливого значення як інструмент забезпечення внутрішньої стійкості держави, захисту прав і свобод громадян, протидії злочинності та підтримання загального правопорядку. Ефективність цієї діяльності залежить

від адаптивності інституційної структури поліції, спроможності оперативно реагувати на динамічні загрози та водночас дотримуватись фундаментальних правових і моральних стандартів. Подальше вдосконалення правового регулювання, кадрової політики, міжнародної співпраці та матеріального забезпечення органів поліції є критично важливим для національної безпеки України у довготривалій перспективі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 року №580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. №40-41. Ст.379.
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
3. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2022 році. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2022/Zvit_polic_2022.pdf.
4. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2023 році. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2023/zvit_NPU_2023.pdf.
5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року №254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст.141.

Телійчук Віталій Григорович

кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
професор кафедри оперативно-розшукової
діяльності факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Національної поліції України
Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

Ван Ден Берг Даріна Віталіївна

здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту підготовки
фахівців для підрозділів превентивної діяльності
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

**МІСЦЕ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СИСТЕМІ
ПІДТРИМАННЯ ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПРОТИДІЇ
ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Оперативно-розшукова діяльність (ОРД) виступає невід'ємною складовою системи протидії злочинності, яка відіграє особливо важливу роль в умовах запровадженого воєнного стану. За таких обставин значно посилюються загрози національній безпеці, правопорядку та громадській

стабільності, що обумовлює необхідність своєчасного виявлення, упередження та припинення злочинних посягань. У цьому контексті ОРД забезпечує оперативне реагування на криміногенні виклики та є запорукою збереження функціонування правової держави в екстремальних умовах.

Підтримуючи позицію В. Бабакіна, слід звернути увагу на те, що відповідно до ст. 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», дана діяльність визначається як сукупність гласних і негласних заходів пошукового та контррозвідувального характеру, які реалізуються із використанням відповідних оперативних і технічних засобів. Основна мета ОРД полягає у захисті прав і свобод громадян, інтересів суспільства та держави від протиправних діянь. Суб'єктами ОРД виступають уповноважені державні органи, зокрема Національна поліція, Служба безпеки України, Державна прикордонна служба та інші органи, компетенція яких прямо визначена у законодавстві [1, с. 11].

Запровадження воєнного стану спричиняє трансформацію методів ОРД відповідно до нових загроз, які характеризуються високим рівнем суспільної небезпеки. Передусім, зростає актуальність ведення негласного спостереження, збору розвідувальної інформації щодо діяльності диверсійно-розвідувальних груп, виявлення колаборантів, агентури противника та осіб, причетних до терористичних актів. Крім того, у фокусі оперативних підрозділів опиняється боротьба з поширенням дезінформації, ворожої пропаганди та кібератак, які можуть мати руйнівні наслідки для інформаційної безпеки держави.

ОРД в умовах війни не обмежується класичними методами розшуку, а охоплює новітні сфери – зокрема, кіберпростір, де необхідно оперативно фіксувати джерела загроз, аналізувати дані з відкритих джерел, здійснювати інформаційний контррозвід. Ефективна реалізація таких заходів є можливою лише за умови належного рівня технічної оснащеності та професійної підготовки кадрів. Слід зазначити, що в умовах воєнного стану перед правоохоронними органами, зокрема підрозділами кримінальної поліції Національної поліції України, виникають унікальні виклики, які потребують адаптації до зміненої ситуації та нових загроз. Військові конфлікти, обмеження прав громадян і підвищені ризики з безпекою вимагають від правоохоронців швидкої реакції на злочинні дії, що виникають у цей період. Оперативно-розшукова діяльність повинна враховувати нові умови, що передбачають не лише зміну правового середовища, а й необхідність взаємодії між різними державними структурами для ефективної протидії кримінальним правопорушенням. Водночас важливою проблемою є збереження балансу між забезпеченням правопорядку та дотриманням основоположних прав людини, що є критичним в умовах війни. Відповідно, постає питання про ефективність існуючих механізмів оперативної діяльності в умовах воєнного стану, оскільки необхідно враховувати не тільки оперативну ситуацію, а й дотримання законності та принципів правового захисту громадян. Тому

виникає необхідність розробки та застосування нових методів щодо стратегії протидії кримінальним правопорушенням у цей складний період [4].

Функціонування ОРД у рамках загальнодержавної системи безпеки передбачає високий рівень координації з іншими суб'єктами сектору оборони та правоохоронної системи. Практика засвідчує, що ефективність оперативно-розшукових заходів зростає за умов тісної співпраці з розвідувальними та контррозвідувальними органами, Збройними Силами України, Державною спеціальною службою транспорту та міжнародними партнерами.

На думку В. Єрмоєнка, і ми згодні з даною позицією, інформаційна інтеграція між суб'єктами безпекової діяльності дає змогу швидко реагувати на комплексні загрози, виявляти скоординовані дії противника та попереджати правопорушення, які мають стратегічне значення. Особливої уваги набуває впровадження інтелектуальних аналітичних платформ, які дозволяють обробляти великі обсяги інформації, виявляти тенденції, прогнозувати ризики та ухвалювати обґрунтовані рішення. Попри ключову роль ОРД у забезпеченні безпеки держави, її ефективність стримується низкою системних проблем. Зокрема, наявна нормативно-правова база не завжди відповідає сучасним викликам, технічне забезпечення окремих оперативних підрозділів є застарілим, а впровадження сучасних цифрових технологій відбувається недостатньо динамічно. Також потребує удосконалення система професійної підготовки кадрів, особливо в напрямках кібербезпеки, OSINT-розвідки та аналітичної роботи [2, с. 343].

Ми підтримуємо думку, що для підвищення дієвості ОРД, доцільно: модернізувати законодавство з урахуванням умов гібридної війни; забезпечити сучасне технічне обладнання для оперативного спостереження та аналізу; інтегрувати штучний інтелект і машинне навчання в оперативно-аналітичну діяльність; посилити міжнародне співробітництво у сфері обміну оперативною інформацією; систематизувати підвищення кваліфікації оперативного складу [3, с. 498].

Виклики воєнного часу змушують працівників силових структур постійно перебувати в ситуації швидкої адаптації до ризико-небезпечних умов професії, вимагають постійного професійного й особистісного розвитку. Забезпечення фундаментальної наукової, загальнокультурної, практичної підготовки фахівців, формування інтелектуального потенціалу нації та всебічний розвиток особистості це стратегічні та далекоглядні цілі виховання майбутнього поліцейського. Результатом має стати створення стійкої структури правоохоронних органів, завдяки компетентним, добре підготовленим фахівцям із почуттям патріотизму та національної свідомості [4].

Отже, у контексті воєнного стану оперативно-розшукова діяльність постає стратегічно важливим інструментом підтримання внутрішньої безпеки та протидії злочинності. Її ефективна реалізація вимагає адаптивності, технологічного оновлення та скоординованих зусиль між усіма суб'єктами сектору безпеки. Подальший розвиток ОРД повинен здійснюватися на основі

комплексного підходу, що поєднує нормативну модернізацію, технічну інноваційність та кадрове зміцнення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бабакін В. М. Напрями отримання оперативно-розшукової інформації оперативними працівниками у протидії злочинам, що вчиняються молоддю в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. С. 11-16. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/01/86-part5-1.pdf>
2. Єрмоменко В. Особливості здійснення оперативно-розшукової діяльності в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. С. 343-348. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/12042/1/48.pdf>
3. Тарасенко О., Тарасенко О. Криміналістичні особливості досудового розслідування в умовах військових дій. Діяльність державних органів в умовах воєнного стану : зб. матер. Міжн. наук.-практ. онлайн-семінару (м. Кривий Ріг, 29 квіт. 2022 року). Кривий Ріг, 2022. С. 218-218. URL: <https://dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/06/zbirnyk-seminaru-29.04.2022.pdf>
4. Телійчук В. Г., Серемчук К. В. Деякі особливості оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану. *Успіхи і досягнення у науці (Серія «Право», Серія «Освіта», Серія «Управління та адміністрування», Серія «Соціальні та поведінкові науки»)*. № 3(13). 2025. С. 210-218. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sas/article/view/21677>
5. Телійчук В. Г. Підрозділи кримінальної поліції в умовах кризових ситуацій воєнного характеру: деякі особливості професійної діяльності як складової національної безпеки України. *Наука і техніка сьогодні (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»)*. № 4(45). 2025. С. 272-282. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/23008>

Тригуб Сергій Миколайович

доктор філософії,

викладач кафедри

оперативно-розшукової діяльності

навчально-наукового інституту підготовки

фахівців для підрозділів кримінальної поліції

Національної поліції України

Одеського державного університету

внутрішніх справ

ORCID: 0009-0001-1833-2527

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ В
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: НАЦІОНАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА
МІЖНАРОДНІ ПРАКТИКА**

Збройна агресія Російської Федерації проти України, що розпочалася у 2014 році, викликала низку серйозних викликів для держави у царині реалізації позитивних зобов'язань щодо забезпечення основоположних прав і

свобод громадян (права на життя, недоторканність, власність, освіту тощо), а також збереження самої державності. У таких умовах об'єктивно виникає потреба у формуванні та реалізації стратегії захисту від системних воєнно-політичних загроз. Важливе місце в цій стратегії займає кримінально-правова політика, яка має не лише формувати морально-правові орієнтири, а й гарантувати функціонування механізмів примусового підтримання правопорядку, охорони та захисту ключових прав і свобод людини, інтересів суспільства, держави і міжнародної спільноти від суспільно небезпечних посягань. Водночас аналіз змін, внесених до Кримінального кодексу України з початку повномасштабної агресії РФ 24 лютого 2022 року, показує суттєві проблеми у кримінально-правовому регулюванні, насамперед у сферах, що зазнали найбільшого впливу воєнного фактору. Це стосується як недоліків криміналізації, так і вад у правозастосуванні, котрі є наслідком викривлень кримінально-правової політики у кризовий воєнний період. Їхнє дослідження є надзвичайно актуальним, оскільки слугує підґрунтям для вдосконалення кримінально-правового захисту найуразливіших сфер суспільного життя в умовах воєнного стану.

Після початку повномасштабного вторгнення Росії в 2022 році, Україна офіційно поінформувала міжнародні організації про тимчасове відступлення від деяких зобов'язань за Європейською конвенцією з прав людини та Міжнародним пактом про громадянські і політичні права. Це було викликано потребою у введенні додаткових обмежень у сферах військової служби, приватності, свободи віри, вираження думок, мирних зібрань, права на освіту, власність і свободу пересування. Навіть під час воєнного стану залишаються непорушними основні права: право на життя, гідність, свободу, недоторканність, судовий захист, рівність перед законом, заборона катувань, право на юридичну допомогу, презумпція невинуватості тощо. Також обмеження не можуть зачіпати права на захист особи під час війни, яке, навпаки, набуває особливої ваги [2, с. 223].

Агресія Росії супроводжується масовими порушеннями прав людини: вбивствами, катуваннями, викраденнями, депортацією, сексуальним насильством, знищенням майна, порушенням прав на освіту, охорону здоров'я і сімейне життя. Хоча цей перелік не є вичерпним, національна та міжнародна система правового захисту дозволяє притягувати винних до відповідальності та відновлювати порушені права. Конституція України забезпечує кожного правом захищати свої права і свободи будь-якими не забороненими законом способами. Серед механізмів захисту — звернення до державних органів, омбудсмена, суду, міжнародних інституцій, участь у громадських об'єднаннях і мітингах, а також самозахист. Президент України відіграє важливу роль у забезпеченні прав людини, сприяючи створенню ефективних гарантій та механізмів реалізації і захисту прав громадян, а також формуючи атмосферу нетерпимості до будь-яких порушень [2, с. 226].

Сучасні обставини вимагають від кожного українця і всіх державних інституцій не лише дотримання законів, але й усвідомлення особистої

відповідальності перед суспільством. Правоохоронна система, як ключовий інструмент держави, особливо під час війни, повинна забезпечувати дотримання закону та верховенство права на основі моральних цінностей. В умовах війни важливо підтримувати баланс між правом і мораллю. Громадяни мають дотримуватися законів не лише зі страху перед покаранням, а через внутрішнє переконання і розуміння морального обов'язку перед державою і майбутніми поколіннями [3, с. 89].

Воєнний стан є особливим правовим режимом, який надає державним органам і військовому командуванню додаткові повноваження для захисту незалежності, територіальної цілісності та національної безпеки, а також передбачає можливі тимчасові обмеження конституційних прав. За таких обставин діяльність правоохоронців повинна поєднувати правові норми з урахуванням моральних аспектів, включаючи психологічний стан порушника. Важливо глибше аналізувати вчинки громадян, зважаючи на обставини, які їх до цього підштовхнули, такі як фотографії інфраструктури чи символіка на одязі. У випадках непорозуміння правоохоронці повинні не лише діяти згідно з законом, а й пояснювати особливості обмежень у воєнний час. Моральні принципи є основою суспільного порядку і залишаються незмінними незалежно від зовнішніх обставин. Вони формують ціннісний фундамент суспільства і повинні враховуватися при прийнятті рішень у сфері безпеки [3, с. 94].

Також працівники правоохоронної системи стикаються з психологічним виснаженням. Тому створення центрів консультацій і програм психологічної підтримки є надзвичайно важливим, особливо для запобігання посттравматичному синдрому. Їхня робота часто перебуває на межі фізичних та емоційних можливостей, що потребує належної уваги з боку держави.

У сучасних умовах глобальних викликів, зокрема збройних конфліктів і воєнного стану, роль правоохоронних органів у забезпеченні безпеки та стабільності суспільства значно зростає. Зарубіжний досвід у цій сфері є цінним джерелом практик, які можуть бути адаптовані для підвищення ефективності національних систем безпеки.

О. А. Моргунов зазначає, що правоохоронні органи різних країн розробляють власні стратегії реагування на надзвичайні обставини, з огляду на правові, політичні та соціальні особливості. Ці стратегії охоплюють як законодавчі зміни, так і адаптацію оперативних процедур, що дає змогу діяти ефективно в умовах високого ризику. Вивчення такого досвіду допомагає визначити найефективніші методи боротьби з воєнними загрозами, захисту прав громадян та підтримання правопорядку [4, с. 35].

Німецький досвід часів Другої світової війни та Холодної війни ілюструє комплексний підхід до управління кризами. Поліція не лише забезпечувала порядок у тилу, а й брала участь у боротьбі з партизанами, шпигунством, охороні стратегічних об'єктів. Хоча історичний контекст цього періоду є специфічним, він демонструє важливість чіткої координації, спеціалізованих підрозділів та оперативного реагування.

Британська модель реагування на воєнні загрози має свої особливості. У Великій Британії поліція активно співпрацює з військовими та спецслужбами через спільні оперативні центри, що забезпечують швидке реагування в кризових ситуаціях. Велика увага приділяється використанню сучасних технологій – відеоспостереження, розпізнавання облич, аналізу великих даних – для запобігання загрозам.

Окремо варто відзначити постійну підготовку британських правоохоронців до дій у нових умовах, включаючи кіберзагрози. Програми навчання регулярно оновлюються відповідно до актуальних викликів. Британська поліція також дотримується принципів прозорості й громадського партнерства: залучення громадськості до обговорень безпеки сприяє зміцненню довіри та суспільної згуртованості [4, с. 36].

Таким чином, міжнародний досвід, зокрема Німеччини та Великої Британії, демонструє важливість адаптивності, технологічної модернізації та міжвідомчої співпраці у забезпеченні ефективної правоохоронної діяльності під час воєнного стану.

У період воєнного стану діяльність правоохоронних органів набуває особливого значення, адже саме їх ефективна робота забезпечує збереження правопорядку, безпеки громадян та сприяє підтримці довіри до держави. Сучасні виклики висувають вимогу не лише неухильно дотримуватись законодавства, але й демонструвати здатність діяти, керуючись моральними принципами, враховуючи психологічний стан як громадян, так і працівників правоохоронної системи. Важливо, щоб представники силових структур у своїй діяльності брали до уваги людський фактор, у тому числі вплив війни на психоемоційний стан, і діяли не через страх, а з усвідомленням відповідальності перед суспільством і майбутніми поколіннями. Досвід таких країн, як Німеччина та Велика Британія, показує, що ефективна правоохоронна діяльність в умовах надзвичайних ситуацій базується на тісній міжвідомчій співпраці, використанні сучасних технологій, високій професійній підготовці та активній взаємодії з громадськістю. Ці уроки можуть бути корисними для підвищення ефективності роботи національної правоохоронної системи України. Отже, лише через поєднання правових норм, моральних принципів та практичних підходів можна досягти стабільності, правопорядку та утвердити довіру до правоохоронних органів як у період воєнного стану, так і під час подальшого мирного відновлення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Орлов Ю. В. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри : монограф. Харків : Право, 2023. С. 252.
2. Дорошенко В.А. Правові механізми захисту прав людини під час війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. С. 223-226.
3. Альона Р. Правоохоронна діяльність і воєнний стан: Морально-правові особливості. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». № 3 (35). 2022. С. 89-94.
4. Моргунов О. А. Зарубіжний досвід діяльності правоохоронних органів

під час воєнного стану та його імплементація в діяльності патрульної поліції України. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2. 2025. С. 35-36.

Хилько Любов Іванівна

старший викладач кафедри

адміністративно-правових дисциплін

факультету № 2 Донецького державного

університету внутрішніх справ

Лузан Владислав Андрійович

курсант факультету підготовки фахівців

для підрозділів досудового розслідування

Донецького державного університету

внутрішніх справ

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ОСНОВА ОНОВЛЕНОЇ МОДЕЛІ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасні реалії воєнного стану, спричиненого повномасштабною агресією російської федерації, вимагають кардинального переосмислення функцій та інструментів правоохоронної діяльності. У цьому контексті цифровізація стає не просто інноваційним трендом, а життєво необхідним чинником забезпечення ефективності діяльності Національної поліції України. Трансформація моделі правоохоронного управління через впровадження цифрових рішень дозволяє швидко адаптуватися до нових викликів, забезпечувати оперативну координацію дій та підвищувати рівень безпеки населення [3].

Відповідно до ч.1 ст. 16 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2], Національна поліція України (далі – НПУ) є основним правоохоронним органом, що виконує завдання, пов'язані із забезпеченням публічного порядку, захисту життя, прав і свобод громадян в умовах воєнного стану. Зокрема, підрозділи поліції беруть участь у забезпеченні охорони об'єктів критичної інфраструктури, здійснюють евакуацію цивільного населення, протидіють мародерству та контролюють дотримання встановлених обмежень, таких як комендантська година [1]. Усе це супроводжується потребою в інноваційних інструментах контролю, нагляду й оперативного аналізу ситуації.

Під цифровізацією в діяльності НПУ розуміють системне впровадження ІТ-рішень, які охоплюють як управлінські процеси, так і практичну діяльність правоохоронців на місцях. Серед них: автоматизовані системи моніторингу (Safe City), інтеграція з платформами на кшталт «Дія», використання дронів, біометричних баз даних, штучного інтелекту для оцінки ризиків і прогнозування правопорушень. Також активно впроваджуються засоби мобільного зв'язку для реєстрації правопорушень на місці події, геоінформаційні системи для координації дій та аналітичні центри для

обробки великих обсягів даних (Big Data) [4]. Також активно впроваджуються засоби мобільного зв'язку для реєстрації правопорушень на місці події, геоінформаційні системи для координації дій та аналітичні центри для обробки великих обсягів даних (Big Data) [4].

Цифровізація забезпечує оперативність, точність і прозорість процесів у роботі поліції. Інтеграція ІТ-рішень дозволяє поліції швидше реагувати на правопорушення, обробляти повідомлення громадян через електронні сервіси, проводити фото- і відеофіксацію [4]. Це особливо актуально в зоні бойових дій, де традиційні механізми обмежені. Підрозділи поліції використовують цифрові карти для евакуації, захисту цивільних, фіксації злочинів проти мирного населення. Електронний документообіг підвищує безпеку обміну даними та знижує ризик втрати інформації в умовах динамічних змін обстановки [4].

Попри очевидні переваги, цифрова трансформація НПУ супроводжується низкою проблем. Це й недостатнє фінансування, застаріле технічне забезпечення в окремих підрозділах, низький рівень цифрової грамотності частини особового складу [3]. Також гостро постає питання кібербезпеки: російські хакерські атаки регулярно намагаються зламати системи зв'язку, відеонагляду, державні реєстри. Тому надзвичайно важливо інвестувати у безпеку даних, резервування інформації та навчання персоналу. Окрім того, цифровізація повинна відбуватися з дотриманням прав людини та міжнародних гуманітарних стандартів.

Успішна цифрова трансформація можлива лише за умови скоординованої взаємодії між Національною поліцією України, Збройними Силами України, Службою безпеки України, органами місцевого самоврядування та міжнародними партнерами. Це дозволяє створити єдиний інформаційний простір, зменшити дублювання функцій і забезпечити ефективний обмін інформацією про загрози, інциденти, переміщення населення, контроль над зброєю тощо [3]. Розвиток таких платформ як ситуаційні центри, спільні бази даних, аналітичні панелі – це майбутнє правоохоронної системи.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що цифровізація є невід'ємною складовою модернізації правоохоронної системи України в умовах війни. Вона дозволяє ефективно реалізовувати функції НПУ, підвищувати рівень довіри до правоохоронних органів, забезпечувати превентивні заходи та антикризове управління. Подальші кроки мають бути спрямовані на посилення технічної бази, нормативно-правове забезпечення цифрових інструментів, підготовку кадрів та інтеграцію інновацій в оперативну діяльність.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/64/2022>.
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19>.

3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19>.

4. Безпечне місто: аналітика, відеоспостереження та автоматизація. МВС України, 2023. URL: <https://mvs.gov.ua/>

Яковенко Юлія Віталіївна

викладач

Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ORCID: 0009-0004-5083-3905

Лазаренко Д.А.

здобувач вищої освіти

Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ НА ПРИФРОНТОВИХ ТЕРИТОРІЯХ

Забезпечення правопорядку на прифронтових територіях України є одним із найскладніших завдань в умовах триваючої повномасштабної війни. Ці території, розташовані поблизу зон бойових дій, характеризуються високим рівнем небезпеки, соціально-економічною нестабільністю у зв'язку з чим мають значні виклики для правоохоронних органів. Основна мета діяльності правоохоронців у таких зонах полягає у гарантуванні безпеки громадян, захисті їхніх прав і свобод, запобіганні правопорушенням і протидії незаконній діяльності. Специфіка розташування таких зон вимагає комплексного підходу до вирішення проблем, що виникають у процесі забезпечення правопорядку.

Однією з основних проблем є нестача людських і матеріально-технічних ресурсів. Військова служба правопорядку (далі – ВСП) у Збройних Силах України, створена у 2002 році відповідно до Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» [1] та відіграє ключову роль у підтриманні військової дисципліни та безпеки у військових формуваннях. Водночас служба зазнає значних труднощів, пов'язаних із нестачею кваліфікованого особового складу, браком сучасного обладнання, засобів зв'язку та захисту, що істотно ускладнює виконання нею своїх функцій у зоні підвищеного ризику.

Ще одним серйозним викликом є складність координації між різними органами, відповідальними за правопорядок. У прифронтових зонах діють ВСП, Національна поліція України, сили територіальної оборони ЗСУ та військові адміністрації, але відсутність чітких механізмів взаємодії між ними призводить до дублювання функцій, бюрократичних затримок і зниження оперативності. Наприклад, процедурні питання формування підрозділів сил територіальної оборони стикаються з труднощами через недостатню

координацію з місцевими органами влади. Це особливо критично в умовах воєнного стану, коли швидке реагування на загрози є життєво важливим для безпеки громад [2].

Високий рівень правопорушень також створює значні труднощі для правоохоронців у прифронтових зонах. Ці території є осередком підвищеного ризику для диверсійної діяльності, колабораційної діяльності, незаконного обігу зброї, порушення комендантської години та інших правопорушень. В умовах воєнного стану на ВСП покладаються додаткові завдання, серед яких, участь у боротьбі з ворожими диверсійно-розвідувальними групами на території України [1], що вимагає значних зусиль і ресурсів. На теперішній час зазначений напрям завдань ВСП вимагає постійного підвищення кваліфікації та навичок боротьби з ворожими диверсійно-розвідувальними групами, про що на офіційній сторінці у Facebook зазначено про запровадження цього напрямку удосконалення навичок співробітників [3].

Водночас боротьба із загальнокримінальними правопорушеннями, такими як мародерство, крадіжки, грабежі тощо, що почастишали на тлі соціально-економічної нестабільності та гуманітарної вразливості населення, належить до компетенції Національної поліції України, відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» [4]. Саме підрозділи поліції забезпечують оперативне реагування, фіксацію правопорушень та здійснюють досудове розслідування зазначених злочинів у тісній взаємодії з органами прокуратури. Ситуацію ускладнює психологічна вразливість місцевого населення в умовах постійного стресу через близькість до бойових дій, що знижує рівень довіри до інституцій влади та підвищує криміногенне навантаження на правоохоронну систему.

Для подолання зазначених проблем необхідно впровадити комплексний підхід, який поєднує посилення ресурсів, покращення координації, превентивні заходи, соціальну підтримку та вдосконалення законодавства. Одним із першочергових завдань є збільшення фінансування та модернізація матеріально-технічної бази правоохоронних органів. Забезпечення Військової служби правопорядку і Національної поліції сучасними засобами зв'язку, транспортом і засобами індивідуального захисту значно підвищить їхню ефективність. Міжнародна методична та навчальна допомога, наприклад, навчання особового складу ВСП у центрах, таких як Навчальний центр військової жандармерії у Польщі, може сприяти підвищенню кваліфікації та кращій підготовці до роботи в екстремальних умовах.

Превентивна діяльність є ключовим елементом у запобіганні вчинення правопорушень. Вона охоплює комплекс організаційно-правових, інформаційно-просвітницьких та комунікативних заходів, спрямованих на формування у громадян відповідальної правосвідомості. В реаліях війни, одною з найбільш вразливих категорій населення до вчинення злочинів, є молодь, тому активізація просвітницької роботи серед молоді допоможе підвищити правову культуру. На теперішній час кількість вчинених кримінальних правопорушень неповнолітніми особами зростає, оскільки

спецслужби рф намагаються залучати їх до співпраці та використовувати у своїй злочинній діяльності. Тому, саме інформаційні кампанії щодо роз'яснення алгоритмів взаємодії з представниками сил безпеки і оборони України у разі спроб країни-агресора змусити дітей співпрацювати з нею, підвищить рівень свідомості та розуміння небезпечності здійснення незаконних дій, чим попередить їх вчинення.

Соціальна підтримка населення та військовослужбовців є необхідною для зниження соціально-психологічної напруги. Впровадження програм психологічної реабілітації, як для цивільних, так і для військових допоможе зменшити рівень стресу та запобігти майбутнім міжособистісним конфліктам. Крім того, залучення волонтерських організацій до процесу надання гуманітарної допомоги сприятиме оптимізації зусиль правоохоронних органів, зменшуючи навантаження на їх ресурси та дозволить зосередити увагу на реалізації основних функцій — охороні громадського порядку, забезпеченні безпеки та протидії правопорушенням.

Удосконалення законодавчої бази є критично важливим для забезпечення правопорядку, тому розробка спеціальних нормативних актів, які регулюють діяльність правоохоронних органів у прифронтових зонах, дозволить адаптувати правові норми до реалій воєнного часу. Такі зміни сприятимуть підвищенню правової визначеності, розмежуванню повноважень між суб'єктами безпекового сектору, ефективнішій координації між структурами оборони та цивільного захисту, а також забезпеченню стабільного правового режиму в регіонах з підвищеним ризиком.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України : Закон України від 07.03.2002 № 3099-III : станом на 27 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3099-14#Text> (дата звернення: 02.06.2025).

2. Територіальна оборона у громадах: труднощі формування та комплектування її підрозділів. *Лабораторія законодавчих ініціатив*. URL: https://parlament.org.ua/analytics/terytorialna-oborona-u-gromadah-trudnoshhi-formuvannya-ta-komplektuvannya-yiyi-pidrozdiliv/?utm_source (дата звернення: 02.06.2025).

3. Військова служба правопорядку у Збройних силах України. #ЦУ_ВСП #МР #ВСП Відточуємо навички у боротьби з ворожими диверсійно-розвідувальними групами на території України. *Facebook*. URL: https://www.facebook.com/UA.Military.Police/videos/цу_всп-мр-всп-відточуємо-навички-боротьби-з-ворожими-диверсійно-розвідувальними/3414935508785627/ (дата звернення: 02.06.2025).

4. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII : станом на 16 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 03.06.2025).

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ, КРИМІНОЛОГІЧНІ, КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ, КРИМІНАЛІСТИЧНІ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Serghei Derenev

University assistant of the Criminal Procedure,
Criminalistics and Information Security"
department of the «Ștefan cel Mare» Academy
of the Ministry of the Interior
of the Republic of Moldova.
ORCID: 0000-0002-7380-3328

COOPERATION OF THE CRIMINAL INVESTIGATION BODY WITH OTHER CRIMINAL INVESTIGATION BODIES

Importance of the research topic

The importance of the topic stands in the increasing complexity of modern criminal cases, which are requiring efficient cooperation between the various criminal investigation bodies to ensure compliance with the legal principles, celerity and protection of fundamental rights. In the context of a legislative framework that is constantly adapting to the law rule requirements and the jurisprudence of national and international courts, the analysis of institutional cooperation becomes essential for a correct and efficient application of criminal procedure rules.

Document objectives

The objectives of this article are to establish and highlight the importance of cooperation between criminal investigation bodies in the criminal process, with empathy on the legality, efficiency and compatibility of procedural actions carried out in complex cases or with multiple subdivisions involved.

Applied methods and materials

Several research methods were used in this paper, including: the logical method (based on the analysis of legal norms applicable to collaboration between criminal prosecution bodies), the systemic method (for examining the relevant national regulatory framework, including the Code of Criminal Procedure and special laws), the comparative method (for identifying differences and similarities between various procedures applicable within the framework of procedural cooperation), as well as the empirical method (through the analysis of judicial and administrative practice, including the study of specific criminal cases and doctrinal opinions).

Discussions

In the framework of the criminal process, the efficient conduct of the criminal prosecution requires, in certain situations, close cooperation between various criminal prosecution bodies. This cooperation becomes all the more important in complex cases or with a considerable volume of procedural actions, in which the coordinated intervention of several institutions is essential for achieving the goal of

the criminal process: establishing the truth in criminal cases and protecting the interests of the person in the process of searching for the truth [5].

Such collaboration helps to optimize resources and prevent errors or omissions, guaranteeing a correct and efficient management of the criminal case. In complex criminal cases, in order to ensure the smooth conduct of the criminal investigation, cooperation between the criminal investigation bodies within different institutions is necessary, in accordance with the provisions of the art. 253 of the Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova [1].

This collaboration involves not only the coordination of actions, but also the unification of efforts and the application of effective common practices, which contribute to the achievement of a well-determined objective and support the protection of the fundamental rights of the persons involved. In this context, it is essential that each institution involved fulfills its role independently, but within a framework of constant cooperation, in order to ensure a quick and correct resolution of the case.”

According to the explanatory dictionary of the Romanian language, "collaboration" means "contributing to a joint action"[3], which in the context of criminal procedure would mean that several criminal investigation officers from several subdivisions would work on a case, in order to achieve the proposed goal, and the Criminal Procedure Code defines this action as "delegation" or "rogatory commission" [1].

In practical activity, the institution of delegation is applied in relation to a body of the same status. Therefore, the delegation is submitted to a body located outside the territory in which the criminal investigation is carried out., but art. 258 does not exactly provide what may be the object of the delegation, however it provides that these may be certain criminal investigation actions. Therefore, the body to which the performance of certain criminal investigation actions is delegated must have the power of a criminal investigation body, and the person who performs them must have the power of a criminal investigation officer, being applied in this case, as necessary, the provisions of art. 4 of the Law on the Status of the Criminal Investigation Officer. Conversely, the evidence administered by the body to which the performance of procedural actions has been delegated may be struck by inadmissibility [2].

Once the delegation has reached the criminal investigation body that is to execute it, the head of the Criminal Investigation Section is acting, taking into account the managerial role, will designate a criminal investigation officer who will execute it within a maximum of 10 days.

When assigning delegations, the head of the criminal investigation body shall take into account the following factors:

- the number of criminal cases, notifications or materials relating to the commission of a crime under the management of each criminal investigation officer;
- the complexity of the criminal cases under the management of each criminal investigation officer as well as the complexity of the case to be assigned;
- the professional experience of each criminal investigation officer;

- the level of professional training of each employee within the criminal investigation department;
- the results of the professional activity of the employees within the criminal investigation body;
- other circumstances that may influence the activity of the criminal investigation officer (transfer to another position, state of health, incompatibility of the criminal investigation officer, etc.).

The head of the criminal investigation body will also take into account other circumstances when distributing delegations, creating optimal conditions for criminal investigation officers to follow the requirements.

The Code of Criminal Procedure regulates the fact that the delegation is ordered by the criminal investigation body to another criminal investigation body, without involving the head of the criminal investigation, i.e. the prosecutor, in this action. In our opinion, in the case of ordering a delegation, the legislator left no room for interpretation, but simply omitted the correct and logical regulation of this procedure, namely, the criminal investigation officer issuing the delegation should coordinate it with the prosecutor leading the criminal investigation, in order to exclude any complaints regarding the performance of criminal investigation actions by the participants in the respective criminal trial.

In this context, the question arises whether in the case of filing complaints in accordance with the provisions of art. 298 of the Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova, which action will be contested, the delegation of the criminal investigation officer in whose management the criminal case is located, or the actions and documents drawn up by the criminal investigation officer in whose management the delegation was ordered for execution?

In order to prevent this kind of situations, in our opinion, it would be necessary to create a group of criminal investigation officers from several territorial subdivisions, which would allow the simultaneous implementation of several criminal investigation actions, would prevent the violation of competence by criminal investigation officers, and the contestation of the drawn-up documents could also be avoided, and in general this situation would exclude the delay of the respective process.

In our opinion, the group of officers will be created in criminal cases when it is necessary to carry out a large number of criminal prosecution actions, such as in the case of crimes committed by criminal groups, criminal competition, the large number of participants in the trial or, as in our case, the need to carry out procedural actions in remote regions, for example, the hearing of witnesses.

In the case of criminal prosecution regarding one or more crimes specified in 229/2 paragraph (2) of the CPP, the criminal prosecution body/prosecutor orders, by delegation to the Criminal Assets Recovery Agency, to carry out parallel financial investigations in order to trace the assets, accumulate evidence regarding them and make them unavailable.

The Asset Recovery Agency will inform the criminal prosecution body, through the minutes recording the results of parallel financial investigations, about

the measures taken within the term of conducting the criminal prosecution, informing the criminal prosecution body about the results of the parallel investigations every 60 days [4].

Another case in which criminal investigation bodies cooperate with each other, we can consider the stage of verification of competence.

On this subject, art. 271 of the CPC of the Republic of Moldova informs us that the criminal investigation body or the prosecutor notified in the manner provided for, in the art. 262 of the CPC of the Republic of Moldova is bounded to verify its competence, in this regard, if the criminal investigation body finds that it is not competent to conduct the criminal investigation, immediately, but not later than 3 days, sends the case to the prosecutor who gets the leadership of the criminal investigation to send it to the competent body [1].

During the 3 days provided for by the Code of Criminal Procedure, the officer will be bounded in accordance with his duties to fully and promptly carry out all criminal investigation actions that do not suffer postponement, including hearings of the parties, detentions, seizures, etc.

This possibility gives the criminal investigation officer the possibility of establishing all the actual elements that will serve to establish the circumstances that are important for the fair resolution of the criminal case.

After completing all the necessary actions at that stage, the criminal investigation officer will attach all the accumulated materials to the criminal case, and by drawing up a report in the name of the prosecutor conducting the criminal investigation, will propose the transfer of the criminal case to the competent body, and the prosecutor in turn will issue an ordinance to this effect.

At the same time, the Code of Criminal Procedure allows the prosecutor, through an ordinance, to transfer to the criminal investigation body of the Ministry of Internal Affairs a criminal case that is within the competence of another criminal investigation body, in accordance with art. 271 para. (7) of the CPC of the Republic of Moldova, attributing such a prerogative only to the Prosecutor General and his deputies. Thus, in cases where someone other than the Prosecutor General or his deputies ordered the withdrawal of the case from the competent criminal investigation body, according to art. 268, 269 of the Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova and transmits it to the criminal investigation body of the Ministry of Internal Affairs, this constitutes a case of violation of functional and material competence, and the violation of the rules on material competence entails the absolute nullity only of the acts drawn up by the criminal investigation body, but not of the acts drawn up in accordance with art. 257 paragraph (2) of the Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova, as well as those drawn up by the prosecutor who led the criminal investigation in question [2].

Therefore, the function of cooperation between criminal investigation bodies is a basic tool in solving and accumulating data with a decisive impact on the administration of justice, if such cooperation is requested.

Active participation in cooperation between criminal investigation bodies ensures the rapid discovery of crimes, the identification of criminals, and last but not least, ensuring public order in a state governed by law.

List of references:

1. Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova: No. 122 of March 14, 2003. In: Official Gazette of the Republic of Moldova, 2003, No. 104-110.
2. Dolea Igor., Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova (Applicable Commentary), Chisinau, 2016, ISBN 978-9945-3111-3-7. p. 611.
3. <https://dexonline.ro/definitie/conlucrare>
4. Osoianu T., Ostavciuc D. Criminal Investigation. Chisinau, 2021 ISBN 978-9975-3366-8-0. p. 178.
5. Petrukhin I.L. Criminal Procedure. Textbook.

Dariga Kainazarova

Candidate of Law

Associate Professor of the Department of
Criminal Prosecution

and Operational Investigative Activities

Law Enforcement Academy under the Prosecutor
General's Office of the Republic of Kazakhstan

**USING THE CARIN NETWORK MECHANISMS TO IDENTIFY AND
RECOVER CRIMINALLY OBTAINED ASSETS**

Introduction. In the context of globalization, crime is increasingly becoming transnational in nature, going beyond the jurisdiction of one state. This is especially evident in the area of economic and corruption crimes, when proceeds from crime are quickly transformed into assets transferred to safe jurisdictions.

Modern criminal groups use a developed financial infrastructure, offshore schemes, front legal entities and anonymous accounts to conceal the origin of funds. This significantly complicates not only the investigation of the crimes themselves, but also the return of stolen property.

Counteracting this phenomenon requires not only the improvement of national legislation and institutions, but also effective international cooperation.

One of the key mechanisms facilitating the return of assets recognized as criminal proceeds is the international inter-agency network CARIN (Camden Assets Recovery Inter-Agency Network), founded in 2004. This network unites specialists from law enforcement, judicial, and financial agencies and is an informal platform for the rapid exchange of information and coordination of actions for the purpose of arrest, confiscation, and return of assets.

The CARIN network has received wide recognition among international organizations and states as an effective practical tool that complements formal legal assistance procedures. At the same time, its mechanisms are not mandatory for

application under international law, which gives rise to both advantages (flexibility, efficiency) and challenges (lack of legal force, risk of refusal to assist).

The relevance of the topic is due to the need to develop sustainable and institutionalized forms of international cooperation in the fight against legalization (laundering) of proceeds from crime, as well as the need to ensure justice and restore the property rights of states and victims.

In addition, in the context of the implementation of global standards in the field of combating corruption and financial crimes (UNCAC, FATF, EU), it becomes especially important to understand the CARIN mechanism as part of the international asset recovery architecture.

The purpose of this study is a comprehensive analysis of the mechanisms of the CARIN network, its role in the system of international cooperation in the return of criminal assets, as well as identifying existing problems and formulating recommendations for their elimination.

The objectives of the study are to analyze the legal nature and mechanisms of the CARIN network, assess its interaction with international structures, identify successful asset recovery practices and formulate recommendations for its improvement.

General scientific and special methods of legal analysis were used in preparing the article. Official reports and documents of the Council of Europe, publications in international scientific journals, as well as expert opinions in the field of criminal law and international cooperation were also used.

Main part. The CARIN network is an international inter-agency association of practitioners created to facilitate the identification, seizure and return of assets obtained by criminal means. It was founded in 2004 on the initiative of the Netherlands and the United Kingdom and today unites more than 60 countries and international organizations, including Europol, Eurojust, OLAF and Interpol [1].

The main element of the CARIN structure is the national contact points – specialists from law enforcement, judicial and financial authorities who interact directly without intermediaries. This allows to significantly speed up the process of obtaining and transmitting information necessary for the seizure of assets.

The network is built on the principles of:

- voluntary participation and fulfillment of requests;
- prompt interaction;
- trusting interpersonal relationships between contact points;
- maintaining confidentiality in the exchange of information.

As Professor of International Criminal Law T. Van Dijk notes, “CARIN successfully combines the flexibility of an informal mechanism with the professionalism of its participants, making it one of the most effective tools for identifying assets abroad” [2].

The CARIN network provides states with the ability to make urgent requests for asset location, seizure of property, and provision of reference information on beneficial owners. Contact points operate 24/7, similar to the Budapest Convention 24/7 Network channels, but focus exclusively on financial assets and property.

CARIN mechanisms include:

- electronic correspondence and encrypted communication channels between contact points;
- annual plenary sessions to discuss trends and issues in international cooperation;
- working groups on money laundering, asset confiscation, and interaction with the banking sector;
- preparation of analytical reports summarizing successful practices and identified shortcomings of the system.

The European Commission's 2023 report indicates that on average 78% of CARIN requests result in useful information for the investigation, and in 54% of cases - in the seizure or freezing of assets [3].

Despite the high level of effectiveness, experts highlight a number of problems that limit the effectiveness of the CARIN network:

- the lack of legally binding force of requests (the network is informal, states are not obliged to execute requests, which can lead to refusals or delays in procedures);
- fragmentation of national legislation (in a number of countries there is no single definition of "beneficial owner", which creates difficulties in establishing links between the parties to cases and the seized assets);
- lack of trained specialists (in some countries, contact points face personnel problems when international cooperation issues are delegated to small units that do not have a sufficient technical and analytical base).

As researcher A. Lehmann from the Berlin Institute of Law and Finance notes, "in Eastern European countries, the key problem remains the institutional weakness of the bodies responsible for asset recovery, which allows criminals to transfer funds to offshore jurisdictions" [4].

An example of the successful use of CARIN was a case in 2021, when, with the participation of the network, assets of a corruption group in the amount of more than 120 million euros were identified, distributed among banks in Belgium, Germany and Spain.

According to the Europol report, thanks to the rapid response of CARIN contact points, assets were frozen until they were transferred to anonymous accounts in the Caribbean countries [5].

Another case concerns the return of funds stolen by a high-ranking official from one of the CIS countries. In 2022, CARIN was used to detect and freeze real estate registered to shell companies in the Czech Republic and Latvia, worth over 30 million euros. After a lengthy legal procedure, the property was returned to its country of origin, becoming an example of effective international cooperation [3].

CARIN actively interacts with regional networks (ARIN-AP), global initiatives (Egmont Group), and UN bodies (UNODC).

Such a network architecture allows not only to unify approaches to asset confiscation, but also to form a single space for the exchange of experience and analytical data.

According to financial investigation expert E. Lepinski, “the key direction for CARIN should be deepening integration with international institutions in order to overcome the disparity of approaches in different regions of the world” [4].

Experts propose a number of measures to strengthen the role of CARIN:

- institutionalization of mechanisms (development of a model agreement between member states to create minimum obligations to fulfill CARIN requests);
- development of digital infrastructure (creation of a secure single portal where contact points can exchange requests in a standardized form with automatic registration of the progress of their implementation);
- training of personnel (organization of international advanced training courses for specialists in the search and confiscation of assets);
- harmonization of national legislation (introduction of uniform definitions of beneficial ownership, expansion of grounds for seizure and confiscation of assets).

In conclusion, Professor G. Müller’s study emphasizes: “Combating transnational crime is impossible without effective rapid response mechanisms and data exchange.

CARIN is the foundation on which a global asset recovery system should be built” [2].

Conclusion. In today's environment, when transnational crime increasingly uses the global financial infrastructure and cross-border asset transfer capabilities, the importance of the CARIN network as an instrument of international cooperation is hard to overestimate.

Thanks to the prompt exchange of information built on trust between contact points, CARIN allows overcoming formal barriers to legal assistance and significantly reduces the time it takes to identify, seize and return assets obtained through criminal means.

The experience of recent years confirms the effectiveness of the CARIN mechanism, especially in cases of corruption, organized crime and money laundering. However, further development of the network requires solving a number of problems: the institutional weakness of national contact points, the lack of uniform legal standards for determining beneficial ownership, the shortage of qualified personnel and insufficient digitalization of information exchange processes.

These measures will improve the effectiveness of CARIN and provide countries with an effective means of restoring justice and protecting economic interests in the fight against transnational crime.

List of references:

1. Europol. Camden Assets Recovery Inter-Agency Network (CARIN). Official Website. URL: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/europol-in-action/carins> (дата обращения: 29.06.2025).

2. Van Dijk T. International Asset Recovery and the Role of CARIN // Journal of Financial Crime. 2023. №2. С. 45-60.

3. European Commission. Report on Confiscation and Asset Recovery. Brussels, 2023.

4. Lehmann A. Challenges in Eastern Europe: Institutional Weakness and Asset Recovery // Berlin Institute for Law and Finance Reports. 2022. №3. С. 15-32.

5. Europol. Annual Report on Asset Freezing and Recovery 2023. URL: https://www.europol.europa.eu/publications (дата обращения: 29.06.2025).

Askar Kaliyev

Associate Professor of the Department of
Specialized Training to Counteract Global Threats
Law Enforcement Academy under the Prosecutor
General's Office of the Republic of Kazakhstan
ORCID 0009-0006-3621-7107

FORENSIC PROBLEMS OF RECORDING DIGITAL TRACES IN CROSS-BORDER CRIMES

Introduction. Modern cross-border crimes are increasingly committed using digital technologies, leaving behind numerous digital traces. These traces are becoming key evidence in criminal proceedings, but the capture, identification, preservation and procedural processing of digital data are associated with a number of serious forensic problems.

These problems are particularly acute when investigating cross-border crimes, when digital evidence is distributed across different jurisdictions, and interaction with foreign companies and law enforcement agencies is complicated by differences in legislation and practices for collecting digital data.

In the context of digitalization of global communications, criminals are increasingly using technologies to hide their tracks, including encryption mechanisms, traffic anonymization, decentralized platforms and cloud services located outside the jurisdiction of national authorities. This trend poses new challenges for forensics and law enforcement practice related to the need to ensure the admissibility and reliability of digital evidence, the development of uniform international standards for their recording and exchange, as well as effective interaction between the competent authorities of different countries.

As Professor Eoghan Casey, one of the leading experts in the field of digital forensics, points out, “digital evidence is inherently fragile, can be easily altered or destroyed, and its recording and processing requires strict adherence to security protocols and procedural safeguards” [1].

Similarly, the expert of the T-CY Group of the Council of Europe notes that one of the main problems of international cooperation remains the lack of agreed

procedures for recording digital traces, which gives rise to disputes about the admissibility of evidence in cross-border investigations [2].

The relevance of this study lies in the need to develop methods for collecting and recording digital evidence in cross-border crimes, which in turn requires compliance with international standards and effective coordination between countries for a successful investigation.

The purpose of the article is to analyze the most important forensic problems associated with the recording of digital evidence in cases of cross-border crimes, as well as to develop proposals for their solution.

Main part. Digital traces are becoming increasingly important in the process of solving and proving crimes, especially when it comes to cases of an international or cross-border nature.

However, the process of recording digital traces and their subsequent use as evidence is associated with a number of methodological, technical and legal difficulties, which significantly complicates the work of investigative bodies and forensic experts.

First of all, this concerns the lack of physical control over the storage location of digital data. Criminals often use servers located in foreign jurisdictions, as well as cloud services, messengers with end-to-end encryption and self-destruction of messages, which prevents timely access of the investigation to important information.

As Fran Casino and a group of researchers note in a 2022 paper, “the heterogeneity of legal frameworks and the lack of uniform standards for storing and transmitting digital evidence between countries pose serious obstacles to effectively combating cross-border crime” [3].

An example is the “Welcome to Video” case, which was investigated jointly by law enforcement agencies in South Korea, the United States, and several European countries. This is the largest international child pornography case, in which 337 people were arrested and more than 8 terabytes of video footage was seized. IRS-CI analysts found the server’s IP address in the site’s source code and linked Bitcoin transactions to the suspects, after which they quickly passed the information on to partners in other countries, which allowed them to disrupt a large-scale distribution network [4].

This case shows that only the prompt exchange of technical information, and not lengthy legal requests through official channels, produces results in combating international digital crime.

Another striking example is the *In re Boucher* case in the United States. In 2009, a Canadian citizen was stopped at the US border, where ICE agents found encrypted files containing illegal content on his laptop.

A legal dispute arose over whether he was forced to provide a password for decryption, which ended with a court ruling in favor of the state.

This precedent demonstrated the weaknesses in the legal protection of personal data and emphasized the importance of developing international agreements that balance individual rights with the need to solve serious crimes [5].

An equally important problem is the violation of the so-called chain of custody of digital evidence. In cross-border cases, when evidence is transferred through several countries and organizations, there is often a risk of its falsification, loss or incorrect procedural processing, which entails the exclusion of data from the evidentiary base by the court.

According to experts from the Council of Europe, “the absence of clearly agreed procedures for the transfer of digital evidence between countries remains a serious obstacle to effective international cooperation” [2].

The difficulties of recording digital traces are also related to the technical vulnerability of digital data. They can be deleted, rewritten or damaged either by the suspect himself or accidentally during the seizure of the media. This is why many countries use write-blockers - devices that allow information to be read from a digital medium without the risk of changing it. In the practice of Kazakhstani law enforcement agencies, such devices are still used to a limited extent, and specialized digital forensics laboratories are in the development stage.

Expert Kimberly Straiton emphasizes that "the development of technical infrastructure and the training of specialists are a key factor in the success of the fight against digital crime" [6].

An important task for law enforcement agencies is also to establish the chronology of events using hash sums, timestamps and video recording of the entire process of data seizure and transfer. Only strict adherence to these procedures ensures the admissibility of digital evidence in court and strengthens confidence in the work of the investigation in both national and international practice.

Experts from the International Association of Digital Forensics note that “strict adherence to the chain of custody of evidence and standardization of recording procedures are the key to success in cross-border crime investigations” [7].

Effective international cooperation involves the creation of joint investigative teams, the conclusion of memorandums of cooperation with large technology companies, and the development of 24/7 response mechanisms that allow for emergency access to digital data without lengthy interstate requests.

An example of this approach is Binance's agreement with Kazakhstan's financial regulators, which includes training for law enforcement officers on analyzing crypto transactions and identifying digital traces [8].

As a result, forensic problems of recording digital traces in cross-border investigations are both technical and legal in nature. Their solution is impossible without strengthening international cooperation, unifying standards for procedural handling of digital evidence and continuous training of specialists.

Conclusion. The problems of recording digital traces in cross-border crimes represent one of the key threats to the effectiveness of criminal prosecution in the digital age.

The analysis shows that the lack of agreed international standards for recording and transmitting digital evidence, differences in legal systems, technical

vulnerability and instability of digital data, as well as the lack of qualified personnel and specialized equipment seriously complicate the work of investigative bodies.

Real examples from international practice, such as the Welcome to Video case, the In re Boucher dispute and the actions of Kazakh law enforcement agencies together with Binance, demonstrate the need for coordinated international cooperation, prompt data exchange and technical support for the processes of recording digital traces.

The opinions of leading experts in the field of digital forensics, such as Yaghan Casey, Fran Casino and experts of the T-CY Group of the Council of Europe, emphasize that success in the fight against transborder digital crime directly depends on the ability of states to agree on the unification of procedural procedures, develop the technical infrastructure of forensic laboratories and train specialists in international law and modern technologies.

The recommendations proposed in the article, including the introduction of mandatory hashing standards, timestamps, write-blocking, the development of 24/7 response mechanisms and the conclusion of agreements with the private sector, can form the basis for further improvement of forensic practice.

This is the only way to ensure reliable recording of digital traces, their safety and admissibility in court, which is a condition for effectively combating cross-border crime in the context of the digitalization of the modern world.

List of references:

1. Casey E., Brenner S. Digital Evidence and Computer Crime. Burlington: Academic Press, 2010. – 807 p.
2. T-CY. Guidance Note on Article 19 Budapest Convention. Council of Europe, 2021. URL: <https://rm.coe.int/t-cy-guidance-note-19/1680a07ef2> (дата обращения: 30.06.2025).
3. Casino F., López-Aguilar P., Domingo-Ferrer J. SoK: Cross-border Criminal Investigations and Digital Evidence. arXiv preprint, 2022. URL: <https://arxiv.org/abs/2205.12911> (дата обращения: 30.06.2025).
4. Welcome to Video case. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Welcome_to_Video_case (дата обращения: 30.06.2025).
5. In re Boucher. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/In_re_Boucher (дата обращения: 30.06.2025).
6. Straiton K. Digital Forensics Standards and Training. *International Journal of Digital Crime*. 2021. № 3. P. 22–36.
7. International Association of Digital Forensics. Best Practices in Digital Evidence Handling. 2020. URL: <https://www.iadf.org/best-practices> (дата обращения: 30.06.2025).
8. Binance and Kazakhstan Expand Partnership on Training. Astana Times. URL: <https://astanatimes.com/2024/09/binance-kazakhstan> (дата обращения: 30.06.2025).

Dariga Kainazarova

Candidate of Law

Associate Professor of the Department of
Criminal Prosecution

and Operational Investigative Activities

Law Enforcement Academy under the Prosecutor
General's Office of the Republic of Kazakhstan

Askar Kaliyev

Associate Professor of the Department of

Specialized Training to Counteract Global Threats

Law Enforcement Academy under the Prosecutor

General's Office of the Republic of Kazakhstan

ORCID 0009-0006-3621-7107

SOCIOCULTURAL DETERMINANTS OF YOUTH INVOLVEMENT IN INTERNATIONAL CRIMINAL NETWORKS

Introduction. Modern transnational crime increasingly involves young people in its networks, using various socio-cultural mechanisms. Globalization, digitalization, migration processes, social inequality and marginalization of certain groups become a breeding ground for the formation of criminal communities operating at the international level.

Young people are particularly vulnerable; in their pursuit of economic success, social self-realization, or simply due to the lack of stable life goals, they can become both perpetrators and active participants in international criminal networks.

According to a number of researchers, such as M. Hohang and T. Klebanova, “it is the youth that constitutes the critical mass of modern transnational criminal structures,” and criminal communities are increasingly consciously using social networks, subcultures, educational channels and informal youth movements to recruit new members [1].

The relevance of the study is explained by the need to identify socio-cultural factors that contribute to the involvement of young people in international criminal networks, in order to develop measures to prevent and counter this phenomenon.

The purpose of the article is to analyze the socio-cultural determinants of youth involvement in international criminal communities, summarize real practices and expert opinions, and formulate proposals to counteract these processes.

Main part. The phenomenon of youth involvement in international criminal networks is multifaceted and is determined by a whole complex of socio-cultural factors. First of all, researchers emphasize the role of social inequality and the lack of opportunities for self-realization.

According to a report by the United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), the economic marginalization of youth in developing countries, high

unemployment and lack of educational prospects create a fertile environment for involvement in illegal activities, including cross-border trafficking in drugs, people and weapons [2].

Criminology expert Joan Van Dien notes that “for many young people, involvement in criminal networks becomes not so much a choice of criminal path as the only available survival strategy” [3].

Besides, modern criminal organizations actively use digital technologies and social media to recruit and coordinate the actions of young performers.

A study conducted by the Institute for Criminological Research at the University of Münster in 2022 highlights that international criminal groups are increasingly using platforms such as Telegram, Instagram and Discord to promote the image of “successful” criminal activity, offer “quick money” and romanticize the criminal lifestyle [4].

Young people who are in socially vulnerable situations or experiencing an identity crisis are particularly susceptible to the influence of such recruitment practices.

An equally important factor is the influence of cultural and subcultural identities. In a number of countries and regions, especially among second-generation migrants in Europe, the criminal subculture affirms the idea of criminal activity as a way of self-realization and protection of "one's own group".

According to research by the European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA), street gangs and international drug trafficking networks are often formed on the basis of ethnic or subcultural solidarity, where criminal activity is seen as an element of cultural identity and a means of social status [5].

An important determinant of involvement is the crisis of socialization institutions such as family, school, state and public structures of support for youth. The weakness of these institutions creates a vacuum that criminal communities fill, offering young people a sense of belonging and pseudo-protection.

Criminology professor Benjamin Wolf emphasizes that “it is precisely where state and social institutions fail to cope with the socialization of young people that space for criminal structures appears” [6].

Criminal networks also use cross-border migration as a mechanism to expand their influence and recruit new members. Young migrants without documents or stable legal status are particularly vulnerable to involvement in criminal schemes, including drug trafficking, theft, prostitution, and other forms of transnational organized crime.

According to research by the International Organization for Migration (IOM), more than 35% of identified victims of human trafficking in Europe under the age of 25 were drawn into criminal activity under pressure from organized groups [7].

Thus, the analysis shows that the socio-cultural determinants of youth involvement in international criminal networks are diverse: from economic marginalization and social inequality to an identity crisis and the weakening of socialization institutions.

Strengthening prevention is only possible with a comprehensive interdepartmental and international approach aimed at strengthening social infrastructure, education, youth employment, and blocking recruitment channels in the digital environment.

Conclusion. Sociocultural determinants of youth involvement in international criminal networks are a complex phenomenon that reflects both global processes of transnationalization of crime and local social problems.

International experience and existing research show that young people are often drawn into criminal activity for a reason; this is influenced by factors such as poverty, lack of life prospects, poor educational opportunities, a crisis of self-determination and a lack of support from society and, first and foremost, from family.

According to experts such as Joan Van Dien and Benjamin Wolf, as well as reports from international organizations, the only way to effectively combat this phenomenon is through a comprehensive approach. This means developing social policies, preventive work in schools and universities, supporting families and local communities, and creating international tools to track and block online channels through which young people are recruited.

Only the formation of sustainable institutions of socialization, the provision of real social and economic opportunities to young people and the coordinated work of law enforcement agencies at the international level can reduce the risk of youth involvement in international criminal networks and help prevent transnational crime in the future.

List of references:

1. UNODC. Global Report on Trafficking in Persons 2022. Vienna : United Nations, 2022. – 282 p.
2. Van Dine J. Youth and Transnational Criminal Networks: A Socio-Cultural Perspective. *Journal of Contemporary Criminology*. 2021. Vol. 8, № 2. P. 45–62.
3. Casino F., López-Aguilar P., Domingo-Ferrer J. SoK: Cross-border Criminal Investigations and Digital Evidence. arXiv preprint, 2022. URL: <https://arxiv.org/abs/2205.12911> (дата обращения: 30.06.2025).
4. Institut für Kriminologische Forschung Münster. Jugend und Kriminalität im digitalen Raum. Münster : IFK, 2022. 116 p.
5. EMCDDA. European Drug Report 2022: Trends and Developments. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2022. 97 p.
6. Wolf B. Socialization Failures and Youth Crime: The Role of Institutional Weakness. *European Journal of Criminology*. 2020. Vol. 17, № 4. P. 521–537.
7. IOM. World Migration Report 2022. Geneva : International Organization for Migration, 2022. 496 p.

Artiom Pilat

Doctor of Law, Associate Professor
Associate Professor of the Department „Criminal
Procedure, Criminalistics and Information
Security” of the Academy „Ștefan cel Mare” of the
Ministry of Internal Affairs of the
Republic of Moldova

**USE OF SPECIAL KNOWLEDGE IN THE PROCEDURE OF CRIMINAL
CASES**

Introduction

Solving certain circumstances is not possible without the application of special knowledge in various fields, which can be obtained and applied through special training and professional experience, being used for the purpose of researching facts, circumstances, objects, phenomena, etc., which can serve as evidence. In criminal proceedings.

The criminal evidence represents the totality of the actions undertaken by the competent state bodies in order to establish the circumstances of the case. Judicial expertise, within the criminal evidence, is an evidentiary procedure in which the forensic expert conducts research and formulates conclusions regarding certain circumstances, facts, objects, etc. The results of this activity are materialized by the forensic expert in a forensic report, which is a means of proof in criminal proceedings.

Materials and methods applied

A number of research methods have been applied in this paper, including: the logical method (based on inductive and deductive analysis, interpretation of legal norms governing forensic activity, etc.), the comparative method, the systemic method (applicable for the purpose of investigating documents national and international legal rules containing regulations on the institution of judicial expertise in criminal proceedings), the empirical method (in the process of drafting the paper by the author was examined the practice of the ECtHR, the Constitutional Court, the Criminal College of the CSJ and criminal cases were consulted).

Main research ideas

The special importance of the trial phase in the conduct of the criminal trial was noted by several specialized authors who, unequivocally, acknowledged to the court the central role it plays in the conduct of criminal justice. This does not undermine the importance of criminal prosecution, but emphasizes that resolving the conflict of criminal law arising from the commission of a criminal act, establishing the guilt or innocence of the person brought to justice remains the exclusive prerogative of the court [6, p. 226].

During the trial, the court verifies the legality and validity of the criminal accusation formulated by the prosecutor, as well as of the civil claim formulated by

the civil party, adopting a decision by which the criminal and civil side of the case is solved; the court's decision may be subject to judicial review by the public prosecutor, the injured party or the parties [13, p. 562].

The disposition and performance of the judicial expertise in the trial phase takes place under the conditions of respecting the principle of orality, directness, publicity and adversariality. These principles, which underlie the trial of the case, differentiate the procedure for disposing of judicial expertise in the trial phase from the procedure for disposing of expertise in the criminal investigation phase.

Matters concerning the disposition of the forensic examination or the hearing of the forensic expert are examined and resolved in order to ensure an objective examination of the circumstances of the case, the complete and detailed investigation of the forensic report, the observance of the legal provisions, as well as the correct and objective assessment of the forensic report in conjunction with the other means of proof.

The purpose of this evidentiary procedure in the trial phase is to resolve by the expert some ambiguities found by the judge, the solution of which requires the application of special knowledge in various fields of science, art, technology or craft, which arose in the examination of the criminal case.

The legislator gives the parties the opportunity to submit requests for the hearing of the judicial expert or the ordering of judicial expertise, at the preliminary hearing, but from a tactical point of view we consider it appropriate to submit requests for the hearing of the judicial expert or the ordering of judicial expertise in the course of the judicial investigation.

On the one hand, non-giving of decisions to administer evidence could potentially affect the fairness of the process, and on the other hand the arbitrary admission of such requests could affect the reasonable timeframe of the process. This balance must be ensured not only in the case of first instance but also in the case of the appellate court.

The Constitutional Court notes that the appellate court, although not obliged to order the readministration of evidence or the administration of new ones, is nevertheless obliged to give a reasoned opinion on such requests. Therefore, the refusal to administer new evidence requested by the parties must be sufficiently substantiated.

The CSJ agreed with the position of the lower hierarchical courts when it rejected the request for an additional hearing of an expert, which had previously already been heard in the same process. The additional hearing of the expert Cozlovschi Gh., was also rejected by the appeal and ordinary appeal court, since he was heard in the appeal court following the order of the Supreme Court to rejudge the case, it confirmed the conclusions set out in the self-technical expert report carried out on a case-by-case basis [5].

The CSJ criticized the decision of the Court of Appeal because, ... it did not resolve in anyway the appeal on the conclusion of the court of first instance of December 21, 2016 (f.d. 98 Vol. 6), which ruled: „the request of Donos T. is rejected regarding the disposition of a complex psychiatric-psychological-medical expertise

regarding the injured party Rusu V., as being unfounded”, challenged by the defense in the declared appeals (points 3. and 4. of the decision) [8].

In some cases, the experts heard deviate significantly from the opinion expressed in the expert report, although their hearing is done in order to elucidate the unclear aspects of the expert report. In such cases, the prosecuting authority or the courts must verify the reasons which led to discrepancies between those indicated in the expert report and the statements of the expert heard [1].

In order to admit or reject the request of the parties for the disposition of judicial expertise, it is necessary for the court to examine all admissible evidence, but in the preliminary hearing, the court cannot rule on the admissibility of certain evidence, the Constitutional Court notes that the examination of evidence in contradictory conditions is reserved for the stage of judicial investigation. At this stage, the parties may request, inter alia, the examination of the criminal bodies of the documents and the minutes of the proceedings. In this regard, if at the preliminary hearing stage, the court decides which of the evidence presented to the court to resolve the case is relevant, at the stage of the judicial investigation the judge must examine in substance each piece of evidence that he/she considered relevant.

Therefore, based on the decision of the Constitutional Court [9], the evidence presented by the parties is examined in the judicial investigation, and following the investigation which establishes the factual basis for the disposition of the judicial expertise, following which a request for the disposition of the judicial expertise is submitted, in the same way the court is able to examine the requests submitted by the parties regarding the disposition of the judicial expertise only after the examination of some evidence presented by the parties.

The legislator obliges the parties to the trial to provide the list of evidence which it intends to investigate in the course of the trial, including those which have not been examined in the context of criminal proceedings. The parties will thus indicate the list of evidence they intend to examine in the course of the judicial investigation: minutes of the hearing of the judicial expert, report of the judicial expertise, etc.

Failure to present the list of evidence will make it impossible to investigate the evidence in the judicial examination. However, if the party who invokes the fact of the discovery after the stage of filing the criminal case, there will be no impediment to examine the evidence given [7, p. 658].

In the preparatory part of the hearing, the chairman of the hearing establishes the identity and competence of the judicial expert, explains his/her rights and obligations, and warns the judicial expert of the criminal liability he/she bears for intentionally making false statements. In accordance with article 363 Criminal Procedure Code, the president of the court hearing establishes only the identity and competence of the judicial expert, but in the preparatory part of the court hearing the president of the court hearing will explain the right of recusal of the judicial expert, but to exercise this right it is necessary to be informed other information regarding the activity of the expert.

In this regard, we support the position of the author A.I. Paliasvili who states that it is not enough for the parties to be informed only of the identity and competence of the forensic expert, but also the information about his/her work (the case of Sara Lind Eggertsdottir v. Iceland [1]), his/her function, special degree, scientific title, studies, etc. [14, p. 69].

In the case of Mirilashvili vs. The Russian Federation, the European Court of Human Rights found that during the criminal investigation phase it was ordered to carry out the forensic examination in the phonoscope commission. The group, consisting of three forensic experts, was provided with samples of the applicant's voice in Russian. The experts searched the audio recordings, in which discussions were recorded in Georgian. Two of the three experts included in the committee who did not speak Georgian found that the applicant's voice belonged to the applicant, and the Georgian-speaking forensic expert included in the committee of experts concluded that the voice did not belong to the applicant.

In order to contradict the conclusions of the forensic report indicating that the voice belonged to the applicant, the defense requested the court to summon the citizens Rosinskaia E.R. and Galeasina E.I as specialists, on January 29, 2003, these persons were heard and stated that the methods by which it had been established that the applicant's voice belonged to the applicant were uncertain and that their conclusions were uncertain. Rosinskaia E.R. and Galeasina E.I., presented their conclusions to the court, the presented conclusions contributed to the disposition of a repeated expertise on this case [2].

We contend that the court was required to inform the parties that two of the three judicial experts included in the panel of experts did not know the language in which the person was identified.

Likewise, we maintain the opinion that when explaining to the expert his/her rights and obligations, the reason for the summons must be explained to him/her as well as at the initiative of which the judicial expert was summoned.

The local legislator did not regulate the procedure for removing or releasing the judicial expert from the courtroom, but, from a practical point of view, a legal regulation of releasing or removing the expert from the courtroom would contribute to a good conduct of the trial.

On this question the authors M.A. Celitov and N.V. Celitova, according to which in the preparatory part of the court hearing, the president of the court hearing will solve the question regarding the removal of the judicial expert from the courtroom until he/she is heard [15, p. 101].

Therefore, we support the view that the judicial expert may be released from the courtroom at the request of the parties or on his/ her own initiative. In both cases, the court will examine the arguments of the participants in the trial and will make a reasoned decision as to when the judicial expert will be released or removed from the courtroom.

The effectiveness of the judicial expertise ordered in the trial phase is directly proportional to the ability of the president of the court hearing to perceive not only the purpose of this evidentiary procedure, but also to understand the specificity of

this means of proof, compared to other means of evidence examined in the investigation courts.

In the course of the investigation, the court will investigate all the evidence presented by the parties to the trial. However, due to its passive role, the court is not ex officio entitled to order the performance of the forensic examination, or to comment in advance on the admissibility of the forensic report carried out in the criminal investigation phase.

In this regard, we will refer to the conclusion issued by the Chisinau Court, based in Buiucani district, regarding the request for recusal of the judge who, after withdrawing to the deliberation chamber in order to pronounce the sentence, resumed the judicial investigation, exposing himself to the violation of the disposition procedure of the judicial expertise, which was ordered and carried out until the beginning of the criminal investigation. In this case, the judge questioned ex officio the opportunity to perform the repeated expertise on the grounds of procedural defects that affected the primary expertise report, commenting in advance on the admissibility of this evidence, calling it devoid of probative value [11].

In the course of the judicial investigation, each party to the proceedings is entitled to submit the request to require the performance of the forensic examination. Such a request shall be made in writing, indicating the facts and circumstances subject to the finding and the objects, materials to be investigated by the expert [4].

Requests will be substantiated, and if new evidence is requested, the facts and circumstances to be proved will be indicated, the means by which such evidence may be administered, the location of such evidence, and the identity of the experts will be indicated and their address if the party cannot ensure their presence in court.

Requests shall be resolved by the court after hearing the views of the other parties to the proceedings on the application.

In the Mantovanelli judgment against France (Hot. 18.03.1997) CtEDO reiterated that respect for the right to a fair trial presupposes the right of the parties to be able to express their views before the expert report was drawn up, since the mere possibility granted to discuss the conclusions of the expert study was not sufficient to meet the requirements of Article 6 ECHR [1]. In the trial phase, no procedural act can be performed except with the approval and control of the court. This provision is applicable to any means of proof whose administration has been previously admitted by the instant.

The author Igor Dolea reiterates that when examining the case on the merits or on appeal, the court may order the performance of the expertise, if, following a request or application of the parties, it will be found that certain circumstances have not been established in criminal proceedings and without finding them, it is impossible to solve the case in a fair manner [7, p. 658].

Therefore, if there are any circumstances in the trial of the case, the settlement of which requires the application of special knowledge, each party to the trial, both the prosecution and the defense will file a request for the disposition of the forensic examination. The request for the performance of the forensic examination shall be

made in writing, indicating the facts and circumstances subject to the finding and the objects, materials to be investigated by the expert.

Following the submission of the request for the disposition of the judicial expertise, the judge listens to the opinion of the parties regarding the need to carry out the judicial expertise. The opposing party shall be required to be aware of the request for the ordering and conduct of the forensic examination, and shall state its merits.

When ordering the forensic examination, it is important to pay attention to how the expert will answer the questions. One of the main causes of reaching erroneous or scientifically unfounded conclusions is the superficiality in setting the objectives of the expertise, not to mention the situations in which these objectives are left to the discretion of the expert [12, p. 56].

Conclusions

The disposition of the judicial expertise in the trial phase can take place only on the basis of the request of the parties. The court, in turn, examining the application and hearing the opinion of the other parties will issue a decision admitting or rejecting the application. Based on ECtHR practice, the conclusion is to be reasoned, even if the request of one of the parties has been rejected. The overall observance of the legal requirements regarding the disposition of the judicial expertise, will contribute essentially to the observance of the procedural guarantees of the parties to the trial.

List of references:

1. Cauza Mantovanelli c. Franței Disponibilă. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62582> [accesat la 28.04.2025].
2. Cauza Miralashvile c. Russia. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90099> [accesat la 28.04.2025].
3. Cauza Sara Lind Eggertsdottir c. Iceland. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-81432> [accesat la 29.04.2025].
4. Cod de procedură penală al Republicii Moldova: nr. 122 din 14 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 104 – 110.
5. DCP din 22. 10. 2019. Dosarul nr. 4-1re118/2019. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_plen_penal.php?id=1919 [accesat la 11.05.2025].
6. Dolea, Ig., Roman, D., Sedlețchi I., Vizdoagă, T. Drept procesual penal. Chișinău: Cartier Juridic, 2005. 960 p. ISBN 9975-79-343-6.
7. Dolea, Igor. Cod de procedură penală. Comentariu aplicativ. Ediția II. Chișinău: „Cartea Juridică”, 2020. 1408 p. ISBN 978-9975-3418-0-6.
8. Extras din DCP CSJ din 17.04.2018. Dosarul nr. 1ra-642/2018.
9. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 38 din 14.03.2019 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Codul de procedură penală (invocarea nulității probelor la ședința preliminară). (Sesizarea nr. 50g/2019).
10. În Cauza Ghimp și alții c. Republicii Moldova (Hot. CtEDO 30.10. 2012).
11. Încheierea din 17.02.2020 (dosar 1-154/18) emisă de Judecătoria Chișinău, sediul Buiucani.

12. Stancu, Emilian, Manea, Teodor. *Tactică criminalistică. Volumul I. Curs universitar*. București: Editura „Universul juridic”. 2017. 224 p. ISBN 978-606-39-0115-7.

13. Udrioiu, Mihail. *Procedura penală. Partea Specială. Ediția 5. Revizuită și adăugită*. București: Editura „C.H. Beck”, 2018. 871 p. ISBN 978-606-18-0766-6.

Sofia Pilat

Doctor of Law, Associate Professor
Associate Professor of the Department „Criminal
Procedure, Criminalistics and Information
Security” of the Academy „Ștefan cel Mare” of
the Ministry of Internal Affairs of the
Republic of Moldova

**GUARANTEEING FUNDAMENTAL HUMAN RIGHTS THROUGH THE
LENS OF THE INSTITUTION OF CHALLENGING (RECUSING) THE
EXPERT IN CRIMINAL PROCEEDINGS**

Introduction

By approving the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms, the Republic of Moldova has committed itself to actively uphold and protect the fundamental rights and freedoms of all individuals within its territory.

Methods applied

To carry out an objective and comprehensive study on judicial expertise in criminal cases, this paper employs several research methods, such as the logical method, comparative method, systemic method, and empirical method.

Main research ideas

The European Court of Justice has ruled that the responsibility of a State under the Convention may be attached to the acts of all its organs, agents or officials, on the grounds that, as is generally accepted in international law, it does not matter to them. persons acting in their official functions are, in any case, liable to the State to which they belong, in particular the obligations of States under the Convention may be violated by persons exercising official functions entrusted to them [5].

The right to defense of the suspect, accused person or defendant as an inherent part of the person's right to a fair trial is the totality of the prerogatives and possibilities that, according to the law, individuals have in order to defend their interests. When the person does not have the opportunity to present evidence and prove his innocence, he cannot use all the necessary procedural means to defend himself, as guaranteed by Article 26 of the Constitution [12].

The Constitutional Court notes that a distinct issue in the context of ensuring the defendant's right to defense is his access to all evidence related to the case in order to exercise his right of defense, but in some cases the state would have the right not to disclose certain elements. , thus guaranteeing the observance of another

fundamental right, the right to privacy. The share of competing rights is determined by their balance by common law courts, depending on the circumstances of each individual case [10].

Similarly, in the case of *Bykov v. Russia*, the European Court noted that in order to determine whether the proceedings as a whole were fair, it was necessary to determine whether the right to a fair hearing had been respected. In particular, it must be ascertained whether the applicant had the opportunity to challenge the authenticity of the evidence and to oppose its use. At the same time, the quality of the evidence must be taken into account, including whether the circumstances in which it was obtained call into question its credibility or accuracy [1].

The credibility and accuracy of the forensic report may be obtained only in the event of compliance with all the procedural guarantees of the parties in the disposition of the forensic examination as well as in the communication of its results. The authorizing officer of the judicial examination is obliged to communicate to the parties about the disposition of the expertise as well as to communicate the guarantees that the parties benefit from in case of disposing of the judicial expertise [6]. Likewise, the legislator offers the right of the suspect to be informed by the criminal investigation body about all the adopted decisions that refer to his rights and interests, as well as to receive, at his request, copies of these decisions [6].

The information of the suspect or accused person offers the right to request the recusal of the criminal investigation officer, the prosecutor, but not the judge and the judicial expert.

The European Court of Human Rights has ruled on the right of recusal of participants in the trial in the case of *Micallef v. Malta*, according to Maltese law, it is not possible to request the recusal of the judge if he is the lawyer's uncle. The Court considers that the issue of an alleged deficiency in the relevant legislation which made it impossible to challenge a judge on the ground that the lawyer pleading before him is his nephew or that the issue in question is related to his brother's conduct raises issues related to the fair administration of justice and is therefore an important issue of general interest [2].

In this sense, the author Ion Neagu maintains the opinion that one of the essential requirements for the good administration of criminal justice is the full trust that the litigants must have in the criminal judicial bodies. Distrust in the way their subjects are performed by official subjects shakes the authority of criminal judgments and undermines the prestige of the judiciary of criminal justice. Therefore, for the situations in which the presumption of impartiality and objectivity would be questioned, the legislator provided the appropriate procedural remedies such as: incompatibility, recusal and abstention [14, p. 293].

The impartiality of the forensic expert is a key element in the objectivity of the forensic expert's findings as regards the impartiality of the forensic expert. The applicant's complaint was settled by the Icelandic Judicial Expertise Agency, whose employees were also employees of the medical institution against which the complaint was lodged. The European Court, examining the circumstances of the case, found the violation of art. 6 of the Convention, because the employees of the

Judicial Expertise Agency were entrusted with the task of assessing the professionalism of their colleagues [4].

Informing the suspect in practice about the initiation of the expertise and the identity of the judicial expert allows them to request the expert's recusal. However, Article 64 of the Criminal Procedure Code (CPC), which outlines the rights and duties of the suspect, only grants the right to request the recusal of certain individuals involved in the investigation—such as the person conducting the criminal investigation, the investigating judge, the interpreter, or the translator. Therefore, Article 64 does not extend this right to the judicial expert.

The defense counsel, who represents the interests of the suspect, is entitled to request the recusal of the judicial expert, but in all cases the participation of the defense counsel is not mandatory, but his participation is not mandatory in some cases. In turn, the accused and the defendant are given the right to request the recusal of the judicial expert [6].

To request the recusal of the judicial expertise, the criminal investigation authority must provide the parties with information regarding the expert who will conduct the investigation. However, it is not clear what specific details about the expert will be communicated to the parties.

In this regard, we mention the opinion of the author Ia. Paliasvili states that it is not enough for the parties to be informed only of the identity and competence of the expert, but also of the information about his job, his position, his special degree, his scientific title, his studies [16, p. 73].

Due to the fact that the parties did not communicate information regarding the court-appointed expert, the phonoscopic examination was carried out by a person who did not understand the language spoken in the audio recordings, even though they were supposed to identify the person based on them. Thus, in the case of *Mirilashvili v. Russia*, the European Court of Human Rights found that, during the criminal investigation phase, a phonoscopic expertise was ordered and conducted by a committee composed of three judicial experts. They received voice samples of the applicant in Russian, but had to analyze recordings in which Georgian was spoken. Two of the experts, who did not speak Georgian, concluded that the voice belonged to the applicant, while the expert who knew Georgian established the opposite—that the voice was not the applicant's.

In order to contradict the conclusions of the judicial report indicating that the voice belonged to the applicant, the defense requested the court to summon the citizen as a specialist. E.R. Rosinskaia and E.I. Galeașina, on 29 January 2003, these persons were heard and stated that the methods by which it had been established that the applicant's voice belonged were uncertain and that their conclusions were uncertain. E.R. Rosinskaia and E.I. Galeașina, presented their conclusions to the court [3], the presented conclusions contributed to the disposition of a repeated expertise on this case.

We argue that the court had an obligation to notify the parties that two out of the three judicial experts on the expert panel were not familiar with the language spoken by the identified individual.

In national judicial practice, the competent bodies shall communicate to the parties of information about the judicial expert following the investigation. In the criminal case 202008041, on October 12, 2020, the examination was ordered, on the same day the defense counsel signed the report of the notification regarding the disposition of the expertise in charge of CML. In the minutes, both the defender and the suspect M.V. requested to make available to the expert additional medical documents of a primary nature which formed the basis of the Extrajudicial Expertise Report no. 202002P258 of September 1, 2020 as well as the appointment of an independent expert, according to art. 145 CPC, but did not receive any answer according to art. 246 CPP. Judicial expertise report no. 202002D1886 of October 20 was notified to the parties on November 6, 2020, and the corresponding report was drawn up stating that the parties have the right to request the recusal of the expert (post factum) [15].

Therefore, at the time of ordering and carrying out the respective judicial expertise, the rights of the suspect were not guaranteed – they were not given the opportunity to request the presence of the expert, to challenge the expert, or to propose an expert for conducting the expertise, which resulted in an irremediable restriction of the right to defense.

The defense attorney and the suspect were given the opportunity to ask for the judicial expert's disqualification after the expertise report was finalized and submitted to the officer who authorized the judicial expertise.

If the parties, upon communication of the ordinance ordering the judicial expertise, request the provision of additional documents to the expert, the modification or completion of such documents, the appointment of a recommended expert to perform the expertise, or the challenge of the appointed expert, the prosecutor must analyze these requests in accordance with the provisions of Articles 89 and 244-247 of the Code of Criminal Procedure. In the event that the parties' requests are wholly or partially rejected, this fact shall be recorded by issuing a mandatory ordinance, according to Article 247 paragraph 2 of the Code of Civil Procedure, which will be communicated to the parties, indicating the reasons for the rejection and the available means of appeal.

The rules of criminal procedure, along with the Law on Judicial Expertise and the status of judicial experts, only give a superficial impression of the reliability and transparency in handling judicial expertise. However, a closer examination of these regulations reveals several ambiguities that enable competent authorities to operate under the guise of transparency and objectivity in the research process, which involves the use of specialized knowledge by judicial experts.

An essential element in informing the parties about the result of the judicial expertise regulated both by the Criminal Procedure Code and by the Law on Judicial Expertise and the status of the judicial expert, is the deadline within which the parties to the process must be informed about the conclusions of the expertise. In the previously mentioned example, it was found that the defense party was notified about the right to file an appeal only after the judicial expertise had already been carried out.

In this sense, we mention the Decision of the Romanian Constitutional Court which reiterates that the criminal process involves the development of an activity composed of a succession of acts regulated by the criminal procedure law, which requires that, in disciplining procedural and procedural acts, the time element [8].

Therefore, among the conditions required by law for a procedural act or procedure to be valid, there is also the condition regarding the time in which the act must be performed. Thus, the time frame within which or until which certain activities or acts may or must be performed in the criminal proceedings must be fixed in such a way that the criminal proceedings must be fixed in such a way as to keep the process running at an accelerated pace, without hindering the truth. or respect for the rights of the parties [9, p. 719].

The Code of Criminal Procedure, in art. 145 indicates only that the criminal investigation body, the prosecutor or the court, if it orders the conduct of the forensic examination, informs the parties in writing of the subject matter of the forensic examination and the questions to be answered by the expert and explains to the parties that they have the right to comment on these questions and to request their amendment or completion, as well as the right to request the appointment of an expert recommended by each of them to participate in the conduct of the forensic examination. In turn, the Law on Judicial Expertise and the Status of the Judicial Expert stipulates that if the judicial expert or judicial experts of the commission are not nominated in the content of the act of disposing of the judicial expertise, the head of the public institution of judicial expertise shall appoint a specific expert. or a panel of experts tasked with conducting the required forensic examination. However, if the experts are not mentioned in the act of ordering the judicial expertise, the head of the public institution of judicial expertise has the right to delegate to the heads of the subdivisions of expertise the responsibility of appointing the expert or the commission of experts. For 2 working days, the expert or the commission of experts in charge of carrying out the ordered expertise [13].

Analyzing the above-mentioned provisions, it is not clear how the recusal of the judicial expert will be required, if at the time of disposing of the judicial examination the authorizing officer himself does not know who will perform the judicial examination, because the experts will be appointed only after the judicial order of judicial expertise.

At the same time, we will refer to the Decision of the Constitutional Court, by which the Court holds that the Code of Criminal Procedure cannot abound in explanatory texts. No matter how clearly a legal rule is drafted, there is an inevitable element of judicial interpretation in any legal system, including a rule of criminal procedural law [7].

In the case of renouncing the judicial expertise, the legislator did not leave room for interpretations, but simply omitted a correct and logical regulation of the procedure for renouncing the judicial expertise.

Analyzing the mentioned provisions, it remains unclear how the recusal of the judicial expert can be requested, given that at the time of issuing the order for the judicial examination, the authorizing officer does not yet know who will conduct the

examination, since the experts are appointed only after the judicial expertise order is issued.

According to the legal regulations, the bodies competent in ordering the judicial expertise cannot know who will carry out the investigation, the expert in turn will already be appointed after the materials will reach the institution of judicial expertise. Therefore, the legal norm provided in art. 145 of the CPC, does not regulate how the authorizing officer will inform the parties about the identity of the expert if he does not even know who will perform the forensic examination. Art. 145 has a very large margin of interpretation, in this sense it mentions that the Constitutional Court held that when drafting a normative act the legislator must comply with the norms of legislative technique in order for it to correspond to the quality requirements. The legislative text must also comply with the principle of unity of legislation or the correlation between regulatory texts, so that individuals can adapt their behavior to existing regulations, which exclude contradictory interpretations or competition between applicable legal rules [11].

Conclusion

The right to defense is a fundamental guarantee for every citizen, extending beyond merely having access to a lawyer. It also includes various provisions that enable the effective protection of one's interests. One such provision is the right to request the disqualification of any participant in the trial, ensuring the case is reviewed by an impartial individual without personal stakes. Therefore, to allow the suspect to challenge the impartiality of the judicial expert, we propose amending Article 66, paragraph 2, point 14, to include the right to request the recusal of the person conducting the criminal investigation, the investigating judge, the interpreter, the translator, and the judicial expert.

List of references:

1. Case Bykov c. Russia. Decision on 12.03.2009. [accessed 26.03.2025]. Accessible: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-91704>.
2. Case Micallef c. Maltei. Decision on 15.10.2009. [accessed 13.04.2025] Accessible: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122959>.
3. Case Miralashvile c. Russia. Decision on 11.12.2008. [accessed 17.04.2025]. Accessible: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90099>.
4. Case Sara Lind Eggertsdottir c. Iceland. Decision on 5.10.2007. [accessed 17.04.2025]. Accessible: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-81432>.
5. Case Wille c. Lichtenstein. Decision on 28.10.1999. [accessed 18.04.2025]. Accessible: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22Wille%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-62920%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22Wille%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-62920%22]}).
6. Cod de procedură penală al Republicii Moldova: nr. 122 din 14 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 104 – 110.
7. Decizia Curții Constituționale a RM nr. 11 din 26.01.2021 privind excepția de neconstituționalitate a unor dispoziții din Codul de procedură penală (atribuțiile

Agenției de Recuperare a Bunurilor Infracționale și previzibilitatea noțiunilor de „bun infracțional” și „investigații financiare paralele.

8. Decizia Curții Constituționale a României nr. 336 din 30 aprilie 2015. [citat la 20.04.2025] Accesibil: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/168078>.

9. Dolea, Igor. Cod de procedură penală. Comentariu aplicativ. Vol. II. Chișinău: Ed. „Cartea Juridică”, 2020. 136 p.

10. Hotărârea Curții Constituționale a RM nr. 22 din 06.08.2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi a art. 226¹⁶ alin. (11) din Codul Fiscal, adoptat prin Legea nr. 1163 din 24 aprilie 1997 (prezentarea informației fiscale către instanțele judecătorești și organele de urmărire penală ca mijloc de probă). [citat la 20.04.2025] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122834&lang=ro.

11. Hotărârea Curții Constituționale a RM nr. 26 din 27 septembrie 2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Legea nr. 142-XVI din 26 iunie 2008 cu privire la ipotecă. [citat la 05.05.2025] Disponibil: <https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/ro-h2627092016ro94ec9.pdf>.

12. Hotărârea Curții Constituționale a RM privind excepția de neconstituționalitate a art. 132⁹ alin. (12) și alin. (15) din codul de procedură penală. [citat la 05.05.2025] Disponibil: https://constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/h_31_2021_58g_2021_rou.pdf.

13. Legea cu privire la expertiză judiciară și statutul expertului judiciar: nr. 68 din 14 aprilie 2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 157-162.

14. Neagu, Ion. Tratat de procedură penală. Vol. I. București: Editura „Global Lex”, 2004. 487 p. ISBN 973-86207-4-0.

15. Sesizare nr. 21g, privind excepția de neconstituționalitate al prevederilor art. 64, 66, 68 și 149 a CPP prezentată în conformitate cu art. 135 din Constituție. <https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/ro-h2627092016ro94ec9.pdf> Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/sesizari/21g_2021.02.04.pdf.

16. Paliashvili A. Ya. Expertise in criminal cases in court. M. : Legal Literature, 1973. 427 p.

Nicolae Scafari

University Assistant at the Department of
“Criminal Procedure, Criminalistics, and
Information Security” of the “Ștefan cel Mare”
Academy of the Ministry of Internal Affairs of the
Republic of Moldova

PROTECTION OF PRIVATE LIFE DURING THE CRIMINAL INVESTIGATION PHASE

Relevance of the Research Topic

Private life, viewed for many decades as a characteristic of Western European civilization, has now become a central point for the international community, with

inherent transformations regarding its conceptual understanding and new perspectives imposed by the various historical and religious traditions of states. The relevance of this topic is not limited to the theoretical treatment of a legal issue, but extends to a political, social, and legal phenomenon—both domestic and international—meant to uphold the values of any society that aims to progress.

Beyond legal doctrine and scientific research, and beyond public policies regarding protection and permitted interferences, the doctrine of human rights is built around the individual—this being the main beneficiary of legal provisions and interpretations in the field. From this perspective, the right to private life emerges as a central element of protection, perhaps the most important aspect of everyday life, and therefore the most easily violated by private individuals or restricted by authorities.

Every person benefits from the protection of the right to private life, as this is a right guaranteed both nationally and internationally. The Republic of Moldova has ratified a number of international agreements in this regard, with the right to private life being a guarantee the state must uphold.

In the context of criminal investigation, interferences with this right become inevitable, as the investigations and measures undertaken by authorities often require access to the personal data and information of the individuals involved. Article 8 of the European Convention on Human Rights guarantees the right to respect for private life, home, and correspondence, establishing a framework of protection against state abuse. However, interferences are allowed under certain conditions, if they are lawful, pursue a legitimate aim, and are necessary in a democratic society.

This scientific research explores the relationship between Article 8 of the European Convention on Human Rights and criminal investigation procedures, taking into account both national and international jurisprudence and doctrinal contributions.

General Objectives: To research the concept of the right to private life from the perspective of national authors and legislation, as well as from the standpoint of foreign authors and international regulations; to analyze considerations regarding the right to private life; to present observations based on ECHR jurisprudence concerning the protection of private life during the criminal investigation phase.

Specific Objectives: to identify procedural safeguards ensuring the protection of private life during evidentiary procedures and special investigative measures; to analyze guarantees for the protection of personal data within the judicial oversight of pre-trial procedures, to assess the role of the prosecutor and criminal investigation body in ensuring the protection of private life during the investigation phase, to evaluate the role of the investigating judge and court in upholding private life protection during the criminal investigation phase.

Applied Methods and Materials

This paper applied a range of research methods, including: the logical method (based on inductive and deductive analysis, interpretation of legal norms regulating criminal investigation activity, etc.), the comparative method, the systemic method (used to examine national and international legal acts that regulate the institution of

criminal investigation within criminal proceedings), the empirical method (during the drafting of this paper, the author examined the case law of the European Court of Human Rights and the Constitutional Court).

Theoretical Framework

Every person benefits from the protection of the right to private life, as this is a right guaranteed both nationally and internationally. The Republic of Moldova has ratified a number of international agreements in this regard, with the right to private life being a guarantee that the state is obliged to uphold. However, despite the state's commitment to respecting the right to private life, this right is not absolute and may be subject to limitations, particularly in the context of documenting a criminal case during the criminal investigation phase.

According to the provisions of Article 15 paragraph (3) of the Criminal Procedure Code: "Persons from whom the criminal investigation body requests information about private and intimate life have the right to ensure that such information is being administered in connection with a specific criminal case. A person is not entitled to refuse to provide information about their own private and intimate life or that of others on the grounds of the inviolability of private life; however, they have the right to request explanations from the criminal investigation body regarding the necessity of obtaining such information, with the explanations to be included in the official record of the respective procedural action" [1] from this, it follows that the superior interest of the state takes precedence and will be applied in the documentation and investigation of a criminal case.

Therefore, we can conclude that in order to fulfill the tasks underlying the documentation and investigation of an offense during the criminal investigation phase, it is sometimes necessary to resort to the application of various coercive measures - both against the accused and other individuals (such as the injured party or witnesses) - to establish certain facts related to the individual's private life.

For this reason, the provisions of the Criminal Procedure Code impose on certain categories of participants in the criminal process the obligation to disclose information, including that related to private life, under penalty of criminal liability, in accordance with Articles 312 and 313 of the Criminal Code. This highlights the imposition of obligations on participants in the criminal process, the noncompliance with which can be enforced through the coercive power of the state.

Although the state benefits from an overarching right to document a criminal offense, and may gather information concerning a person's private life, such information must be collected in accordance with the purpose defined within the criminal case and taking into account the gravity of the offense committed. According to Article 133 paragraph (1) point (1) of the Criminal Procedure Code, investigative measures may be ordered in the case of "preparation or commission of a serious, particularly serious, or exceptionally serious offense, except as otherwise provided in this section." [1] As a result of the actions undertaken by state bodies in the documentation of a criminal offense, special investigative measures may be implemented. These are intended not only for the documentation and detection of a crime but also for its prevention. Consequently, special investigative measures affect

the right to private life, and their implementation requires a high level of oversight - many of them needing to be authorized by a judge.

For this reason, since special investigative measures constitute an interference with a person's private life, their ordering and execution are provided only for certain cases permitted by law, taking into account the severity of the committed offense and the specifics of the act. It is not possible to carry out such measures without a degree of harm, and to ensure this right of individuals, a higher hierarchical control has been established.

The concept of private life is much broader, being structured into several areas, among which stand out the right to family, the right to inviolability of the home, and the right to the secrecy of correspondence, which together constitute the inviolability of a person's private life.

It is important to highlight that the Republic of Moldova has ratified a series of international agreements, including the European Convention on Human Rights and the Universal Declaration of Human Rights, through which the state has committed itself as a guarantor of respecting individuals' private lives and preventing unlawful interferences.

According to Article 8 of the European Convention on Human Rights: "Everyone has the right to respect for his private and family life, his home and his correspondence. There shall be no interference by a public authority with the exercise of this right except such as is in accordance with the law and is necessary in a democratic society in the interests of national security, public safety, the economic well-being of the country, the prevention of disorder or crime, the protection of health or morals, or the protection of the rights and freedoms of others." [5] Also, Article 12 of the Universal Declaration of Human Rights states: "No one shall be subjected to arbitrary interference with his privacy, family, home or correspondence, nor to attacks upon his honour and reputation. Everyone has the right to the protection of the law against such interference or attacks." [6]

Taken together, these international acts ensure the right of individuals to private life. Article 8 paragraph (1) of the European Convention on Human Rights establishes the general notion and limits of respect for the right to private life, while paragraph (2) sets out the cases where these rights may be restricted by state authorities. Similarly, Article 12 of the Universal Declaration of Human Rights sets the limits on the inviolability of private life, complemented by the inviolability of honor and reputation. A large part of the actions undertaken during the examination of a criminal case expressly regulate that participants in such actions cannot be subjected to measures that would degrade their honor and dignity. These requirements have been included both in the course of conducting criminal investigation actions and during the trial phase, being mandatory conditions for the conduct of criminal proceedings.

At the national level, the right to private life is reflected in the Constitution of the Republic of Moldova, which in Article 28 provides that: "The state respects and protects intimate, family, and private life." [2] In this regard, to implement the constitutional provisions of this article, national legislation has been adapted to

comply with these requirements. As a result, although a person's right to private life may be restricted through the coercive power of the state - especially during the documentation of a crime within a criminal case - national legislation has been adapted to prevent abuses and derogations from constitutional provisions, complementing Article 15 of the Criminal Procedure Code with paragraph (2), which states: "during procedural actions, information about a person's private and intimate life shall not be collected without necessity." [1] this provision indicates not only a restriction regarding the competent authorities but also an obligation for them to collect information related to a person's private life only when such information is necessary for the concrete documentation of a case.

For the protection of the right to life, criminal legislation has been supplemented with articles that provide for liability for such violations: Article 177 - violation of the inviolability of private life, Article 178 - violation of the right to the secrecy of correspondence, Article 179 - violation of domicile.

Given that increasing attention has recently been paid to the right to private life, more and more legal acts explicitly include clauses whereby the data subject expressly consents to the processing of their personal data. Otherwise, such actions are classified as illegal collection of information. At the same time, as long as the data subject provides information and materials to a legal or natural person known to be engaged in public information activities, consent to their use is presumed, and a written agreement is not required. According to Article 5 paragraphs (1) and (2) of Law No. 133/2011: "the processing of personal data shall be carried out with the consent of the data subject. Consent to the processing of personal data may be withdrawn at any time by the data subject. Withdrawal of consent shall not have retroactive effect." [3]

During the examination of a criminal case, the criminal investigation officer, as well as the prosecutor, when examining certain categories of objects such as mobile phones or other information storage devices—which are known to possibly contain information relevant to the case as well as information related to private life—may investigate these with the consent of the device's owner, and possibly in their presence. Without the written consent of the owner, the examination of these devices may be carried out during the criminal investigation phase only with the authorization of the investigating judge. Although not explicitly regulated in the Criminal Procedure Code, such authorization appears as a mandatory condition. Therefore, we consider it necessary to supplement Article 118 of the Criminal Procedure Code with a new paragraph specifying that when examining objects or other devices that may contain information about a person's private life, the express consent of the person is required; otherwise, such examination can only be conducted with the authorization of the investigating judge.

Thus, regarding the processing of personal data in the course of criminal investigation actions in a criminal case, the provisions of Law No. 133/2011 apply, which, according to Article 2, refer to "legal relations arising in the process of processing personal data that are part of or intended to be included in a record system, carried out in whole or in part by automated means, as well as by other

means than automated ones.” Paragraph (2)(d) of the same law “regulates the processing of personal data within the framework of crime prevention and investigation, enforcement of criminal sentences, and other actions within criminal or contraventional procedures in accordance with the law.”[3]

Through special investigative activity during the criminal investigation, the majority of personal data can be collected, some of which may have no relevance to the case under investigation. Therefore, it is noted that not all information obtained during the investigation of a crime has evidentiary value. Many of these pieces of information are much more confidential, relating to personal or family matters.

In this regard, as a guarantor of the respect for a person’s private life and human rights, the institution of the investigating judge was established to exercise control over the criminal investigation phase. This judge has the authority to authorize investigative actions that affect the inviolability of private life, as well as to conduct higher-level and, in some cases, hierarchical reviews of complaints submitted by participants in the examination of a criminal case. The investigating judge plays a decisive role in ensuring the respect for the rights of participants in a criminal case. Upon finding a violation, “by issuing a ruling, the judge obliges the prosecutor to eliminate the identified violations of the rights and freedoms of the individual or legal entity and, as appropriate, declares null and void the contested procedural act or action.” [1]

In this context, the Constitutional Court also expressed itself in Decision No. 26 of 23.10.2007 regarding the right to an effective remedy, stating that: “according to the practice of the European Court of Human Rights (ECHR), if a person has suffered a violation of a right or freedom protected by the Convention or its additional protocols, they must have the possibility to address national courts by a procedural means provided by law, submitting a complaint to challenge the violation suffered and to obtain appropriate redress.” [4]. This highlights that illegal acts committed by criminal investigation bodies or special investigative agencies, which may violate the right to private life, can be contested by complaint before the investigating judge. The Court also stipulates that contesting a violated right during the criminal investigation phase may also occur by filing a complaint with the prosecutor conducting the investigation or with a superior hierarchical prosecutor, noting that “the term ‘national court’ refers not only to judicial courts but also to other state institutions.” [4]

Therefore, we can determine a hierarchical competence for examining complaints during the criminal investigation phase in cases where the rights of a participant in the examination of a criminal case are alleged to have been violated.

Conclusion

Ensuring the protection of private life at the current stage in which the Republic of Moldova finds itself constitutes an ongoing challenge for law enforcement bodies, which have the legal obligation to guarantee and respect the rights of individuals. The path of integration into the European Union that our country follows imposes a series of obligations to align national legislation with the standards of the European Union. In this regard, over the past decades, the Republic

of Moldova has ratified a number of international conventions and has amended national law to improve and fully respect the private life of participants in the criminal process. Although certain uncertainties currently exist regarding the execution of some criminal investigation actions - which are regulated by national legislation but are difficult to apply due to lack of practice - higher state authorities assist by establishing correct and legal investigative practices imposed at the criminal investigation phase through hierarchical control by the investigating judge. Detected violations are referred for removal by the bodies that committed them or, as appropriate, are used in the subsequent trial phase as grounds for mitigating liability or declaring the nullity of actions carried out in violation.

Thus, the legislation of the Republic of Moldova is in a continuous process of modernization, and the main objective is the assurance by state bodies of respect for private life. Consequently, sanctions are also imposed on persons who have committed violations.

List of references:

1. Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova: No. 122 of March 14, 2003. In: Official Monitor of the Republic of Moldova, 2003, Nos. 104-110.
2. Constitution of the Republic of Moldova of July 29, 1994. In: Official Monitor of the Republic of Moldova, No. 1 of August 12, 1994. Law No. 133/2011 www.legis.md.
3. Constitutional Court Decision No. 26 of October 23, 2007, regarding the constitutional review of provisions of Articles 298, 300, and 313 of the Criminal Procedure Code, introduced by Law No. 264-XVI of July 28, 2006 "On amending and supplementing the Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova."
4. European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms No. 1950 of November 4, 1950. In force for the Republic of Moldova since September 12, 1997.
5. Universal Declaration of Human Rights (UDHR), adopted by the UN General Assembly on December 10, 1948. In force for the Republic of Moldova since February 25, 1993.

Біла Альона Валеріївна

старший викладач кафедри права

Вищого навчального закладу

«Університет імені Альфреда Нобеля»

ORCID: 0000-0002-8271-8539

АДВОКАТСЬКЕ РОЗСЛІДУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ПРАВ КЛІЄНТА: СПІВВІДНОШЕННЯ З ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВИМИ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНИМИ МЕТОДАМИ

У контексті трансформації кримінального процесу в Україні особливої актуальності набуває діяльність адвоката як активного суб'єкта формування доказової бази. Поступовий відхід від слідчо-центричної моделі процесу на

користь змагального судочинства вимагає підсилення ролі сторони захисту. Саме в цьому контексті адвокатське розслідування розглядається як інструмент захисту, що дозволяє адвокату не лише реагувати на дії сторони обвинувачення, але й самостійно формувати інформаційне підґрунтя для захисту прав клієнта. Така діяльність набуває особливого значення в умовах дефіциту довіри до слідчих органів, зростання кількості порушень прав людини під час досудового розслідування та необхідності оперативного реагування на маніпуляції з доказами.

Актуальність обраної теми зумовлена кількома міждисциплінарними й правозастосовними чинниками. По-перше, впровадження змагальних стандартів кримінального процесу вимагає нових підходів до реалізації стороною захисту своїх процесуальних прав. По-друге, цифровізація правової реальності, поширення електронних доказів, відеозаписів, цифрових слідів та відомостей із відкритих джерел створює нові можливості для адвокатської ініціативи. По-третє, обмеженість у доступі до офіційних механізмів збору доказів, нерідко упереджене ставлення з боку слідства та суду до позиції захисту обумовлюють потребу в інструментах, які можуть компенсувати такий дисбаланс. У цьому контексті адвокатське розслідування постає як форма правозахисної діяльності, яка заслуговує на належне нормативне регулювання, практичне осмислення та процесуальну інституціоналізацію.

Відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», дане положення гарантує адвокату право «збирати відомості, необхідні для надання правової допомоги» [1]. Це положення корелює з нормами статті 93 Кримінального процесуального кодексу України, яка визначає сторони кримінального провадження як суб'єктів, наділених правом самостійно ініціювати збір доказів [2]. Конкретизація змісту адвокатського розслідування в українському законодавстві досі залишається неповною. Водночас, адвокатська практика свідчить, що в межах такого розслідування можуть застосовуватися такі дії, як:

- збір письмових пояснень;
- фіксація обстановки шляхом фотозйомки та відеозйомки;
- аналіз інформації з відкритих джерел (зокрема цифрових);
- запити до органів влади або підприємств у межах реалізації права на інформацію;
- неформальні консультації з експертами;
- складання хронологічних і логічних схем подій, альтернативних версій інцидентів.

Такі дії, будучи позапроцесуальними за своєю природою, тим не менше, можуть мати вагомий вплив на хід розгляду справи, особливо коли сторона обвинувачення не має переконливої доказової бази.

Зміст адвокатського розслідування часто неправомірно ототожнюється з оперативно-розшуковою діяльністю (далі - ОРД), яка є компетенцією уповноважених державних органів - Національної поліції України, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань тощо. Відповідно положень

до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», така діяльність може передбачати застосування спеціальних заходів, включно з втручанням у приватне життя, прослуховуванням, стеженням, доступом до особистої інформації тощо [3].

На відміну від цього, адвокатське розслідування не має прихованого або примусового характеру. Воно базується на принципах добровільності, відкритості, дотримання прав інших осіб [1]. Адвокат не має права здійснювати дії, які передбачають обмеження прав громадян або таємне втручання в їхнє життя [1]. Основна мета - зібрати додаткову інформацію для реалізації права на захист клієнта, не виходячи за межі закону та професійної етики. Відтак адвокатське розслідування виступає не альтернативою ОРД, а самостійною правозахисною категорією, що не порушує базових гарантій прав людини.

Паралельно з цим адвокат у своїй діяльності дедалі частіше змушений звертатися до інструментарію криміналістики. Хоча адвокат не виконує функцій слідчого або експерта, застосування окремих криміналістичних методів - поширена практика, особливо в резонансних або складних справах. Йдеться, зокрема, про:

- аналіз слідів (візуальних, письмових, цифрових);
- попередню оцінку обставин події (час, механізм, логічна модель);
- фото- та відеофіксацію предметів, пошкоджень, місцевості;
- збір матеріалів для подальшого офіційного призначення експертизи;
- цифрову реконструкцію подій (у тому числі з використанням хмарних сервісів або відеоаналітики).

У низці країн Європейського Союзу (зокрема, Німеччина, Франція) використання адвокатом приватних криміналістичних фахівців (експертів-консультантів) є нормою, що підвищує якість підготовки до суду. В Україні така практика тільки формується, проте має значний потенціал для розвантаження судів та зниження ймовірності судових помилок.

Попри теоретичну легітимність адвокатського розслідування, на практиці адвокати стикаються з низкою таких бар'єрів як: процесуальна невизначеність - суди не завжди визнають допустимість пояснень, фотографій чи відео, зібраних адвокатом, як належних доказів; недовіра сторони обвинувачення - з боку прокурорів спостерігається тенденція до знецінення адвокатських матеріалів;

етичні ризики - у разі надмірної ініціативи є ризик переходу меж професійної етики, тиску на свідків або втручання у слідчі дії; недостатній рівень технічної підготовки - значна частина адвокатів не володіє базовими навичками цифрової безпеки, збереження інформації, OSINT-аналізу; відсутність єдиних стандартів фіксації результатів адвокатського розслідування, що і створює хаотичну судову практику.

Внаслідок вищенаведеного, можна зробити наступний висновок, адвокатське розслідування є ключовим елементом сучасного правового

захисту, що посилює позицію сторони захисту в змагальному процесі та сприяє ефективній реалізації прав людини. Відмежування цього інституту від оперативно-розшукової діяльності та належне впровадження криміналістичних підходів дозволяє адвокатурі підвищити якість надання правової допомоги, зменшити залежність від офіційного слідства та зберегти баланс прав у кримінальному провадженні.

Водночас, перспективними напрямками сьогодення є: розробка професійних стандартів адвокатського розслідування; унормування процесуального статусу зібраних адвокатами доказів; включення тематики криміналістичних навичок до програм підвищення кваліфікації адвокатів; сприяння міжнародному обміну досвідом із країнами, де інститут приватного розслідування адвокатами є розвиненим.

Таким чином, тільки системне осмислення даного інструменту дозволить реалізувати потенціал адвокатури як активного учасника правозахисного процесу та реального гаранта справедливого судочинства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 23.06.2025).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. Дата оновлення: 09.05.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 23.06.2025).
3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. Дата оновлення: 09.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 23.06.2025).

Біла Альона Валеріївна

старший викладач кафедри права
Вищого навчального закладу
«Університет імені Альфреда Нобеля»
ORCID 0000-0002-8271-8539

Царьова Катерина Валеріївна

судовий експерт лабораторії психологічних,
лінгвістичних та інших видів досліджень
Дніпропетровського науково-дослідного
інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОВЕДЕННЯ МОБІНГУ ТА ДИСКРИМІНАЦІЇ: АДВОКАТУРА МІЖ ПРАВОВИМ І ГУМАНІТАРНИМ ПІДХОДОМ

У сучасному правовому просторі України та світу все більшої уваги набуває проблема мобінгу та психологічної дискримінації як прихованих форм порушення прав людини. Ці явища, що проявляються у систематичному

приниженні, цькуванні, емоційному тиску або принизливому ставленні до особи за ознаками статі, віку, національності чи інших дискримінаційних підстав, особливо складно довести в юридичному порядку через їхню латентну природу. Водночас, саме такі порушення нерідко стають причиною психоемоційної травми, зниження працездатності, руйнування соціальних зв'язків і розвитку психосоматичних розладів у потерпілої особи. В умовах зростання чутливості до проблем прав людини постає необхідність активного залучення судово-психологічної експертизи як інструменту доведення системного психологічного тиску.

Актуальність обраної теми зумовлена відсутністю достатнього нормативного забезпечення інституту мобінгу в українському чинному законодавстві, складністю доказування таких явищ у судовій практиці, а також потребою у переосмисленні ролі адвокатури в захисті особи, яка зазнала психологічного тиску. У більшості справ, пов'язаних із мобінгом або дискримінацією, не існує прямих доказів у вигляді документів чи свідків, натомість присутні лише суб'єктивні відчуття потерпілої сторони, зміни в її поведінці, тривожні чи депресивні симптоми. У таких обставинах висновок судово-психологічної експертизи є чи не єдиним засобом об'єктивного підтвердження факту емоційно-психологічного впливу.

Стаття 2-2 Кодексу законів про працю України містить чітку дефініцію поняття «мобінг» як систематичні (повторювані) тривалі умисні дії або бездіяльність роботодавця, окремих працівників або групи працівників трудового колективу, які спрямовані на приниження честі та гідності працівника, його ділової репутації, у тому числі з метою набуття, зміни або припинення ним трудових прав та обов'язків, що проявляються у формі психологічного та/або економічного тиску, зокрема із застосуванням засобів електронних комунікацій, створення стосовно працівника напруженої, ворожої, образливої атмосфери, у тому числі такої, що змушує його недооцінювати свою професійну придатність [1].

Проте чинні процесуальні норми (зокрема, норми статей Цивільного процесуального кодексу та Кримінального процесуального кодексу України) дозволяють адвокату ініціювати призначення судово-психологічної експертизи у справах, де необхідно встановити вплив певних дій чи обставин на психоемоційний стан особи. Особливого значення така експертиза набуває у справах про відшкодування моральної шкоди, поновлення на роботі, захист честі й гідності, дискримінацію у сфері праці або освіти.

Висновки експерта-психолога можуть містити оцінку наявності психотравмувальних факторів, емоційного виснаження, тривалого перебування особи в умовах психологічного тиску, зниження когнітивної продуктивності, ознак посттравматичного стресового розладу або інших форм дезадаптації. Такі дані дають суду змогу оцінити причинно-наслідковий зв'язок між діями опонента й наслідками, що настали у психічному стані потерпілого. Разом з тим формулювання запитань до експерта, їхня

змістовність і відповідність межах компетенції фахівця значною мірою залежать від кваліфікації адвоката.

Зарубіжний досвід у цьому контексті є особливо цінним. У таких країнах, як Німеччина, Франція, Польща мобінг прямо врегульований у трудовому законодавстві, а психологічна експертиза активно використовується у справах, що стосуються морального переслідування на роботі. Наприклад, у трудовому кодексі Німеччини (§3 Abs. 3 Arbeitsschutzgesetz (ArbSchG)) «мобінг» визначений як систематичне приниження особи, що загрожує її здоров'ю. Судова практика цих країн демонструє ефективні механізми співпраці між адвокатом і експертом-психологом, а також готовність судів визнавати психологічні висновки як ключовий доказ [2]. Водночас, у юрисдикції Європейського суду з прав людини у справах «M.C. v. Bulgaria» (рішення у справах M.C. v. Bulgaria, № 39272/98, § 153, ECHR 2003-XII від 02 травня 2017 року), та «Identoba and Others v. Georgia» (рішення у справі Identoba and Others v. Georgia, № 73235/12, §75, від 12 травня 2015 року) підтверджено, що відсутність належного реагування держави на психологічне переслідування може бути розцінене як порушення статей 3 і 14 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3; 4].

Українська адвокатура в цьому контексті повинна розвивати власні тактики, що поєднують правову аргументацію з гуманітарною чутливістю. Адвокат, який представляє інтереси особи, що зазнала психологічного тиску, має не лише грамотно будувати доказову базу, але й діяти з урахуванням гідності клієнта, етичних меж розслідування, принципу делікатності у спілкуванні з психологами та врахування вторинної травматизації. Його завдання - створити передумови для того, щоб суд не лише оцінив правову сторону конфлікту, а й визнав глибину психологічної шкоди, завданої клієнтові.

Узагальнюючи, слід наголосити, що судово-психологічна експертиза є важливим доказовим інструментом у справах про мобінг і дискримінацію. Вона дає змогу об'єктивувати суб'єктивні переживання, трансформуючи їх у юридично значимі висновки. Адвокатура, перебуваючи між правовим формалізмом і гуманітарним змістом справи, покликана забезпечити, щоб особа, яка зазнала психологічного насильства, була почута, а її страждання - належно враховані судом. Подальша гармонізація законодавства України із європейськими стандартами, впровадження спеціальних процесуальних інструментів захисту та розвиток практики адвокатської участі в експертних процедурах є необхідною умовою ефективного реагування на виклики психологічної дискримінації в українському правосудді.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. Дата оновлення: 02.05.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 23.06.2025).

2. Gesetz über die Durchführung von Maßnahmen des Arbeitsschutzes zur Verbesserung der Sicherheit und des Gesundheitsschutzes der Beschäftigten bei der Arbeit (Arbeitsschutzgesetz). Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz: веб-сайте. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/arbschg/___3.html (дата звернення: 23.06.2025).

3. Огляд рішень Європейського суду з прав людини (листопад - грудень 2023 року). Верховний суд України: веб-сайт. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_ESPL_11_12_2023.pdf (дата звернення: 23.06.2025).

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Конвенція від 04.11.1950. Дата оновлення: 01.08.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 23.06.2025).

Булгакова Юлія Миколаївна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

Макарова Анастасія Миколаївна

студентка другого курсу факультету «Право»

Університету Комплютенсе Мадрида,

Королівство Іспанія

ЩОДО ЗАПОЗИЧЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ДОСВІДУ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ КИШЕНЬКОВИХ КРАДІЖОК: ДОСВІД КОРОЛІВСТВА ІСПАНІЯ

Королівство Іспанія (далі - Іспанія) має тривалий досвід боротьби з кишеньковими крадіжками серед країн Європейського Союзу [1]. Іспанія є заможною державою, яка має велику історико-культурну спадщину, що в свою чергу є привабливим для великої кількості туристів. В свою чергу, туристи є «мішенню» для кишенькових злодіїв, адже мандрівники захоплені вивченням нових місць, часто дивляться в смартфон, не стежать пильно за своїми речами. Туристи як правило не знають які райони місцевості є небезпечними, які методи шахрайства популярні у країні, як швидко звертатися по допомогу до поліції.

Зокрема, в Іспанії напрацьована на державному рівні методика, що направлена на попередження злочинності, зокрема кишенькових крадіжок.

Так, Іспанія розставила основні акценти на:

- забезпеченні безпеки у великих містах;
- здійсненні інклюзивного міського планування;
- підготовці поліцейських у громадсько-орієнтованому дусі;
- роботі над соціальною згуртованістю населення.

Так, у боротьбі з «кишеньковими злочинцями» активну участь приймає іспанська громадськість, зокрема туристичні гіді. На офіційному рівні поліція

дозволила екскурсоводам вести з поліцейськими комунікацію через застосунок WhatsApp [2]. Останні, в свою чергу, допомагають швидко ідентифікувати «кишенькових злодіїв» [2]. Як наслідок, місцевість, де дія така співпраця між громадянами та поліцією стала набагато безпечнішою для туристів.

Досвід Іспанії у боротьбі з «кишеньковими злочинцями» може бути корисний в контексті зростаючого рівня туризму після повномасштабного вторгнення у таких містах України як Львів, Одеса, Київ, Кам'янець-Подільський, Ужгород, Мукачеве. Досвід Іспанії може дати Україні позитивний приклад співпраці між поліцією та містянами і гідами через прості способи комунікації (такі, як застосунки WhatsApp тощо).

В Іспанії, у таких містах як Толедо й Ронда екскурсійні гіді діють як «очі та вуха» поліції, оскільки повідомляють про підозрілих осіб у реальному часі. В Україні в свою чергу це можна трішки адаптувати під особливості суспільства і держави. Зокрема, можна вводити на муніципальному або волонтерському рівнях курси безпеки для екскурсоводів. Враховуючи вклад українців у розвиток айти-сектору, ініціювати створення мобільних додатків для туристичних гідів, щоб оперативно сповіщати поліцію.

В Іспанії допустимо ділитися відкрито відео у соціальних мережах, на якому зафіксовано особу «кишенькового злочинця». Таким чином особа отримує публічне засудження та сором. В Україні ж можливо застосувати інший підхід задля уникнення стигматизації особи. Наприклад, за підтримки поліції, можна запроваджувати кампанії у соціальних мережах з метою висвітлення типових актуальних схем крадіжок, спонукати засоби масової інформації активніше висвітлювати проблематику кишенькових крадіжок в туристичний сезон.

Отже, на завершення ми б хотіли зазначити, що безпека в туристичних зонах - це спільна справа поліції та громадян. В Україні вже є основа для таких заходів. Але, для її покращення необхідна ліпша координація, медіа-кампанії та обов'язково активна місцева громадськість.

Також хочемо наголосити на тому, що саме по собі запобігання кримінальним правопорушенням є ефективнішим за реакцію на вже вчинене кримінально протиправне діяння. Адже, чим більше зусиль вкладається у запобігання чи попередження кримінального правопорушення, тим менше ресурсів витрачається правоохоронними органами на розслідування вже вчинено діяння. Також, варто наголосити на тому, що «цифрова зброя» - це новий інструмент у запобігання злочинності, який слід застосовувати та удосконалювати.

Список використаних джерел та літератури:

1. Григоренко М. Стало відомо, в яких країнах Європи найбільше кишенькових злодіїв: полюють на туристів. URL: https://www.unian.ua/tourism/news/top-10-kraj-in-yevropi-z-naybilshoyu-kilkistyu-kishenkovih-kradizhok-zavzhdi-budte-pilni-12205404.html?utm_source=chatgpt.com

2. Ana Tere Vázquez. Detenidos en tan solo un mes más de 40 carteristas que se hacían pasar por turistas en Ronda. URL: https://cadenaser.com/andalucia/2025/05/30/detenidos-en-tan-solo-un-mes-mas-de-40-carteristas-que-se-hacian-pasar-por-turistas-en-ronda-ser-malaga/?utm_source=chatgpt.com

Грицаченко В.В.
юрист (м. Запоріжжя)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПІД ЧАС ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ

Беззаперечним фактом визнання особливої важливості всеосяжного впливу фактору штучного інтелекту в Україні на усі сфери суспільного життя є схвалення Кабінетом Міністрів України у грудні 2020 року Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, відповідно до якого: штучний інтелект – організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань [1].

Не обійшов вплив штучного інтелекту (далі – ШІ) й сферу правоохоронної діяльності, значну частину якої виконують органи Національної поліції України.

Поверхневий огляд міжнародної практики застосування інструментів штучного інтелекту у правоохоронній діяльності надає нам змогу окреслити основні напрямки, у яких такі інструменти з досить нескладною процедурою впровадження надають реальних результатів вже зараз:

- аналіз відеоматеріалів з муніципальних камер відеоспостереження у публічних місцях та на транспортних лініях з метою встановлення фактів вчинення кримінальних правопорушень; встановлення осіб, які вчинили злочин; розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, суду або ухиляються від відбування покарання; установлення безвісно зниклих осіб;

- аналіз відкритих даних, розміщених у мережі інтернет з метою виявлення та запобігання злочинам; встановлення осіб, що готують вчинення кримінальних правопорушень; встановлення осіб, які вчинили злочин; розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, суду або ухиляються від відбування покарання; установлення безвісно зниклих осіб;

- аналіз закритих даних з метою виявлення та запобігання кримінальним правопорушенням; встановлення осіб, що готують вчинення кримінальних правопорушень; встановлення осіб, які вчинили злочин; розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, суду або ухиляються від відбування покарання; установлення безвісно зниклих осіб.

У наших публікаціях ми неодноразово доводили значення оперативно-розшукової протидії злочинам Національною поліцією України [2; 3; 4; 5]. Ми є прихильниками тієї точки зору, оперативно-розшукова протидія злочинам – це діяльність оперативних підрозділів правоохоронних органів, яка полягає у використанні гласних та негласних форм та методів оперативно-розшукової діяльності, та яка спрямована на виявлення та запобігання злочинам; встановлення осіб, що готують або вчинили злочин; розшуку осіб, які переховуються від органів розслідування, суду або ухиляються від відбування покарання, установлення безвісно зниклих осіб; забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу або сприяють оперативно-розшуковій діяльності, беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів [4, с. 36].

Особливою перевагою оперативно-розшукової протидії злочинам у порівнянні з іншими видами протидії злочинності виступає її проактивний характер, що у свою чергу дуже тісно корелюється з активним характером концепції застосування інструментів штучного інтелекту для вирішення поставлених перед ними завдань. Тому розглянемо як інструменти ШІ можливо використовувати з метою виконання завдань оперативно-розшукової протидії злочинам Національною поліцією та перевіримо, чи не мають такі інструменти можливість замінити традиційні інструменти правоохоронної діяльності.

З метою забезпечення діяльності щодо виявлення та запобігання злочинам, необхідно наповнити відповідними даними для аналізу, системи обробки даних ШІ. І саме тут криється певна небезпека. Оскільки перевага інструменту ШІ перед людиною полягає саме у можливості обробки масивних об'ємів даних, серед яких будуть присутні дані законослухняних громадян, що у свою чергу ставить перед операторами даних процесів декілька важливих правових питань. А саме, необхідне системне правове регулювання збору та режиму надання доступу до конфіденційної інформації відповідним операторам інструментів ШІ. У разі застосування інструментів ШІ та отримання інформації щодо виявлених злочинів, який правовий статус буде мати така інформація, чи матиме доказове значення, чи потребуватиме окремої процедури визнання доказом, тощо?

Вирішальним фактором для врегулювання поставлених питань має бути те, що інформація щодо виявлених злочинів інструментами ШІ потребуватиме перевірки традиційними методами здійснення правоохоронної діяльності. У цій площині необхідно констатувати наявність певної схожості, обумовленої специфічністю способами отримання інформації методами оперативно-

розшукової діяльності та інформацією отриманою інструментами ШІ. У тому числі, оскільки обидва таких способи отримання інформації певною мірою порушують права та свободи громадян і в першому випадку ми маємо комплексне правове регулювання оперативно-розшукової діяльності зі сталими традиціями у системі романо-германського права та її симбіозі і запозиченнями з інших правових систем, а у випадку застосування інструментів штучного інтелекту – відсутність досліджень щодо їх правового забезпечення.

У свою чергу при встановлення осіб, що готують або вчинили злочин за допомогою інструментів ШІ є вкрай цікавою сферою, але питання, які постають перед правоохоронцями є аналогічними попередньому випадку. Особливо це стосується інформації отриманої системами ШІ щодо осіб, які готують вчинення злочинів.

Оскільки ми отримуємо інформацію, яка не є свідченням особи чи зафіксованим спостереженням, вона має абстрактну форму і виступає результатом машинного аналізу даних щодо особи, яка ще не вчинила злочин, і постає закономірне питання щодо оцінки отриманої дуже специфічної інформації та правовій регламентації прийнятих рішень правоохоронних органів щодо реагування з метою недопущення вчинення злочину. Оскільки на сьогодні інструменти систем ШІ вже дозволяють проводити аналізи даних, результати яких більшості соціуму виявляються і є подібними більше до сфери надприродних ніж науково обґрунтованих. Тобто нам необхідне фундаментальне наукове обґрунтування аналітичної природи інформації виробленої інструментами штучного інтелекту з метою її правового регулювання під час здійснення правоохоронної діяльності.

Саме тому ми пропонуємо невідкладно спрямувати наукові дослідження щодо впровадження інструментів ШІ у правоохоронну діяльність та їх правового врегулювання.

Крім того, пропонуємо віднести значну кількість інструментів ШІ щодо здійснення правоохоронної діяльності до складу гласних і негласних форм та методів оперативно-розшукової діяльності у зв'язку з їх відповідністю специфічній природі застосування та статусу отриманих результатів. До такого висновку ми дійшли, оскільки проактивний характер оперативно-розшукової протидії злочинам обумовлений саме методами, якими така протидія досягає своїх цілей. У свою чергу спостерігаємо таку ж рису саме інструментів ШІ у їх застосуванні у правоохоронній діяльності. А враховуючи те, що оперативно-розшукову протидію злочинам розглядаємо як діяльність оперативних підрозділів правоохоронних органів, яка полягає у використанні гласних та негласних форм та методів оперативно-розшукової діяльності, то припускаємо про віднесення значної частини правоохоронних інструментів ШІ до форм та методів оперативно-розшукової діяльності.

Крім того, запропонована нами раніше математична модель оцінки ефективності діяльності оперативно-розшукової протидії злочинам за своєю суттю є інструментом збору, обробки та аналізу масивів статистичних даних

ручним методом, і має аналогічний характер та специфіку діяльності щодо впровадження інструментів ІІІ у правоохоронну діяльність, що у свою чергу можна розцінювати як підтвердження вірності обраної наукової концепції оперативно-розшукової протидії злочинам як пріоритетного напрямку проактивної правоохоронної діяльності, а також кроку до визначення статусу аналогічної за характером діяльності, тільки не безпосередньо людиною, а системами та інструментами ІІІ.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 03.06.2025).
2. Грицаченко В. В. Оперативно-розшукова протидія злочинам органами внутрішніх справ в системі протидії злочинності: сучасний стан проблеми. *Актуальні питання оперативно-розшукової протидії злочинам* : матер. наук.-практ. семінару (Дніпропетровськ, 16 трав. 2014 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2014. С. 39–41.
3. Грицаченко В. В. Органи внутрішніх справ як суб'єкти оперативно-розшукової протидії злочинам. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 11 груд. 2014 р.). Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2014. С. 246–248.
4. Кириченко О. В. Сутність оперативно-розшукової протидії злочинам. *Актуальні питання оперативно-розшукової протидії злочинам* : матер. наук.-практ. семінару (Дніпропетровськ, 25 квіт. 2013 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. С. 34–36.
5. Кириченко О. В. Кримінальна поліція як суб'єкт оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 4. С. 254–260.

Кириченко Олег Вікторович

доктор юридичних наук, професор,

ректор

Дніпровського гуманітарного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2046-9522>

СТАН НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ТА КРИМІНОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ ПРОТИДІЇ НЕПРАВДИВИМ ПОВІДОМЛЕННЯМ ПРО ЗАГРОЗУ ГРОМАДСЬКІЙ БЕЗПЕЦІ

У Кримінальному кодексі України (далі – КК) [1] передбачено кримінальна відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності (ст. 259), зокрема: у частині 1 – за завідомо неправдиве повідомлення про

підготовку вибуху, підпалу або інших дій, які загрожують загибеллю людей чи іншими тяжкими наслідками; а у частині 2 – за те саме діяння, якщо об'єктами завідомо неправдивого повідомлення стали критично важливі об'єкти інфраструктури або будівлі чи споруди, що забезпечують діяльність органів державної влади, або заклади охорони здоров'я, або заклади освіти або якщо воно спричинило тяжкі наслідки чи вчинене повторно.

Суспільна небезпечність даного кримінального правопорушення полягає в тому, що неправдиве повідомлення про небезпеку порушує нормальний ритм життя суспільства і держави, вносить елементи дезорганізації у діяльність установ, організацій і підприємств, порушує роботу транспорту, породжує неправдиві чутки, сіє паніку серед населення, завдає значної економічної шкоди державі [2, с. 153-154].

Слід зазначити, що у 90-х роках ХХ ст. жодного дня не проходило без повідомлення у засобах масової інформації про евакуацію пасажирів та персоналу аеропортів, метрополітену, вокзалів, учнів шкіл, глядачів кіноконцертних закладів, працівників підприємств, установ та організацій через повідомлення про загрозу вибуху, отруєння тощо, причому різке збільшення кількості таких випадків відбувалося на тлі зростання кількості реально вчинених терористичних актів. Правоохоронні органи були вимушені реагувати на таку інформацію, відволікаючи на перевірку цих повідомлень значні людські та матеріальні ресурси, призупиняючи роботу підприємств, установ, організацій. У зв'язку з цим у 1993 році КК 1960 року було доповнено ст. 206² «Завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення або пошкодження об'єктів власності». До введення цієї норми відповідальність за вказані дії наставала за ч. 2 ст. 206 цього Кодексу як за злісне хуліганство, що не в повній мірі відповідало сутності вказаного злочину [3, с. 5-6].

Враховуючи те, що у КК 2001 року законодавець лише редакційно змінив диспозицію відповідної норми, від чого зміст складу злочину змін не зазнав, а зазначена кримінально-правова норма залишилася досить складною для сприйняття та застосування у практичній діяльності; неефективне застосування ст. 259 КК правоохоронними органами; значна поширеність завідомо неправдивих повідомлень про загрозу громадській безпеці; недостатня теоретична розробленість проблеми протидії цьому явищу обумовило проведення нами дисертаційного дослідження на тему «Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії завідомо неправдивим повідомленням про загрозу громадській безпеці» [4], захист якої відбувся у 2005 році.

Робота була першим в Україні комплексним монографічним дослідженням кримінально-правових та кримінологічних аспектів протидії завідомо неправдивому повідомленню про загрозу громадській безпеці, в якій було запропоновано такі нові положення й висновки:

1) визначено родовий, видовий, основний та додатковий безпосередні об'єкти завідомо неправдивого повідомлення про загрозу громадській безпеці.

Родовим об'єктом завідомо неправдивого повідомлення про загрозу громадській безпеці є громадська безпека у широкому розумінні, видовим об'єктом – загальна громадська безпека. Основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст.259 КК, є загальна громадська безпека як цінність, яка зазнає шкоди тільки від цього злочину. Додатковими факультативними об'єктами розгляданого злочину є такі цінності, як життя, здоров'я, власність, порядок управління, громадський порядок тощо;

2) за результатами дослідження об'єкта злочину запропоновано назву розділу IX КК викласти в такій редакції: «Злочини проти загальної громадської безпеки»;

3) обґрунтовано необхідність зміни назви ст. 259 КК на таку: «Завідомо неправдиве повідомлення про загрозу громадській безпеці»;

4) доведено, що предметом злочину, передбаченого ст.259 КК, є інформація про відсутність небезпеки як необхідний компонент громадської безпеки;

5) проведено розмежування між предметом і засобами вчинення розгляданого злочину та доведено, що неправдива інформація як засіб вчинення цього злочину є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони;

6) обґрунтовано доцільність зниження віку кримінальної відповідальності за завідомо неправдиве повідомлення про загрозу громадській безпеці з 16-ти до 14-ти років;

7) доведено, що згідно зі ст. 259 КК відповідальність настає лише за умисне неправдиве повідомлення про загрозу громадській безпеці, про що свідчить вказівка на завідомість такого повідомлення, тобто точне знання про його неправдивість;

8) аргументовано власне тлумачення кваліфікуючих ознак складу злочину, передбаченого ст. 259 КК та доцільність уточнення деяких з них. Замість тяжких наслідків пропонується встановити таке: «якщо воно призвело до загибелі людей, заподіяння тяжкого тілесного ушкодження хоча б одній особі або середньої тяжкості тілесних ушкоджень кільком особам, або завдало майнової шкоди у великих розмірах»;

9) запропоновано ст.259 КК доповнити приміткою такого змісту: «майновою шкодою у великих розмірах слід вважати прямі збитки на суму, яка у триста і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян»;

10) обґрунтовано відмежування завідомо неправдивого повідомлення про загрозу громадській безпеці від суміжних злочинів та адміністративних деліктів, таких як терористичний акт, хуліганство, погроза вбивством, погроза знищення майна, групове порушення громадського порядку, завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину, завідомо неправдивий виклик спеціальних служб тощо;

11) вперше було проаналізовано стан завідомо неправдивого повідомлення про загрозу громадській безпеці в Україні, обґрунтовано

висновок про тенденцію зростання кількості цих деліктів та зроблено висновок про те, що цей злочин є високолатентним;

12) визначено основні причини та умови, що сприяють вчиненню в Україні завідомо неправдивих повідомлень про загрозу громадській безпеці і на цій основі рекомендовано заходи запобігання цьому злочину;

13) запропоновано низку напрямків удосконалення правоохоронної діяльності щодо запобігання завідомо неправдивим повідомленням про загрозу громадській безпеці, а також підвищення ефективності роботи органів дізнання та досудового слідства з цієї категорії справ [4, с. 7-8].

У подальшому нами проводилися дослідження за цим напрямом [2; 5; 6], де ми пропонували напрями удосконалення норми про кримінальну відповідальність за цей вид кримінального правопорушення, зокрема пропонували викласти ст. 259 КК у такій редакції:

«Повідомлення неправдивих відомостей про загрозу громадській безпеці

1. Умисне повідомлення неправдивих відомостей про підготовку вибуху, підпалу або інших дій, які загрожують загибеллю людей чи іншими тяжкими наслідками, –

карається позбавленням волі на строк від двох до шести років.

2. Те саме діяння, якщо воно призвело до загибелі людей, заподіяння тяжкого або середньої тяжкості тілесних ушкоджень, або завдало майнової шкоди в особливо великих розмірах, або вчинене повторно, –

карається позбавленням волі на строк від чотирьох до восьми років.

Примітка. Майнова шкода вважається заподіяною в особливо великих розмірах, якщо реальні збитки становлять суму, яка в тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян на момент вчинення злочину» [2, с. 157].

У проєкті нового КК зазначене суспільно небезпечне діяння передбачено у ст. 7.3.9. «Неправдиве повідомлення про небезпеку», яке віднесено до кримінальних правопорушень проти загальної безпеки, та запропоновано така редакція кримінально-правової норми:

«Особа, яка повідомила органу державної влади чи органу місцевого самоврядування, міжнародній організації або представництву іноземної держави, юридичній чи фізичній особі завідомо неправдиву інформацію про небезпеку: 1) для життя невизначеної кількості людей або 2) об'єкту критичної інфраструктури, – вчинила злочин 3 ступеня» [7].

Як зазначив А. А. Васильєв, необхідність і доцільність внесення змін до КК щодо вдосконалення норми про відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян не викликає сумнівів, однак визначенню їх формату та змісту повинні передувати наукові дослідження. Зокрема, доцільним вбачається розширення відомостей, повідомлення про які здатні створити обстановку небезпеки за рахунок віднесення до них інформації про інші (крім указаних у ст. 259 КК України) види небезпек, посилення відповідальності за повідомлення про небезпеку, що загрожують

об'єктам важливого народногосподарського чи оборонного значення, а також критично важливим об'єктам інфраструктури. Зазначені питання повинні розроблятися у чіткій взаємодії теорії із практикою [8, с. 90]. Крім того, на думку К. В. Юртаєвої, науковий інтерес також викликають зокрема питання відмежування цього злочину від інших складів та правопорушень. Вивчення зазначеної проблематики може стати темою подальших наукових досліджень [9, с. 72].

Серед дослідників питань кримінальної відповідальності за кримінальне правопорушення, передбачене ст. 259 КК, триває дискусія й щодо визначення об'єкта завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Так, існує думка, що основним об'єктом цього кримінально протиправного діяння фактично є не громадська безпека, а громадський порядок [10, с. 484; 11, с. 51].

Питанням суб'єктивних ознак завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності присвячено робота В. А. Мисливого, яким було зроблено ряд висновків: 1) 12,4 % осіб, які вчинили ці діяння, були визнані судом неосудними; 2) серед суб'єктів злочину переважають особи чоловічої статі (93,0 %); 3) питома вага неповнолітніх осіб віком від 16 до 18 років, засуджених за вказані діяння, становить лише 0,2 %; 4) найбільш криміногенним контингентом є особи віком від 30 до 50 років (55,0 %); 5) доречно підтримати закріплення у кримінальному законі такої ознаки, як стан суб'єкта при вчиненні злочину, адже 34,0 % засуджених вчинили ці злочини у стані сп'яніння; 6) більшість суб'єктів злочинів мають належний рівень освіти, що потенційно виключає випадки можливого невігластва; 7) значна частина засуджених не була залучена до продуктивної соціальної діяльності, адже 71,0 % злочинців – це працездатні особи, які не працювали і не навчалися, з яких 17,0 % мали судимість; 8) суб'єктивна сторона цих злочинів передбачає лише прямий умисел, який переважно виникає раптово; 9) кваліфікація діяння за ч. 2 ст. 259 КК при наявності тяжких наслідків передбачає необережну форму вини, але при цьому злочин вважається умисним; 10) у більшості вироків мотив і мета вчинення цих діянь судами не з'ясовується, хоча їх підґрунтям часто виступають такі чинники, як роздратованість, помста, ревності, гнів, заздрість, образи, тяжкі сімейні обставини, складні життєві ситуації, нервові виснаження тощо; 11) незважаючи на те, що ці злочини є тяжкими, у 85,0 % випадків підсудним призначалося покарання у вигляді позбавлення волі на строк до п'яти років із звільненням на підставі ст. 75 КК від відбування покарання з випробуванням, що свідчить про те, що суворість санкцій ст. 259 КК має потенційно обмежену застосовність [12, с. 726].

Кримінологічним аспектам протидії цим кримінально протиправним діянням присвячено дисертаційне дослідження А. А. Азарової «Кримінологічна характеристика та запобігання завідомо неправдивим повідомленням про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності» (2020 рік) [13]. Авторкою зазначено, що нею уперше:

1) розкрито зміст елементів кримінологічної характеристики даного кримінального правопорушення з виокремленням відомостей про стан, структуру й динаміку кримінально караного діяння, причин та умов, які сприяють їх учиненню, соціально-психологічних ознак правопорушників, а також наведено кореляційні зв'язки між окремими елементами, зокрема, доведено зв'язок поведінки осіб, які завідомо неправдиво повідомляють про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності зі ступенем латентності злочинів та ефективністю вжитих заходів запобігання; 2) з'ясовано місце запобігання завідомо неправдивому повідомленню про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності в системі забезпечення національної безпеки країни, що полягає в реалізації на загальнодержавному та відомчому (міжвідомчому) рівнях комплексу правових, організаційних та практичних заходів з метою системного кримінологічного аналізу цього явища, виявлення та усунення детермінантів, викриття осіб, припинення злочинних дій на стадіях підготовки або замаху, а також відвернення (мінімізації) їх негативних наслідків для громадян, суб'єктів господарювання й держави шляхом відшкодування завданих збитків; 3) розроблені пропозиції щодо удосконалення діяльності із запобігання завідомо неправдивим повідомленням про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності на спеціальнокримінологічному рівні, які представлені у комплексних планів заходів запобігання цим злочинам [13, с. 21-22].

Підсумовуючи слід зазначити, що усі дослідники акцентують увагу у різні періоду часу на актуальності проблематики дослідження кримінально-правових та кримінологічних аспектів протидії неправдивим повідомленням про загрозу громадській безпеці.

На наш погляд, на сьогодні з урахуванням воєнного стану в країні серед пріоритетних напрямів дослідження слід виділити такі: 1) тенденції поширення неправдивих повідомлень про загрозу громадській безпеці в умовах воєнного стану та чинники, що впливають на їх розповсюдження; 2) латентність неправдивих повідомлень про загрозу громадській безпеці; 3) морально-психологічні якості особи, що вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ст. 259 КК; 4) профілактика органами Національної поліції цим кримінально протиправним діянням; 5) відповідність санкції ст. 259 КК суспільно небезпечності діяння та особливості призначення покарання за цей вид кримінального правопорушення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 25.02.2024).

2. Кириченко О. В. Кримінально-правова характеристика неправдивого повідомлення про загрозу громадській безпеці. *Jurnalul juridic national : teorie si practica*. 2014. № 4 (8). С. 152–157.

3. Куц В. М., Кириченко О. В. Неправдиве повідомлення про загрозу громадській безпеці (кримінально-правова характеристика та заходи протидії) : монограф. Київ, Харків : Харків юридичний, 2006. 212 с.

4. Кириченко О. В. Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії завідомо неправдивим повідомленням про загрозу громадській безпеці : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. Харків, 2005. 234 с.

5. Кириченко О. В. Громадська безпека як об'єкт кримінально-правової охорони. *Право і суспільство*. 2012. № 3. С. 185–190.

6. Кириченко О. В. Напрями удосконалення норми про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Актуальні проблеми забезпечення публічного порядку та безпеки в сучасних умовах: вітчизняний та міжнародний досвід* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 25 жовт. 2019 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 120–122.

7. Кримінальний кодекс України : проєкт. URL: <https://newcriminalcode.org.ua> (дата звернення: 15.06.2025).

8. Васильєв А. А. Кримінальна відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності: сучасний стан і напрями вдосконалення. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2020. № 1(22). С. 82–91.

9. Юртаєва К. В. Кримінальна відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про загрозу громадській безпеці, знищення чи пошкодження об'єктів власності: проблемні питання теорії та практики. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 8. С. 63–74.

10. Берлянд К. І. Щодо сутності завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності як особливого різновиду хуліганських дій. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 478–485.

11. Ємельянов В. П. Завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності: кримінально-правова сутність та об'єкт злочину. *Міжнародний журнал «Право і суспільство»*. 2015. Вип. 2. С. 48-53.

12. Мисливий В. А. Відповідальність за неправдиве повідомлення про загрозу громадській безпеці: суб'єктивні ознаки. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 9(27). С. 718-727. URL : <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/14855/14925> (дата звернення: 15.06.2025).

13. Азарова А. А. Кримінологічна характеристика та запобігання завідомо неправдивим повідомленням про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. Київ, 2020. 198 с.

Кисельов Андрій Олександрович

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності

факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Національної поліції України

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Білецький Єгор Іхтіандрович

курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНОГО КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Оперативний кримінальний аналіз у діяльності підрозділів Національної поліції України є важливою складовою сучасної системи протидії злочинності, що базується на правовому регулюванні, аналітичному підході та інтеграції новітніх технологій. Його застосування здійснюється відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», зокрема статті 8, яка визначає завдання щодо виявлення, попередження, припинення та розкриття злочинів, а також встановлення осіб, причетних до їх вчинення. Важливим нормативним актом, який регулює організацію кримінального аналізу в межах Національної поліції, є наказ МВС України від 02.07.2020 № 504, яким затверджено зміни до внутрішніх положень щодо діяльності підрозділів поліції, включно з підрозділами кримінального аналізу [1].

Структурно діяльність кримінального аналізу забезпечується Департаментом кримінального аналізу та відповідними підрозділами на регіональному рівні. Основним завданням таких підрозділів є збір, систематизація та глибока аналітична обробка інформації про кримінальні правопорушення з метою виявлення тенденцій, моделей злочинної поведінки, потенційних загроз громадській безпеці [2]. Застосування сучасних методів аналізу великих масивів даних (Big Data), геоінформаційних технологій, цифрового моделювання та прогнозування дозволяє значно підвищити ефективність оперативно-розшукової діяльності та ухвалення стратегічних рішень на рівні управлінь поліції.

Особлива увага приділяється захисту інформації, що використовується в процесі аналізу. У цьому аспекті діяльність підрозділів кримінального аналізу регулюється Законом України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», який встановлює вимоги щодо конфіденційності, цілісності та доступності інформації. Окремо варто

підкреслити необхідність високого рівня підготовки аналітиків, які повинні володіти не лише фаховими знаннями у сфері права, криміналістики та ІТ, а й аналітичним мисленням. Для цього в системі МВС організовано навчання у спеціалізованих вищих навчальних закладах та курси підвищення кваліфікації [3].

Ефективність роботи кримінального аналізу значно зростає завдяки налагодженій міжвідомчій взаємодії. Підрозділи аналізу співпрацюють із Службою безпеки України, Державним бюро розслідувань, Національним антикорупційним бюро та іншими правоохоронними структурами, що дозволяє здійснювати обмін релевантною інформацією, координацію дій та проведення спільних операцій. В умовах дії правового режиму воєнного стану кримінальний аналіз набуває особливої актуальності, оскільки сприяє виявленню та нейтралізації диверсійно-розвідувальних груп, протидії терористичним загрозам, а також охороні об'єктів критичної інфраструктури [4, с.161].

Кримінальний аналіз активно застосовується в практиці розкриття складних злочинів, зокрема у сферах корупції, економічної злочинності, організованої злочинності, злочинів проти життя і здоров'я особи. Завдяки виявленню зв'язків між подіями, об'єктами та особами, створенню кримінальних профілів та прогнозуванню ризиків забезпечується ефективна превенція та розслідування. Попри наявні досягнення, розвиток кримінального аналізу стикається з низкою викликів, серед яких – недостатнє технічне забезпечення, брак нормативного закріплення окремих процедур і потреба в додатковій підготовці фахівців [5, с.65]. Перспективи полягають у подальшій цифровізації процесів, впровадженні штучного інтелекту в аналітичну діяльність, створенні єдиної інтегрованої бази даних та розвитку міжнародної співпраці.

Оперативний кримінальний аналіз виступає важливим інструментом реалізації завдань Національної поліції у сфері боротьби зі злочинністю та забезпечення публічної безпеки, який потребує подальшого вдосконалення як на законодавчому, так і на організаційному рівнях [6, с.135].

Отже, сучасні особливості здійснення оперативного кримінального аналізу підрозділами Національної поліції України полягають у поєднанні правового регулювання, аналітичних підходів та цифрових технологій задля підвищення ефективності боротьби зі злочинністю. У контексті дії Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та підзаконних актів МВС, кримінальний аналіз виконує функції збору, обробки та прогнозування інформації щодо криміногенних загроз, забезпечуючи своєчасне виявлення та нейтралізацію злочинної активності. Підвищення ролі міжвідомчої взаємодії, впровадження інновацій, підготовка кваліфікованих кадрів та захист інформації є ключовими умовами подальшого вдосконалення діяльності аналітичних підрозділів, особливо в умовах воєнного стану та посилення загроз національній безпеці.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про затвердження Змін до Інструкції з організації діяльності підрозділів кримінального аналізу Національної поліції України : Наказ

Міністерства внутрішніх справ України від 02.07.2020 № 504. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0724-20#Text> (дата звернення: 10.05.2025).

2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 10.05.2025).

3. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України від 05.07.1994 № 80/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 31. Ст. 286. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр#Text> (дата звернення: 10.05.2025).

4. Кандаур К., Кисельов А. О. Сучасні проблеми здійснення кримінального аналізу підрозділами Національної поліції України. *Universum*. 2024. №7. С. 158-164

5. Кисельов А.О. Особливості здійснення кримінального аналізу на прикладі складання аналітичного звіту (за матеріалами УКА ГУНП в Дніпропетровській області). *Бюлетень з обміну досвідом роботи*. №228/2021. Київ : РВВ ДНДІ, 2021. С. 63-67.

6. Білоус Р., Василичук В., Таран О. Використання методів кримінального аналізу під час оперативного провадження та досудового розслідування. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. Т. 118. № 1. С. 131–137.

Кривопуск Олександр Григорович

доктор філософії,

старший викладач кафедри

криміналістики та домедичної підготовки,

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

ORCID: 0000-0003-4889-5205

Зазвірський Віктор Олександрович

здобувач вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

факультет підготовки фахівців

для органів досудового розслідування

Національної поліції України

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

ВИКОНАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ З РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ЧИ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

В новітніх умовах організована злочинність постає не лише як кримінальна, а й як соціально-економічна загроза, що здатна підривати державні інститути, сприяти корупції та насильству, впливати на політичну систему. Розкриття діяльності організованих злочинних угруповань вимагає від правоохоронних органів використання нетрадиційних, часто ризикованих методів. Одним із таких є виконання спеціального завдання з метою документування злочинної діяльності, яке дозволяє зібрати достовірні та допустимі докази безпосередньо зсередини злочинного середовища.

Вищезгадане поняття регулюється нормами Кримінального процесуального кодексу України, а також Інструкцією про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Кримінально-процесуальне законодавство зазначає, що виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності, полягає в організації слідчим і оперативним підрозділом введення уповноваженої ними особи, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, в організовану групу під легендою прикриття для отримання речей і документів, способи і методи злочинної діяльності, які мають значення для кримінального провадження [1].

Метою виконання спеціального завдання в даному контексті є формування доказової бази, що реалізується через комплекс оперативно-розшукових заходів, які проводяться за активної участі суб'єктів доказування, насамперед оперативних підрозділів. Цей процес охоплює взаємопов'язані етапи, зокрема: встановлення, виявлення та вилучення фактичних даних і відповідних джерел, подальшу перевірку й оцінку цих відомостей, їх належне процесуальне оформлення та надання їм статусу доказів у кримінальному провадженні [4, с. 228].

Аналіз норми, що регулюють виконання спеціального завдання, зокрема КПК України та вищезгаданої міжвідомчої Інструкції, виявляє значні прогалини. Насамперед, відсутнє чітке визначення самого поняття спеціального завдання. Крім того, для проведення схожих оперативно-розшукових заходів часто використовується ст. 272 КПК України, що не сприяє повному розумінню їх сутності. Законодавство також не містить чіткої процедури проведення таких дій. Ці недоліки призводять до висновку, що чинних законодавчих норм недостатньо для ясного та повного розуміння суті виконання спеціального завдання та процедури його здійснення. Така ситуація суперечить фундаментальним принципам юридичної визначеності, таким як чіткість, ясність законів та передбачуваність їхньої дії [2,с.125].

Відсутність чіткого законодавчого регулювання створює серйозні проблеми на практиці, особливо коли справа доходить до визначення підстав для проведення спеціального завдання. Хоча науковці активно обговорюють це питання, більшість схиляється до поділу підстав на дві основні групи. До першої групи відносять правові підстави, це сукупність умов, які дають право на проведення певних дій. До другої групи відносять фактичні підстави, це конкретні відомості, що вказують на можливість отримання доказової інформації. Відомий науковець С.А. Шейфер підкреслює цю різницю, визначаючи правові підстави як сукупність передбачених КПК України умов, що дають слідчому право виконати ту чи іншу дію, а фактичні підстави, як конкретні відомості про можливість добування доказової інформації зі слідів певного виду[2,с.125].

Вважаємо за необхідне розглянути різницю між виконанням спеціального завдання та конфіденційним співробітництвом. Досліджуючи такий критерій, як вид процесуальної дії, слід підкреслити, що виконання спеціального завдання належить до негласних слідчих (розшукових) дій,

відповідно до ч. 2 ст. 246 КПК України. Водночас норми Кримінального процесуального кодексу України прямо не визначають конфіденційне співробітництво як гласну чи негласну слідчу(розшукову) дію. У зв'язку з цим варто зазначити, що результати виконання спеціального завдання можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні, тоді як відомості, здобуті в результаті конфіденційного співробітництва, мають виключно орієнтуючий характер. На це вказує ч. 1 ст. 275 КПК України, яка дозволяє слідчому використовувати таку інформацію лише як підставу для ініціювання негласних слідчих(розшукових) дій. Однак, попри те, що використання конфіденційного співробітництва не входить до переліку негласних слідчих(розшукових) дій, у судовій практиці захисники часто акцентують на порушеннях процедур конфіденційного співробітництва, підкреслюючи його невідповідність загальним стандартам проведення НСРД, зокрема в частині забезпечення належної процесуальної форми [3, с.427].

Виконання спеціальних завдань у період воєнного стану є надзвичайно складною, ризикованою, але вкрай необхідною діяльністю, адже саме в умовах війни організована злочинність може активізуватися та навіть співпрацювати з агресором. Ці обставини вимагають перегляду методик, удосконалення нормативного регулювання, розширення повноважень в умовах надзвичайних ситуацій, а також гарантування належного захисту виконавців таких завдань. Інтенсивна фільтрація, перевірки, підозри у співпраці з ворогом, усе підвищує ризик викриття таємних агентів, які інфільтровані в організовані злочинні структури. Це може призвести до руйнування агентурної системи [4, с.229]. Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованих груп або злочинних організацій є одним із найбільш делікатних, ризикованих, але водночас результативних інструментів. Успішна реалізація такого завдання дозволяє не лише викрити злочинну діяльність із середини, а й зібрати докази, які є максимально наближеними до джерела правопорушення, що значно підвищує їхню доказову цінність у суді. В цей же час, такий вид діяльності вимагає високого рівня фахової підготовки, стратегічного мислення та юридичної обізнаності. Крім того, в умовах воєнного стану актуалізуються нові виклики, такі як інтенсивне поширення зброї, зростання тіньової економіки, посилення діяльності диверсійних угруповань. Це вимагає гнучких рішень, оновлення тактик і процедур, а також належної нормативно-правової адаптації.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : Наказ від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5.
2. Бачинський О.В. Принципи виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації. *Трибуна молодого науковця*. 2019. Т. 2 : Правова позиція. С. 122–129.
3. Аркуша Л.І, Кучеров Д. С. Відмінність між виконанням спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної

організації та конфіденційним співробітництвом. *Право і суспільство*. 2024. Т. 4 : Актуальні питання юридичної науки. С. 425–432.

4. Невмержицький С.М. Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації в умовах воєнного стану. Київ, 2024. С. 228-230.

Кривокурс Олександр Григорович

доктор філософії

старший викладач кафедри криміналістики

та домедичної підготовки Дніпровського

державного університету внутрішніх справ

Халітов Данііл Рустамович

курсант факультету підготовки фахівців

для органів досудового розслідування

Національної поліції України

Дніпровського державного

університету внутрішніх

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ТА МЕЖІ ДОПУСТИМОСТІ НСРД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Сучасні виклики, такі як війна, зростання організованої злочинності, розвиток кіберзлочинності та посилення загроз національній безпеці, змушують правоохоронні органи активніше застосовувати НСРД як ефективний інструмент виявлення та документування кримінальних правопорушень. Однак із розширенням повноважень слідчих і оперативних підрозділів виникають обґрунтовані занепокоєння щодо порушення конституційних прав громадян, зокрема права на недоторканність приватного життя, таємницю листування й особисту безпеку. Це потребує чіткого визначення меж допустимості таких заходів, правових підстав для їх проведення та гарантій, що забезпечують їх законність і пропорційність.

Актуальність зазначеної проблематики зумовлена також практичною необхідністю дотримання стандартів Європейського суду з прав людини, які мають пряме застосування в Україні. Судова практика неодноразово вказувала на порушення саме у сфері НСРД, що свідчить про нагальну потребу в гармонізації національного законодавства з міжнародними правовими нормами.

НСРД в Україні є особливо чутливим інструментом кримінального провадження, тому їх правове регулювання передбачає жорстку нормативну рамку. Підстави та допустимість таких заходів визначаються як національним, так і міжнародним законодавством, що дозволяє зберігати баланс між інтересами правосуддя та захистом прав людини.

Основою для регулювання у цій сфері є Конституція України, яка встановлює недоторканність особистого й приватного життя (ст. 32), гарантує таємницю комунікацій (ст. 31), а також чітко визначає, що будь-яке обмеження цих прав можливе лише на підставі судового рішення. Таким чином, конституційні норми виступають своєрідним фільтром, який запобігає безконтрольному втручанням держави у сферу приватного життя громадян [1].

Спеціальні процесуальні правила закріплені у Кримінальному процесуальному кодексі України, зокрема в розділі XXI. Відповідно до ст. 246 КПК, негласні дії можуть бути здійснені лише у межах кримінального провадження, якщо інші способи збирання доказів є неефективними або неможливими. При цьому обов'язковою умовою є наявність обґрунтованої підозри та санкція слідчого судді [2].

Додатково правовий режим проведення НСРД доповнює Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», який визначає загальні засади діяльності оперативних підрозділів. Хоча цей закон більше стосується оперативно-розшукових заходів, він створює правову основу для взаємодії з КПК і регламентує дії працівників правоохоронних органів до моменту початку досудового розслідування [4].

У міжнародному аспекті важливу роль відіграє Європейська конвенція з прав людини, особливо ст. 8, яка гарантує право на повагу до приватного та сімейного життя. Рішення Європейського суду з прав людини, що витікають із цієї норми, мають пряму дію в Україні й впливають на тлумачення законності НСРД, особливо щодо критеріїв «необхідності в демократичному суспільстві» та «пропорційності» [5].

У сфері проведення негласних слідчих (розшукових) дій існує низка суттєвих проблем, які потребують системного вирішення. Одним із ключових викликів є недостатній контроль за законністю проведення НСРД, що часто призводить до порушень конституційних прав громадян. Відсутність належного судового нагляду або формальний підхід до санкціонування таких дій створюють ризики зловживань та необґрунтованого втручання у приватне життя. Також, проблематичною є неоднозначність правових норм, що регламентують межі допустимості НСРД. Недостатня конкретність у законодавстві іноді ускладнює практичне застосування правил, викликає різне тлумачення судами та правоохоронцями, а також призводить до порушення принципу пропорційності.

Ще однією важливою проблемою є відсутність достатніх гарантій для осіб, щодо яких проводяться такі дії. Відсутність своєчасного інформування про проведення НСРД або неможливість ефективного оскарження порушує права на захист і справедливий судовий розгляд [6, с. 125].

Ці проблеми мають серйозні наслідки, адже порушення прав людини у сфері НСРД підривають довіру до правоохоронної системи, можуть призводити до визнання зібраних доказів недопустимими, а також негативно впливають на імідж України у міжнародній спільноті.

Для подолання проблем, пов'язаних із проведенням негласних слідчих (розшукових) дій, необхідно вдосконалити законодавство, зокрема чіткіше визначити межі допустимості таких заходів, закріпити обґрунтовані критерії для їх санкціонування та посилити роль слідчого судді як основного контролера законності. Важливо деталізувати підстави для проведення НСРД, уніфікувати процедури отримання дозволів і встановити суворі строки їх дії, що дозволить зменшити ризик зловживань. Паралельно варто розвивати механізми контролю як зі сторони судових органів, так і громадськості. Запровадження регулярної звітності правоохоронних органів та створення незалежних моніторингових структур можуть значно підвищити прозорість і довіру до процесу.

Підвищення правової обізнаності та професійного рівня працівників правоохоронних органів має стати пріоритетом, адже це забезпечить дотримання прав людини під час проведення НСРД і зменшить можливості для порушень. Водночас особам, щодо яких проводяться негласні дії, потрібно гарантувати ефективний захист прав, зокрема право на своєчасне інформування та можливість оскарження незаконних дій. З огляду на стрімкий розвиток інформаційних технологій, впровадження сучасних технічних засобів контролю та фіксації НСРД є необхідним для підвищення прозорості та запобігання прихованим порушенням.

Проведений аналіз правових підстав та меж допустимості негласних слідчих (розшукових) дій в Україні свідчить про важливість чіткої нормативної бази та надійних процесуальних гарантій. Законодавство країни встановлює фундаментальні принципи захисту прав людини, які мають суворо дотримуватись під час застосування НСРД. Водночас існуючі проблеми, пов'язані із контролем за законністю та недоліками у процедурі, потребують невідкладного вирішення. Перспективи розвитку цієї сфери пов'язані з посиленням ролі судового контролю, удосконаленням законодавства та впровадженням сучасних технологій, що дозволить забезпечити більшу прозорість та ефективність слідчих заходів. Крім того, важливим є підвищення правової культури серед працівників правоохоронних органів і гарантій захисту для громадян.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 року. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
4. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 05.04.1992 № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 25. Ст. 246.
5. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950. Офіц. Вебсайт URL: <https://www.coe.int/uk/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/005> \

6. Решетняк О. М. Правове регулювання негласних слідчих дій в Україні : монограф. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 320 с.

Нікулін Михайло Олександрович

старший викладач кафедри

прикордонної безпеки факультету

професійної освіти та лідерства

Національна академія Державної прикордонної

служби України імені Богдана Хмельницького

ORCID ID: 0000-0002-1017-945X

Глуздань Олексій Петрович

кандидат військових наук,

начальник кафедри прикордонної безпеки

факультету професійної освіти та лідерства,

Національна академія Державної прикордонної

служби України імені Богдана Хмельницького,

ORCID ID 0000-0002-69786-5833

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИКОРДОННОГО ЗАГОНУ ЩОДО ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ НА ДЕРЖАВНОМУ КОРДОНІ

Державна прикордонна служба України (далі-ДПСУ) забезпечує недоторканність державного кордону та охорону суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні [2; 4] у відповідності до основних завдань, які на неї покладаються.

Принцип недоторканності державного кордону полягає: 1) у недопущенні незаконної зміни проходження лінії ДК; 2) в забезпеченні дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму; 3) в протидії незаконному переміщенню через державний кордон осіб, зброї, боєприпасів, наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, вибухових речовин, а також матеріалів і предметів заборонених до переміщення через державний кордон; 4) у припиненні провокацій, інцидентів та конфліктів на державному кордоні.

Недоторканність державного кордону забезпечується його охороною та захистом [2; 3; 4]. Охорона державного кордону України здійснюється ДПСУ через оперативно-службову діяльність (далі-ОСД).

Прикордонний загін є основною оперативно-службовою ланкою ДПСУ, на яку покладаються охорона певної ділянки державного кордону самостійно чи у взаємодії з іншими органами охорони державного кордону та Морською

охороною, забезпечення дотримання режиму державного кордону і прикордонного режиму, здійснення в установленому порядку адміністративно-юрисдикційної діяльності, прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України та до тимчасово окупованої території і з неї осіб, транспортних засобів, вантажів (товарів), охорона та захист пунктів пропуску через державний кордон України, припинення у взаємодії із з'єднаннями, військовими частинами (підрозділами) Збройних Сил України та іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями, відповідними правоохоронними органами збройних та інших провокацій на державному кордоні України [8].

Сучасна система нормативно-правового забезпечення ОСД прикордонного загону має ряд суттєвих недоліків, які обмежують її ефективність під час виконання завдань з охорони державного кордону та ведення бойових дій. З огляду на гібридний характер сучасної війни та зміну безпекового середовища, актуальним постає питання удосконалення чинної правової бази відповідно до потреб оборони, національної безпеки та міжнародних зобов'язань України.

До складу прикордонного загону можуть входити прикордонні комендатури, відділи прикордонної служби, прикордонні застави, контрольно-пропускні пункти, відділення прикордонного контролю, відділення інспекторів прикордонної служби та інші підрозділи.

Відділ прикордонної служби є основним підрозділом прикордонного загону (прикордонної комендатури), призначеним для безпосередньої охорони та захисту визначеної ділянки державного кордону, здійснення прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України та до тимчасово окупованої території і з неї осіб, транспортних засобів, вантажів (товарів), забезпечення дотримання режиму державного кордону України, прикордонного режиму та режиму в пунктах пропуску через державний кордон України (пунктах контролю, контрольних пунктах в'їзду-виїзду), а також здійснення інших повноважень, передбачених законодавством України [9].

Основними формами ОСД відділів прикордонної служби є прикордонна служба, прикордонний контроль [11]. Іншими формами ОСД прикордонного загону, на думку авторів, якими реалізуються функції ДПСУ можуть бути: оперативно-розшукова діяльність, спеціальні заходи, участь у спеціальній операції та бій [11].

Прикордонна служба – форма ОСД, яка полягає у погоджених оперативно-розшукових, контрольних і режимних діях, що проводяться за єдиним задумом з метою недопущення порушень законодавства про державний кордон. При чому основу прикордонної служби становлять оперативно-пошукові, патрульні, контрольні та режимні дії прикордонних підрозділів.

Очевидно, що оперативно-розшукові заходи не можуть бути складовою прикордонної служби як форми ОСД.

Спеціальні заходи – форма ОСД, яка полягає у здійсненні комплексу спеціальних дій, спрямованих на боротьбу з тероризмом, організованою злочинністю, пошуку правопорушників, локалізації кризових ситуацій, забезпеченні внутрішньої та власної безпеки, виконанні інших завдань, а також координації діяльності державних органів в інтересах охорони державного кордону. Дана форма розкриває виключно дії прикордонного загону, проте не відображає варіативність спеціальних дій підрозділів прикордонного загону. На нашу думку, зазначена форма ОСД не відображає комплексу необхідних заходів, які б забезпечували гарантоване затримання правопорушників враховуючи технічну складову (БпЛА, сигналізаційні засоби, сенсорні датчики тощо), можливості руху правопорушників на автомобільному транспорті, тобто: оперативно-тактичні розрахунки потребують переопрацювання, сили і засоби, які залучаються до проведення спеціальних заходів потребують перегляду та удосконалення.

Спеціальна операція – форма ОСД, яка являє собою сукупність узгоджених і взаємопов'язаних за метою, завданнями, місцем і часом контрольних, режимних, оперативних та спеціальних заходів, які проводяться Державною прикордонною службою України в умовах особливого періоду. Дана форма ОСД, на погляд авторів не є актуальною з огляду на те, що у відповідності до Закону України «Про оборону України» [5] спеціальна операція - сукупність узгоджених і взаємопов'язаних за метою, завданнями, місцем та часом спеціальних дій підрозділів Сил спеціальних операцій Збройних Сил України, спрямованих на створення умов для досягнення стратегічних (оперативних) цілей, які проводяться за єдиним задумом самостійно або у взаємодії з військовими частинами, іншими підрозділами Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів України та інших складових сил оборони для виконання завдань.

З огляду на вищевикладене, на думку авторів, чинне нормативно-правове регулювання ОСД прикордонного загону не в повній мірі відповідає умовам здійснення ОСД, зокрема під час ведення бойових дій та охорони державного кордону в період воєнного стану. Основні проблеми, на думку авторів, полягають у фрагментарності законодавства, відсутності чіткої координації з іншими суб'єктами сектору безпеки, обмежених повноваженнях командирів, а також недосконалості процедур оперативного управління під час підготовки до ОСД прикордонного загону в наступному періоді та під час здійснення ОСД прикордонним загonom, та потребує внесення змін.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про державний кордон України : Закон України від 13.07.2023 № 3232-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text>.

2. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 20.11.2024 № 4069-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>.
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 09.01.2025 № 4203-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
4. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 11.04.2024 № 3633-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text>.
5. Про оборону України : Закон України від 20.11.2024 № 4068-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.
6. Про виключну (морську) економічну зону України : Закон України від 24.02.2023 № 2952-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
7. Про прилеглу зону України : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2641-19#Text>.
8. Наказ МВС від 30.11.2018 № 971 «Про затвердження Положення про орган охорони державного кордону Державної прикордонної служби України», URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1468-18#Text>
9. Наказ МВС від 15.04.2016 № 311 «Про затвердження Положення про відділ прикордонної служби Державної прикордонної служби України», № 342 від 28.05.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-16#Text>.
10. Наказ МВС України від 26.04.2018 року № 350 «Про затвердження Порядку роботи органів управління Державної прикордонної служби України з підготовки до оперативно-службової діяльності в наступному календарному році або іншому періоді». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0618-18#Text>.
11. Інструкція з організації оперативно-службової діяльності відділу прикордонної служби Державної прикордонної служби України (затверджена наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України від 29.12.2009 №1040). Київ : АДПСУ, 2009.

Сахно Артем Петрович

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
доцент кафедри адміністративно-правових
дисциплін факультету №2
Донецького державного університету
внутрішніх справ

Дацько Анатолій Васильович

курсант факультету №3
Донецького державного університету
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВИЛУЧЕННЯ ЗБРОЇ ПІД ЧАС ВЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Домашнє насильство залишається однією з найсерйозніших соціальних проблем, що загрожує життю та здоров'ю постраждалих. Наявність у кривдника вогнепальної зброї значно підвищує ризик тяжких наслідків, зокрема вбивств або важких тілесних ушкоджень, особливо актуальним це питання стало в умовах воєнного стану, коли кількість осіб із легальною

зброєю зросла. Дослідження особливостей вилучення зброї під час вчинення домашнього насильства є необхідним для підвищення ефективності заходів захисту потерпілих і запобігання ескалації насильства.

Відповідно до Закону України "Про запобігання та протидію домашньому насильству", поліцейські уповноважені вилучати зброю у випадках домашнього насильства як невідкладний захід для забезпечення безпеки постраждалих осіб. Вилучення здійснюється незалежно від наявності дозволу на зброю у кривдника та без попереднього судового рішення. Правові підстави включають статті 10, 25 зазначеного закону, які надають поліцейським широкі повноваження щодо застосування заходів негайного реагування. Зброєю вважається не лише вогнепальна зброя, а й холодна, газова, пневматична та інші предмети, що можуть завдати тілесних ушкоджень [1].

Згідно з Законом України "Про Національну поліцію", поліцейські мають право вилучати зброю без судового рішення у випадках безпосередньої загрози життю та здоров'ю людей. При домашньому насильстві таке вилучення є обов'язковим превентивним заходом, що застосовується одночасно з винесенням термінового заборонного припису. Вилучення проводиться негайно після прибуття на місце події, з обов'язковим повідомленням кривдника про причини та правові наслідки такого рішення. Поліцейські зобов'язані провести огляд приміщення для виявлення всіх видів зброї та небезпечних предметів. У випадку відмови добровільно видати зброю, поліцейські мають право застосувати примусові заходи [2].

Порядок оцінки ризиків вчинення домашнього насильства визначає конкретні критерії, за якими оцінюється необхідність вилучення зброї. До них належать: наявність загроз вбивством, попередні випадки застосування зброї, ступінь агресивності кривдника та рівень страху постраждалої особи. Оцінка проводиться поліцейськими на місці події за допомогою спеціального опитувальника, що містить 23 питання для визначення рівня небезпеки. Особлива увага приділяється факторам високого ризику: ревності патологічного характеру, погрози самогубством з боку кривдника, наявність психічних розладів або алкогольної залежності, намагання контролювати всі аспекти життя постраждалої особи. За результатами оцінки визначається один з трьох рівнів ризику: низький, середній або високий [3].

Вилучена зброя передається на зберігання до відповідних підрозділів поліції з обов'язковим складанням протоколу вилучення. Строк зберігання зброї пов'язаний з тривалістю дії заборонного припису та розглядом справи судом. Повернення зброї можливе лише після усунення загрози домашнього насильства. Протокол вилучення повинен містити детальний опис вилученої зброї, її стан, серійні номери та інші ідентифікаційні ознаки. Копія протоколу обов'язково надається власнику зброї. Зберігання вилученої зброї здійснюється у спеціально обладнаних приміщеннях з дотриманням усіх вимог безпеки. Періодично проводиться інвентаризація вилучених предметів. У разі встановлення факту незаконного володіння зброєю, матеріали передаються для порушення кримінального провадження.

Висновки. Актуальність проблеми вилучення зброї під час вчинення домашнього насильства проявляється, насамперед, у високому рівні

суспільної небезпеки таких правопорушень. Доступ кривдника до зброї значно підвищує ризик тяжких наслідків як для потерпілих, так і для оточуючих. Законодавство України передбачає механізми тимчасового вилучення зброї у разі виявлення загрози, однак на практиці їх реалізація часто супроводжується правовими та організаційними труднощами.

Аналіз нормативно-правової бази та практики її застосування свідчить про необхідність удосконалення порядку вилучення зброї, зокрема шляхом чіткішого врегулювання повноважень уповноважених органів, запровадження ефективних механізмів оцінки ризиків та посилення міжвідомчої взаємодії.

Для забезпечення реального захисту постраждалих осіб важливо не лише оперативно вилучати зброю у правопорушників, а й запроваджувати системний підхід до попередження домашнього насильства. Це включає підвищення обізнаності громадськості, підготовку фахівців і створення ефективної системи моніторингу та контролю за потенційними кривдниками.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 5. Ст. 35.
2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40-41. Ст. 379.
3. Про затвердження Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства : Наказ Мінсоцполітики України від 13.03.2019 № 369/180. *Офіційний вісник України*. 2019. № 30. Ст. 1078.

Свинаренко Юрій Павлович

доктор філософії,
завідувач кафедри оперативно-розшукової
діяльності навчально-наукового інституту
підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції
Національної поліції України
Одеського державного університету
внутрішніх справ

Журавель Андрій Владиславович

курсант навчально-наукового
інституту підготовки фахівців підрозділів
кримінальної поліції
Національної поліції України
Одеського державного університету
внутрішніх справ

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ

Злочинність є однією з найгостріших проблем сучасності, що загрожує безпеці суспільства, стабільності держав та добробуту громадян. Її динаміка та структура постійно змінюються, адаптуючись до нових реалій,

технологічного прогресу та соціально-економічних трансформацій. Протидія злочинності вимагає комплексного підходу, координації зусиль на національному та міжнародному рівнях, а також постійного аналізу та вдосконалення методів боротьби. Ця стаття присвячена аналізу сучасного стану протидії злочинності в Україні та у світі, висвітленню основних тенденцій, викликів та перспектив [1].

На сучасному етапі розвитку суспільства спостерігається ряд глобальних тенденцій, що впливають на характер злочинності: організовані злочинні угруповання все частіше виходять за межі національних кордонів, займаючись торгівлею людьми, наркотиками, зброєю, кіберзлочинністю та відмиванням коштів. Це вимагає посилення міжнародної співпраці, обміну інформацією та спільного проведення операцій.

Швидкий розвиток інформаційних технологій відкриває нові можливості для злочинців. Шахрайство в інтернеті, крадіжка особистих даних, фінансові махінації, хакерські атаки стають все більш поширеними. Боротьба з кіберзлочинністю потребує постійного вдосконалення законодавства, технічних засобів та кваліфікації правоохоронних органів [2].

У багатьох країнах спостерігається зниження рівня деяких видів традиційних злочинів (наприклад, майнових), що може бути пов'язано з підвищенням рівня безпеки та впровадженням нових технологій. Водночас, зростає кількість злочинів, пов'язаних з насильством, а також економічних злочинів.

Нерівність, безробіття, міграційні процеси, соціальна напруга можуть створювати сприятливі умови для зростання злочинності.

У відповідь на ці виклики міжнародна спільнота активно розвиває співпрацю у сфері протидії злочинності. Ключову роль відіграють такі організації, як ООН (зокрема, Управління ООН з наркотиків і злочинності – UNODC), Інтерпол, Європол. Вони сприяють розробці міжнародних конвенцій, обміну досвідом, проведенню спільних навчань та операцій [3].

Україна, перебуваючи у стані трансформації та збройного конфлікту, стикається з особливими викликами у сфері протидії злочинності. До основних проблем та тенденцій можна віднести: війна значно ускладнює ситуацію зі злочинністю. Зростає кількість злочинів, пов'язаних з незаконним обігом зброї, боєприпасів та вибухових речовин. Збільшується кількість випадків мародерства, грабежів, шахрайства, пов'язаних з волонтерською діяльністю та гуманітарною допомогою. Особливо гостро стоїть проблема злочинів, скоєних на тимчасово окупованих територіях та у зонах бойових дій.

В Україні продовжує залишатися серйозною проблемою організована злочинність, яка часто має транснаціональний характер. Ці угруповання активно займаються наркобізнесом, торгівлею людьми, вимаганням, контрабандою та відмиванням коштів, використовуючи корупційні зв'язки.

Корупція залишається системною проблемою, що підриває довіру до державних інституцій, перешкоджає ефективній боротьбі зі злочинністю та гальмує розвиток країни. Незважаючи на створення антикорупційних органів

(НАБУ, САП, ВАКС), повна ліквідація корупційних схем вимагає значних зусиль та політичної волі.

В Україні триває реформа правоохоронної системи, що включає реорганізацію поліції, прокуратури, органів досудового розслідування. Метою реформи є підвищення ефективності, прозорості та підзвітності правоохоронців, але цей процес є складним і вимагає часу.

Ефективна протидія злочинності вимагає комплексного підходу, що включає наступні напрямки:

Активна участь України у міжнародних програмах та ініціативах з протидії злочинності, обмін інформацією та досвідом з іноземними партнерами є ключовим фактором у боротьбі з транснаціональною злочинністю.

Впровадження передових технологій у роботу правоохоронних органів (використання штучного інтелекту, аналітичних систем, сучасних засобів відеоспостереження) дозволить підвищити ефективність виявлення, розслідування та попередження злочинів [4].

Важливу роль відіграють програми соціальної профілактики, спрямовані на усунення причин та умов, що сприяють злочинності. Це включає соціальну адаптацію вразливих груп населення, освітні програми, підвищення рівня правової свідомості громадян.

Аналіз та адаптація законодавства до нових видів злочинів, зокрема у сфері кібербезпеки та економічної злочинності, є необхідною умовою ефективної протидії.

Постійне навчання та підвищення кваліфікації співробітників правоохоронних органів, їх спеціалізація у різних видах злочинності є запорукою професіоналізму та ефективності.

Таким чином, протидія злочинності є динамічним процесом, що вимагає постійної адаптації до мінливих умов. Як в Україні, так і у світі, боротьба зі злочинністю стикається з новими викликами, такими як транснаціоналізація, кіберзлочинність та вплив соціально-економічних факторів. Ефективність цієї боротьби залежить від консолідації зусиль на національному та міжнародному рівнях, впровадження інноваційних підходів, зміцнення правової бази та підвищення рівня професіоналізму правоохоронних органів. Україна, попри значні виклики, має потенціал для подальшого вдосконалення системи протидії злочинності, інтегруючись у світову систему безпеки та ефективно використовуючи міжнародний досвід.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів: монограф. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2011. С. 308.

2. Тимчук О. Л. Злочинність в Україні: сучасний стан, тенденції, детермінація. Запорізький національний технічний університет. URL: <https://eir.zp.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b8a00103-5b87-434d-b251-802424842673/content>

3. Геть В. Ф. Взаємодія національних спецслужб: досвід країн Європи. *Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони* : матер. міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 листоп. 2017 р.). Київ, 2017. С. 107–108.

4. Кальман О. Г., Христич І. Основні тенденції розвитку злочинності в Україні в сучасних умовах. *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. праць. Вип. 14 / Ред. кол. Ю.В.Баулін та ін. Харків : Кроссроуд, 2023. С. 3-28.

Ткаченко Альбіна Олександрівна

викладач кафедри права

Навчально-наукового інституту

Дніпровського гуманітарного університету

ORCID: 0009-0001-5237-9660

Ткаченко Павло Ігорович

аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін

Дніпровського державного університету

внутрішніх справ,

здобувач кафедри публічного адміністрування

Міжрегіональної Академії управління персоналом,

член Асоціації правників України

ORCID: 0000-0002-2378-8895

НЕСТАТУТНІ ВЗАЄМОВІДНОСИНИ МІЖ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Однією з найгостріших проблем в Збройних Силах України (далі – ЗС України) залишаються випадки нестатутних взаємовідносин між військовослужбовцями, які негативно впливають не лише на морально-психологічний клімат у військових колективах, але й на загальну боєздатність армії. В умовах дії правового режиму – воєнного стану, а разом з тим й підвищених вимог до обороноздатності держави ця проблема набуває особливої актуальності. Нестатутна поведінка – це не лише порушення дисципліни, а й потенційна загроза життю та здоров'ю військовослужбовців.

Нестатутні взаємовідносини у військових колективах мають глибоке історичне коріння, яке бере свій початок ще з часів існування радянської армії. Перша зафіксована згадка про подібне порушення дисципліни датована 1919 роком. Тоді троє військовослужбовців останнього року служби вчинили побой щодо молодого солдата, що призвело до його загибелі. Причиною конфлікту стала відмова новобранця виконувати роботу, яка традиційно покладалась на солдатів зі старшим строком служби. За тодішнім законодавством винних було засуджено до розстрілу. Саме з цього часу починає формуватися таке соціальне явище, як «дідівщина» – неформальна система взаємовідносин у військових колективах, що ґрунтується на примусовому підпорядкуванні та ієрархії за строком служби. Ця система, хоч і зазнала трансформацій, однак й по сьогоднішній день знаходить місце серед

особового складу деяких військових частин та підрозділів. Найчастіше сторонами таких відносин виступають військовослужбовці першого та останнього року служби. Проте, в окремих випадках до практики нестатутних відносин долучається й офіцерський склад, який, усвідомлюючи її негативні наслідки, все ж іноді використовує «дідівщину» для неформального делегування службових обов'язків сержантам, старшинам та молодим військовослужбовцям [1, с. 281].

Порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості слід розуміти як умисні дії спеціального суб'єкта, які посягають на суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони закріпленого в чинному законодавстві порядку взаємовідносин між військовослужбовцями під час несення або проходження військової служби за відсутності між ними відносин підлеглості, які характеризуються, зокрема завданням побоїв чи вчиненням іншого насильства, реальною погрозою застосування різних видів фізичного або психічного насильства, повторністю таких дій щодо однієї або кількох осіб, заподіянням легких чи середньої тяжкості тілесних ушкоджень, знуцанням або глумленням, вчиненням таких дій групою осіб або із застосуванням зброї, завданням тяжких наслідків, спричиненням самогубства або замахом на самогубство, тяжких тілесних ушкоджень або смерті [2, с. 91 – 92].

Беручи до уваги специфічний характер військових кримінальних правопорушень, доцільним видається представити статистичні відомості щодо загального рівня злочинності в державі, кількості облікованих військових кримінальних правопорушень, а також правопорушень, передбачених ст. 406 КК України, у динаміці за останнє десятиріччя, тобто за період з 2014 по 2024 рр. [3].

Період	Загальна кількість облікованих кримінальних правопорушень	Військові кримінальні правопорушення	За ст. 406 КК України
2014	529 139	4 153	41
2015	565 182	6 213	80
2016	592 604	3 650	84
2017	523 911	4 577	59
2018	487 133	3 694	59
2019	444 130	3 616	70
2020	360 622	4 055	69
2021	321 443	3 037	80
2022	362 636	13 766	151
2023	475 595	28 666	137
2024	492 479	93 900	57

Водночас, варто підкреслити той факт, що військовим кримінальним правопорушенням властива ознака латентності, особливо, що стосується порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості. Вітчизняні дослідники стверджують, що при

формуванні кримінологічної характеристики військових злочинів, як і будь-якої іншої групи суспільно небезпечних діянь, необхідно особливо звернути увагу на їх кількісно-якісні показники. Вчені стверджують, що мають місце складнощі з обліком військових злочинів через існуючі традиції, закритість системи, особливості відносин у ЗС України. У зв'язку з цим далеко не всі кримінально карані порушення відбиваються в офіційній статистиці тобто лишаються латентними. При цьому варто зауважити, що серед усіх статей розділу XIX КК України, природно, деякі склади або їх групи є вчинюваними частіше за інші. Серед таких суспільно небезпечних діянь, зокрема порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості [4, с. 264 – 265].

Географія порушень статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості має переважно так би мовити східний характер. Іншими словами, більшість випадків вчинення кримінальних правопорушень, передбачених статтею 406 КК України, фіксується саме у Східних регіонах держави. Це може бути пов'язано як з інтенсивною військовою присутністю в цьому регіоні, так і з тривалою участю військових формувань у бойових діях, що призводить до психологічного виснаження особового складу, зниження дисципліни та загального морального рівня. Водночас, з огляду на специфіку правопорушення, його латентний характер, цинізм, якого набувають виконавці з досвідом служби, а також постійне трансформування форм прояву нестатутних відносин, можна стверджувати, що кожен окремий випадок має індивідуальні риси. Тому подібні злочини не обмежуються виключно певними регіонами – вони можуть мати місце в будь-якому підрозділі ЗС України, Нацгвардії, Держприкордонслужби, незалежно від територіального розташування. Резонансні інциденти, пов'язані з порушенням статутної дисципліни, періодично фіксуються по всій країні, що свідчить про системність і глибину проблеми.

Ключовою особливістю злочину, на нашу думку, є саме поширення тяжких наслідків, серед яких самовільне залишення військової частини або місця служби потерпілим від т.зв. «дідівщини». У військовослужбовців, які не в змозі за певних обставин повідомити офіцерів про фактичні прояви «дідівщини», під впливом психологічного утиску, формуються психічні відхилення, які можуть стати та стають передумовою до вчинення самовільного залишення військової частини або місця служби [1, с. 284].

Деякі дослідники намагаються знайти закономірність між кількістю зареєстрованих випадків порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості та поширеністю самовільного залишення військової частини або місця служби. Політичні та управлінські детермінанти мають порівняно незначний вплив на динаміку самовільного залишення військової частини або місця служби. Водночас, дослідники акцентують увагу на збереженні в ЗС України явища «дідівщини» – сукупності деструктивних традицій і практик, що передаються

від одного призову до іншого та ґрунтуються на систематичному приниженні честі й гідності новоприбулих військовослужбовців старшими за віком, вислугою чи службовим становищем. Чим більшого поширення набуває це негативне явище, тим вищою є ймовірність самовільного залишення військової частини або місця служби [5, с. 89].

Список використаних джерел та літератури:

1. Ткаченко П. І. Нестатутні взаємовідносини між військовослужбовцями як детермінант самовільного залишення військової частини або місця служби. *Право і суспільство*. 2023. № 4. С. 277–287.
2. Карпенко М. І. Порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості: методика розслідування цих злочинів. *Юридична наука*. 2013. № 10. С. 91–117.
3. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 08.06.2025).
4. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підруч. / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Харків : Право, 2009. 288 с.
5. Висоцький П. Г. Динаміка самовільного залишення військової частини або місця служби в період 2013–2019 рр. *Правові новели. Науковий юридичний журнал*. 2020. № 12. С. 86 – 91.

Тригуб Сергій Миколайович

доктор філософії,
викладач кафедри оперативно-розшукової
діяльності навчально-наукового інституту
підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції
Національної поліції України
Одеського державного університету
внутрішніх справ
ORCID: 0009-0001-1833-2527

Боцу Тетяна Петрівна

курсант навчально-наукового інституту
підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції
Національної поліції України
Одеського державного університету
внутрішніх справ

ОПЕРАТИВНО–РОЗШУКОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ: ВЗАЄМОДІЯ З ОРГАНАМИ СЛІДСТВА

Кіберзлочинність у сучасному світі є однією з найсерйозніших загроз безпеці, характеризуючись швидким зростанням, технологічною складністю та транскордонним характером. За даними Європейського агентства з

кібербезпеки (ENISA), у 2023–2024 роках у Європейському Союзі спостерігалось зростання кількості кібератак, зокрема на критичну інфраструктуру, що спричинило суттєвий тиск на економіку [4].

В Україні, де воєнний стан посилює вразливість інформаційних систем, оперативно-розшукова діяльність (ОРД) відіграє ключову роль у протидії кіберзлочинам. Особливе значення має взаємодія оперативних підрозділів із органами досудового розслідування, що забезпечує ефективне розкриття та документування злочинів [5, с. 42].

Оперативно-розшукова діяльність в Україні регулюється Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року № 2135-XII, який установлює правові засади, принципи та форми її реалізації [1].

Взаємодія оперативних підрозділів з органами дізнання і досудового слідства є необхідною умовою для ефективної боротьби зі злочинністю, включаючи кіберзлочинність. Ю. П. Свиначенко та О. О. Шкута визначають взаємодію як узгоджену діяльність, спрямовану на запобігання, розкриття злочинів, розшук підозрюваних і відшкодування збитків, що характеризується законністю та орієнтацією на досягнення цілей кримінального провадження [5, с. 42].

У сфері кіберзлочинності взаємодія набуває специфічного значення через складність цифрового середовища. Оперативні підрозділи забезпечують збирання інформації за допомогою негласних методів, таких як моніторинг телекомунікацій, тоді як органи досудового розслідування відповідають за процесуальне оформлення отриманих даних. Наприклад, інформація, отримана через аналіз цифрових слідів, може бути використана слідчими для кваліфікації злочину чи призначення експертиз [5, с. 43].

Дотримання принципів законності є критично важливим, оскільки цифрове середовище не має чіткого розмежування приватних та публічних сфер [1].

Кіберзлочинність охоплює широкий спектр правопорушень, включаючи фішинг, шахрайство з платіжними системами, атаки програм-вимагачів (ransomware) та кібератаки на критичну інфраструктуру. Згідно з даними Міжнародного кримінального суду, у 2024 році значна частина кібератак на українські інформаційні системи координувалася з серверів, які не співпрацюють із правоохоронними органами України [6]. Це підкреслює транскордонний характер кіберзлочинів, що ускладнює їх розслідування.

Анонімність зловмисників, які використовують даркнет і зашифровані канали зв'язку, є однією з основних перешкод для ОРД. Наприклад, торгівля викраденими даними на даркнет-форумах ускладнює ідентифікацію злочинців. Документування цифрових доказів, які відповідають процесуальним вимогам, становить значну проблему через швидкий розвиток технологій [4].

Використання криптовалют, для відмивання коштів додатково ускладнює фінансові розслідування. Білоус Р.В. зазначає, що традиційні

методи фінансового моніторингу потребують адаптації до блокчейн-технологій для виявлення незаконних транзакцій [2].

Кадровий дефіцит залишається серйозною перешкодою. Багато оперативних працівників мають обмежені навички у сфері кібербезпеки, що знижує швидкість реагування на кіберзагрози.

Сучасні технології значно розширюють можливості ОРД у протидії кіберзлочинності. Аналіз відкритих джерел інформації (OSINT) є ефективним інструментом для виявлення загроз. Торбас О.О. підкреслює, що моніторинг соціальних мереж, форумів і даркнет-ресурсів дозволяє оперативно виявляти активність зловмисників, наприклад, оголошення про продаж викрадених даних [3, с. 180].

У 2024 році цей метод допоміг українським правоохоронцям викрити групу, яка торгувала персональними даними. Отримана інформація була передана органам досудового розслідування для процесуального оформлення, що ілюструє важливість взаємодії, коли оперативні підрозділи надають дані для слідчих дій [5, с. 43].

Кримінальна аналітика сприяє прогнозуванню кіберзлочинів через аналіз поведінкових шаблонів і мережевих даних. Білоус Р.В. зазначає, що використання програмного забезпечення з елементами машинного навчання прискорює обробку великих масивів інформації, що є критично важливим для оперативного реагування [2].

Наприклад, аналіз мережевих логів у 2024 році дозволив виявити джерело DDoS-атаки на урядовий портал, після чого слідчі органи розпочали процесуальні дії на основі отриманих даних [4].

Штучний інтелект (ШІ) дедалі частіше застосовується для виявлення аномалій у мережевій активності, які можуть свідчити про підготовку кібератак. Звіт ENISA (2024) підкреслює успішне використання ШІ в країнах ЄС, що може слугувати орієнтиром для України, хоча впровадження таких технологій обмежене браком ресурсів [4].

Міжнародна співпраця відіграє ключову роль у протидії транскордонним кіберзлочинам. Участь України в Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність (Будапештська конвенція) забезпечує обмін інформацією з Європолом, що сприяло розкриттю кількох кібератак у 2024 році [4].

Оперативно-розшукова діяльність є основним інструментом протидії кіберзлочинності в Україні, а її ефективність значною мірою залежить від взаємодії з органами досудового розслідування. Сучасні виклики, такі як анонімність зловмисників, транскордонність, використання криптовалют і кадровий дефіцит, вимагають комплексного підходу [2, 3, 4].

Інноваційні методи, зокрема OSINT, кримінальна аналітика та ШІ, разом із узгодженою роботою оперативних підрозділів і слідчих, створюють нові можливості для розкриття кіберзлочинів [3, 4].

Взаємодія, як форма координації зусиль, забезпечує використання оперативних даних у слідчих діях, що є ключовим для досягнення цілей кримінального провадження [5, с. 42–43].

Для підвищення ефективності ОРД необхідно вдосконалити нормативно-правову базу, стандартизувати збирання цифрових доказів, інвестувати в технології та проводити регулярне навчання персоналу. Ці заходи сприятимуть зміцненню кіберзахисту України станом на червень 2025 року.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.
2. Білоус Р.В. Кримінальний аналіз у протидії кримінальним правопорушенням. *Актуальні питання виявлення та розкриття злочинів Національною поліцією: вітчизняний та зарубіжний досвід* : матер. Міжнар. наук.-практ. круглого столу (Київ, 19 лют. 2020 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 258 с.
3. Торбас О. О. OSINT при розслідуванні кримінальних правопорушень : підруч. Одеса : Вид-во «Юридика», 2024. 180 с.
4. Звіт Європейського агентства з кібербезпеки (ENISA), 2024. URL: <https://www.enisa.europa.eu/publications/2024-report-on-the-state-of-the-cybersecurity-in-the-union>.
5. Свинаренко Ю. П., Шкута О. О. Нормативно-правове регулювання взаємодії оперативних підрозділів з органами дізнання та досудового слідства. *Правові новели*. № 22 Т. 3. 2024 С. 131-136. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/1-2_2024/9.pdf.
6. Дані Міжнародного кримінального суду, 2024. URL: <https://www.icc-cpi.int>.

Тригуб Сергій Миколайович

доктор філософії,
викладач кафедри оперативно-розшукової
діяльності навчально-наукового інституту
підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції
Національної поліції України
Одеського державного університету
внутрішніх справ
ORCID: 0009-0001-1833-2527

Толмаченко Єгор Олегович

курсант взводу навчально-наукового інституту
підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції
Національної поліції України
Одеського державного університету
внутрішніх справ

**КРИМІНАЛЬНО–ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ
ЗЛОЧИННОСТІ**

Протидія злочинності є одним із пріоритетних завдань будь-якої держави, що прагне забезпечити правопорядок, безпеку громадян та

стабільний розвиток суспільства. В цій боротьбі ключову роль відіграє кримінальний процес – складна система правових норм і відносин, що регулюють діяльність державних органів та осіб, залучених до виявлення, розслідування та судового розгляду злочинів. Ефективність протидії злочинності безпосередньо залежить від дієвості та сучасності кримінального процесуального законодавства, а також від його практичного застосування. Ця наукова стаття має на меті проаналізувати ключові кримінальні процесуальні аспекти протидії злочинності, висвітлити сучасні виклики та окреслити шляхи вдосконалення.

Кримінальний процес ґрунтується на низці фундаментальних засад, які визначають його характер та спрямованість. Особливо важливими них є:

Законність - усі дії та рішення учасників кримінального провадження повинні відповідати вимогам закону. Це гарантує дотримання прав і свобод осіб, що залучені до процесу, та забезпечує легітимність отриманих доказів. Порушення принципу законності може призвести до недійсності процесуальних дій і неможливості використання зібраних матеріалів.

Публічність - кримінальне переслідування здійснюється державою в особі прокурора незалежно від бажання потерпілого. Це забезпечує невідворотність покарання за вчинені злочини, навіть якщо потерпілий не може або не бажає самостійно ініціювати розслідування.

Змагальність сторін – обвинувачення та захист є рівноправними сторонами в судовому процесі. Це дає можливість всебічно, повно та об'єктивно дослідити обставини справи, що сприяє ухваленню справедливого рішення.

Презумпція невинуватості – особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Забезпечення права на захист – кожен підозрюваний, обвинувачений має право на кваліфіковану юридичну допомогу. Це забезпечує реалізацію змагальності та запобігає можливості зловживань з боку органів досудового розслідування та суду [1]. Ці засади є не лише декларативними нормами, а й дієвими механізмами, що забезпечують справедливість та ефективність кримінального провадження, а отже, й успішність протидії злочинності.

Досудове розслідування є початковим та одним з найважливіших етапів кримінального провадження, на якому відбувається збирання, перевірка та оцінка доказів. Ефективність цього етапу безпосередньо впливає на якість судового розгляду та можливість притягнення винних до відповідальності. Основними аспектами досудового розслідування є:

а) кримінальне процесуальне законодавство чітко визначає обсяг повноважень слідчих органів (Національна поліція, ДБР, БЕБ, НАБУ) та прокурорів. Слідчі здійснюють безпосередній збір доказів, проводять слідчі (розшукові) дії, а прокурор здійснює процесуальне керівництво, контролює законність дій слідчого та підтримує публічне обвинувачення в суді;

б) проведення слідчих (розшукових) дій. До них належать допити, обшуки, огляди, вилучення, експертизи, негласні слідчі (розшукові) дії тощо. Їх проведення вимагає суворого дотримання процесуальних норм, оскільки будь-яке порушення може призвести до визнання отриманих доказів недопустимими;

в) сучасне досудове розслідування неможливе без застосування досягнень науки і техніки. Це включає криміналістичну техніку, комп'ютерно-технічні експертизи, ДНК-аналіз, використання систем відеоспостереження тощо. Впровадження нових технологій значно розширює можливості органів досудового розслідування у виявленні та фіксації доказів.

До основних проблем досудового розслідування в Україні можна віднести значне навантаження на слідчих, брак кваліфікованих кадрів, обмежені ресурси для проведення складних експертиз, а також тривалий характер деяких розслідувань. Війна значно посилила ці проблеми, додавши виклики, пов'язані з розслідуванням воєнних злочинів, злочинів проти національної безпеки та кіберзлочинів [2].

Сьогодні судовий розгляд є центральним етапом кримінального провадження, на якому суд, ґрунтуючись на принципах змагальності та безпосередності, досліджує докази та ухвалює вирок.

Суд є незалежним арбітром, який забезпечує справедливе вирішення справи. Він керує судовим засіданням, забезпечує рівність сторін, досліджує докази, надані сторонами, та ухвалює вирок (обвинувальний чи виправдувальний).

В суді докази досліджуються безпосередньо [3]. Це означає, що свідки, потерпілі, експерти дають показання, а документи та речові докази вивчаються в судовому засіданні. Докази повинні бути належними (стосуватися предмета доказування), допустимими (отриманими з дотриманням процесуального порядку) та достовірними.

Суд зобов'язаний забезпечити права всіх учасників судового розгляду, зокрема право обвинуваченого на захист, право потерпілого на відшкодування шкоди, право свідка на безпеку тощо.

В Україні судовий розгляд часто стикається з проблемами затягування розгляду справ, особливо у складних категоріях злочинів (наприклад, корупційних). Це може бути пов'язано з великим обсягом матеріалів, великою кількістю учасників, зловживанням процесуальними правами сторонами, а також кадровим дефіцитом у судовій системі.

Сучасний характер злочинності, що часто виходить за межі національних кордонів, вимагає посилення міжнародного співробітництва у кримінально-процесуальній сфері.

Це включає виконання запитів про надання правової допомоги (допити, обшуки, вилучення документів за кордоном), екстрадицію (видачу злочинців), передачу засуджених осіб для відбування покарання.

Спільні слідчі групи: Створення спільних слідчих груп з представників різних країн дозволяє ефективно розслідувати транснаціональні злочини, такі як торгівля людьми, наркотрафік, кіберзлочинність, відмивання коштів [4].

Міжнародні організації Європол та Інтерполвідіграють ключову роль у координації зусиль правоохоронних органів різних країн, обміні інформацією та проведенні спільних операцій.

Незважаючи на розвиток міжнародного співробітництва, існують проблеми, пов'язані з різницею в правових системах, бюрократичними перешкодами, політичними аспектами. Проте, подальший розвиток та гармонізація міжнародного кримінально-процесуального законодавства є необхідними для ефективної протидії глобальним злочинним загрозам [5].

Таким чином кримінальні процесуальні аспекти відіграють центральну роль у системі протидії злочинності. Сучасне кримінально-процесуальне законодавство та його правозастосовна практика повинні бути гнучкими, здатними відповідати на нові виклики та загрози. В Україні, незважаючи на поточні труднощі, пов'язані з війною та реформами, існує потенціал для подальшого вдосконалення кримінального процесу. Це включає оптимізацію досудового розслідування, прискорення судового розгляду, подальше впровадження сучасних технологій, а також активну участь у міжнародному співробітництві. Лише комплексний підхід, що поєднує дотримання прав людини із ефективною боротьбою зі злочинністю, може забезпечити стабільний правопорядок та безпеку суспільства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальне процесуальне право України : навч. посіб. / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів : ЛьвДУВС, 2017. С. 774.
2. Дараган В. В. Щодо проблем підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції в закладах вищої освіти МВС України. *Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 22 груд. 2021 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. С. 18–21.
3. Верховний Суд розповів, що означає безпосередність дослідження доказів. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/187148-verkhovniy-sud-rozpoviv-scho-oznachaye-bezposerednist-doslidzhennya-dokaziv>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013, № 9-10, № 11-12, № 13. Ст.88.
5. Семчук Ю. І. та ін. Правові засади міжнародного співробітництва під час кримінального провадження *Наукові записки Львівського університету бізнесу і права*. 2023. № 38. С. 175–183. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/1282>

Удод Андрій Миколайович

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
та публічного управління

Донецького державного університету

внутрішніх справ

ORCID 0000-0001-8029-4878

Єгорова Наталія Миколаївна

викладач кафедри державно-правових
дисциплін та публічного управління

Донецького державного університету

внутрішніх справ

КРИМІНАЛІЗАЦІЯ ПРАВОПОРУШЕННЯ ЩОДО АВТОРИТЕТУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Повномасштабна військова агресія проти України створила безпрецедентні виклики для національної правової системи, зокрема для кримінального кодексу України, яке має оперативно реагувати на нові форми суспільно небезпечної поведінки, що виникають в умовах воєнного стану. Особливу небезпеку становлять діяння, спрямовані на підрив морально-психологічного стану захисників держави та цивільного населення, маніпулювання суспільною свідомістю та дискредитацію героїчних вчинків захисників України. У цьому контексті актуальним є питання криміналізації поширення завідомо неправдивих відомостей про вчинення героїчних дій, подвигів та інших вчинків під час повномасштабної агресії РФ, участі в бойових діях, які в дійсності не відбувалися або були вчинені іншими особами.

Необхідністю включення до Кримінального кодексу України статті 435-2 "Правопорушення проти військової доблесті", яка передбачає відповідальність за поширення завідомо неправдивих відомостей про вчинення особою героїчних дій, подвигів чи інших вчинків під час захисту України, участі в бойових діях, антитерористичній операції, операції Об'єднаних сил чи інших заходах, пов'язаних із обороною України, які в дійсності не відбувалися або були вчинені іншою особою. Розміщення цієї статті у Розділі XIX "Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)" Особливої частини Кримінального кодексу України під номером 435-2 є логічним та обґрунтованим, оскільки саме цей розділ охоплює родовий об'єкт даного кримінального правопорушення – суспільні відносини у сфері встановленого порядку несення військової служби та авторитет Збройних Сил України як інституції, що забезпечує відсіч збройній агресії та захист суверенітету держави.

Аналіз міжнародного досвіду правового регулювання подібних діянь показує, що в багатьох країнах, які зіткнулися з військовою агресією або

терористичними загрозами, запроваджено кримінальну відповідальність за фальсифікацію інформації про героїчні вчинки захисників держави. У США діє федеральний закон The Stolen Valor Act of 2013 (18 U.S.C. § 704), який встановлює відповідальність за неправдиві заяви про отримання вищих військових нагород, таких як Медаль Пошани, з метою отримання матеріальної або іншої вигоди. Згідно з цим законом, особа, яка з метою отримання грошової винагороди, майна, або іншої матеріальної вигоди обманним шляхом заявляє про нагородження медаллю, відзнакою, свідоцтвом, стрічкою, знаком, або іншим символом, затвердженим міністром оборони [1].

У Франції стаття 433-14 Кримінального кодексу встановлює відповідальність за неправомірне носіння або використання військових нагород та відзнак, а стаття 433-17 передбачає відповідальність за незаконне використання почесних звань, включаючи військові [2].

Соціально-правові підстави криміналізації правопорушень проти військової доблесті в Україні обумовлені високим ступенем суспільної небезпечності таких діянь, особливо в умовах воєнного стану. Поширення завідомо неправдивих відомостей про вчинення героїчних дій призводить до підриву морального духу Збройних Сил України та інших військових формувань, дискредитації реальних героїв та знецінювання їхніх подвигів, створення хибної картини бойових дій у суспільній свідомості, порушення принципу справедливості щодо розподілу державних нагород та пільг, а також підриву довіри громадськості до офіційної інформації про перебіг бойових дій.

З початку повномасштабного вторгнення в Україні спостерігається зростання кількості випадків фальсифікації участі в бойових діях, привласнення чужих подвигів, фабрикації неіснуючих героїчних вчинків з метою отримання соціальних пільг, підвищення соціального статусу або політичних дивідендів. Особи безпідставно претендують на статус учасника бойових дій, використовуючи підроблені документи або надаючи неправдиві відомості про свою участь у захисті України. Зокрема, судова практика свідчить про численні випадки незаконного отримання статусу учасника бойових дій шляхом подання неправдивих відомостей. Так, у рішенні Запорізького міськрайонного суду Запорізької області у справі № 317/3912/18 [8] встановлено факт подання особою недостовірних відомостей щодо своєї участі в антитерористичній операції з метою незаконного отримання відповідного статусу. Аналогічно, Київський районний суд м. Харкова у справі № 639/4368/19 [9] виявив факт фальсифікації документів про участь у бойових діях та скасував незаконно отриманий статус учасника бойових дій.

Існуючі правові механізми, зокрема цивільно-правова відповідальність за поширення недостовірної інформації, не забезпечують належного рівня захисту суспільних відносин у цій сфері з огляду на особливий характер інформації про героїчні вчинки та подвиги, підвищену суспільну небезпеку таких діянь в умовах воєнного стану та необхідність застосування заходів саме кримінально-правового характеру для ефективної протидії таким діям.

Основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого статтею 435-2 КК України, є суспільні відносини у сфері охорони військової доблесті, честі та гідності захисників України, авторитету Збройних Сил України та інших військових формувань. Додатковим об'єктом виступають інформаційна безпека держави та встановлений порядок нагородження за заслуги перед державою.

Об'єктивна сторона злочину полягає у поширенні завідомо неправдивих відомостей про вчинення особою героїчних дій, подвигів чи інших вчинків під час захисту України, участі в бойових діях, АТО, ООС чи інших заходах, пов'язаних із обороною України, які в дійсності не відбувалися або були вчинені іншою особою. Під поширенням завідомо неправдивих відомостей слід розуміти повідомлення такої інформації хоча б одній особі у будь-який спосіб (усно, письмово, через засоби масової інформації, соціальні мережі тощо).

Суб'єкт злочину – загальний, тобто фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. При цьому підвищена суспільна небезпечність виникає, коли суб'єктом виступає службова особа, представник влади або особа, яка зобов'язана перевіряти достовірність інформації за родом своєї діяльності. Варто зазначити, що окремою категорією суб'єктів даного кримінального правопорушення можуть виступати особи, які є діючими військовослужбовцями, особи, які були демобілізовані або звільнені чи звільнилися з військової служби. Саме ця категорія осіб, використовуючи свій статус або колишній статус військовослужбовця, може поширювати завідомо неправдиві відомості про вчинення героїчних дій, що матиме підвищену суспільну небезпечність. У зв'язку з цим доцільно передбачити кваліфікуючу ознаку за частиною другою статті 435-2 КК України – вчинення цього діяння військовослужбовцем або особою, яка раніше проходила військову службу, що передбачатиме більш суворе покарання.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом, тобто особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає його суспільно небезпечні наслідки і бажає їх настання. Мотиви та мета вчинення такого злочину можуть бути різними: корисливі (отримання матеріальних вигод, пільг, преференцій), політичні (підвищення рейтингу, отримання електоральної підтримки), особисті (заздрість, помста, самоствердження).

Включення статті 435-2 "Правопорушення проти військової доблесті" до Кримінального кодексу України є необхідним кроком для захисту авторитету Збройних Сил України та інших військових формувань, збереження поваги до реальних героїв та їхніх подвигів, запобігання маніпуляціям суспільною свідомістю, забезпечення справедливого розподілу державних нагород та пільг, протидії інформаційним операціям, спрямованим на підрив морально-психологічного стану суспільства.

Таким чином, криміналізація поширення завідомо неправдивих відомостей про вчинення героїчних дій та подвигів під час захисту України є

обґрунтованою з точки зору теорії кримінального права, відповідає сучасним викликам в умовах воєнного стану та сприятиме зміцненню національної безпеки України. Подальші дослідження в цій сфері доцільно спрямувати на розробку детальних критеріїв відмежування кримінально караних діянь від адміністративних правопорушень у цій сфері, а також на вдосконалення механізмів доказування суб'єктивної сторони таких злочинів.

Список використаних джерел та літератури:

1. The Stolen Valor Act of 2013, 18 U.S.C. § 704. Public Law 113-12, June 3, 2013. URL: <https://www.congress.gov/bill/113th-congress/house-bill/258> (дата звернення: 17.05.2025).
2. Code pénal (France), Article 433-14, Article 433-17. Version consolidée au 17 mai 2025. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006070719/> (дата звернення: 17.05.2025).
3. Рішення Запорізького міськрайонного суду Запорізької області у справі № 317/3912/18 від 2022 року [Електронний ресурс]. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/106051324> (дата звернення: 17.05.2025).
4. Рішення Київського районного суду м. Харкова у справі № 639/4368/19 від 2021 року [Електронний ресурс]. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/99961230/> (дата звернення: 17.05.2025).

Хилько Любов Іванівна

старший викладач
кафедри адміністративно
правових дисциплін факультету №2
Донецького державного університету
внутрішніх справ

Ганноченко Дар'я Денисівна

курсантка 2 курсу факультету №2
Донецького державного університету
внутрішніх справ

**ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У
ПРЕВЕНТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ
БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА
АДМІНІСТРАТИВНУ ЮРИСДИКЦІЮ**

Однією з характерних рис сучасного суспільного розвитку є стрімкий технічний прогрес, який пронизує всі сфери життя, включно з діяльністю правоохоронних органів. Національна поліція України усвідомлює необхідність підвищення ефективності забезпечення безпеки дорожнього руху та активно впроваджує новітні технології у свою превентивну діяльність. Це охоплює широкий спектр інструментів – від автоматизованих систем реєстрації порушень до розумних платформ аналізу трафіку та

цифрових каналів зв'язку з громадськістю. Застосування цих технологій має потенціал не лише для зменшення кількості дорожньо-транспортних пригод (ДТП) та тяжкості їх наслідків, але й для оптимізації адміністративної та судової діяльності, пов'язаної з порушеннями правил дорожнього руху (ПДР).

Одним із ключових напрямів застосування сучасних технологій є автоматична фіксація адміністративних правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху. Завдяки встановленню камер та відеокамер на небезпечних ділянках доріг та аварійно-небезпечних місцях можна цілодобово контролювати дотримання правил дорожнього руху. Це значно підвищує ймовірність виявлення та притягнення правопорушників до відповідальності, тим самим діючи як стримуючий фактор для потенційних правопорушників [1, ст.15]. Використання таких систем дозволяє не лише фіксувати протиправні факти, але й автоматизує процес складання адміністративних матеріалів, тим самим зменшуючи навантаження на поліцейських та мінімізуючи ризик суб'єктивного прийняття рішень [2, ст. 48].

Важливу роль у профілактичних заходах відіграють інтелектуальні транспортні системи, включаючи комплекси відеоаналізу, датчики контролю руху та системи прогнозування заторів. Аналізуючи величезні обсяги даних, які збирають ці системи, ми можемо визначати закономірності в небезпечних ситуаціях, реагувати на зміни дорожніх умов і приймати обґрунтовані рішення щодо розміщення патрульних офіцерів у найнебезпечніших районах [3, ст. 72]. Передбачення потенційних ризиків дозволяє поліції вживати активних заходів для запобігання злочинам і нещасним випадкам.

Значний вплив на профілактику має використання цифрових комунікаційних технологій. Створюючи мобільні додатки, інтерактивні веб-платформи та активно використовуючи соціальні мережі, Національна поліція може оперативно інформувати учасників дорожнього руху про зміни правил дорожнього руху, погіршення погодних умов, спеціальні заходи та роз'яснювати наслідки порушень [4]. Через ці канали громадяни можуть отримувати важливу інформацію у зручному форматі, сприяючи підвищенню обізнаності та почуття відповідальності на дорогах. Крім того, відгуки громадськості через онлайн-платформи можуть допомогти поліції визначити проблемні ділянки на дорогах і отримати інформацію про потенційні загрози безпеці [5].

Застосування сучасних технологій впливає і на адміністративну юрисдикцію у сфері безпеки дорожнього руху. Автоматизація процесу фіксації та розгляду порушень може підвищити швидкість та ефективність розгляду адміністративних справ. Електронна база правопорушень забезпечує оперативний доступ до інформації про історію адміністративних правопорушень водія, яка може бути врахована при прийнятті рішення про застосування адміністративного стягнення.[6] Запровадження електронного документообігу та електронного цифрового підпису спростило процедуру

оскарження адміністративних рішень та забезпечило прозорість адміністративних процесів [7].

Проте впровадження сучасних технологій у превентивну діяльність Національної поліції також супроводжується певними викликами та ризиками. Зокрема, захист персональних даних громадян, забезпечення безпеки мереж інформаційних систем, необхідність великих капітальних вкладень у придбання та обслуговування обладнання, підвищення кваліфікації персоналу для ефективного використання нових технологій [8, ст. 32]. Важливо переконатися, що використання цих технологій належним чином регулюється законом і поважає права та свободи громадян [9].

Використання сучасних технологій є важливим засобом підвищення ефективності превентивної діяльності НПУ у сфері безпеки дорожнього руху. Автоматична фіксація порушень та цифрові канали зв'язку можуть допомогти зменшити кількість порушень, підвищити обізнаність громадян та оптимізувати адміністративну та судову діяльність. Незважаючи на виклики, подальший розвиток та інтеграцію новітніх технологій у роботу Національної поліції є перспективним напрямком забезпечення безпеки дорожнього руху та формування високого рівня правової культури учасників дорожнього руху [10, ст. 147].

Підсумовуючи, застосування сучасних технологій у превентивній діяльності Національної поліції у сфері безпеки дорожнього руху є невід'ємною складовою підвищення ефективності запобігання правопорушенням та зниження рівня аварійності. Впровадження автоматизованих систем фіксації порушень, аналітичних інструментів, мобільних додатків та інших інновацій суттєво розширює можливості поліції щодо моніторингу, прогнозування та оперативного реагування на загрози безпеці на дорогах. Водночас, це неминуче впливає на адміністративну юрисдикцію, вимагаючи адаптації правових норм, процедур притягнення до відповідальності та забезпечення належного захисту прав громадян в умовах цифровізації. Подальший розвиток у цьому напрямку має базуватися на принципах законності, прозорості та дотримання балансу між інтересами громадської безпеки та індивідуальними свободами

Список використаних джерел та літератури:

1. Іванов П. П. Превентивна діяльність Національної поліції України: теоретико-правові засади. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 216 с.
2. Сидоров А. С. Адміністративна відповідальність за порушення правил дорожнього руху: сучасний стан та шляхи вдосконалення. Харків : Право, 2019. 184 с.
3. Петренко О. В. Інтелектуальні транспортні системи в управлінні дорожнім рухом. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2021. 152 с.
4. Національна поліція України. Офіційний вебсайт. URL: <https://npu.gov.ua/>
5. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-Х. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. Додаток до № 51. Ст.1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

7. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі: Наказ МВС України від 07.11.2012 № 1021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1408-15#Text>

8. Кібербезпека дорожнього руху: аналітичний звіт. Київ : Центр досліджень безпеки, 2023. 98 с.

9. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

10. Мельник І. В. Вплив цифрових технологій на правоохоронну діяльність. Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2024. 176 с.

Юнацький Олександр Володимирович

кандидат юридичних наук, доцент,

Національний університет

«Запорізька політехніка»

ORCID: 0000-0002-7045-2614

РОЗВИТОК ЦИФРОВІЗАЦІЇ У СУДОВО-ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Під час розвитку в Україні процесу інформатизації як сукупності взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, технологічних та виробничих процесів, спрямованих на створення умов для забезпечення розвитку інформаційного суспільства та впровадження інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій, на зміну комп'ютеризації, кібернетики та автоматизації прийшло нове глобальне явище – цифровізація.

Цифровізація згідно статті 1 Закону України «Про Національну програму інформатизації» визначається як процес впровадження цифрових технологій у всі сфери суспільного життя [1].

Іншими словами, цифровізація передбачає перетворення традиційних аналогових процесів на цифрові, а також використання цифрових технологій для створення нових продуктів, послуг та бізнес-моделей. Це впровадження цифрових рішень, програм, платформ та інших інноваційних технологій, які допомагають зробити процеси більш ефективними та зручними.

Поняття цифровізації можна розглядати з різних позицій. У вузькому значенні цифровізація позначає цифрову трансформацію системи управління, а широкому – цифрову трансформацію усіх галузей життя.

Крім того, в процесі цифровізації суспільного життя і кібернетика, і автоматизація, і комп'ютеризація все ще продовжують свій розвиток. Сьогодні ці процеси стали настільки природними, що їх перестали належним чином контролювати, що негативним чином впливає на стан самої цифровізації,

оскільки неможливо правильно побудувати працюючу систему на хиткому фундаменті.

Також необхідно мати на увазі, що стрімкий розвиток інформаційних технологій та глобальна цифровізація всіх сфер життєдіяльності людини призвели до появи нових викликів у сфері боротьби зі злочинністю.

Практично безмежні можливості глобальної мережі Інтернет у сфері передачі та обробки інформації, з одного боку, зробили мережу Інтернет найсприятливішим середовищем для розвитку суспільних відносин, з іншого боку, призвели до зростання кількості кіберзлочинів та інших правопорушень, пов'язаних з використанням електронно-обчислювальних пристроїв. Тому розуміння сутності цифрових слідів кримінальних правопорушень зумовлює можливість розробки практичних рекомендацій щодо їх виявлення, збирання, дослідження й використання у кримінальному провадженні [2, с. 472].

У наукових джерелах є різні підходи й до визначення цифрових слідів. Так, на думку Пахомова В. В., цифрові сліди – це сукупність інформації про діяльність користувача інформаційно-телекомунікаційного середовища під час перебування в електронно-віртуальному просторі [3, с. 131].

Садовська Д. І. визначає цифровий слід як сукупність інформації, яка показує всю активність користувача в Інтернеті. При цьому зазначається, що такі сліди охоплюють дані про відвідування веб-сайтів, нові фото чи дописи у соціальних мережах, вподобані статті чи відео [4, с. 210].

Таким чином, множинність підходів науковців до термінології та визначення розглядуваних слідів обумовлена, з одного боку, швидким розвитком технологій у світі та появою нових їх видів, а з іншого – акцентуванням уваги науковців на окремих особливостях (аспектах) таких слідів [5, с. 73].

Якщо розглядати цифровізацію у судовій експертології, то цей процес, у першу чергу, необхідно розглядати у зв'язку з інформатизацією судово-експертної діяльності, а також як самостійний об'єкт дослідження.

У свою чергу, цифровізація судово-експертної діяльності може розглядатися як процес трансформації об'єктів судових експертиз та модифікації експертних завдань у результаті розвитку інформаційних технологій.

У цьому контексті можна зазначити окремі напрямки розвитку цифровізації судово-експертної діяльності. Перший напрямок цифровізації спочатку виділявся як єдиний магістральний напрямок розвитку інформаційно-комп'ютерного забезпечення судово-експертної діяльності, однак у сукупності з процесом трансформації об'єктів судових експертиз він сформував великий сегмент процесу цифровізації судово-експертної діяльності, до якого належать такі складові:

- використання універсальних апаратних засобів та універсального програмного забезпечення (стандартне програмне забезпечення, довідково-правові системи, засоби розпізнавання тексту, локальні комп'ютерні мережі тощо);

- створення баз даних та АПС (автоматизованих інформаційно-пошукових систем) з конкретних об'єктів експертиз, а також застосування баз даних суміжних галузей науки та техніки з метою вирішення завдань судової експертизи, ведення довідково-інформаційних баз даних;
- автоматизація збору та обробки експериментальних баз даних, що отримуються в ході різних досліджень та видів аналізу;
- створення програмних комплексів/окремих програм виконання допоміжних розрахунків за наявними формулами та алгоритмами;
- розробка комп'ютерних систем аналізу зображень;
- створення програмних комплексів автоматизованого вирішення експертних завдань;
- використання програмного забезпечення під час провадження комісійних/комплексних досліджень, оцінка результатів;
- розробка питань використання штучного інтелекту у судово-експертних дослідженнях тощо.

Як бачимо, зазначені напрями цифровізації торкаються основних шляхів розвитку судово-експертної діяльності в сучасних умовах. Поява нових засобів комунікації, розвиток інформаційних технологій, автоматизація процесів та ін. – усі ці фактори суттєво впливають на подальше формування та розвиток сучасних актуальних методів та засобів судових експертиз в умовах цифровізації.

Другий напрямок цифровізації пов'язаний з новими об'єктами експертного дослідження, що виражені у формі криміналістично значущої інформації, які фіксуються на специфічних комп'ютерних носіях у цифровому вигляді. Як ми зазначали, в результаті активних наукових дискусій останніх років було запроваджено поняття «цифровий слід» та «цифрові докази».

Тобто, на зміну вже звичним аналоговим способам відображення об'єктів прийшли їх цифрові (електронні) аналоги. Цифровий формат таких даних підкреслює не лише форму існування, а й сутність таких слідів, що обґрунтовує доцільність використання зазначених термінів. Крім того, термін «цифровий слід» є більш адаптованим до розвитку сучасних технологій, що дозволяє включати нові формати та джерела інформації, які можуть стати важливими в майбутньому [5, с. 73].

Слід також зазначити про значне поширення в останні роки цифрових фотознімків та відеозаписів, цифрових фонограм, цифрового мистецтва, веб-комунікацій, віртуальних просторів, 3D-моделювання, штучного інтелекту тощо. Тому в процесі роботи з такими джерелами, виникає необхідність дослідження цифрової інформації, для правильної роботи з якою потрібне розуміння технічної сторони її створення, зберігання та передачі.

Це призводить до формування в процесі цифровізації судово-експертної діяльності нових видів та підвидів судових експертиз, а також щодо виникнення потреб вдосконалення професійної підготовки судово-експертних працівників, вирішення питання про порядок провадження комплексних експертиз.

Отже, необхідно пам'ятати, що цифровізація – це складний і багатоаспектний процес, який має як позитивні, так і негативні сторони. Сьогодні ми розуміємо, що цифровізація може бути не лише засобом вирішення безлічі завдань, інструментом для оптимізації та прискорення суспільної діяльності, але також і джерелом проблем, оскільки необдуманий підхід до її розвитку без урахування вирішення питань конфіденційності, безпеки та раціональності може призвести не лише до матеріальних витрат, а й до репутаційних ризиків та інших несприятливих наслідків.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 01.12.2022 № 2807-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#n191> (дата звернення: 08.06.2025).
2. Колеснікова І. А. Цифрові сліди: поняття та їх значення при розслідуванні кримінальних правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 472-475. URL: http://lsei.org.ua/10_2023/114.pdf (дата звернення: 08.06.2025).
3. Пахомов В. В. Віртуальні сліди: криміналістична характеристика. *Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального права, кримінології та судочинства», присвяченої 186-річниці з дня народження професора Чезаре Ломброзо* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ: ДУІТ, 2021. С. 130-132.
4. Садовська Д. І. Цифрові сліди та право на приватність. *Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного, IT та Інтернет права* : зб. матер. Шостої всеукр. наук.-практ. конф. Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету ім. І. Франка. 2022. С. 209-214.
5. Демідова Є. Є. Цифрові сліди кримінального правопорушення: поняття та особливості. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету*. Серія ПРАВО. Вип. 85. Ч. 4. 2024. С. 71-75.

Яковенко Ю.В.

викладач

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

ORCID: 0009-0004-5083-3905

Савченко С.С.

здобувачка вищої освіти

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

**КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ
ЗЛОЧИННОСТІ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ, КРИМІНОЛОГІЧНІ,
КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ
АСПЕКТИ**

Одним із найнебезпечніших соціально-правових явищ сучасності, що становить велику загрозу правам людини, національній безпеці, правопорядку є організована злочинність. Одним із характерних ознак є: високий рівень

конспірації, значні матеріальні ресурси, стабільна структура та проникнення у легальні сфери суспільного життя, включно з органами державної влади та управління.

У зв'язку з тим, що боротьба з організованою злочинністю потребує не лише ефективних заходів реагування, а й системного та комплексного підходу, що включає:

- Кримінально-правові інструменти для притягнення винних до відповідальності.
- Кримінологічне вивчення причин, умов та механізмів функціонування злочинних структур.
- Кримінально-процесуальні гарантії забезпечення законності та дотримання прав учасників досудового розслідування.
- Ефективні методи оперативно-розшукової та слідчої діяльності з метою виявлення, документування та фіксації злочинної діяльності.

Актуальність теми полягає у необхідності удосконалення державної політики у сфері безпеки, адаптації законодавства до нових викликів, а також впровадженні сучасних методів і технологій у практику правоохоронних органів.

Поняття терміну “організована злочинність” не має єдиного значення, однак у науковій та правозастосовній практиці визначено, що це стійка форма злочинної діяльності, що здійснюється групою осіб з попередньою організацією на систематичне вчинення злочинів задля отримання прибутку. Згідно Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000, яка ратифікована Україною 04.02.2004, Організована злочинна група означає структурно оформлену групу в складі трьох або більше осіб, що існує протягом визначеного періоду часу і діє узгоджено з метою здійснення одного або декількох серйозних злочинів або злочинів, визнаних такими відповідно до цієї Конвенції, для того, щоб одержати, прямо або посередньо, фінансову або іншу матеріальну вигоду [1]. Типові ознаки поняття організованої злочинності містяться у статті 28 Кримінального кодексу України (далі ККУ).

Серед основних ознак організованої злочинності можна виділити: 1) стійкість і тривалість, оскільки такі об'єднання функціонують протягом тривалого часу та вчиняють злочини багаторазово; 2) ієрархічна структура, у якій чітко визначені ролі співучасників - організатор, виконавець, підбурювач тощо та розподілені між ними функції; 3) чітко спланована діяльність та попередня змова. Усі перелічені ознаки дозволяють виділити організовану злочинність, як окреме кримінально-правове явище.

Відповідальність за створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній передбачена статтею 255 ККУ [2]. Також, чинне законодавство передбачає підвищену відповідальність за вчинення злочинів у складі організованої групи, що враховується при кваліфікації діяння як обтяжуюча обставина. Однак на практиці існують труднощі у доведенні факту участі особи саме в організованому злочинному

угрупованні, адже необхідно підтвердити наявність стійких зв'язків між співучасниками, спільний умисел, розподіл ролей та інші ознаки. Крім того, певні прогалини в правовому регулюванні та нестабільність судової практики ускладнюють ефективне застосування кримінально-правових норм. У зв'язку з цим необхідним є подальше вдосконалення законодавства, зокрема посилення відповідальності за вплив на органи влади, фінансування злочинної діяльності й створення умов для її існування.

Оперативно-розшукові та криміналістичні аспекти є дуже важливими елементами практичної протидії організованим злочинності. Оперативно-розшукові заходи забезпечують своєчасне виявлення злочинних організацій, встановлення їх складу, каналів фінансування та планів злочинів шляхом проведення негласних заходів (аудіо- та відеоконтролю, спостереження) і впровадження агентури [3]. Усі ці матеріали можуть бути використані для ініціювання досудового розслідування або як докази у кримінальному провадженні. У свою чергу криміналістика забезпечує методичну та технічну базу для фіксації, дослідження та оцінки доказів, особливо у складних справах, де злочини вчиняються системно, із застосуванням спеціальних засобів маскування. Сучасні криміналістичні методи – такі як ДНК-аналіз, трасологія, цифрова експертиза – дозволяють ідентифікувати виконавців, простежити ланцюг подій і забезпечити доказову базу в суді. Від ефективної взаємодії між оперативними підрозділами та криміналістами залежить доказова база вчиненого злочину і подальша доля кримінальних справ у судових інстанціях.

Протидія організованим злочинності не може здійснюватися без злагодженої взаємодії всіх уповноважених суб'єктів, серед яких: органи досудового розслідування, оперативні підрозділи, прокуратура, судові інстанції. Координація дій між цими структурами забезпечує швидкий обмін інформацією, спільне планування операцій і уникнення дублювання функцій. Для розвитку ефективної взаємодії необхідно розвивати інститут міжвідомчих робочих груп, оперативних штабів, спільних слідчих груп і інтеграцію електронних баз даних.

В контексті запобігання та боротьби з організованою злочинністю особливої уваги набуває міжнародне співробітництво. Щодо обміну інформацією, спеціальними знаннями, загальними зведеннями, результатами стратегічного аналізу, інформацією щодо процедур кримінальних розслідувань, інформацією про методи запобігання злочинності, участь у навчальних заходах, а також надання консультацій та підтримки в окремих кримінальних розслідуваннях 14.12.2016 укладена Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво [4].

Крім того, вагому роль у міжнародному співробітництві відіграє **Інтерпол** – Міжнародна організація кримінальної поліції, яка забезпечує обмін оперативною інформацією між правоохоронними органами країн-учасниць, координує розшук учасників транснаціональних злочинних угруповань, сприяє екстрадиції правопорушників та реалізує спільні

міжнародні операції з протидії організованим злочинності. Україна активно співпрацює з Інтерполом через Національне центральне бюро Інтерполу, що діє при МВС України, з метою інтеграції у глобальні механізми безпеки та ефективної протидії злочинності, яка виходить за межі національної юрисдикції.

Отже, у сучасних умовах зростання транснаціональної організованої злочинності розвиток міжнародного співробітництва є не просто бажаним, а необхідною складовою національної безпеки України.

У висновку можна зазначити, що організована злочинність є серйозною загрозою для національної безпеки, правопорядку та стабільності держави, саме тому боротьба з нею вимагає ретельного, комплексного підходу. Кримінально-правові, криміналістичні та оперативно-розшукові аспекти повинні діяти узгоджено й доповнювати один одного. Виключно за умови виконання ефективних дій всіх суб'єктів протидії, використання сучасних методів розслідування, глибокого аналізу причин злочинності та чіткого правового регулювання можна досягти реальних результатів у боротьбі з організованими злочинними формуваннями.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 15.11.2000 : станом на 4 лют. 2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення: 04.06.2025).

2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 9 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 04.06.2025).

3. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII : станом на 9 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 04.06.2025).

4. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво : Угода Україна від 14.12.2016 : станом на 9 лют. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-16#Text (дата звернення: 04.06.2025).

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ПРИВАТНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ

Біла Альона Валеріївна

старший викладач кафедри права,
заступник керівника

Юридичної клініки кафедри права
Вищого навчального закладу
«Університет імені Альфреда Нобеля»

ORCID 0000-0002-8271-8539

Ніколайчук Тетяна Василівна

керівник Юридичної клініки
кафедри права

Вищого навчального закладу

«Університет імені Альфреда Нобеля»

ORCID 0009-0007-1973-3385

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ У ПРАВОСУДДІ: ЯК ПРАЦЮЄ ТАНДЕМ «АДВОКАТ - ЕКСПЕРТ - СЛІДЧИЙ - СУД»

У сучасних умовах трансформації правової системи України та інтеграції національного правосуддя до європейського правового простору постає необхідність переосмислення усталених моделей процесуальної взаємодії між ключовими учасниками судового провадження. Однією з таких моделей є саме міждисциплінарний підхід, який ґрунтується на взаємодії фахівців із різних галузей знань та практик. Зокрема, ефективне функціонування правосуддя потребує узгоджених дій адвоката, судового експерта, слідчого та суду.

Тандем «адвокат - експерт - слідчий - суд» не є формальною конструкцією. Це - динамічний механізм, що забезпечує досягнення принципів змагальності, об'єктивності, рівності сторін та ефективної реалізації права на захист. У центрі цього механізму перебуває особа - підозрюваний, обвинувачений або потерпілий, чії права та інтереси потребують правової та експертної підтримки. Від якості комунікації між цими чотирма суб'єктами залежить справедливість судового рішення та легітимність самого правосуддя.

Актуальність обраної теми полягає у тому, що проблематика міждисциплінарності в системі правосуддя набуває особливої значущості у зв'язку з кількома чинниками.

По-перше, кількість судових справ, що потребують спеціальних знань, зростає. Це стосується, зокрема, цифрових злочинів, психологічного насильства, медичних спорів, економічних правопорушень, де без залучення відповідних експертів неможливо здійснити належну оцінку обставин справи.

По-друге, правове регулювання експертної діяльності, хоч і постійно вдосконалюється, все ще має низку прогалин, зокрема щодо процесуального статусу експерта, гарантій його незалежності, механізмів взаємодії з адвокатом та слідчим.

По-третє, існує розрив між академічною та прикладною підготовкою фахівців: адвокати не завжди обізнані з можливостями сучасної судової експертизи, а експерти - зі специфікою процесуальних дій і стандартами допустимості доказів.

Усі ці обставини вимагають ґрунтовного теоретико-практичного аналізу міждисциплінарного підходу до реалізації правосуддя.

Поняття міждисциплінарності передбачає інтеграцію знань, методів та підходів різних галузей науки й практики для розв'язання комплексних завдань, які виходять за межі однієї спеціалізації. У правосудді це означає, що досягнення істини у справі не може бути забезпечено лише юридичними засобами - необхідним є залучення фахівців з інших сфер: криміналістики, медицини, психології, бухгалтерії, ІТ, соціології тощо.

Модель взаємодії «адвокат - експерт - слідчий - суд» слід розглядати не як ланцюг, а як мережу, у якій кожен елемент впливає на інші й водночас залежить від них. Від якості комунікації між учасниками залежить цілісність доказового процесу.

Взаємодія між адвокатом, експертом, слідчим і судом має правове підґрунтя в нормах Кримінального процесуального кодексу України, Закону України «Про судову експертизу», а також відповідних підзаконних нормативно-правових актів. Законодавство визначає функціональні ролі цих учасників та межі їхніх повноважень.

В свою чергу, адвокат має право ініціювати проведення експертизи, ставити запитання експерту, подавати клопотання про виклик експерта до суду для надання пояснень, заперечувати проти висновків експерта. Слідчий ініціює більшість процесуальних дій, у тому числі призначення експертизи, обирає експертну установу, забезпечує надання матеріалів. Судовий експерт не є стороною процесу, однак його роль є критично важливою для формування об'єктивного доказового матеріалу. Закон надає йому право відмовитись від проведення експертизи у разі неповноти даних, а також вимагати додаткову інформацію. Суд координує правовий простір взаємодії учасників, оцінює допустимість і достовірність висновків, забезпечує дотримання принципів справедливого судового розгляду.

Практика засвідчує, що найбільш ефективними є ті процеси, де адвокат ще на стадії досудового розслідування взаємодіє з експертом, щоб спільно визначити релевантні питання для експертизи. Наприклад:

- у справах щодо тілесних ушкоджень адвокат у співпраці з медичним експертом уточнює формулювання запитань, аби уникнути двозначності. Це забезпечує надання релевантного та чіткого висновку, придатного до оцінки в суді;

- у справах про дискримінацію або мобінг адвокат, спираючись на рекомендації судового психолога, може аргументовано ініціювати проведення психологічної експертизи, яка допоможе виявити наслідки системного тиску або емоційного вигорання;

- у податкових спорах адвокати часто працюють з судовими економістами для виявлення прихованих фінансових схем, які могли мати ознаки ухилення від оподаткування;

У таких випадках адвокат не лише використовує висновок експерта як доказ, але й інтегрує спеціальні знання в загальну стратегію захисту.

Нерівність процесуальних прав учасників тандему може призводити до спотворення результатів експертизи або дискредитації її висновків. Наприклад, якщо слідчий надає експерту неповні або односторонні матеріали, це унеможлиблює об'єктивний аналіз. Водночас, якщо адвокат не має доступу до процесу формулювання завдання експерту, це порушує принцип змагальності.

У практиці зустрічаються випадки, коли адвокати оскаржують експертні висновки через відсутність належної мотивації або через виявлення залежності експерта від сторони обвинувачення. Це ще раз підкреслює необхідність інституціонального захисту незалежності експертів, а також посилення гарантій професійної автономії адвокатів.

Таким чином, внаслідок вищенаведеного, можна зробити наступний висновок, міждисциплінарна взаємодія у сфері правосуддя - це не просто питання ефективності, а умова справедливого судового розгляду. ТанDEM «адвокат - експерт - слідчий - суд» є тим механізмом, який дозволяє з різних професійних позицій розглядати обставини справи, зберігаючи об'єктивність, законність та гуманність правосуддя.

Вважаємо, що для підвищення якості цієї взаємодії необхідно:

- на нормативному рівні - удосконалити процесуальні гарантії незалежності судових експертів;
- на інституційному рівні - забезпечити навчальні програми з міждисциплінарної взаємодії для адвокатів, слідчих, експертів і суддів;
- на практичному рівні - створювати спільні професійні майданчики для обміну досвідом: круглі столи, форуми, мультидисциплінарні школи.

Лише за умов глибокої поваги до професійної ролі кожного учасника процесу та чіткої комунікації між ними можна досягти цілісності, ефективності й справедливості правосуддя в Україні.

Борисенко Світлана Ігорівна
викладач кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету
ORCID 0009-0001-9227-7917

ЕФЕКТИВНІСТЬ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ЯК УМОВА ПРАВОПОРЯДКУ ДЕРЖАВИ

Однією з головних засад гарантування прав та свобод людини і громадянина в Україні є незалежна судова гілка влади, яка є окремою системою органів, що здійснюють судовий нагляд за додержанням та належним виконанням норм права. Стаття 55 Конституції України регламентує право кожного на судовий захист своїх прав та свобод, право на оскарження в судовому порядку рішень, дій та бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, окремих посадових осіб та службовці [1]. Метою цього дослідження є аналіз дієвості механізмів судового захисту цивільних прав в Україні, зокрема в умовах цифровізації правосуддя. Ефективний судовий захист цивільних прав є важливою передумовою забезпечення правопорядку в державі, оскільки саме через дієві судові механізми громадяни мають можливість реалізувати та відстоювати власні права, що формує довіру до правосуддя, зміцнює законність та запобігає самоуправству. Судова система, яка здатна вчасно, неупереджено й справедливо вирішувати правові конфлікти, виступає гарантом стабільності суспільства і державності загалом.

Судовий захист є основою правопорядку:

- по-перше, забезпечує втілення принципу верховенства права;
- по-друге, запобігає самоуправству та самосуду;
- по-третє, збільшує довіру громадян до державних інституцій.

Як зазначає М.В. Сидоренко, право на судовий захист виникає з моменту порушення права і є невід'ємною складовою правової системи [2, с.220].

На думку Спесівцева Д.С. є три основні компоненти ефективності способу судового захисту:

- належність способу захисту суб'єктивних цивільних прав – відповідність способу захисту характеру порушення;
- ефективність способу захисту суб'єктивних цивільних прав – здатність досягти мети захисту;
- комплексність – досягнення найповнішого результату в конкретній ситуації [3].

Ще одним з напрямків ефективності судового процесу в цивільних справах є електронне судочинство - це інноваційний напрям розвитку судової системи, що передбачає використання цифрових технологій для оптимізації цифрових технологій для оптимізації судового процесу. В Україні цей

інструмент запроваджено в межах реалізації судової реформи, яка спрямована на підвищення доступності правосуддя та ефективності розгляду справ.

Дуже важливим роком для електронного судочинства України став 2017 рік. Законом України № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» у новій редакції викладено Цивільний процесуальний кодекс України, зокрема, статтею 14 якого було констатовано існування у судах Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (далі також ЄСІТС), яка мала б забезпечувати обмін документами в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, між учасниками судового процесу, а також фіксування судового процесу і участь сторін процесу у судових засіданнях в режимі відеоконференції. Впроваджено автоматичний розподіл справ, а це означає, що визначення судді або колегії суддів (судді-доповідача) для розгляду конкретної справи здійснюється ЄСІТС у порядку, визначеному ЦПК України [4, с.79].

У міжнародній практиці (наприклад, у країнах ЄС) електронне судочинство стало дієвим способом оптимізації правосуддя, однак воно супроводжується розвиненою нормативною базою та цифровою обізнаністю населення. На відміну від України, електронне правосуддя в Європі, аналогічно як і в інших частинах світу, наприклад, Америці та Японії, достатньо поширене та широко застосовується, оскільки це сприяє реалізації принципу доступності правосуддя через спрощення роботи усіх суб'єктів цивільного судочинства та пришвидшення строків розгляду спору [5, с.37].

Починаючи з 5 жовтня 2021 року офіційно в Україні функціонують три підсистеми ЄСІТС, а саме: Електронний кабінет, Електронний суд та підсистема відеоконференцв'язку [4, с.80].

Підсистема «Електронний кабінет» це основний інструмент доступу користувачів до ЄСІТС, що передбачає реєстрацію електронних кабінетів з присвоєнням офіційних електронних адрес для адвокатів, нотаріусів, приватних виконавців, судових експертів, державних органів та органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання державного та комунального секторів економіки для використання всього функціоналу електронного судочинства: надання довіреностей та оформлення ордерів, використання функціоналу підсистем Електронний суд, отримання повідомлень на поштову скриньку, реєстрації для застосування мобільного додатку «Суд», реєстрації у підсистемі відеоконференцв'язку [4, с.80].

Підсистема «Електронний суд» це підсистема ЄСІТС, що передбачає можливість вчинення користувачами процесуальних дій в електронній формі, зокрема, але не виключно подання, реєстрації, надсилання процесуальних та інших документів, доказів учасниками; надсилання матеріалів справи судом, у т.ч. копії судового рішення, надання електронних довіреностей на вчинення дії в Електронному суді тощо. У підсистемі також можна створити

процесуальні документи із застосуванням вбудованого текстового редактора шляхом заповнення форм документів [4, с.80].

Підсистема відеоконференцв'язку забезпечує учасникам справи можливість брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції:

- поза межами приміщення суду у будь-якому зручному приміщенні за допомогою свого Електронного кабінету та власних технічних засобів;
- у приміщенні іншого суду – за допомогою технічних засобів суду;
- під час конференції можна передавати учасникам справи і суду електронні файли [4, с.80].

Ще однією найважливішою темою, що стосується розвитку національного правосуддя, є судова реформа. Судова реформа – це величезний комплекс заходів, необхідних для функціонування незалежної судової влади. Велика частина роботи вже була успішно виконана. Наприклад, Європейська комісія у 2023 році зазначила, що Україною було виконано вимоги щодо проведення конкурсів до суддівського врядування та вирішено проблеми законодавства в сфері медіа. Наразі наступними етапами реформи є побудова нової мережі судів, впровадження інституту мирових суддів, створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності та інші зміни. В процесі впровадження даної реформи важливим є напрямок посилення права на доступ до справедливого правосуддя. Забезпечення цього права і визначає реальність системи цивільних прав та свобод [6, с.220].

Підсумовуючи вище сказане, зауважу, що ефективний судовий захист цивільних справ є фундаментом правопорядку в державі. Забезпечення доступності, своєчасності та справедливості судових процедур сприяє зміцненню довіри громадян до судової системи та держави в цілому.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 20.05.2025)
2. Сидоренко М. В. Виникнення права на захист цивільних прав, свобод та інтересів. 2012. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/db2c352d-5e01-48ae-89b7-fd62f2803f68/content>
3. Спесівцев Д. Ефективність способу судового захисту суб'єктивних цивільних прав на нерухоме майно. *Проблеми та судження*. С. 109–116. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/692ebbfd-2b8b-4898-9c12-d27511788bd6/content>
4. Васильсва-Шаламова Ж. В. Електронне судочинство у цивільному процесі України: тенденції розвитку та вплив карантину. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С.78-81. URL: http://lsej.org.ua/3_2022/15.pdf
5. Приватне та публічне право. Електронний суд у цивільному судочинстві України. *Приватне та публічне право*. 2023. № 1. С. 36–42.
6. Кочина О.С. Судовий захист цивільних прав та охоронюваних законом інтересів в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство : електронне*

Ковальов Ігор Миколайович

доцент кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету,

м. Дніпро

ORCID ID: 0000-0003-0151-388X

ЩОДО СУТНОСТІ КРАЙНЬОЇ НЕОБХІДНОСТІ ЯК ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЄ АДМІНІСТРАТИВНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Інститут адміністративної відповідальності займає особливе місце в системі українського права, виступаючи важливим засобом забезпечення правопорядку та охорони суспільних відносин. Водночас, сьогодні адміністративна відповідальність в Україні потребує численних змін та новацій. Зокрема, це стосується системи розрахунку штрафів (відхід від статичного н.м.д.г. – 17 гривень), оптимізації віку адміністративної відповідальності, ефективності процедури провадження у справах про адміністративні правопорушення тощо.

У призмі зазначеного, особливої актуальності набувають дослідження обставин, які виключають адміністративну відповідальність, оскільки їх правова природа та механізми застосування залишаються недостатньо розробленими як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Зі свого боку, зазначені питання набувають особливої гостроти в умовах гуманізації правової системи та посилення захисту прав людини. Діючий Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) не відповідає сучасним стандартам захисту прав людини що створює прогалини у правовому регулюванні та ускладнює правозастосовну практику.

Так, згідно статті 17 «Обставини, що виключають адміністративну відповідальність» КУпАП, особа, яка діяла в стані крайньої необхідності, необхідної оборони або яка була в стані неосудності, не підлягає адміністративній відповідальності [2].

З цього приводу Б. О. Логвиненко наголошує на тому, що внесення відповідних змін дозволить конкретизувати специфіку процесуальних прав і обов'язків учасників адміністративно-деліктного провадження у цілому та дозволить більш ефективно здійснювати розгляд і вирішення справ про адміністративні правопорушення у сфері охорони здоров'я зокрема [1, с. 91].

У свою чергу, С. М. Желізняк та О. В. Поштаренко відмічають, що встановлення у діянні особи наявності обставини, що виключають адміністративну відповідальність, гарантує забезпечення принципу законності і захисту прав людини в адміністративному судочинстві. Серед обставин, що виключають адміністративну відповідальність, потрібно розрізняти дії, які хоч і передбачені КУпАП або іншими законами, що встановлюють

відповідальність за адміністративні правопорушення, але вчинені у стані крайньої необхідності (стаття 18 КУпАП), або вчинені у стані необхідної оборони (стаття 19 КУпАП). Такі дії, відповідно до КУпАП не є адміністративними правопорушеннями [2, с. 48; 3 с. 178].

Слід наголосити на тому, що статтею 17 КУпАП передбачено те, що особа, яка діяла в стані крайньої необхідності, необхідної оборони або яка була в стані неосудності, не підлягає адміністративній відповідальності [4]. Так, крайня необхідність є обставиною, що може звільнити особу від адміністративної відповідальності за порушення адміністративного закону.

Згідно зі статтею 18 КУпАП, не є адміністративним правопорушенням дія, яка хоч і передбачена КУпАП або іншими законами, що встановлюють відповідальність за адміністративні правопорушення, що встановлюють відповідальність за адміністративні правопорушення, але вчинена в стані крайньої необхідності, тобто для усунення небезпеки, яка загрожує державному або громадському порядку, власності, правам і свободам громадян, установленому порядку управління, якщо ця небезпека за даних обставин не могла бути усунута іншими засобами і якщо заподіяна шкода є менш значною, ніж відвернена шкода [4].

Важливо відмітити, що застосування крайньої необхідності як обставини, що звільняє від адміністративної відповідальності, повинно відповідати двом умовним критеріям: по-перше – бути обґрунтованим, а по-друге – відповідати всім вимогам законодавства. Таким чином, застосування крайньої необхідності як обставини у справі може бути прийняте лише після ретельного дослідження обставин вчинення діяння та наявності всіх необхідних доказів. У разі коли особа вчинила дію в крайній необхідності, вона повинна негайно повідомити про це компетентні органи, наприклад, поліцію, для того, щоб поліцейські могли встановити всі обставини за фактом вчиненого діяння. Якщо особа не повідомила про наявність крайньої необхідності, це може мати наслідком оцінку вчиненого діяння як ординарного правопорушення та призвести до настання адміністративної відповідальності.

Стан крайньої необхідності виникає, коли є дійсна, реальна, а не уявна загроза охоронюваним законом інтересам. Якщо загроза зазначеним інтересам може виникнути в майбутньому, діяння не може вважатися таким, що вчинено у стані крайньої необхідності. На це прямо вказують слова тексту статті «для усунення небезпеки, яка загрожує». Джерелами загрозової небезпеки у разі крайньої необхідності, зокрема можуть бути стихійні явища – повені, пожежі, землетруси тощо, дикі або домашні тварини, наприклад під час їхнього нападу на людину; джерела підвищеної небезпеки, наприклад несправна автомашина; людина, що заподіює або загрожує завдати шкоди охоронюваним законом інтересам. Небезпека за таких обставин не може бути усунута іншими засобами, тобто засобами, не пов'язаними із заподіянням шкоди іншим охоронюваним законом інтересам. Це – одне з найважливіших умов правомірності акта крайньої необхідності. Спосіб збереження охоронюваного

законом інтересу за рахунок іншого повинен бути саме крайнім. Якщо для запобігання небезпеки, що загрожує, в особи є шлях, не пов'язаний із заподіянням шкоди, вона повинна обрати саме цей шлях. Інакше посилення на стан крайньої необхідності виключається. Шкода, заподіяна в стані крайньої необхідності, повинна бути менш значною, ніж відвернена шкода. Заподіяння шкоди, рівної тій, що могла бути спричинена, або шкоди більшої, не може бути виправдана станом крайньої необхідності. Зокрема не можна рятувати одне благо за рахунок заподіяння шкоди рівноцінному благу. Питання про те, яку шкоду вважати більш значною, а яку менш, є питанням факту й вирішується в кожному конкретному випадку залежно від конкретних обставин справи [5].

Варто наголосити на тому, що застосування крайньої необхідності як обставини не означає, що особа не буде нести адміністративну відповідальність за інші дії, які були вчинені без наявності цієї обставини. У свою чергу, звільнення від адміністративної відповідальності в разі крайньої необхідності не означає автоматичного звільнення особи від цивільної чи кримінальної відповідальності, якщо така відповідальність наступила.

Загалом, законодавчі новели, спрямовані на уточнення підстав застосування крайньої необхідності в разі вчинення адміністративних правопорушень має спричинити позитивний вплив на ефективність правозастосування в справах про адміністративні правопорушення, забезпечити належний захист прав і свобод людини під час застосування заходів адміністративної відповідальності, а також сприяти удосконаленню діяльності суб'єктів правозастосування.

Список використаних джерел та літератури:

1. Логвиненко Б. О. Окремі особливості процесуального статусу учасників провадження в справах про адміністративні правопорушення у сфері охорони здоров'я. Публічне право. 2019. № 4 (36). С. 90-97.
2. Желізняк С. М. Сутність і особливості обставин, що виключають адміністративну відповідальність. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. 2023. Вип. 77. Ч. 2. С. 47-50.
3. Поштаренко О. В. Підстави настання адміністративної відповідальності осіб, що вчинили насильство щодо фізичної особи. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 7. С. 175-181.
4. Кодекс про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-24): Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 14.08.2025).
5. Науково-практичний коментар до ст. 18 Кодексу України про адміністративні правопорушення. URL: <https://surl.lt/hyudjr> (дата звернення 14.08.2025).

Лежнєва Тетяна Миколаївна

кандидат юридичних наук, доцент,

проректор

Дніпровського гуманітарного університету

ORCID: 0000-0001-7823-9132

ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ ПОЗОВНОГО РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ: ДОСЯГНЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ

19 грудня 2024 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі» від 20.11.2024 № 4073-IX [1]. Внесені цим Законом зміни до Сімейного кодексу України [2] є важливим кроком до лібералізації позовного розірвання шлюбу та усунення надмірних обмежень розірвання шлюбу.

Під обмеженнями розірвання шлюбу розуміємо встановлені позитивним правом додаткові умови та процедури, необхідні для реалізації волі до розірвання волі одного із подружжя, які є більш обтяжливими, аніж умови та процедури, необхідні для реєстрації шлюбу [3, с. 190].

Закон № 4073-IX усунув найбільш дискусійні та явно непропорційні обмеження розірвання шлюбу, пов'язані із вагітністю дружини та народженням нею дитини, повністю виключивши відповідні норми із СК України (частини 2–4 ст. 110). Проведене нами раніше разом із С.В. Черноп'ятовим порівняльне дослідження показало, що обмеження розірвання шлюбу, пов'язані із вагітністю дружини та народженням нею дитини, генетично походить від радянської правової системи та не є питомо притаманними для правових систем Східної Європи; найбільш прогресивні пострадянські країни – Латвія, Литва та Естонія – відмовилися від таких обмежень, а в інших країнах Східної Європи розглядуване обмеження відсутнє, незважаючи на те, що у багатьох із них, зокрема в Польщі, Латвії, Литві та Естонії свобода розірвання шлюбу суттєво обмежена іншими способами [4, с. 80–81].

І хоча телеологічною домінантою Закону № 4073-IX були саме міркування запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, ці зміни доцільно позитивно оцінювати та розглядати, в тому числі, і як прояв тенденції до лібералізації сімейного права та питання розірвання шлюбу зокрема.

Така тенденція актуалізує питання доцільності збереження і інших обмежень позовного розірвання шлюбу. Йдеться, зокрема, про: (1) заходи щодо примирення подружжя (ст. 111 СК України; ч. 7 ст. 240, п. 4 ч. 1 ст. 251 ЦПК України [5]); (2) предмет доказування у справі та підстави для позовного розірвання шлюбу (ст. 112 СК України).

Поточне регулювання заходів суду щодо примирення подружжя допускає вжиття таких заходів за ініціативою суду; обов'язкової наявності згоди подружжя або принаймні одного із них не вимагається. Тобто, виключно

з ініціативи суду та навіть в умовах відсутності згоди або наявності заперечень подружжя (одного із них) вирішення питання про розірвання шлюбу може бути відкладене на строк аж до 6 місяців (ч. 7 ст. 240 ЦПК України).

Частина 1 ст. 112 СК України містить спробу окреслити предмет доказування у справі про позовне розірвання шлюбу, зобов'язуючи суд:

- 1) з'ясувати фактичні взаємини подружжя;
- 2) з'ясувати дійсні причини позову про розірвання шлюбу;
- 3) взяти до уваги [а отже і з'ясувати] наявність малолітньої дитини, дитини з інвалідністю та інші обставини життя подружжя.

Частина 2 ст. 112 СК України визначає підставу позовного розірвання шлюбу, яка має бути встановлена для задоволення позову: «якщо буде встановлено, що подальше спільне життя подружжя і збереження шлюбу суперечило б інтересам одного з них, інтересам їхніх дітей, що мають істотне значення».

Розглядувані обмеження не відповідають принципу добровільності шлюбу, який передбачає як добровільність укладання шлюбу, так і добровільність перебування у шлюбі. Це відображено у нормах частин 3, 4 ст. 56 СК України, відповідно до яких кожен з подружжя має право припинити шлюбні відносини; примушування до збереження шлюбних відносин є порушенням права дружини, чоловіка на свободу та особисту недоторканність. Звідси – волевиявлення одного із подружжя, яке відповідає його внутрішній волі, є вичерпною та достатньою підставою для розірвання шлюбу.

Отже, і заходи примирення подружжя можуть бути застосовані виключно за згодою подружжя або принаймні того із них, хто є позивачем (за відсутності заперечень відповідача).

Що ж стосується підстави позовного розірвання шлюбу, то достатньою підставою, в умовах добровільності шлюбу, має бути визнано саме лише волевиявлення позивача на розірвання шлюбу; суд же має встановити не більше, аніж відповідність такого волевиявлення дійсній волі позивача. З'ясування фактичних взаємин подружжя, дійсних причин волі позивача до розірвання шлюбу, інших обставин життя подружжя видається зайвим та таким, що є нелегітимним втручанням у право сторін на повагу до приватного і сімейного життя.

Наявність дітей, їх вік, стан здоров'я тощо не повинні мати значення для вирішення питання про розірвання шлюбу. Адже українське сімейне право послідовно обстоює ідею незалежності шлюбних відносин та відносин батьків і дітей; права та обов'язки батьків і дітей не залежать від (не)перебування батьків у шлюбі та лежать поза межами шлюбних правовідносин і не залежать від останніх.

Висновки.

1. Скасування обмежень розірвання шлюбу, пов'язаних із вагітністю дружини та народженням нею дитини, слід позитивно оцінити як значний крок у лібералізації сімейних відносин та гарантуванні добровільності шлюбу.

2. Вжиття судом заходів щодо примирення подружжя слід повністю узалежнити від волі подружжя.

Пропонується статтю 111 СК України викласти в такій редакції:

«Стаття 111. Заходи суду щодо примирення подружжя

1. Суд вживає заходів щодо примирення подружжя за згодою подружжя, або ж за згодою позивача та за відсутності заперечень відповідача.».

Пропонується частину 7 статті 240 ЦПК України викласти в такій редакції:

«7. У справі про розірвання шлюбу суд може зупинити розгляд справи і призначити строк для примирення подружжя, який не може перевищувати шість місяців, у випадках передбачених частиною першою статті 111 Сімейного кодексу України.».

Пропонується пункт 4 частини 1 статті 251 ЦПК України викласти в такій редакції:

«4) надання сторонам у справі про розірвання шлюбу строку для примирення подружжя у випадках передбачених частиною першою статті 111 Сімейного кодексу України;».

3. Підставу для позовного розірвання шлюбу слід привести у відповідність до принципу добровільності шлюбу; а предмет доказування слід звільнити від зайвих сутностей, в т.ч. задля недопущення порушення права сторін на повагу до приватного і сімейного життя.

Пропонується статтю 112 СК України викласти в такій редакції:

«Стаття 112. Підстави для розірвання шлюбу за позовом одного з подружжя

1. Суд з'ясовує, чи є волевиявлення позивача щодо розірвання шлюбу вільним та чи відповідає воно внутрішній волі позивача.

2. Суд постановляє рішення про розірвання шлюбу, якщо буде встановлено, що волевиявлення позивача щодо розірвання шлюбу є вільним та відповідає його внутрішній волі.

3. Якщо позов про розірвання шлюбу пред'явлений опікуном відповідно до частини 5 статті 110 цього Кодексу, суд постановляє рішення про розірвання шлюбу, якщо буде встановлено, що подальше спільне життя подружжя і збереження шлюбу суперечило б інтересам того з подружжя, хто визнаний недієздатним».

Список використаних джерел та літератури:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі : Закон України від 20.11.2024 № 4073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4073-20>

2. Сімейний Кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

3. Лежнєва Т. М. Обмеження розірвання шлюбу: до постановки проблеми. *Забезпечення правопорядку та протидії злочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення*: матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 17 черв. 2022 р.). Дніпро : ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет». 203 с. С. 188–192.

4. Лежнєва Т. М., Черноп'ятов С. В. Обмеження розірвання шлюбу, пов'язані із вагітністю дружини та народженням нею дитини (країни Східної Європи та пострадянські країни): порівняльно-правовий аналіз. *Право і суспільство*. 2022. № 4. С. 76–82.

5. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

Мамотенко Олег Петрович

кандидат юридичних наук, адвокат

ORCID 0009-0008-8679-5399

ЕКСПЕРТИЗА, ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ У ПРИВАТНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ

Правопорядок у приватно-правових відносинах – це кінцевий результат правомірної (належної) реалізації юридичної рівності, вільного волевиявлення та майнової самостійності учасників немайнових та майнових відносин (цивільних відносин).

Цивільні відносини регулюються цивільним законодавством. Загальними засадами цивільного законодавства є: неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини; неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом; свобода договору; свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом; судовий захист цивільного права та інтересу; справедливість, добросовісність та розумність (ст. 3 ЦК України) [1].

Отже, судовий захист права та інтересу є однією із гарантій забезпечення правопорядку у приватноправових відносинах.

Окремим аспектом такого забезпечення є обов'язок суду не брати до уваги докази, що одержані з порушенням закону (ч. 2 ст. 77 ГПК України) [2].

Доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються такими засобами: 1) письмовими, речовими і електронними доказами; 2) висновками експертів; 3) показаннями свідків (ч.ч. 1,2 ст. 73 ГПК України) [2].

Таким чином, суд має оцінювати на предмет допустимості й висновки експертів.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про судову експертизу» (надалі – Закон) судова експертиза це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [3].

Згідно з частиною 1 статті 2 Закону законодавство України про судову експертизу складається із цього Закону, інших нормативно-правових актів[3].

Частиною 1 статті 7 Закону передбачено, що судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених цим Законом[3].

Відповідно до частини 1 статті 8 Закону організація науково-методичного забезпечення судово-експертної діяльності та організаційно-управлінські засади діяльності державних спеціалізованих установ покладаються на міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, до сфери управління яких належать державні спеціалізовані установи, що здійснюють судово-експертну діяльність[3].

З метою забезпечення єдиного підходу при проведенні судових експертиз і підвищення якості проведення судових експертиз наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 затверджено Інструкцію про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень (надалі – Інструкція № 53/5) та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [4].

Інструкцією № 53/5 передбачено вимоги, яким має відповідати висновок експерта, а також і порядок призначення експертизи [4].

Відповідно до пункту 1.2.1 Інструкції № 53/5 технічна експертиза документів є підвидом криміналістичної експертизи [4].

Відповідно до частини 3 статті 7 Закону виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз [3].

До державних спеціалізованих установ належать: науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України; науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України; експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України (ч. 2 ст. 7 Закону) [3].

Таким чином, технічна експертиза документів є підвидом криміналістичної експертизи, а тому має проводитись виключно державними спеціалізованими установами.

Водночас, трапляються випадки коли суди доручають проведення технічної експертизи документів, яка є підвидом криміналістичної експертизи, не державним спеціалізованим установам, а приватним.

Так, ухвалою Господарського суду Одеської області від 11.08.2021 у справі № 916/476/21 було призначено судову технічну експертизу документів, проведення якої доручено Товариству з обмеженою відповідальністю «Незалежний інститут судових експертиз» [5].

На підставі висновку експертизи, що був наданий Товариством з обмеженою відповідальністю «Незалежний інститут судових експертиз», рішенням Господарського суду Одеської області від 19.12.2022 [6], залишено без змін Постановою Південно-західного апеляційного господарського суду від 10.05.2023[7], було задоволено позов про визнання договорів недійсними.

Постановою Верховного Суду від 29 серпня 2023 року у справі № 916/476/21[8] було скасовано постанову Південно-західного апеляційного господарського суду від 10.05.2023 і рішення Господарського суду Одеської області від 19.12.2022, а справу № 916/476/21 передано на новий розгляд до Господарського суду Одеської області. При цьому, Верховний Суд зазначив, що висновки судів попередніх інстанцій щодо допустимості наданого позивачем доказу - висновку експерта, наданого ТОВ «Незалежний інститут судових експертиз», є передчасними, так як судами не оцінено допустимість цього доказу.

Під час нового розгляду цієї справи, рішенням Господарського суду Одеської області від 22 листопада 2024 року [9], залишено без змін Постановою Південно-західного апеляційного господарського суду від 29 квітня 2025 року [10], у задоволенні позову було відмовлено. При цьому, суди, надаючи повторну оцінку висновку експертизи, що був наданий не державною установою - ТОВ «Незалежний інститут судових експертиз», визнали цей доказ недопустимим.

Таким чином, правопорядок у приватноправових відносинах забезпечується неухильним дотриманням процесуальних процедур під час судового розгляду. Однією з таких процесуальних процедур є обов'язок суду не приймати до розгляду «експертні висновки», що виконанні неналежними суб'єктами.

Список використаних джерел та літератури:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
3. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
4. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень і Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 // База «Законодавство України» / Верховна Рада України. Зареєстровано в Мін'юсті

03.11.1998 за № 705/3145. Чинна редакція з останніми змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0705-98>

5. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98910768>
6. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108085885>
7. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110874192>
8. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113335977>
9. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123425250>
10. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127110060>

Самойленко Олександр Степанович

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

Негодченко Вадим Олександрович

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД РЕАЛІЗАЦІЇ ЕТИЧНИХ СТАНДАРТІВ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В СИСТЕМУ ДЖЕРЕЛ СЛУЖБОВОГО ПРАВА

На сьогодні загальноприйнятою є думка про те, що етика має бути інтегрована у повсякденне управління державною установою та її керівники повинні бути зобов'язані просувати її під час діяльності установ. Особливо важливо керівникам забезпечити практичне регулювання поведінки службовців у ситуаціях, коли офіційні правила суперечать поширеним у суспільстві традиціям, що особливо важливо в країнах з високим рівнем корупції.

Аналіз наукових досліджень дає підстави стверджувати, що на сучасному етапі розвитку публічної служби існує ціла низка перешкод як організаційного, так й нормативного характеру, які не дають можливості запровадити до системи службового права на належному рівні етичні стандарти публічної служби. Однією з таких перешкод є саме кадровий потенціал.

Відкриття центрів надання адміністративних послуг, створення Єдиного вікна подання електронної звітності до податкових органів, реформи в рамках децентралізації, розвиток електронного урядування на регіональному та місцевому рівнях в Україні свідчать про необхідність підготовки до нової моделі та якості надання послуг для громадян. Така модель взаємодії буде основою діяльності публічного управління в Україні в найближчі роки. Крім того, слід відмітити недостатній рівень орієнтації діяльності службовців публічних органів управління на клієнта-споживача послуг, що вказує на необхідність зміни свідомості публічних службовців та переорієнтацію їх до

ідеї надання послуг, орієнтації на потреби громадян як головного споживача і замовника публічних послуг органу влади.

Отже, ціннісні орієнтації публічного службовця повинні не протирічити цій моделі, а бути спрямованими на розвиток у посадових осіб публічного управління розуміння ідеології органу влади, системи корпоративних цінностей, єдиних стандартів поведінки, культури спілкування та управлінської культури.

Здоровий моральний фактор сприяє успішному вирішенню службових завдань, укріпленню усієї системи державних органів., слугує підвищенню їх морального авторитету у суспільстві, і навпаки, незрілий моральний фактор істотно перешкоджає вирішенню цих завдань, ускладнює моральне і професійне становлення службовців, сприяє моральній деформації. Станом на сьогодні проблематика етичності та моральності державних службовців набуває все більшого значення у зв'язку із стрімким розвитком корупції. В контексті діяльності державних службовців етика носить юридично значущий характер, тому створення чіткої системи правил етики державних службовців має принципове значення.

В умовах сьогодення, переосмислення сутності управління є ключовим аспектом в процесі демократизації суспільства. У першу чергу дані зміни повинні стосуватися державної служби та характеру здійснення державними службовцями своїх обов'язків. Першочерговим завданням є досконале законодавче закріплення та чітке дотримання правил етики, налагодження тісних взаємозв'язків між державними службовцями та громадянами, відкритість діяльності державних службовців, інформаційне забезпечення громадян.

М.І. Рудакевич визначає, що фактором (і показником) успішної етичної соціалізації в трудовому колективі є моральні службові відносини. В управлінській практиці вироблені спеціальні засоби, нормативні документи, організаційні методи і форми роботи щодо їх формування, зокрема: етичні кодекси; "картки етики"; комітети (або окремі спеціалісти) з етики, які розробляють етичну політику організації, розв'язують поточні етичні проблеми; навчання (тренінги) співробітників етичній поведінці шляхом проведення семінарів і короткотермінових курсів; етична експертиза конкретних аспектів діяльності організації, окремих програм, спрямована на покращання морального клімату в організації, підвищення її іміджу, внесення коректив у діяльність організації; хартії (декларації) громадянина; окрема служба, яка розглядає претензії громадян з етичних питань та ін. [1].

Ці положення є досить актуальними для України. Однак слід зауважити, що їх реалізація відбувається на неналежному рівні. Зокрема, в Україні до сих пір не має спеціалістів з етики, які б мали належний рівень кваліфікації у цій сфері. Тим більше, такі посади в органах державної влади та місцевого самоврядування просто відсутні.

Проблема етичної соціалізації залежить також від рівня морального розвитку кандидатів на державну службу, від якості добору кадрів за

морально-професійними характеристиками. Психологічною наукою доведено, що спроби етичного коригування поведінки службовця, який має достатній життєвий досвід і досвід державної служби, далеко не завжди успішний. Сформований стиль керівництва і стереотипи поведінки, які суперечать сучасним етичним нормам, важко піддаються перебудові. Службовця із солідним стажем роботи та сформованою системою цінностей і поглядів важко переучувати. Це слід враховувати у кадровій політиці державної служби. Більш продуктивним вважається прийняття на роботу випускників тих навчальних закладів, у яких діяла широка система етичної освіти, що включала вивчення етики менеджменту, бізнесу, політичної етики, етики ділових відносин, мовленнєвого впливу тощо

Таким чином, підкреслюючи важливість запровадження єдиної, нормативно закріпленої деонтологічної моделі адміністративної етики публічної служби вважаємо, що її впровадженню в Україні заважає: 1) недостатність регламентації основних етичних норм-категорій та норм-принципів у системі службового права; 2) повна або часткова невідповідність окремих джерел службового права етичній компоненті права Європейського Союзу; 3) відсутність єдиної моделі етичного кодексу публічних службовців; 4) декларативність законодавчо закріплених етичних норм-категорій; 5) відсутність належної регламентації порядку притягнення до відповідальності за порушення професійних етичних норм; 6) нестійка, законодавчо не визначена система органів, які здійснюють професійне навчання з питань етико-правового регулювання службової діяльності; 7) відсутність законодавчо визначених органів, які мають право вирішення етичних конфліктів у системі публічної служби; 8) відсутність належного механізму громадського контролю за етичними аспектами діяльності публічних службовців.

Визначені підстави виступають певними перепонами щодо запровадження етичних стандартів публічної служби до сучасної моделі реалізації публічної служби. Формування належної державної політики щодо удосконалення публічної служби та протидії розповсюдженню проявів корупції вимагає від органів державної влади активних дій, спрямованих на запровадження у діюче законодавство деонтологічної моделі адміністративної етики публічної служби.

Список використаних джерел та літератури:

1. Рудакевич М. І. Професійна етика державних службовців: теорія і практика формування в умовах демократизації державного управління : моногр. Тернопіль : Вид-во АСТОН, 2007. 400 с.

СУЧАСНІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЙ ШАХРАЙСТВУ

Кількісні показники певних криміногенних явищ зумовлюють актуальність проблематики, необхідність її вивчення, дослідження та пошуку практичних засобів подолання, в тому числі, за допомогою суміжних галузей знань, зокрема, сучасних цивілістичних підходів правозастосування.

Відповідно до даних із офіційного сайту Офісу Генерального прокурора, найбільшу чисельність зареєстрованих кримінальних проваджень за період січень – квітень 2024-го та 2025-го років складають злочини проти власності – 34,3 % від загальної кількості (36 210 проваджень) [1].

Безумовно, що до лідерів злочинів проти власності традиційно належить такий один з найдавніших та найпоширеніших злочинів як шахрайство – стаття 190 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [2].

Диспозиція даної статті визначає цей злочин як заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою (шахрайство).

Проблематика визначення складу цього злочину полягає в тому, що винна особа в будь-якому випадку для заволодіння майном або правом на таке майно використовує цивільно-правові інститути, свідомо спотворюючи їх, для того щоб у потерпілого зникли сумніви щодо добросовісності намірів кривдника, тоді як останній, насправді, використовує ці конструкції з метою безпосереднього обману або зловживання довірою, в чому і полягає об'єктивна сторона злочину.

Проте, якщо з об'єктивно стороною все достатньо зрозуміло, то от суб'єктивна сторона – прямий умисел на привласнення майна або права на майно в момент вчинення злочину – саме на практиці викликає труднощі та різночитання не тільки у правоохоронців, але й у судових інстанціях.

Відповідно до пункту вісімнадцятого Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 06.11.2009 № 10, отримання майна з умовою виконання якого-небудь зобов'язання може бути кваліфіковане як шахрайство лише в тому разі, коли винна особа ще в момент заволодіння цим майном мала на меті його привласнити, не виконуючи зобов'язання [3].

У чому суть одного з видів шахрайства і, як його відрізнити від невиконання договірних відносин? Пропонується до прикладу один із найрозповсюдженіших побутових випадків таких дій.

Один з ваших знайомих взяв у Вас гроші в позику, про що склав розписку. Надалі Ваш «приятель» зникає, або ж просто перестає виплачувати суму грошей, взятую в борг.

На перший погляд, особливо для співробітників правоохоронних органів, це звичайні цивільно-правові відносини, але чи так це? Більш досвідчені працівники правоохоронних органів або судових інстанцій напевне скажуть, що потрібно деталізувати ситуацію, потрібно дивитися на

регулярність, якщо ж жертвою таких промислів є не тільки Ви, а й ряд інших людей, це може свідчити про навмисні шахрайські дії.

Також, необхідно звернути увагу на те, у зв'язку з чим людина перестала виплачувати суму боргу – через важке матеріальне становище, яке змінилося внаслідок об'єктивних обставин (втрата роботи або ж раптова непрацездатність), або ж він з самого початку не планував повертати гроші, а в фінансовому становищі нічого не змінювалося.

Тож, головною ознакою шахрайства, яка і відрізняє його від цивільно-правових ризиків – це намір заздалегідь не повертати майно, тобто навмисність, що і створює суб'єктивну сторону складу такого злочину [4].

На практиці це означає одне – у більшості випадків правоохоронні органи відмовляють в реєстрації кримінального провадження, аргументуючи відсутність складу злочину тим, що викладені в заяві обставини належать до цивільно-правових відносин та неможливо встановити прямий умисел на момент події, що має складати суб'єктивну сторону складу злочину.

Зазвичай, не увінчуються успіхом і наступні звернення до слідчого судді з метою зобов'язання зареєструвати кримінальне провадження правоохоронними органами, оскільки слідчі судді в своїй переважній більшості підтримують такий підхід правоохоронців.

Звісно ж, в наступному потерпіла особа буде звертатися до суду в порядку цивільного провадження з відповідним позовом. Але практика показує, що «винна сторона» робить все для того, щоб такі, нібито, «цивільні договірні відносини» пройшли позначку в три роки (позовна давність), свідомо затягуючи вирішення питання та «перебиваючись» пустими обіцянками потерпілій стороні, щоб у цивільному процесі уникнути відповідальності прикрившись впливом позовної давності.

Таким чином, в «сухому залишку», потерпіла особа потрапляє до непереборного кола, в якому суди у цивільному провадженні не можуть її захистити, а правоохоронні органи не хочуть, позбавляючи тим самим особу захисту та можливості відновлення порушеного права, а також дають можливість шахраю уникнути відповідальності.

Постає логічне питання: чи достатній такий рівень та спосіб реагування держави в особі її компетентних органів для забезпечення режиму правопорядку, в тому числі, але не обмежуючись, притягнення/непритягнення винної особи до кримінальної відповідальності з метою превенції інших подібних злочинів? Мабуть, що ні.

Вважаємо, що новели цивілістичного правозастосування, які здійснені Верховним Судом, роблять зазначену проблематику переборною в певному розумінні стратегем-алгоритмів юридичного характеру.

Відповідно до пункту шостого статті 3 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) визначається, що загальними засадами цивільного законодавства, зокрема, є справедливість, добросовісність та розумність [5].

Звертаємо увагу, що поряд з іншими засадами-принципами статті 3 ЦК України, вище зазначені засади були виокремлені в один єдиний пункт в

якості діючого неподільного триумвірату елементів, який позбавлений дієвості у випадку відсутності в застосуванні будь-якого з перелічених вище елементів.

Неділимість триумвірату засад-принципів, визначених статтею 3 ЦК України, походить суто із системного розуміння та тлумачення цих норм Верховним Судом.

При цьому, вважаємо за доцільне сконцентрувати свою увагу на постанові Верховного Суду в складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 25.03.2024 у справі № 458/229/18 (далі – Постанова ВС від 25.03.2024 № 458/229/18) [6]

Об'єднана палата Касаційного цивільного суду в складі Верховного Суду, враховуючи попередній розгляд даної справи в рамках цивільного судочинства за цивільним позовом, заявленим в межах кримінального провадження, повинна була надати правову оцінку суто правовій природі такому правовому явищу як представництво, в тому числі, але не обмежуючись, з точки зору основних засад-принципів цивільного права, визначеного статтею 3 ЦК України.

Кожна зі сторін у цій справі намагалася аргументувала свою позицію з посиланням на висновки Верховного Суду, які були зроблені в інших справах та мали спірність та відмінність поглядів щодо правової природи довіреності, договору доручення, їх форми та взаємних прав та обов'язків сторін за ними.

При цьому, відповідач, отримавши виправдувальний вирок Франківського районного суду міста Львова від 23.08.2016 у кримінальній справі № 465/4009/14-к, залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Львівської області від 18.12.2017, заявив про застосування позовної давності Верховним Судом.

Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду досить елегантно вирішив це питання, а саме було наголошено про те, що розумність повинна бути застосована до всіх його внутрішніх процесів: оцінки/врахування поведінки учасників цивільного обороту, тлумачення матеріальних приватноправових норм, що здійснюється при вирішенні спорів, так і тлумачення процесуальних норм.

Таким чином, Верховний Суд виконав одразу два завдання: поклав край спекуляціям щодо розпорядження отриманим повіреням в результаті виконання договору доручення/довіреності на власний розсуд, в тому числі щодо його привласнення, оскільки це суперечить принципу розумності (суперечить конструкції цивілістичного представництва – чит. «здоровому глузду»); відкрила двері до перегляду в судовому порядку вироку за результатом розгляду судом кримінального провадження, оскільки, як вже зазначалось вище, правовідносини, які розглядаються, не можуть належати до суто цивільно-правових, оскільки це виключається суперечністю конструкції цивілістичного представництва, як визначеного спеціальними нормами ЦК України, так і принципу-засаді розумності.

Разом з тим, як вже зазначалося, поряд з іншими засадами-принципами статті 3 ЦК України, засади зазначені пунктом шостим були виокремлені в

один єдиний склад в якості діючого неподільного тріумвірату елементів, який позбавлений дієвості у випадку відсутності в застосуванні будь-якого з перелічених цим пунктом елементів.

Отже, справедливість може бути реалізована виключно через призму розумності, оскільки в іншому випадку будь-яка спеціальна норма втрачає глузд та не вирішує поставлених перед нею завдань щодо нормативного регулювання цивільних правовідносин.

В свою чергу, розумність також не реалізується самотійно, оскільки ведучи мову про неї (розумність), ми так чи інакше розуміємо добросовісність контрагента або деліктанта, оскільки право повинно будуватися на передбачуваності поведінки протилежної сторони, а потерпіла особа не може виходити із того, що протилежна сторона із самого початку має на меті завдання їй шкоди.

Таким чином, добросовісність поведінки іншої сторони презюмується, в іншому випадку це вже стає не правом, а анархічним приписом, який нівелює положення частини другої та третьої статті 13 ЦК України.

Нажаль, на практиці саме такий принцип-засада, як добросовісність стає предметом маніпуляцій з боку шахраїв, оскільки, як вже зазначалось, спростування презумпції добросовісності можливе виключно в судовому порядку та, якщо брати загалом, не належить до дискреції правоохоронних органів.

Таким чином, постраждалій особі доводиться протидіяти шахрайству в межах цивільного провадження, при цьому потерпілий стикається з певними складностями при доказуванні неправомірності дій шахрая. Зокрема, складно апелювати письмовими та іншими доказами, коли мова йде про раціональність як категорії принципу розумності/нерозумності для аргументування обставин зловживання матеріальним правом іншою стороною. Іншими словами, бездіяльність інколи є раціональнішою, а тому відповідає принципу розумності, ніж дії іншої особи, проте бездіяльність не залишає слідів, які б могли бути використані в якості доказів у розумінні частини другої статті 76 ЦПК України.

Одним із засобом вирішити зазначених складностей може бути концепції лібрації.

Лібрація (від лат. «libra» – баланс або ваги, лат. «libro» – розгойдую) – вільне коливання одного астрономічного об'єкта щодо іншого, навколо якого він обертається [7].

Термін Лібрація найчастіше використовується при спостереженні руху Місяця щодо Землі. Суть явища полягає в тому, що не тільки Місяць своєю гравітацією здійснює вплив на Землю, спричиняючи припливи-відпливи морів та океанів, а й Земля своєю гравітацією відповідно розгойдує Місяць.

Так, за аналогією, відповідно до концепції логічної модальної змагальності сторін в цивільному судовому процесі із приводу обстоювання розумності/нерозумності та добросовісності/недобросовісності в діях сторін, сторона починає розгойдувати логіку іншої сторони, а остання першу, що в

свою чергу призводить або до повного колапсу логіки однієї зі сторін, або урівноваження логіки доводів обох, що може мати наслідком як спрощення процесу, так і економію процесуального часу сторонами та судом.

Список використаних джерел та літератури:

1. Офіс Генерального прокурора. Офіційний сайт. URL: <https://erdr-mar.gov.ua/>
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/>
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 06.11.2009 № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09>
4. Стаття юридичного інтернет ресурсу «Протокол» адвоката Скочинської Христини «Все про шахрайство. У чому відмінність шахрайства від невиконання договірних відносин, а також від інших майнових злочинів» від 03.08.2023. URL: https://protocol.ua/ua/vse_pro_shahraystvo_u_chomu_vidminnist_shahraystva_vid_nevikonannya_dogovirnih_vidnosin_a_takog_vid_inshih_maynovih_zlochyniv/
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/>
6. Постанова Верховного Суду в складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 25.03.2024 по справі № 458/229/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118109072>
7. Лібрація // Астрономічний енциклопедичний словник ; за заг. ред. І. А. Климишина та А. О. Корсунь. Львів : Голов. астроном. обсерваторія НАН України : Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2003. С. 254.

Черноп'ятов Станіслав Володимирович

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету
ORCID 0000-0003-4209-5215

**ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕМФІТЕВЗИСУ В
ПОРІВНЯННІ ІЗ ПРАВОМ ОРЕНДИ В КОНТЕКСТІ ВИСНОВКУ
ВЕРХОВНОГО СУДУ ПРО РОЗІРВАННЯ ДОГОВОРУ ЕМФІТЕВЗИСУ
ЯК СПОСОБУ ЗАХИСТУ ПРАВ ВЛАСНИКА ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ
(СПРАВА № 390/25/22)**

20 січня 2025 року Об'єднана палата Касаційного цивільного суду Верховного Суду (далі – **ОП КЦС ВС**) ухвалила постанову у справі № 390/25/22 [1]. У ній **ОП КЦС ВС** виклала висновки щодо застосування норм права з питання належного способу захисту прав власника у випадку несплати емфітевтичних платежів. Висновок зводиться до неналежності вимоги про розірвання договору емфітевзису та про належність вимоги про стягнення боргу, тобто примусове виконання обов'язку в натурі.

ОП КЦС ВС зазначила:

1. «По своїй суті емфітевзис – це речове, довгострокове, відчужуване та успадковуване право володіння та користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб. Емфітевзис є правом абсолютним, не просто речовим правом на земельну ділянку, а одним із найбільш міцних прав після права власності. Емфітевзис постає в історії приватного права та цивілістичній доктрині як найбільш повне обмежене речове право на сільськогосподарські землі, поступаючись у цьому аспекті лише праву власності. Емфітевзис як речове право на чуже майно стає відносно самотійним і незалежним від договору, яким він встановлений».

2. «Тлумачення статті 412 ЦК України та частини дев'ятої статті 102-1 ЗК України дає підстави для висновку, що емфітевзис, як один із найбільш міцних речових прав після права власності, може бути припинений за рішенням суду та лише у випадках і з підстав, встановлених законом».

3. «Підстави припинення речових прав на чуже майно спеціально визначаються лише законом та є вичерпними для емфітевзису. Зокрема, для емфітевзису це слідує з положень статті 412 ЦК України, яка не допускає встановлення підстав припинення цього речового права договором чи підзаконним нормативно-правовим актом».

4. «Загальні умови та підстави розірвання договору, які визначені у главі 53 ЦК України, зокрема, у разі істотного порушення договору другою стороною (частина друга статті 651 ЦК України), як і загальні підстави припинення права користування земельною ділянкою, які визначені у статті 141 ЗК України, не можуть застосовуватися для встановлення наявності підстав для припинення емфітевзису, як права речового, якщо інше прямо не передбачено законом для емфітевзису».

5. «Самостійність і незалежність емфітевзису від договору, яким він був встановлений, зумовлює ще одну особливість – існування емфітевзису як речового права може бути уражене лише недійсністю такого договору, розірвання ж його наслідків у вигляді припинення емфітевзису не матиме».

6. «Належним способом захисту прав особи у зв'язку з несплатою за користування земельною ділянкою по договору про встановлення емфітевзису є стягнення боргу, тобто примусове виконання обов'язку в натурі (пункт 5 частини другої статті 16 ЦК України)».

Велику роль у формуванні цього Висновку в цілому має твердження **ОП КЦС ВС** про певну якісно особливу природу емфітевзису як речового права.

Так, емфітевзису надаються такі характеристики: *«абсолютне право»; «речове, довгострокове, відчужуване та успадковуване право володіння та користування»; «одне із найбільш міцних прав після права власності»*, і тут же – *«найбільш повне обмежене речове право»*, яке поступається *«у цьому аспекті лише праву власності»*.

Цими характеристиками **ОП КЦС ВС** обґрунтовує висновок про відносну самотійність і незалежність емфітевзису від договору, яким він встановлений. Вичерпного пояснення, в чому ж є міра цієї «відносної» самотійності і незалежності (а також в чому зберігається певна

несамостійність і залежність) **ОП КЦС ВС** не наводить, крім висновку про те, що лише недійсність, але не розірвання договору емфітевзису може припинити емфітевзис.

Тому доцільно розглянути надану **ОП КЦС ВС** характеристику правової природи емфітевзису шляхом аналізу оголошених **ОП КЦС ВС** ознак емфітевзису. Оскільки надана **ОП КЦС ВС** характеристика емфітевзису передбачає кваліфікацію його як найбільш повного та міцного після права власності, доцільно наш аналіз побудувати на порівнянні із іншим, доволі типовим та універсальним, речовим правом на землю – правом оренди.

1. Абсолютний та речовий характер. Під абсолютним правом зазвичай розуміють таке суб'єктивне право, носію якого як управнень особі протистоять невизначене коло («всі і кожен») зобов'язаних осіб (на противагу до відносного права, носію якого протистоять конкретно визначена(і) зобов'язана(і) особа(и)). Тому абсолютний та речовий характер притаманний всім без винятку речовим правам (власність, оренда, емфітевзис тощо) та не є унікальним для емфітевзису.

2. Довгостроковість. Закон визначає максимальний строк емфітевзису та оренди – 50 років (ст. 408 ЦК України [2], ч. 4 ст. 93 ЗК України [3]). Для оренди сільськогосподарських земель передбачено також мінімальні строки оренди землі, які залежно від обставин складають 7, 10 або 25 років (частини 11, 12 ст. 93 ЗК України). Отже, в цьому аспекті право оренди виявляється навіть сильнішим за емфітевзис.

3. Із питанням строків частково пов'язана і характеристика стійкості, або ж міцності речового права.

Так, для оренди передбачена гнучка система правових заходів щодо збереження орендних відносин після впливу строку договору оренди. Це – поновлення договору оренди (ст. 32-2 Закону України «Про оренду землі» [4], ст. 126-1 ЗК України) та переважне право орендаря на укладення договору оренди землі на новий строк (ст. 33 Закону України «Про оренду землі»).

Щодо емфітевзису таких можливостей менше. Якщо поновлення договору можливо так само, як і у випадку оренди (ст. 126-1 ЗК України), то переважне право на укладення договору емфітевзису на новий строк емфітевта має лише у випадку, коли земельна ділянка використовується для вирощування багаторічних насаджень (плодових, ягідних, горіхоплідних, винограду) (ч. 1 ст. 102-1 ЗК України).

Отже, і в цьому аспекті право оренди виявляється сильнішим за емфітевзис.

4. Відчужуваність та успадковуваність. Емфітевзис може успадковуватися. Також емфітевзис може відчужуватися та передаватися в заставу, крім випадків, коли його об'єктом є землі державної чи комунальної власності (ч. 2 ст. 407 ЦК України, ч. 5 ст. 102-1 ЗК України).

Посутньо аналогічні правила встановлені і для права оренди (статті 7, 8-1 Закону України «Про оренду землі»). Відмінності полягають у тому, що: (1) для оренди закон експліцитно передбачає можливість в договорі

встановити інші правила щодо можливості спадкування права оренди; (2) натомість право оренди здатне не лише до спадкового правонаступництва, але і до правонаступництва *sui generis*: (А) після смерті фізичної особи-орендаря, в разі відмови чи відсутності спадкоємців, право оренди переходить до осіб, які використовували цю земельну ділянку разом з орендарем і виявили бажання стати орендарями в разі; (Б) у разі засудження фізичної особи-орендаря до позбавлення волі або обмеження його дієздатності за рішенням суду право на оренду земельної ділянки переходить до одного з членів його сім'ї, який виявив бажання і може відповідно до закону стати орендарем, а в разі його відмови або відсутності таких – до осіб, які використовували цю земельну ділянку разом з орендарем, за їх згодою.

Отже, і в цьому аспекті право оренди виявляється рівним, а в чомусь і сильнішим за емфітевзис.

5. Повнота. У загальному вигляді зміст права оренди та емфітевзису однаковий – володіння і користування земельною ділянкою (ч. 1 ст. 410 ЦК України, ст. 1 Закону України «Про оренду землі»). Звичайно, обсяг таких правомочностей не може бути більшим за обсяг, який належить власникові (орендодавцеві), а також об'єктивно обмежений позитивно-правовими приписами (цільове призначення, природоохоронні вимоги тощо).

У випадку як оренди, так і емфітевзису договір може встановлювати межі, умови та особливості таких правомочностей користувача, передусім користування.

В цілому з позитивного права не вбачається загальних суттєвих відмінностей у змісті правомочностей орендаря та емфітевти. Наявні лише окремі епізодичні відмінності, які свідчать про незначну «перевагу» емфітевзису. Так, право орендаря передати ділянку у користування іншій особі опосередковується суборендою, яка, за загальним правилом, можлива за згодою власника (загальною, висловленою в договорі, або ж окремою, отриманою згодом) (ч. 1 ст. 8 Закону «Про оренду землі»). Емфітевта же має право передавати ділянку в оренду як первинний орендодавець. Це право презюмується, але заборона передання ділянки в оренду емфітевтою може бути обумовлена у договорі емфітевзису (абз. 2–3 ч. 4 ст. 102-1 ЗК України). При цьому як суборенда, так і оренда емфітевтичної ділянки обмежені строком та умовами основної оренди та емфітевзису відповідно; припиняються у зв'язку із припиненням договору оренди/емфітевзису відповідно (частини 2, 4, 5 ст. 8, ст. 8-3 Закону «Про оренду землі»). І в цілому особливості передачі в оренду земельної ділянки емфітевтою (ст. 8-3 Закону «Про оренду землі») дуже близькі до загальних умов суборенди; найяскравішими відмінностями, які є «на користь» «сили та повноти» емфітевзису є таке: (1) за загальним правилом, передання емфітевтичної ділянки емфітевтою в оренду є дозволеним (може бути заборонене договором емфітевзису); (2) плата за оренду емфітевтичної ділянки не обмежується розміром емфітевтичних платежів, як це, за аналогією, має місце із суборендою земель державної та

комунальної власності, де плата за суборенду не може перевищувати орендної плати.

Водночас серед правових можливостей орендаря та емфітевти можна віднайти і випадки, коли орендар має права, які відсутні у емфітевти. Так, орендар має переважне право на придбання земельної ділянки у власність у разі її продажу (ч. 1 ст. 130-1 ЗК України). Емфітевт такого права саме в силу закону не має (ст. 9 Закону «Про оренду землі»).

Отже, і в сенсі повноти суб'єктивного права право оренди та емфітевзис не мають суттєвих відмінностей, а наявні не свідчать про однозначне переважання повноти одного чи іншого речового права.

Висновок. Характер, природа, зміст права оренди та емфітевзису за чинним законодавством України є дуже подібними, демонструють лише незначні відмінності, які не дають підстави для висновку про те, що емфітевзис є якісно більш повним, «сильним» у такій мірі, яка дозволяла б дійти висновків про те, що емфітевзис є найбільш повним обмежене речове право яке поступається лише праву власності, та до наступних висновків про унезалежнення емфітевзису від договору про його встановлення.

Більше того, проведений аналіз, на нашу думку, свідчить про те, що, загалом, право оренди наразі є більш «повним» та «міцним» за емфітевзис (передусім за рахунок правонаступництва *sui generis* та переважного права орендаря на придбання земельної ділянки у власність).

Список використаних джерел та літератури:

1. Постанова Верховного Суду від 20.01.2025 у справі № 390/25/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124596533>
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
4. Про оренду землі : Закону України від 06.10.1998 № 161-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14>

Щербина Євген Миколайович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ПОВНОВАЖЕННЯ СУБ'ЄКТІВ У СФЕРІ БЛАГОУСТРОЮ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ В УКРАЇНІ

Як не прикро у сучасній Україні благоустрій більшості населених пунктів характеризується незадовільним станом. Сьогодні значного покращення потребують території загального користування, прибудинкові території, території будівель та споруд, території підприємств, установ, організацій тощо. Під час війни України проти росії можливо деякі де які скажуть що це не на першому місці але на теоретико-практичному рівні

необхідно з'ясувати комплекс загальних проблемних питань притаманних більшості населених пунктів в Україні і тим самим вже у після воєнні часи реалізувати державну політику щодо повноважень суб'єктів у сфері благоустрою населених пунктів.

Розуміння виявлених проблем та запропонованих шляхів їх вирішення слугуватимуть основою для теоретичної та практичної реалізації науково обґрунтованих управлінських рішень і як результат, призведе до покращення ситуації у сфері благоустрою населених пунктів України і якості життя українського народу.

Ефективність організації та здійснення благоустрою населених пунктів переважно залежить від складу та правового статусу учасників відповідних відносин.

На сьогоднішній день мало уваги приділяється правовому регулюванню діяльності суб'єктів публічної адміністрації у сфері благоустрою населених пунктів розкриті поверхнево та потребують поглиблення.

Проведений аналіз наукових праць вчених різних галузей права дає змогу визначити, що питання зарубіжного досвіду правового регулювання діяльності суб'єктів публічної адміністрації у сфері благоустрою населених пунктів на достатньому рівні не розкрито та потребують подальших досліджень в частині вдосконалення правового регулювання діяльності суб'єктів публічної адміністрації у сфері благоустрою населених пунктів та вирішення нагальних проблем в цій сфері адміністративних правовідносин.

Враховуючи невеликий науковий інтерес до цього питання, який спостерігався останніми роками, вважаємо, що питання реалізації повноважень суб'єктів у сфері благоустрою населених пунктів набуває актуальності, враховуючи політику держави спрямовану на децентралізацію управління та передачу великої кількості повноважень місцевим органам влади, зокрема й у сфері благоустрою населених пунктів.

Відповідно до ст. 12 Закону України «Про благоустрій населених пунктів» суб'єктами у сфері благоустрою населених пунктів є органи державної влади та органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, органи самоорганізації населення, громадяни [1].

Також цим законом визначається, що управління у сфері благоустрою населених пунктів здійснюють Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері житлово-комунального господарства, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування та інші органи влади в межах їх повноважень (статті 5-11). На сьогодні центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері житлово-комунального господарства є Міністерство регіонального розвитку, будівництва і житлово-комунального господарства (Мінрегіон), яке діє на підставі Положення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України [2].

Реалізацію державної політики у сфері благоустрою населених пунктів в Україні віднесено до компетенції місцевих органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування: на регіональному рівні – обласних і районних державних адміністрацій, а також обласних і районних рад, що представляють спільні інтереси територіальних громад відповідної території; на місцевому рівні – сільських, селищних, міських рад та їх виконавчими комітетами. Так, відповідно до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» до повноважень місцевих державних адміністрацій у сфері благоустрою населених пунктів належить: забезпечення реалізації державної політики у цій сфері; участь у розробленні та виконанні державних і регіональних програм благоустрою населених пунктів; інформування населення про вжиття заходів з благоустрою населених пунктів; участь у проведенні щорічного всеукраїнського конкурсу «Населений пункт найкращого благоустрою і підтримки громадського порядку»; здійснення державного контролю за дотриманням законодавства у сфері благоустрою населених пунктів тощо [3]. Щорічний всеукраїнський конкурс «Населений пункт найкращого благоустрою і підтримки громадського порядку» засновано Президентом України відповідно до Указу «Про прискорення реформування житлово-комунального господарства» [4] та проводився з 2000 по 2012 роки відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про щорічний всеукраїнський конкурс «Населений пункт найкращого благоустрою і підтримки громадського порядку» [5]. Він був дієвим стимулом для розвитку населених пунктів та місцевого самоврядування загалом завдяки тому, що переможці та призери отримували перехідні кубки та дипломи Кабінету Міністрів України I, II та III ступенів і цінні призи (комунальна техніка, обладнання та устаткування, призначені для благоустрою населених пунктів) на загальну суму 2 млн гривень. Деякі міста за результатами конкурсу отримували відзнаку «Золотий Фенікс». У 2014 році конкурс був призупинений на три роки протокольним рішенням Урядового комітету з питань регіонального розвитку до покращення ситуації в Україні. Але зараз Українська асоціація районних та обласних рад висловлюється за відновлення цього конкурсу, подала ласт до Мінрегіону з відповідною пропозицією.

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» до повноважень сільських селищних, міських рад та їх виконавчих комітетів у сфері благоустрою належить: затвердження місцевих програм та заходів з благоустрою населених пунктів; затвердження правил благоустрою територій населених пунктів; створення в разі необхідності органів і служб для забезпечення здійснення спільно з іншими суб'єктами комунальної власності благоустрою населених пунктів, визначення повноважень цих органів (служб); визначення на конкурсних засадах підприємств, установ та організацій (балансоутримувачів), відповідальних за об'єкти благоустрою тощо [6].

Базовим є положення, що діяльність усіх суб'єктів має здійснюватися за умови її чіткої, детальної, науково та практично виваженої правової

регламентації. Відповідно до вказаного Положення Мінрегіон затверджує нормативно-правові акти з питань архітектурно-будівельного контролю та нагляду, контролю у сфері житлово-комунального господарства, у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, енергозбереження, відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива, а також подає Кабінету Міністрів України пропозиції щодо актів законодавства з питань організації діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; розмежування повноважень місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; адміністративно-територіального устрою; об'єднання територіальних громад. Законодавство України містить низку таких нормативно-правових актів. Проблема полягає у неналежному виконанні законодавства з питань благоустрою населених пунктів у частині затвердження органами місцевого самоврядування необхідних місцевих нормативно-правових актів та інших документів (програми з благоустрою, плани заходів з благоустрою, правила благоустрою, програми розвитку та збереження зелених зон, схеми санітарної очистки тощо), про що свідчать статистичні дані. При цьому найнижчий цей показник у сіл та селищ [6]. Тож як можна застосувати законодавчу норму щодо забезпечення виконання місцевих програм та здійснення заходів з благоустрою населених пунктів, коли цих програм взагалі не існує?

Отже, для вдосконалення правового забезпечення реалізації повноважень суб'єктів у сфері благоустрою населених пунктів Мінрегіону необхідно наказом встановити строки розроблення та затвердження кожним населеним пунктом усіх передбачених законодавством місцевих нормативно-правових актів та інших документів з благоустрою, встановити відповідальність посадових осіб органів місцевого самоврядування за невиконання наказу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про благоустрій населених пунктів : Закон України від 06.09.2005 № 2807-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 49. Ст. 517.
2. Про затвердження Положення про Міністерство регіонального розвитку, будівництва і житлово-комунального господарства : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.04.2014 № 197. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/197-2014-п>
3. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20-21. Ст. 190.
4. Про прискорення реформування житлово-комунального господарства : Указ Президента України від 19.10.1999 № 1351. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1351/99>
5. Про щорічний всеукраїнський конкурс «Населений пункт найкращого благоустрою і підтримки громадського порядку : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.12.1999 № 2304. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2304-99-п>

6. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

Яковенко Юлія Віталіївна

викладач

Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ORCID: 0009-0004-5083-3905

Владикін Денис Віталійович

здобувач вищої освіти

Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

МІСЦЕ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРИМУСУ В СИСТЕМІ ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ

Адміністративний примус — система заходів державного впливу, що застосовуються уповноваженими органами з метою попередження та припинення правопорушень, забезпечення виконання норм адміністративного права й притягнення винних до відповідальності. До таких заходів належать адміністративне затримання, штрафи, особистий огляд і огляд речей, вилучення речей і документів та ін.. Він відзначається оперативністю й відсутністю складних процедур, що робить його одним із ключових засобів захисту правопорядку.

Адміністративний примус має чітко визначене законодавче підґрунтя та певні обмеження. Згідно статті 19 Конституції України органи державної влади, органи місцевого самоврядування та їхні посадові особи зобов'язані діяти виключно на підставі, в межах повноважень і способом, передбаченими Конституцією та законами України[1]. Нормативно-правове регулювання адміністративного примусу передбачено, зокрема, Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП), Законами України «Про Національну гвардію», «Про прикордонну службу», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» та низкою інших нормативно-правових актів. Ці нормативні акти регламентують порядок застосування заходів адміністративного примусу.

Водночас відсутність чіткого законодавчого визначення поняття «адміністративний примус», брак єдиної класифікації відповідних заходів, проблеми з реалізацією прав осіб, до яких вони застосовуються, можуть з часом підірвати довіру громадян до правоохоронних органів та збільшити ризик зловживань владою, породжуючи правову невизначеність. Тобто, якщо в правовій системі немає чітко закріпленого поняття, яке масово застосовується на практиці, це створює колізії, як для судів, так і для правозастосувачів. Комзюк А.Т. справедливо підкреслює що, незважаючи на широкий спектр використання заходів адміністративного примусу, нонсенсом

є те, що на сьогоднішній день в законодавстві України відсутнє легальне визначення поняття «адміністративний примус», натомість у низці нормативно-правових актів згадується дефініція «адміністративний вплив». Намагаючись дотримуватися єдності юридичної термінології, науковець зауважував, що поняття «адміністративний вплив» не є цілком тотожним до поняття «адміністративний примус», адже поняття «адміністративний вплив» включає в себе не тільки здійснення примусових заходів, а й застосування заходів переконання [2, с. 23]. У результаті чого можуть виникати ситуації, коли один і той самий же захід може трактуватись як правомірний або незаконний та спричинити неоднакове застосування норм чинного законодавства і, в свою чергу, порушення прав людини. А в умовах воєнного стану подібна правова невизначеність може мати особливо тяжкі наслідки.

Як один із прикладів, постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду по справі №545/2432/16-а від 11 грудня 2019 [3], в якій суд зробив висновок про наявність порушень з боку співробітників поліції під час затримання громадянина. Зокрема, поліцейські, посиляючись на «злісну непокору законним вимогам», не зафіксували цей факт у встановленому законом порядку. Така поведінка працівників поліції, на думку суду, ввела особу в оману щодо реальних підстав її затримання. Аналізом положень ст. 23, 37, 42, 44 Закону України «Про Національну поліцію», у контексті обставин справи, судом було встановлено неправомірне застосування адміністративного затримання, відсутність законних підстав для обмеження пересування особи, а також неправомірне застосування до неї фізичної сили, що свідчило про порушення чинного законодавства. Судом також встановлено, що застосування сили відбулося без наявності правових підстав — не було виявлено ані факту вчинення правопорушення, ані загрози для життя чи здоров'я працівників поліції або третіх осіб, таким чином, було підтверджено факт недотримання вимог законності з боку правоохоронців.

У зазначеній справі судом визнано протиправними дії інспектора патрульної поліції та капрала поліції щодо застосування фізичної сили та адміністративного затримання, щодо адміністративного затримання без складання протоколу про адміністративне затримання примусового доставлення особи, а також визнано протиправною та скасовано постанову про притягнення особи до адміністративної відповідальності за ч.1 [ст.122 КУпАП](#).

Дана справа є яскравим прикладом того, що такі порушення з боку поліцейських тягнуть порушення прав особи і цей випадок підкреслює необхідність суворого дотримання правових норм під час реалізації адміністративного примусу, а не трактування норм Закону на власний розсуд, та важливості ефективного судового контролю за діями правоохоронців. Досліджуючи Єдиний реєстр судових рішень, можна зробити висновок, що зазначена справа не носить поодинокий випадок, а такі порушення мають системний характер.

Зазначене свідчить, що відсутність чіткого визначення поняття «адміністративного примусу» й розбіжності в його трактуванні створюють підґрунтя для незаконних дій з боку правоохоронних органів. Через це навіть законні за своєю суттю заходи можуть перетворюватися на свавілля, адже кожен працівник тлумачить норми Закону по-своєму. Для подальшого врегулювання дискусійного питання необхідно закріпити на законодавчому рівні чітке формулювання поняття «адміністративного примусу» та встановити єдині правила застосування його заходів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 05.06.2025).
2. Комзюк А. Т. Адміністративний примус в правоохоронній діяльності міліції в Україні : дис... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Національний ун-т внутрішніх справ. Харків, 2002. 408 с.
3. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 11.12.2019 у справі № №545/2432/16-а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/62870643> (дата звернення: 05.06.2025).

Наукове видання

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ
В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Матеріали

V Міжнародної науково-практичної конференції

(27 червня 2025 року, ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»)

Оригінал-макет – *Мірошник А.Д.*



umb

MATEJ BEL
UNIVERSITY
IN BANSKÁ BYSTRICA